

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 03661

DER VEG TSU ZIKH

Sholem Asch

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

שלום אש

געזאמלטע שריפטן

ניינטער באַנד

*

פארלאג, קולטור-ליגע"ווארשע

שלום אש

דער וועג צו זיך

פאדלאנ "קולטור-ליניע" ווארשע

קױפֿן אין פֿאַרקױפֿן דאָס דאָזיקע בוך
אין אַמעריקע און להלוטין פֿאַרבאָטן

געדרוקט פֿון פֿריער = צוגעגרייטע מאַטריצן
אין 1000 עקזעמפֿלאַרן האַרשע, 1926.

דרוקעריי „די העלט“, האַרשע נאָהאָלמיע 7

הילע געדרוקט ביי „עקספרעס“, נאָהאָלמיע 17

COPYRIGHT BY SHOLOM ASCH
NEW YORK 1921

SZ. ASZ — SZRIFTEN
Wyd. „Kultur-Liga“ Warszawa 1926
Druk. „Di Welt“ Warszawa Nowolipie 7

קאפיטעל 1

אין א פרעמדע שטאָדט

די זונן האט זיך אריינגעריסען דורך די צוויי פענסטערלעך אין דעם קליינעם, ריינעם דייטשען האטעל-צימעריל און האט דאס שטיבעל בענאסען מיט גאנצע צעבערס ליכטיגקייט, פערכאפט די צוויי בעטען, וואס זיינען געשטאנען נעבען איינאַנדער און אויפגעריסען מיט א זיל-בערג'ס פערמאכטע אויגען.

אז ער האט זיך אויפגעכאפט, האט ער זיך אומגעקוקט פער-וואונדערט — נישט געוואוסט וואו ער געפינט זיך און פון וואנען ער קומט דא אהער. עס האבען איהם אבער באלד אנטקעגען געשמייכעלט די צוויי גרויסע, ליכטיגע אויגען פון זיין יונג וויבעל אויס דעם צווייטען בעט, וואס איז געשטאנען נעבען זיינס. ער האט זיך ווי דערמאנט און געזאגט מיט א שמייכעל:

— אה, דו ראחעל, שוין לאנג אויף?

— יא, מישא, — לאכט איהם די יונגע וויבעל אין פנים אריין — די דייטשע זונן לאזט נישט שלאפען. איך האב דיר נישט געוואלט וועקען; ביסט אזוי געשמאק געשלאפען — א פערגעניגען געווען צו זעהן.

— געפינען מיר זיך טאקע אין דעם דייטשען שטערטעל, וואו מיר זיינען נעכטען ביינאכט פערפאהרען?

— יא, מישא. קום, הויב דיר אויף! איך בין נייגעריג צו זעהן, ווי א דייטש שטערטעל זעהט אויס. איך האב דאך קיין מאל ניט געזעהן, און די קינדער זינגען פון פריהמארגען אן, — האט דאס יונגע וויבעל געזאגט און איז מיט איין שפרונג, ווי א יונגער פויגעל אויס דעם בעט געפלויען.

— די זונן שטעהט אויף ביי זיי פריה, — זאגט מישא מיט א שמיבעל און זוכט די ברילען אויף זיין שרייב־טיש, — א טיכטיג פאלק. — און הויבט זיך אן אנטהאן נאך זיין פרוי.

— נעכטען ביינאכט, ווען מיר זיינען אין שטאדט געקומען, איז שוין אלעס געשלאסען געווען, — זאגט ראחעל — עס איז דאך א פערגניגען אזוי, אין א שעהנעם פריהמארגען, אין א פרעמדע שטאדט, זיך אויפצוכאפען אין א האטעל־צימער. זעה, ווי אלעס איז דא ביי זיי ריין, יעדע זאך אויף איהר ארט, אדא, א יום טוב, א יום טוב היינט! — שרייט אויס דאס יונגע ווייבעל, שטעהנדיג ביים האלבע אפענעם פענסטער א קום אהער, מישא, זעה ווי די קינדער געהן מיט בלימעלעך אין די הענר און זינגען ליעדער. קום אהער צום פענסטער!

— אדא, א יום טוב, וועלען מיר מזל האבען — אריינגעקומען אין דער שטאדט אריין אום יום־טוב, — זאגט מישא און געהט אייך צו צום פענסטער. באלד דערמאנען זיי זיך אין וואס פאר א „הלך“ זיי שטעהן ביים אפענעם פענסטער, און פון אונטען האט מען שוין אנגעהויבען ארויפצוקוקען צו זיי — זיינען זיי פון פענסטער אבגעשפרונגען און אנגעהויבען פלינק זיך אנצוטהאן.

אז דאס קאלטע וואסער האט זיך געגאסען איבער ראחעל'ס נאך קעטען לייב, האט זי געלאכט אויס דעם פולען האלז:

— מיר וועלען קיין בעקאנטע ניט זעהן, מישא. מיר וועלען זיך ארומדרעהן אין שטאדט, ווי ווילד פרעמדע — עס איז א פער־נגיגען.

— יא, ראחעל, ווי ווילד פרעמדע, — נור ער איז שוין געקומען צו זיך. ווי מיט א הויך איז אוועק פון איהם די נאטירליכע פרעה־ליכקייט, וועלכע האט ארויסגעקוואלען פון איהם, פון זיין יונגען טעמפעראמענט. ער האט זיך דערמאנט, ווער ער איז — און א גרויסע וואנד איז געשטאנען צווישען איהם און דער זונן, וואס האט אזוי פריינדליך אריינגעשיינט אין פענסטער. עס האט איהם ארומגענומען דער ענגער פאס, וואס געהמט ארום מענשען, וועלכע האבען אויף זיך גרויסע זינד, אדער א געפעהרליכע קרענט... די פרויעריגע געדאנקען, מיט וועלכע ער האט זיך נעכטען שלאפען

געלעגט, זיין גאנצע לאגע איז איהם פאר די אויגען וויעדער גע' שטאנען, נור ער האט דאס פון זיך מיט געוואלד אוועקגעטריבען. די זונן שיינט אריין, זיי זיינען אין א פרעמדע שטאדט, און ראחעל איז פרעהלדיך; אוועק איז פון איהר דער טרויעריגער שאטען, וועלכער האט זי בעגלייט דעם גאנצען וועג. ער האט געקוקט אויף איהר, אויף איהרע נאקעטע הענד און האט צום ערשטען מאל בעמערקט איהר צארטען, קינדישען קערפער — און עס האט איהם ארומגע' נומען א רחמנות געפיהל צו איהר. ער האט זי יעצט ליעב געהאט און געהאט דאס בעדערפנים זי אויף די הענד צו נעהמען און ארומ' צוטראגען זי איבער די גאסען ווי מען טראגט א קינד. . . .

דאס געפיהל האט איהם אן אלעס פערגעסען געמאכט. בע' גראצען האט ער אין זיין הארץ טיעף דעם טרויער, וועלכען ער האט מיט זיך פון זיין היימאט מיטגעכראכט — דעם טרויער און דעם צער. די יוגענד און די זונן האבען געטהאן דאס זייעריגע.

— שווייג, ראחעל, וועסט זעהן, וואס מיר וועלען זיך אנטהאן, עס איז פורים ביי די דייטשען, א פערשפעטיגטער פורים, — נג, וועלען מיר אויף פורים-שפיעלער ווערען. ווייסטו וואס, וועסט דיך אנטהאן ווי א אינגעל אין שווארץ-זיידענע הויזען, אין לאנגע שווארץ-זיידענע שטרימף און א ברייטען מארקיוז-קאפעלוש מיט א גרויסע פעדער; ר'לעבען, עס וואלט דיר זעהר געפאסט, — בעטראכט עה איהר פיגור און געהט אין דער שטיל צו און גיט איהר א קוש אין דעם נאקעטען קארק אריין.

ראחעל האט זיך אומגעקוקט, ווי עפעס א וואונדער וואלט געשעהן. א שטראם בלוט האט זי בעגאסען פון אויבען ביז אראב, — צום ערשטען מאל, צייט זיי זיינען נאך דער חתונה, זעהט זי איהם אזעלכען. וואס איז דא געשעהן מיט איהם? צייט נאך דעם, וואס עס האט מיט איהר דאס אונגליק געטראפען, האט ער זי נאך נישט געזעהן. . . און זי ווייסט דאך, אז ער האט חתונה געהאט מיט איהר צוליבע רחמנות, אז ליעב האט ער אנ'אנדערע — מער'ן.

דאס ערשטע מאהל ווי זי זעהט איהם אזעלכען, ווי זי בעמערקט אין איהם א נייגונג צו איהר, — און איהר האט זיך דאך געדאכט אז ער וועט זי שוין קיינמאל, קיינמאל נישט זעהן, און זי איז אומ' געגאנגען נעבען איהם ווי אין שלאף, ווי א שאטען. . . .

זי האט נישט געוואוסט וואס צו טהאן, נור רויט געווארען און געקוקט אויף מישא'ן, ווי אויף א וואונדער, מיט א פאר גרויסע גרויסע, אפענע אויגען. און גרויסע טרעהרען האבען זיך איהר בער ווויזען אין די גרויסע אויגען. און מישא איז אויך שטעהן געבליבען. נישט געוואוסט וואס עס טהוט זיך מיט איהם און געשמייכלט. — געשמייכלט אין דער וועלט אריין . . .

נור בא'לד האט ער זיך געפונען — ארומגענומען דרייסט ראחעל'ן ביי איהר לייכטע טאליע און געזאגט:
 קום, ראחעל, דער פריהלינג איז דא, און די דייטשען איילען זיך זעהר . . .

דאס מיידעל האט זיך ארויסגעמאכט פון זיין האנד און פלינט זיך אָנגעטהאָן. זי האָט היינט לענגער געקוקט אין שפיגעל אריין, ווי אן אנדערס מאל; זי האט נישט געהערט מישא'ס בייד — אין איהר הארץ האט זיך אנגעצונדען א גרויס גליק.

אז זיי זיינען אויף דער גאס ארויס, האָט זיי אַ פֿרישער מאָד זוינד בעהויכט און ארומגענומען זיי דורך און דורך. זיי זיינען, ווי דורך אַ וואונדער, אין דעם טיעפען פריהלינג, וואָס איז דאָ מיט אַ צוויי חדשים פריהער ווי ביי זיי אין דערהיים.
 דער פריהלינג האָט געבליהט איבעראל — אויף דער גאנצער ערד, איבער'ן גאנצען הימעל און איבער אלע בוימער. אלעס האָט זיך געבאָדען אין גרינס, און מענשען, הייזלעך און גערטענדלעך — זיי געווען אָבגעוואשענע, אויסגעפּוצטע, יום־טוב'דיגע. ווארום אַ גרוי סער יום־טוב איז געווען אין שטעדטעל — דעם יום־טוב פון פריהלינג. די קנאָספען אָפען, די צווייגען בעבלעטערט, און דאָס גרינס רייסט זיך פון שטיינער און טראָטואַרען... קינדער אין ווייסען אָנגעטאָהן האַלטען קרענצלעך פייִלכען אין די הענד, ציהען איבער די גאסען און זיאָען ליעדער, — גריסען זיי פון דערווייטענס. איין מיידעל איז צו געגאָנגען צו זיי און האָט זיי געגריסט: „גוט מאָרגען, מיין הערר!“ און דערלאַנגט ראחעל'ן דאָס קרענצעל בלומען. און דאָס מיידעל האָט

זיך אַוועקגעשטעלט און האָט מיט איהר קינדישען חו אָנגעהויבען אַבצווינגען איהר פרייהלינגס ליעד.

זיי זיינען ביידע שטעהן געבליבען, האָבען נישט געוואוסט אויף וואָס פאַר אַ וועלט זיי געפינען זיך, צי חלום'ען זיי דאָס נישט. און דערווייל זיינען וואָס אַ מאָל די גאסען געוואָרען מעהר בעלעבט. אלץ מעהר האָבען זיך געוויזען יום-טוב'דיג געקליידעטע מענשען, איינצעלנע פערשטעלטע, און אלע האָבען זיך געלאָזט אין מיטען מאַרק, געזונגען ליעדער, אין גאס געגאַנגען.

פון דערווייטענס הערט זיך שוין די מוזיק שפיעלען, פאַהנען פון צעכען ווייזען זיך. אלטע בעלי-בתים, ווייס-בעהויבטע בעל-בית'עס שטעקען אַרויס זייערע גרויע קעפּ צווישען די ווייסע פאַרהענגעלעך אין די פענסטער. און דער פרייהלינג האָט אויף זייערע אלטע פנים'ער, זוי אויף אלטע, אָבגעלעבטע בוימער, אויף געבליהט און אַרויסגע-בראכט אויפ'ן געזיכט דאָס ביסעל חיות און רויטליכקייט וואָס האָבען זיך געפונען אין די אלטע קערפערס. וואָרום עס איז געווען אַ גרויסער יום-טוב אין דער שטאָדט, דער יום טוב פון פערברענען דעם „ווינטער“, דעם „אייז-ביר“ און פון פייערען דעם פרייהלינג, און דאָס נאַצע שטערטעל איז אַרויס פייערען דעם יום טוב.

מישאַ און ראַהעל האָבען זיך ביי די הענד אָנגענומען און געלאָזט זיך מיט דער מענגע — אויף פייערען דעם יום-טוב פון פרייהלינג, און מיטגעזונגען מיט אלעמען דאָס געזאַנג, וואָס זיי האָבען נישט פער-שטאַנען.

קאפיטעל 2.

דער יום טוב פון פערברענען דעם ווינטער

צוערשט זיינען געגאַנגען די מוזיקאַנטען פון די צעכען, די צעכען מיט די פאַהנען. און די בעלי-בתים פון שטערטעל, פערקליידט אין די מלבושים פון זייערע זיידעס און עלטערע זיידעס, וועלכע האָבען גע-לעבט אין דעם שטערטעל מיט הונדערטער יאָהרען צוריק, האָבען אין

רייהען שפאציערט נאך די מוזיקאנטען. אלעס איז געווען פער-
שטעלט. אלטע גוים מיט לאנגע בערד און יונגע שקצימלעך, אָנגעד-
טהאָן אין מיטעלאַלטערישע קאָסטיומען, אין היטען מיט פּעדערען —
זיינען געגאַנגען אין די רייהען מיט ערנסט און כבוד, ווי זיי וואָלטען
זייערע הייליגסטע פּפּליכטען ערפּילט. אויף אַ וואָגען זיינען געפּאָהר-
רען די לענגערדיגע „ראַזבוניקס“ מיט די העק אין די הענד, און
דער אלטער „ראַזבוניק“ מיט אַ לאַנגער גרויער באַרד און האַק אין
האַנד האָט אָנגעפּיהרט די שייקע. נאָך זיי זיינען געגאַנגען דעם
פּירשט'ס „לאַנדסקעכט“ מיט די אלטע פּיקעס אין האַנד און האַבען
געפּיהרט צווישען זיך אַ זעלנער „דירנע“; דער „שניידער“ און דער
„וואָלדריעז“ פּון גרימס מערכען און די העלדען פּון די אלטע גוטע
פּאָלקס-ליעדער; די סטודענטען-שאַרען פּון „אַלטהיידעלעכערנ“ מיט
די פּאָהנען און שווערדען און נאָך זיי — די יוגענד-צעכען — בעקער,
שניידער, שוסטער, — און אלעס איז געווען פּערשטעלט און געגאַנגען
אין די רייהען מיט כבוד און ווירדע.

דער נאַנצער עולם האָט אַרויסגעאַיילט אויפ'ן פּלאַץ הינטער דער
שטאָרט, וואו עס איז שוין געווען אויפגעשטעלט אויס וואַסע דער
„איידבער“ — צו פּערברענען, וואָס דאָס האָט געזאָלט זיין לזכר
שנעע און ווינטער, וואָס די עהרליכע דייטשען פּון דעם קליינעם
שטעטל האַבען אין די אויגען ניט אָנגעזעהן און ווייסען נור, אז עס
עקזיסטירט שנעע און פּראַסט, פּון דער נאַטור-געשיכטע און פּון די
רייד פּון זייערע אלטע זידעס און באַבעס, וועלכע דערצעהלען, אז
אַמאָל אין זייערע יאָהרען, איז זייער שטעטל אום ווינטער אין
גאַנצען פּערשנעט געוואָרען און מען איז געפּאָהרען מיט שליסענס;
נור דער קלימאַט בייט זיך און שוין גאַנץ לאַנג איז ביי זיי קיין שנעע
ניט געוועזן, אָבער עס דאַכט זיך, אז אויך זיי האַבען אין די אויגען
קיין שנעע ניט אָנגעזעהן און ווייסען עס פּון דעם, וואָס זיי האַבען דער-
צעהלט זייערע זידעס און באַבעס... פּיער יונגע מיידלעך אין ווייסען
אָנגעטאָהן, בעקריענצט די קעפּ, (דער פּריהלינג האָט דאָס געזאָלט בער-
דייטען), מיט פּיער פּאַקעל אין די הענד — זיינען צו צום „ווינטער“
און זונטער-צעהנדען דעם וואַסענעם איידבער.

ווי דער פּלאַט האָט זיך אַרויפגעכאַפּט צום איידבער און די וואַסע
אין אין פּיער צוגעגאַנגען, האַבען די אַרעסטערעס פּון די צעכען

געשפיעלט דעם פריהלינגס-מארש, די בירגער האָבען די היט גע-
צויגען און אויסגעשריען אַ שאַלענדען הורראַ!
דערנאָך, אז מען האָט דעם „ווינטער“ פערברענט, האָבען זיך
די יונגע בחורים פון שטערטעל געפרובט ארויפקלעמערען אויפ'ן
הויכען דראָנג, וואָס איז דאָרט געשטאַנען, וועלכער איז געווען בער-
שמירט מיט זייף, כדי עס זאָל זיין גליטשיג, און אויף דעם דראָנג
איז געלעגען אַן אנצוג מיט אַ זייגער, און ווער עס האָט זיך ארויפגע-
כאַפט אויף דעם דרייסיגפּוסיגען דראָנג — דעם קעהר דער אנצוג
מיט'ן זייגער.

נאָכדעם ווי אייניגע זיינען פון דראָנג געפאלען, איז עס דאָך
איינעם געלונגען זיך ארויפצוקריכען אויפ'ן דראָנג, און ער האָט גע-
קראָגען דעם נייעם אנצוג מיט'ן זייגער. די בירגער האָבען דאָן
וויעדער די היט געצויגען און אַ שאַלענדע הוראה אויסגערופען.
אז די אלע זאכען האָבען זיך געענדיגט, זיינען זיך די בירגער
צוגאנגען. נאָך האָבען די מיידלעך געטאַנצט ביי דעם שפּיעלען פון
מוזיק, — באלד איז אָבער די מוזיק פערלאָשען געוואָרען, יעדער איז
זיך אַהיים געגאַנגען זיין וועגס, און איז אַ האַלבע שעה ארום האָט
שוין דאָס שטערטעל אויסגעזעהן ווי געוועהנליך. יעדער איז געווען
פערנומען מיט זיין ארבייט, נור בלויז וואָס די זוהן איז נאָך זאָל גע-
שטאַנען אזוי יום־טוב'דיג ווי פריהער און האָט נישט געוואוסט, אז
דאָס שפּיעל איז שוין צו ענד; און דער פריהלינג, די בלימעלעך
האָבען זיך ווייטער געריסען אויף די עקען פון די גאַסען, וואו זיי
האָבען נור געקריגען אַ שפּאַלט ערד צווישען אַ שטיין.

מישא און ראחעל זיינען געשטאַנען דורך דער גאַנצער צייט פון
שפּיעל און געפיהלט זיך איז מיטען דער חתונה. זיי האָט בעגייסטערט
און פערוואונדערט יעדע קלייניגקייט פון שפּיעל. ראחעל האָט זיך
געפרעהט ווי אַ קינד. מישא האָט זיך געפיהלט, ווי אזוי אַ גרוי-
סען יום־טוב. עס האָט זיך איהם געדאַכט, אז יעדער פון די אַנטהייל-
נעהמער איז דורכגענומען מיט אַן ערנסטען געפיהל אז דעם יום־טוב
פון פריהלינג, און ער מוז אויף האָבען דאָס ערנסטע געפיהל. די
שנאה צו דער אלטער היים, פון וואנען ער קומט יעצט, און די ענט-
ציקונג פאר דעם רוהיגען לעבען, וואָס שפּיעלט זיך אָב אין דעם קליי-
נעם, רוהיגען דייטשען שטערטעל, האָבען איהם אַט אויף די געדאַנקען

געבראכט, און ער האָט זיך געפיהלט אריינגעטהאָן אין דעם יום־טוב. און דער יום־טוב איז ביי איהם געווען ווי אַ סימבאָל פון ליבע פון מענש צו מענש, פון זיכערקייט, פון אַלט איינגעזעסענהייט, פון תושב.

נור ווי דער עולם האָט זיך צוגאנגען און זיי זיינען געבליבען אַליין — האָט איהם דער געדאנק וועגען איינזאמקייט וויעדער אנגע־הויבען צו פייניגען. ער האָט זיי מקנא געווען, מקנא געווען די גאנצע וועלט, וואָס יעדער האָט אַ היים, וואו ער געהט נאָך דעם יום־טוב אהין, און ער בלייבט אין דער גאס... זיין צוקונפט, זיין גורל און דער גורל פון גאנצען פאָלק איז איהם וויעדער פאר די אויגען גע־שטאנען אין זייער גאנצען שרעק. נור ער האָט זיך אוועקגע'גנב'עט פון די געדאנקען, פערליערען זיי געוואָלט — ער איז געווען אינגאנצען אריינגעטהאָן אין דעם גרויסען יום־טוב פון דער וועלט, פון פריהלינג. אַנגענומען האָבען זיי זיך ביי די הענד און אַנגעהויבען איבער די גאסען צו שפאצירען, און עס האָט זיי ענטציקט יעדע קלטיניגקייט — ווי די הייזלעך זיינען קליין און שטעהען יעדעס בעזונדער אין אַ גער־טענדעל, ווי די בוימער בליהען פאר די טהירען, ווי די וויבער בע־גיסען די בייטען בלימעלעך. און געשמייכעלט האָבען זיי צו אלעמען און געגריסט אלעמען.

דערזעהן אַן אַפענעם רעסטאראַן, פאר דער טהיר פון וועלכע אַ סך מענשען זיינען געזעסען און געגעסען, האָבען זיי זיך אויך אוועק־געזעצט עסען — און געפיהלט זיך אינאיינעם מיט'ן גאנצען עולם. נאָכ'ן עסען האָבען זיי וויעדער שפאצירט אין די גאסען. אַנגע־קומען צו אַ בייט טולפאנען, וואָס האָבען געבליהט אין אַ ראַד אין מיטען אַ גרויסען מאַרק, האָבען זיי זיך אוועקגעזצט אויף אַ באַנק ביי די טולפאנען און בעטראכט די קעפקעלעך, ווי זיי פערמאכען זיך, און געפרעהט זיך מיט זיי.

זיי זיינען שוין מיער געוואָרען; אין האַטעל האָבען זיי נישט געוואָלט צוריקגעהן; עס איז זיי צו ענג געווען דאָס שטיבעל און האָבען מורא געהאַט דערפאר. זיי האָבען געוואָלט זיין אין דרויסען. אין פריהלינג.

— קום, מיר וועלען געהן הינטער דער שטאָרט — האָט מיטאָ געצויגען ראחעל'ן. זיי האָבען אַנגעטראָפּען אַ לאַנגע אלעע פון טאָ

פאליען צווישען צוויי קלאהרע וואסערלעד — האבען זיי זיך געלאזט דורך דער אלעע ביו זיינען אָנגעקומען אויסער דער שטאָרט. דאָ איז שוין געווען דער פריהלינג אויסגעגאָסען איבער אלע ברעגעס. אויסגעגאָסען האָבען זיך די בייטען גרינס און פערנומען אלע פעלדער און וועלדער, וואו דאָס אויג האָט נור געקענט פערקאפּען, ווי דעם ליכטיגען הימעל אויבען, אזוי די ערד אונטען, און אריינגע ריסען זיך אויף אלע וועגען און שטעגען און קוים איבערגעלאָזט די מענשען און וועגען, אַ שפּאַר פּאַסיקעל צו געהן. צווישען די סעדר און גרינס האָבען ארויסגעקוקט ווייסע און רויטע הייזלעך, בעוואַקסען אין גאַנצען אין בלעטער. פאַר אַ הויז איז געשטאַנען אַ מענש מיט אַ אינטעליגענט געזיכט, אין אַן אַרבייטער בלוזע, און האָט זיך זאָרד פעלטיג איבערגעקוקט יעדעס בלימעל פון זיין גארטען. אַ מינוט איז מישאַ געשטאַנען און האָט איהם בעטראַכט און נאָכגעקלערט, — געזאָגט צו ראַחעל'ן:

== ווייסט וואָס, לאָמיר גאָר דאָ בלייבען. קום, מיר וועלען זוכען צווישען די הייזלעך אַ וואָהנונג, ווילסטו?

— יאָ, — פּרעהט זיך ראַחעל.

נאָך אַ שעה זוכען האָבען זיי געפונען צוויי קליינע צימערלעך אין אַ געדיכט בעוואַקסענעם סאָר. נאָך דעם זעלבען פאַרנאָכט האָבען זיי איבערגעפיהרט זייערע זאכען אין דרויסען אַרום — צו דער נייער וואָהנונג, אין די פרעמדע צוויי ריינע דייטשע שטיבלעך. מיט דעם קליינעם גערטענדעל פאַר דער טהיר.

נאָך דעם זעלבען אבענד האָט אין זייערע פענסטערלעך אַרייַן געשיינט די יונגע לבנה, מיט איהר בעגלייטערין, די ווענוס. מישאַ איז געשטאַנען ביים פענסטער, בעטראַכט די בלאָהע, פּרישע פּריה-לינגס-נאָכט. די ווייס-בעבליהמע בוימעלעך, וועלכע זיינען געשטאַנען אין גאַרטען, בעגאָסען מיט לבנה-ליכט, האָבען איהם אויסגעזעהן אזוי ווי אַ פּער'כשוף'טע וועלט. אַ שטילקייט האָט געהערשט אַרום. מען האָט נור געהערט, ווי דער ווינד יאָגט פון דעם געבליהעכטס דעם געשמאַק אַרום, ווי די שטערען געהען און ווי די פּויגעלינעסמען אין די בוימער ליבען זיך. ראַחעל איז אין שטוב געווען, האָט עפעס גע'זונגען, וואָס שוין לאַנג, לאַנג האָט זי דאָס נישט געטהאָן. און אייניג געקעמט איהרע צעפּ צום נאַכט-שלאָף. און מישאַ'ן האָט זיך געדאַכט.

אז ער איז קיינמאל אין רוסלאנד נישט געווען, האָט קיינמאל נישט איבערגעלעבט דאָס, וואָס ער האָט איבערגעלעבט. מיט ראהעל'ן איז גאַרנישט געשעהן... זי איז זיין יונגע, יונגע כלה און ער וואהנט שוין דאָ, אין דעם פריהלינגס-גאַרטען, צווישען די בליהענדע בויער און בעשטערענדער נאַכט, צווישען מאַי־ריח און דעם פריהלינגס-לופֿט־טיגען ווינטעל — פוי תמיד אָן, וועט שטענדיג, שטענדיג דאָ וואָהנען.

קאפיטעל 3.

א ווילדע נאַכט

א ווילדע נאַכט איז עס געווען. די פענסטער זיינען געווען אָפֿען אין גאַרטען אַרײַן, וואָס איז געווען אינגאנצען בעגאַסען מיט דעם ווילדען לבנה־ליכט פון פריהלינגס־צײַט. די שאַטענס פון די בליהענדע בויער האָבען שפאַציערט ווי גײַסטער אויף די ווענד פון שטײַ בעל, און זײַערע בלעטער און בליהעכטס האָבען זיך בעוואויגען אין שאַטען אויף זײַער בעט און בעטגעוואנד.

דער ווינד האָט זײַ אַרײַנגעבראַכט דעם ווילדען געשמאַק פון די בליהענדע בויער אין דער פריהלינגס־נאַכט.

מישאַ האָט געהאַלטען די נאַקעטע ראַהעל אויף זײַנע הענד, צו געדריקט זי צו זײַן האַרץ און געקוקט איהר שאַרף אין די אויגען אַרײַן.

— איד ווייס פון אַלעמען. זײַ האָבען זיך געשענדעט, — דערצעהל מיר, שוועסטער, דערצעהל. שלאָג מיר מיט דײַנע ווערטער, — עס איז מירן שאַנד, מײַן שאַנד פאַר מײַן שוואַכקײַט, פאַר מײַן אַרײַם קײַט... דערצעהל, שוועסטער, דערצעהל, וואָס האָבען זײַ געטהאַן מיט זיך? איד וויל אַלעס וויסען — אַלעס וויסען.

ראַהעל האָט זיך געריסען פון זײַנע הענד און געקוקט אויף איהם מיט שרעק, ווי אויף אַ משוגע־נעם, — און אַ גרויסע בושה האָט זי אָנגעצונדען. זי האָט זיך געריסען פון זײַנע הענד:

— לאָז מיר אָב. לאָז מיר אָב.

— מיין שוועסטער, זיי האבען דיר געשענדעט, ווי די ווילדע הינד זיינען זיי דיר בעפאלען... ביזט געווען אליין... דו האסט געהערט זייער ברומען, זייער לאכען; האסט געזעהן, ווי זיי נעהען זיך צו דיר... און מיט די שמוציגע הענד האבען זיי דיר געכאפט. געריסען דאס קלייד פון דיר — און א נאקעמע ביזט דו פאר זיי שטעהן געבליבען... געפאלען אויף דיר, ווי די הינד, ווי די חורים טאפטשען א גארטען — און דו ביזט געפאלען אונטער זיי אזוי...
ראחעל האט שוין גאר ניט גערעדט, נור געביסען זיינע פינגער און געריסען זיך פון איהם. ווי מיט אייווערנע קלעשמשעס האט ער זי געהאלטען, צוגעטראגען זיין פנים צו איהרס און טיעף איהר געקוקט אין די אויגען אריין און געזאגט צו איהר:

— מיין שאנד, נישט דינע, איך האב געזאלט אבהימען דיין כבוד — דער אידישער גבור, און בין געלעגען הינטער דיין טהיר... איך האב אפשר געהערט דיגע געוואלדען — און וואס האב איך געטהאן? האב איך זיך דורכגעריסען דורך די שפיצע פון די זעלנער דיר צו ראטעוון? — גיין. איך האב חתונה געהאט מיט דיר, כדי דו זאלסט מיר דערמאנהען מיין שוואבקיט, מיין אונבעהאלפענקייט. שטענדיג זאלסטו מיר שטעהן פאר די אויגען... און שלאג מיר, שלאג מיר — עס איז מיין שאנד, מיין בושה!... וויין די פלעקען, וואו זיי האבען דיר געשלאגען, = דא, דא — איך וועל זיי מיט מיין בלוט בעגיסען, מיט מיין בלוט!... און ער איז געפאלען אויף איהר און האט זי אָנגעהויבען צו קושען ליידענשאפטליך, = ווי אַ חיה איז ער זי בעפאלען...

— גיין, איך האב קיינמאל קיין אנדערע נישט געליעבט, קיינמאל קיינמאל נישט. פאר דיר בין איך בעשאפען געווארען, און דאס האט דיר גאט געשיקט אזוי צו מיר. מיט אַ ביון האט ער עס געמאכט, אז מען זאל דיר שענדען, שענדען מיין כבוד, מיין ווייב, די מוטער פון מיין קינד — אַ צייכען, אַ צייכען אויף לעבענס-לאַנג אויף שוואכ-קייט, אויף אַרימקייט, אויף אונבעהאלפענקייט... אז מען איז שקלאר פון, שענדעט מען די ווייבער. — ווייסט, אלע כלות פון דאָרף האָבען געהערט צום שררה, אין דער צייט פון פאַנשטישנאָ. מיר זיינען אויף שקלאפען... ווילסטו קינדער האָבען אין שקלאפעריי?... אידישע טעכער מער האָבען נישט קיין קינדער געהאַט אין שקלאפעריי... גיב מיר

די האַנד, גיב די האַנד, אז מיר וועלען נישט פריהער קיין קינדער האַר
בען ביז מיר וועלען זיין בעפרייט. — ניין! שווערען, אז מיר זאלען
ביידע — קיין קינדער נישט האַבען אין שקלאפעריי, ביז מיר וועלען
האַבען געפונען אַ מקום מנוחה... גיב די האַנד!... און וועט מיר
בעפאלען אַ שוואַכקייט, וועסטו מיר צוציהען אזוי צו דיר, ווי איצט —
זאַלט מיר שטעכען, שטעכען, ווי די אמת'ע אירישיע טעכטער האַבען
עס געטהאָן אַמאָל אין ירושלים... גיב די האַנד, אז מיר וועלען נישט
האַבען קיין קינדער אין שקלאפעריי, נישט לעבען אין שקלאפעריי —
גיב די האַנד!...

זי האָט געפיהלט זיין הייסען אטהעם, וואָס האָט זי אַרומגענומען.
ווי אַ וואַרמע דעקע — און מיט איין ענערגישען וואַרף איז זי אַרויס
אַ נאַקעטע פון זיינע הענד און אַרויסגעכאַפט זיך פון דער שטוב אין
סאָד אַרײַן.

ער איז געפאלען אויף דער ערד, אַ מינוט געלעגען און נישט
געוואוסט, וואָס עס טהוט זיך מיט איהם. באלד האָט ער זיך דערמאָנט
וואָס ס'איז געשעהן, און איז אַרויס נאָך איהר אין סאָד אַרײַן.

דער גארטען איז געשטאַנען אין דער פרייהלינגס-נאַכט בעגאַסען
אין גאַנצען מיט דעם פולען לבנה-ליכט, און די ווייס-בליהענדע עפעל-
בוימער און די רויט-בליהענדע פלוימענ-בוימער זיינען געשטאַנען
בעגאַסען מיט לבנה-ליכט, ווי ווייסע שדים. אלעס איז געשטאַנען
דערשראקען און פרעמד און פערנומען אין סוד פון דער נאַכט.

ראַהעל איז געזעסען אַ נאַקעטע אויפ'ן ברעג פון דעם ברונען. דאָס
לבנה-ליכט האָט אויך בעגאַסען איהר נאַקעטע לייב, און מיט איהרע
לאַנגע צופלאַשעטע האָהר און דערשראקענע אויגען האָט זי אויסגע-
זעהן אזוי פרעמד, ווי זי וואָלט אויס אַן אַנדער וועלט געקומען — מיט-
האַט זי גאר ניט דערקענט.

ער איז געגאַנגען צו איהר אַ דערשראקענער.

== דערנעהן זיך נישט צו מיר! — האָט זי אויסגערופען צו איהם:
פון דער ווייטענס, — קומסטו אהער, וואַרף איר זיך אין ברונען-
אַרײַן.

איהרע ווערטער זיינען געווען שטיל און איינפאַך געזאַגט, און
געהערט האָט זיך פון זיי אַ זיכערהייט. זיי האַבען אין גאַנצען נישט-
געהערט.

געמאכט מישא'ן. ער איז געקומען צו זיך און זיך דערמאָנמ, וואָס ער האָט געטהאָן און וואָס ער האָט גערערט.

— זיי, מוחל, ראַחעל — האט ער אנגעהויבען צו ריידען פון דער ווייטענס אויף רוסיש — איך בין משוגע געווען, איך בין ווילד געווען, עס איז צום ערשטען מאל; איך ווייס נישט וואָס עס איז מיט מיר געשעהן. — קום אין שטוב אַרײַן, וועסט דיך פּערקיהלען — ביסט נאַקט.

— איך וועל נישט פריהער געהן, ביז דו וועסט מיר געבען דיין עהרען־וואַרט, אז דו וועסט מיר ניט אנריהרען, אז דו וועסט האַלטען דאָס וואַרט, וואָס דו האַסט אין שטוב געזאָגט. יעצט ביזטו רוהיגער. קען איך דיר גלױבען.

— איך בין משוגע געווען, רחל'ע — לאַכט מישא — משוגע געווען. פּערגעס, ראַחעל — און ער מאַכט אַ טריט נעהנטער צו איהר. — מישא, שטעה — אדער איך וואַרף זיך אין ברונען אַראַב. מישא איז געבליבען שטעהן:

— אבער גערענגט אין גאט, קום אין שטוב — וועסט דיך פּער־קיהלען.

— בעפאר נישט.

— נא, דעק דיך צו — וואַרפט ער איהר צו זיין ראַק — אבער, ראַחעל, זיי מיר מוחל.

— איך וועל נישט פריהער ריידען מיט דיר, ביז דו וועסט מיר נישט געבען דאָס עהרען־וואַרט.

— איך גיב דיר דאָס עהרען־וואַרט — איך וועל דיר נישט אַני־ריהרען, ביז דו וועסט אַליין נישט וועלען.

— איך גלױב דיר. — און זי איז אוועק פון ברונען אין שטוב אַרײַן און פלינגט זיך איינגעהילט אין אַ טוף.

א געוויסע צייט האַבען זיי ביידע געשוויגען. מישא איז געזען סען אין אַ ווינקעל זעהר נידעריגעשלאַגען.

די ערשטע האָט אַנגעהויבען צו ריידען ראַחעל:

— דו דאַרפסט נאָר ניט חרטה האַבען, קיין איין וואַרט נישט צוריקנעהמען פון דייןע ווערטער, מישא, און נישט טרויעריג זיין.

איך פּערשטעה דיר גאַנץ גוט, און האַב עס פריהער געוואוסט. איך ווייס, אז דו ליעבסט מיר נישט, אז דו ליעבסט מער'ן — דיין באַרץ

איז ביי איהר. מיך האסטו גענומען, אזוי ווי דו זאגסט, אלס צייכען. אז איך זאל דיר דערמאנען אן דער פערשוועכטער עהרע. אז דו זוילסט עס — זאל אזוי זיין. אז נישט — וועל איך מארגען אהיים פאהרען צום טאטען. ווען איך האב זיך בעשלאסען מיט דיר מיט צוגעהן, איז ניט געווען מין מין צו געווינען דיין ליעבע מיט געוואלד. ניין, מישא, גלויב מיר, אז נישט דאס. איך ווייס אלליין נישט פאר וואס איך בין מיט דיר מיטגעפאהרען אין אויסלאנד, אפשר אויף צוליעבע דעם וואס דו זאגסט — אלס צייכען פאר די אויגען, צו דער מאנען דיר. יא, יעצט זעה איך אלליין, אז דאס איז געווען מין צוועק, אהן צו וויסען.

— אבער, ראחעל, — שרייט אויס מישא — פערשטעהסטו נישט, אז איך האב גערערט אין א ווילדען צושטאנד, אז אויסער א איך מיט א אידישער טראגעדיע, בין איך אויך נאך א מענש; פערשטעהסטו נישט, אז דענסמאל, ווען איך האב געליעבט מער'ן, בין איך נאך א קינד געווען, אז דאס איז שטימונג געווען; אז איז דיר האב איך ליעב געקריגען דאס ווייב, אז דו עסט מיך אויף מיט דיין תאוה, אז דאס וואס איך האב פריהער געזאגט, זיינען נור געווען ווערטער געווארפען אין דעם צושטאנד פון עקסטאז און ליידענשאפט נאך דיר... פאר וואס האסטו מיך געבונדען מיט מין ווארט? איך געה אויס נאך דיר!

ווי וואלט ער אוועקגעגעבען זיין לעבען יעצט פאר זיין עהרעך ווארט!

אבער ראחעל האט זיך געשמעלט אין פענסטער, איהר פול נאקעט לייב האט זיך ארויסגעריסען פון איהר לייכטען טוך און בעלויכטען געווארען אין ליכט פון דער לבנה, און זי זאגט צו איהם.
— יא, מישא, דו האסט רעכט; האסט מיך פריהער געבעטען, איך זאל דיר אלעס דערצעהלען. דיר, דיר מוז איך אלעס דער צעהלען; דו מוזט פון אלעס וויסען, מישא — ציטערט איהר שטיר מע. — ווייסטו, אז זיי האבען מיך געפויניגט, ווייסטו וואס הייסט פויניגען? וואס ס'הייסט א פרעמדער קערפער ווען ער ריהרט זיך צו צו דיר? . . . זעהסט עס פון דערווייטענס, ווי עס דערנעהנט זיך צו דיר, — און א פנים פון א חיה, פון א הונד שמייכלט ביז

אין פנים אריין און שטעקט ארויס אזעלכע גרויסע אויגען, און מויל, און צייהן . . . און עס בעפאלט דיה א שרעק, ס'ווערט דיר ענג, די ווענד רוקען זיך צונויף, קוקסט אויס אויף הילף, בעסט דיר ביי די ווענד הילף . . . און א ווארימער ווארעם רוקט זיך צו דיין לייב צו, און עס בעפאלט דיר א פארע . . .

— הער אויף! הער אויף! — שרייט אויס מישא — אדער איף ווער משוגע, איך רייס מיר די אדערען אויף צוויי!

— האסט עס געוואלט הערען — האסט דו עס. האסט עס ניט קיין מוטה אויסצוהערען, — וואס ארט עס דיר? עס איז דאך נור אידישע עהרע, אלע אידען ריהרט עס אז ווי דיר — וואס האסטו דיר מעהר צו קאכען ווי אנדערע?—

מיט איין שפרונג איז מישא געווען ביי איהר. וויערער האט ער זי ארומגעהאלטען מיט זיינע צוויי שטארקע הענד:

— עס איז מיין כבוד, מיין אייגענער, נישט פון אידישען פאלק! עס איז מיין ווייב, מיין געליעבטע, — מיין כלה האט מען געשענדעט — מיין כבוד, מיין אייגענער, פריוואטער . . . דערצעהל, דערצעהל, איך וועל אלעס הערען! . . . לאזען זיי ברענען די ווערטער, ווי בליז — ווי פיער שטיקער פלייש און נשמה אויסברענען, — דערצעהל!

— עס איז גאר ניט געווען — קוקט זי איהם שטאלץ אין די זייגען אריין, — איבער'ן פיסק האבען זיי מיר געפאטשט, די צייהן האבען זיי מיר אויסגעקלאפט, אבער גאר נישט האבען זיי מיר געקאנט טהאן. זעהסט די ברוסט מיינע — רייסט זי דאס העמד אויף זיך — זעהסט — דאס שטיק פלייש פעהלט. דעם ביס פון די שארפע צייהן האב איך אויסגעהאלטען, אבער נאכגעגעבען האב איך נישט. דו זעהסט די שטיקער האאר, וואס פעלען אויף מיין קאפ — צווישען זייערע פינגער זיינען זיי געבליעבען, אבער מיין לייב האבען זיי נישט געהאט. מיט מיינע צייהן האב איך זיך געוועהרט, קיין מאכט האט מיר נישט געקענט פון דער ערד אויפהויבען. און ווייסטו ווער עס האט מיר די קראפט געגעבען? — דו, דו. איך האב דיר געזעהן פאר די אויגען, ווען איך האב מיר געראנגעלט מיט זיי.

ווי א קינד האט זי מישא געגעבען א כאפ אויף זיינע הענד און צוגעטראגען זי אויף דעם בעט.

— מישא, געדענק אן דיין עהרען-ווארט! האט דאס מיידעל געשריען.

— איך וויל נישט געדענקען! הונדערט עהרען-ווערטער און הונדערט כבוד'ס פאר דיין ליעבע!

— אויב אזוי, וועל איך דיר אן דעם דערמאהנען — זאגט ראחעל און האט זיך אנגעהויבען צו רייסען פון מישא'ס הענד, געביסען איהם די הענד מיט דעם פנים, אז ער איז געצוואונגען געווען באלה זי אכצולאזען.

— אז איך האב זיך געקענט געגען יענע אן עצה געבען, וועל איך זיך אויך קענען קעגען דיר בעשיצען — זאגט ראחעל, בעפרייענדיג זיך פון זיינע הענד.

מישא איז געפאלען צו דער ערד און איז ליגען געבליעבען א מיעדער און אהנבעוואוסטער . . . די פרישע מארגענדיגע פריהלינגס-זונן האט זיי ביידע געטראפען ליגענדיג אויף דר'ערד מיעדע און שוין שלאפענדע.

קאפיטעל 4.

צוויי נשמות

איז א פאָאר טעג ארום זיינען זיי געפאָהרען קיין בערלין זעהן זיך מיט מישא'ס עלטערן, וועלכע האבען, נאכ'ן פאנראם אין רוס-לאנד, זיך דארט אויפגעהאלטען.

מישא האט בעשטימט אראבצופאהרען קיין ארץ ישראל און דארט פערבלייבען אן ערד-ארבייטער.

דעם בעשלוס האָט ער אנגענומען פלוצלינג. אין א שעהנעם פריהמארגען, אז ער האט זיך אויפגעהויבען, איז איהם אלעס מיט אַ מאָל קלאָר געווארען. ער האט געזעהן זיין וועג פאר זיך, און דאס אראבפאהרען קיין ארץ ישראל און דארטען ווערען אן ערד-ארבייטער איז איהם אויסגעקומען אזוי איינפאך, אזוי זעלבסט-פערשטענדליך אין זיין יעצטיגען מצב, אז ער האט זיך געוואונדערט, פאר וואס האט

ער דאָס נישט געוואוסט פון ערשטען אויגענבליק, אז דאָס איז דער איינציגער וועג, אז נור ביי זיך האט ער צו זוכען א רוה און א ציעל אין לעבען, אז ער דארף אויס דעם וועג געהן. „אז מען וויל דיה דוקא נישט האבען = געה אוועק“, האט ער זיך געזאגט, און אז ער האט דעם בעשלוס אנגענומען, איז איהם מיט אמאל א סך זאכען קלאהר געווארען. ער האט אנגעהויבען צו פערשטעהן דעם צוזאמען-האנג פון די לעצטע געשעהנישען, נאך וואס און צו וואס די פאגראמען זיינען געווען און דעם אנטלויפען פון זיך. און נאך א זאך איז איהם קלאר געווארען: פאר וואס מען האט אידען פיינט. די גרויסע פראגע „פאר וואס?“ איז איהם פערענטפערט געווארען. די פיינדשאפט צום אידען איז ניט קיין פערביסענע, נור א פעראכטענדע, ווי מען האט צו אן עקשו.

אידען האבען זיך איינגעשפארט דוקא דארט צו פערבלייבען. וואו מען יאגט זיי, על אפס ועל חמתם — צווישען די גוים: און אז יענע ווילען נישט?

אידען דארפען אויס דעם וועג געהן, — פערקלייבען זיך צו זיך אהיים, אין דעם ווינקעל, אויף וועלכען זיי האבען היסטארישע רעכט. דאכט זיך, עס איז זעלבסטפערשטענדליך, און פאר וואס טהוען עס ניט אלע?

איבריגענס האט ער יעצט ניט געקלערט וועגען כלל — זיין „איד“ האט איהם פערנומען זיין לעבען. ער האט געוואלט יעצט רותען, לעבען דאס איינפאכסטע, רוהיגסטע לעבען. שטודירען איז איהם פער'מיאוס'ט געווארען, און דערמאנענדיג זיך, ווי אירישע סטודענטן טען יאגען זיך פון איין אוניווערסיטעט אין דעם צווייטען און ווילען דוקא ווערען א דאקטאר'ל, אן ארוואקאט'ל, אנכאפען זיך אן דעם שטריק פון לעבען און מיטלויפען — איז איהם די בילדונג דערווידעה געווארען.

איבריגענס האט ער נישט געקלערט דערפון. ער האט געוואלט יעצט רוהיג זיין, קיינעם נישט שטערען און איהם זאל אויף קיינעה נישט שטערען; ער זאל מיט זיין זיין קיינעם קיין גרויסען נוצען נישט ברענגען. נור פערדיענען זיך זיין שטיקעל ברויט און דאס געאייג געטסטע איז איהם געווען — א פעלד-ארבייטער אין ארץ ישראל. דארט איז די שאטענס פון דער גרויסער פערגאנגענהייט, וואו יעדעס

שטיקעל ארט טראגט א היימישען, פערהייליגטען נאמען = דארט וועט ער זיך צום פעסטעסטען און רוהיגסטען פיהלען. געוואוסט האט ער, אז קיין גרויסער ערד-ארבייטער איז ער נישט, נור ער האט געדענקט נישט צו ווערען קיין ערד-ארבייטער אלס אידעאל, נור אלס פרנסה פאר זיך. דורכדעם האט ער בעשלאסען צו פאהרען קיין בערלין איבעררעדען מיט'ן פאטער, אז ער זאל איהם ארויסגעבען זיין טהייל נדן. פאר דעם געלד וועט ער זיך אפשר קויפען א באיארע און זי אליין בעארבייטען. געלעזען האט ער אין די אידישע צייט טונגען, אז מיט א געוויסע סומע געלד קען מען הינטען אזוי ארום א לעבען מאכען, ערגעץ וואו נאהנט ביי א אידישער קאלאניע, אין א אידישע סביבה זיך זיינע פאר יאהר אויסלעבען, פאר זיך, בעהאלטען אין דעם שאטען פון אונבעקאנטהייט און שטילקייט, וואס הילט אין די הונדערטער טויזענדער געוועהנליכע „שטערכליכע“ — און דאס האט ער יעצט געוואלט.

ער האט זיין פלאן מיטגעטהיילט ראחעל'ן. זי האט עס אויפגעדוממען גלייכגילטיג און שווייגענדיג, ווי זי האט אלעס אויפגענומען צייט נאך דער שרעקליכער נאכט, וואס זיי האבען ביידע דורכגעלעבט. זעלבסטפערשטענרליך האבען זיי פון דער דאזיגער נאכט נישט גור בלוין קיין ווארט צווישען זיך געלאזט פאלען, נור זיי וואלטען עס ביידע געוואלט פון געדעכטניס אויסמעקען — האט עס ביי זיי ביידע געלעבט נאך אין דעם זכרון, ווי עס לעבט א ניט-אנגענעחמער חלום דורכגעלעבט צוואמען. אבער דער אבמאד, וואס זיי האבען צווישען זיך געשלאסען, האט ווי א שטיקער תנאי געלעבט צווישען זיי ביידע.

זיי האבען זיך נישט מעהר געפיהלט, ווי מאן און ווייב, גור ווי חברים, מעהר נאך ווי שותפים עפעס, וואס זיינען זעהר דעפליד איינער נער מיט דעם צווייטען, אבער נישט אונאנגענעהם העפליך. מיטשאפט האט זי צייט יענער נאכט בעשאנקען מיט גרויסע אויפמערקזאמקייט. ער האט אלעס בעמערקט אין איהר, אין גאנצען געווען ווי ער וואלט זיך אוועקגעשאנקען פאר איהר. ער האט געפרובט טרעפען אלע איהרע פערלאנגען, נישט פרעגענדיג, און געזעהען, אז ער זאל איהר נישט זיין צודרינגליך. ער האט דערפיהלט, ווען זי וויל זיין אליין — פלעגט ער אין דער שטיל די שטוב פערלאזען, איבער וועגען זיך

ארוםדרעהען שעה'ן-וויון, כדי איהר לאָזען צייט צו זיין מיט זיך. און פערקעהרט, מיט איהר האָט ער זיך געהיט צו בענוצען זיך מיט ווערטרער, וועלכע זאלען שמעקען צופיעל מיט פאָמיליאַריטעט.

ער האָט זי געהאַלטען פאר א הייליגע, וואָס דרעהט זיך אין זיין שטוב ארום און וואָס ער האָט געפייניגט. ער פלעגט דאן אויסמיר דען יעדעס וואָרט, וואָס עס וואָלט איהר אָנגעוואָרפען זיין ליעבע.

נור אמאָל אין אַ פארנאָכט, ווען זי איז צו שפעט אין פענסטער געזעסען און עס איז קיהל געווען, האָט ער איהר געזאָגט: „קינד! געה אוועק פון פענסטער.“ — און איז פערשעמט געוואָרען פאר דעם ליעבען שפרוד און שוין געוואָלט צוריקכאַפּען. זי האָט עס בעמערקט — האָט זיך איבערגעצויגען איבער איהרע שעהנע צייהן אַ מעלאַנכאָלישער שמיכעל, אַ שמיכעל, וואָס איז עהנליך געווען צו אַן אויסדרוק מעהר פון צער, ווי פון פרייד.

וואָרים צייט יענע נאָכט האָט זי געשוויגען, זי איז עלטער געוואָר רען און געענדערט זיך. דאָס פנים איהרס איז געווען, ווי דאָס מיר דעלשע וואָלט פערנאָליווערט געוואָרען, ווי אַ בלום, וואָס איז פער וועלקט געוואָרען פריהצייטיג — אַזאָ טרויער האָט פון די אויגען ארויסגעקוקט, כאָטש דאָס יונגע מויל און די שעהנע, געשליפענע, ווייסע צייהן האָבען געשמייכעלט קינדיש.

און אַ שטילקייט האָט זיך אריינגעגעסען אין איהרע טרויעריגע אויגען אריין, נור איהרע גליעדער האָבען ווי געזונגען. געהילט אין דעם טונקעלען זיידענעם טוף פלעגט זי דורך גאַנצע טעג זיצען ביים אָפּענעם פענסטער און ארויסקוקען ווי נאָך אַ הילף, אזוי ווי עס וואָלט ווער געדארפט קומען... און אַ שטילער געזאָנג איז געלעגען איבער איהר גלאַטען שייטעל און איבער איהרע געמאָקטע, פערשלאָפענע, פעהרילטע גליעדער, נור אז זיי האָבען זיך בעוואויגען, זיינען זיי געווען, ווי זיי וואָלטען זינגען אין שלאָף...

אזוי האָט זי זיך ארוםנערעהט אין מיט'אָם שטוב, ווי אַ טרויר עריגע פרינצעסין, וועלכע איז יאהרען לאָנג געפייניגט געוואָרען, גע- שלאָגען, פערשעמט, אבער איהר ריינקייט און איהר עהרע גערע- טעט...

און מישא איז איהר ווי א שטילער שאטען נאכגעגאנגען, מורא האבענדיג, אז ער זאל איהר די פיס נישט אבטרעמען מיט זיין שאר טען-ליכט... אזוי זיינען זיי ביידע פערפרעמדט און פערליעבט, ווי צוויי שטילע נייסטער, איבער די וועלט געגאנגען.

קאפיטעל 5.

די אנטלאפענע פון פאגראם

איז איינעם פון די גרויסע קאפע-הייזער אין בערלין, אויף דער פריערדיק שטראסע, האבען זיך צונויפגעקליבען אלע פליטים פון אלע עקען רוסלאנד, וואס זיינען געלאפען פון די רוסישע פאגראמען. עס זיינען דא געווען פערמעגליכע, וועלכע האבען געלאזט די פער מענעס אין דער היים, אויף נאט'ס חסד און אויף פרעמדע מענשענס הענד, און האבען זיך אליין געראטעוועט אין דער דייטשער שטאדט, וואו זיי האבען פאר זייער זיכערהייט בעצאהלט מיט די גרויסע סומען אין די האטעלען, רעסטאראנען און געשעפטען. מעהרסטענטיילס אידען-סוהרים, וואס מען האט זיי אבגעריסען פון זייערע געשעפטען — האבען זיי זיך דא, אין דער גרויסער, פרעמדער שטאדט, ארומגערעהט פוסט און פאס, חוזק געמאכט איינער פון צווייטען און געווארט אויף א גוטע נאכריכט פון דער היים...

די דייטשען האבען געקוקט אויף זיי מיט פעראכטונג און חוזק, זוי אויף שוץלאזע רוסישע עמיגראנטען, וואס זייער פאטערלאנד שפייט זיי אויס. אט דאס זיינען זיי עס, די אונרוהיגע רוסען, די וואס מאכען רעוואלוציע, פון וועלכע זיי האבען אין די צייטונגען געלעזען... און וויפיעל די רייכע אידען און די פעטע אידישע ווייבער האבען ניט געפרובט איינצוקויפען זיך ביי דער דיענערשאפט אין די האטעלען און די רעסטאראנען, האבען זיי אלץ נישט געקראגען פון זיי נישט נור קיין כבוד, נור אויך קיין גוטע בעדיענונג פאר געלד: וואס זיי האבען געלאזט גרעסערע סומען לעצטגעלד און טרינקגעלד — האָר בען זיי נור געהאלפען קאליע צו מאכען די דיענערשאפט, וועלכע האָר

בען דאָך געקוקט אויף זיי מיט דערזעלבער פּעראַכטונג, ווי זיי קוקען אויף די אַרומע אידישע עמיגראַנטען, ווי היימישע, איינגעזעסענע בירגער קוקען אויף אַרויסגעיאַגטע, וואַנדערערנע ציינער־משפּחות. נאָך זיי, ווי נאָך פּגרים, האָבען זיי מיטגעשלעפט אַ מחנה שוואַרצע פּויגעל. זיי האָבען מיטגעשלעפט מיט זיך, ווי אומעטום, וואו רייכע אידען קומען, מעקלערס, שדכנים און דאָקטוירים־מעקלערלעך, וועלכע האָבען די רייכע אידען געוואָלט אויספילען זייער לאַנגווייליגע צייט. אומעטום, וואו אידען קומען, קומט דער האַנדעל — האָבען די מעקלערס דערווייל פּערקויפט איינעמס וואַלד צום צווייטען, איינעמס פּאַבריק צום צווייטען, כאַטש עס איז קיינער נישט זיכער געווען. אז דער וואַלד אָדער די פּאַבריק געהערט נאָך דעם אמת'ן אייגענטהר מער.

די שדכנים האָבען דערווייל די קינדער משדך געווען מיט אייניג אַנדער, און די דאָקטוירים־מעקלערלעך האָבען אויסגעזוכט ביי די רייכע אידען און די פעטע ווייבער וואו נור אַ פּערשלעפּערטע קרענק — אַ לאַנג פּערשלעפּענעם לעבער־וועהטאָג, אַן אַלע חלאַל'ס, און האָבען זיי אַרומגעשלעפט צו די בערלינער אידישע פּראָפּעסאָרען, וועלכע האָבן בען זיך זעהר געוואונדערט: „די יודען אין רוסלאַנד, די געהט דאָך גאַנץ נוט!“

עס איז נאָך געווען צופּריה צו פּאָהרען אין די פּערשיערענע בעד דער, וואוהין די דאָקטוירים האָבען זיי צושיקט — האָבען זיי זיך אין די בערלינער גאַסען אַרומגערעהט און זיינען אלעמען אויפגעפּאַלען מיט זייער הויך רוסיש רעדען און שטאַרקע הענדר־בעוועגונגען. נור רייך זיינען זיי געווען און פיעל געלד דער שטאַדט צו לייזען געגעבען — האָט די פּאָליציי די רייכע געלאָזט בלייבען און די אַרומגעשיקט.

אין אַבענד זיינען זיי זיך צוזאַמענגעקומען אין דעם קאַפּע־הויז אויף דער פּריעדריך־שטראַסע, פון וואנען זיי האָבען שוין געהאַט אלע דייטשען פּעריאָגט מיט זייער הויך רעדען. אין דעם קאַפּע־הויז איז געווען די בירזע, — דאָ האָבען זיך געטראָפּען וואָס אַ מאָל מעהר בעקאַנטע אידען פון פּערשיעדענע געגענדען אין רוסלאַנד און דאָ אלע געשעפּמען געמאַכט. די שדכנים האָבען געשלעפט די חתנים פון איין טישעל צום צווייטען זעהן זיך מיט כלות, די מעקלערס האָבען צו

זאמענגעפיהרט די סוחרים, און די דאקטוירים'לעס מיט די ציליגער-
 היט און די שווארצע בעוואקסענע בערד — א לא הערצעל — האבען
 רעדל געפיהרט צווישען די דיקע ווייבער. און אלע האבען געלעבט
 אין איין אנגסט-שרעק: וואס הערט זיך אין דער היים, און געלוישט
 מיט ציטערענדע הערצער די ידיעות פון דער היים, וואס בעקאנטע הא-
 בען מיטגעבראכט, וואס די צייטונגען האבען מיטגעטיילט.

און איין בראך איז גרעסער געווען ווי דער צווייטער. יעדעס מאל
 איז דאס פייער אין אן אנדער שטאדט אויסגעבראכען. מיט יעדע
 סאג זיינען פרישע אנטלאפענע אנגעקומען פון נייע שטערט, וואו דאס
 אומגליק האט אויסגעבראכען. אלע האטעלען זיינען פול געווארען מיט
 זיי, און דאס קאפערהויז איז יעדען אבענד ענגער געווארען פון די אנ-
 געפאהרענע געסט.

די אידען, די רייכע סוחרים, געוועהנט צו הגנדעל און וואנדעל —
 האבען זיך געלאנגנווייליגט, גארנישט צו טהאן האבענדיג: די ווייבער
 האבען זיך געאייילט ביי די פראפעסארען, און די קינדער זייערע האבען
 זיך משרד געווען מיט'ן צווייטען. און די דייטשע-קעלנערס האבען
 געקוקט אויף זיי ווי זאיה אנטלאפענע, ארויסגעיאגטע, און זיי האבען
 זיך געקויפט זייער אכטונג מיט די רייכע טהעע-געלדער. און די פא-
 ליציי האט זיי געשלעפט יעדען פריהמארגען אין די צירקלען און נאכ-
 געפרעגט זיך זאיה זייערע פערמעגענס, אויף זייערע אייניקניפמע, צויב
 זיי קענען גענוג געלד אויסגעבען אין דער רייכער שטאדט. און זי זאל
 זיי דא לאזען פערוויילען.

אין דעם מצב, צווישען דער סכיבה, האט מישא געטראפען זיינע
 עלטערען גיז בערלין. זיי האבען געוואהנט אינאיינעם מיט'ן פעטער
 ר' חיים און די מוהמע, מערי'ס עלטערען, און אויך מערי (גאך וועל-
 כער דער פאטער איז געפאהרען און געבראכט פון פעטערבורג) אין
 איין האטעל, און האבען ווי אנדערע גידען זייער גלייכען אין די
 באפען זיך ארומגערעהט, אין די מאגאזינען געמאכט אייניקניפען.
 די ווייבער האבען זיך געראקטערט, און די שרכנים האבען זיי אלע
 נאכט אין קאפע געשלעפט צו בעגעגענען זיך מיט חתנים, וועלכע מען
 האט גערעדט סאניע'ן, מישא'ס שוועסטער, און מערי'ן. ר' לייזער,
 מישא'ס פאטער, האט געהערט פון זיין זוהנ'ס חתונה האבען מיט
 לייזעראוויטשעס טאכטער און האט זיך נישט געמאכט וויסען דערפון.

עם האָט ביי איהם, ווי ביי מער'ס פאטער, אויסגעזעהן ווי א נע-
לעכטער, ווי א דערווייל, וואָס פאלט פאַר אין די אונרוהיגע טעג: און
ווען די בייזע צייט וועט איבערגעהן, וועלען די אלע נארישקייטען
דורכגעהן. א שלעכטער חלום איז עס און א וועלט קען דאך ניט לעבען
א לאנגע צייט אין א שלעכטען חלום. מישא האָט פערשטאנען דאס
פּערהאַלטען זיך פון זיינע עלטערן צו זיין חתונה האָבען. דורכדעם
איז ער נישט פּערפּאָהרען מיט ראַהעל'ן אין דעם האַטעל, וואו זיינע
עלטערן וואָהנען, נור זיך בעזעצט, לויט אַ בעקאַנטע אַררעס, אין אַ ביר-
ליגען סטודענטן-פּאַנסיאָן, אין שאַרלאַטענבורג, און אליין איז ער צו
די עלטערן אהין געגאנגען.

— אַח, מישא! גיב נור אַ קוק וואָס פאַר אַ גאַסט מיר האָבען!
האַט דער פּאַטער אַריינגעשריען אין שלאַף־שטוב אַריין צו דער מו-
טער, ווען מישאַ איז אין נומער אַריין.

די מוטער איז אויף איהם ארויף מיט אַ געוויזן און פרייד:
„נעלויבט צו גאַט! אַך, טייערינקער דו, מישאַ, מישאַ...“

— וואו האָסט דו די זאַכען? ווען ביזט דו געקומען? — האָט דער
פּאַטער געפּרעגט.

— אַיך בין מיט מיין ווייב געקומען. מיר זיינען פּערפּאָהרען אויף
שאַרלאַטענבורג — דערצעהלט מישאַ.

— מיט דיין ווייב? — האָסט גאָר חתונה געהאַט? — וואונדערט
זיך דער פּאַטער, ווי ער וואָלט דאָס נייעס צום ערשטען מאל גע-
הערט, — מזל טוב!

די מוטער איז ארויס מיט אַ שטראָם טרעהרען און געוואונקען
צום פּאַטער, ער זאָל שווייגען.

דער פּאַטער האָט זיך אַבער ניט געקענט בערוהיגען.
— אַזוי, קומט אונז דאָך גאָר אַ מזל טוב, רעגניאָ, — רופט ער
צום ווייב.

— יא, מזל טוב דירן! — שמייכלט מישאַ.
— וואָלסט מיר כאָטש אויך געווען פּערבעטען, אַ חתונה־קארטעל
געווען געשיקט, אַלץ קומט דאָך מיר אויף דער חתונה זיין — שמיי-
כלט דער פּאַטער איראַניש — שאַ, ווער איז מיין מחותן? מיט ווע-
מען האָב אַיך זיך דאָס משרד געווען? — פּרעגט דער פּאַטער.

== מיין ווייב איז דר. לייזער־אויטשעם טאכטער. געפעלט זיך
 נישט דער מחותן? == מיר יא — האט מישא אָבגעענטפערט קורץ.
 דער פאָטער האָט געוואָלט עפעס זאָגען, נור דאָס ווייב איז צו צו
 איהם: „לייזער, שוויגל! אז נישט געה איר אױס דער שטוב.“ און
 זי איז צו צו מישא'ן, איהם ארומגענומען דעם קאַפּ, ווי מען געהט
 ארום אַ קליין קינד און אָנגעהויבען איהם צו בעניסען מיט טרעהרען
 און געגלעט, ווי מען גלעט אַ קליין קראַנק קינד: „מישענקא, מיין
 טייערער!...“

מישא האָט זיך אַרויסגעמאַכט פון דער מוטער'ס הענד. איהם
 האָט דער מוטער'ס גלעמען נאָך ערגער געקערענקט, ווי דעם פאָטער'ס
 ווערטער. ער האָט זיך אוועקגעזעצט אין אַ ווינקעל, פערביסען די
 ליפּען.

פון דענסטמאל אָן האָט מען מישא'ם התונה פערשוויגען אָן מוין.
 און קיינער האָט זי מעהר נישט דערמאָהנט מיט קיין וואָרט.

קאפיטעל 6.

אין קאפע מאָנאָפּאָל.

עס איז אַריינגעקומען פון צווייטען נומער דער פעטער ר' היים
 און האָט זיך מיט מישא'ן געגריסט, ווי זיי וואָלטען זיך גאַרנישט
 געטראָפּען אין אַ פרעמדער שטאָרט, מיט דערזעלבער פלעגמע און
 גלייכגילטיגקייט, ווי מישא וואָלט אַרײַן צו איהם ביי זיי אין שטער-
 טעל.

עס איז שוין געוואָרען נאָכט און עס איז אָנגעקומען סאַניא מיט
 מערין פון גאָס, וואו זיי האָבען גאנצע טעג פערבראַכט אין מאָנאָ-
 זיגען.

מישא האָט סאַניע'ן נישט דערקענט — זי איז העכער געוואָקסען.
 ברייטער געוואָרען און זי האָט אויסגעזעהן, ווי אַ גאַנצע דאַמע.
 אויך איז זי אנדערש געווען געקליידעט, שוין דאַמע־אַרטיג — אין אַ
 זעהר לאַנגע קלייד, מיט אַ גרויסען, ברייטען קאַפּעלעך.

זי האט איהם בעגריסט, ווי איהר שטייגער, מיט גרויס בעגייסטערונג און פרייד און געוואלט אין איין מינוט געוואהר ווערען, וואס עס הערט זיך מיט איהם, און ווי שטעהט די „ארבייט“ אין דער היים, (זי האט זיך נאך ניט געהאט פערגעסען אן דער „ארבייט“) און אויב עס איז וואהר, אז ער האָט חתונה געהאט מיט ראחעל'ן, און וואָס עס מאַכט איהר שוועגערין. מישאַ האָט איהר געגעבן אַנצוהערען מיט מינע און רייד, אז ער וויל מיט איהר וועגען אַלסדיג רעדען, נור ניט וועגען ראחעל'ן. נור זי האָט אויך ניט קיין צייט געהאט פיעל צו ריידען, ווארום זי האט זיך געאייילט אין טהעאטער אריין מיט מערין און איהר חתן (מערי איז שוין אַ כלה געווארען), עפעס אויף זעהר אן אינטערעסאנטע פאַרשמעלונג, וואו זי האָט מיט גרויסע שווער רינקייטען געקראָגען בילעמען. מערין האָט מישאַ נאָך נישט געזעהן. זי איז אריין צו זיך אין נומער און געאייילט זיך איבערצוטשאַן אין טהעאטער. די מיידלעך האָבען זיך איבערגעטשאַן און זיינען אוועק. מערי האָט זיך ניט געוויזען, ער האָט נור געהערט איהר שטימע, ווי זי האָט גערופען הינטער דער טהיר סאַניאָן, אויב זי איז שוין פערטיג און באַיאן אופן נישט געוואלט אין נומער אריין.

אז די מיידלעך זיינען אוועק, איז מישאַ מיט די עלטערען אוועק אין קאפּעהויז, וואו זיי האָבען זיך געוואלט בעגעגענען מיט דעם יונגען מאַן, וואָס מען האָט גערערט סאַניאָן.

מישאַ האָט געוואלט אַהיים געהן, אָבער ער האָט נאָך געוואלט היינט רעדען מיט דעם פאַטער וועגען זיין רייזע קיין ארץ ישראל — איז ער מיט אין קאפּע אריין.

דאס קאפּע איז שוין געווען איבערפילט. דער גרויסער, ליכטיגער זאָל איז פּערהילט געווען אין אַ וואַלקען רויך פון פּאפּיראַסען און פּער-נומען געווען אין אַ זשומען און בעוועגערין, ווי אין אַ ביהנשטאַט. מיט צרות האָבען זיי געקריגען אַ טישעל אין אַ ווינקעל און אייניגע מאל אַרויף און אַראַב זיך געדריעהט איבער דעם סאַלאַן, זײַ כּענדיג אַן אַרט, און זיינען געוועזען אויסגעשטעלט פאַר די בליקען פון די אויסגעזעצטע געסט, וועלכע האָבען יעדען אַריינקומענרען אויפֿ-געגעסען מיט די אויגען און בערעדט מיט די מוילער. עס האָט זיך באַלד צו זיי צוגעצט אַ ברייטע, דיקע אידענע, מיט איין אויג און אַ גרויסען קאפּעלויש און אַנגעהויבען צו רעדען חכמות מיט גמראַ-

ווערטלעך געמישט, ווי אַ מאַנספערשוינ. דאָס איז געווען איינע פון די שרכנ'טעס, וואָס האָבען זיך, ווי די קאָפּערמייז, תּמיר אַרומגע־דרעהט אין קאָפּע. באַלד איז אויך אַנגעקומען דער דאָקטאָר זילבער־שטיין מיט דער שוואַרצער הערצעל'ישער באַרד און צילינדער־הוט, וועלכער האָט ר' חיים'ען און מישא'ס מוטער אַרומגעפיהרט צו די בערלינער פּראָפּעסאָרען.

די שרכנ'טע מיט דעם דאָקטאָר זיינען געווען אַ שותפות־פּאַאַר. די שרכנ'טע האָט בעדארפּט דעם דאָקטאָר, אז ער זאָל קומען צום טישעל, וואו זי פיהרט צו אַ חתן, כדי דער דאָקטאָר, וועלכער איז גע־ווען אַ געשיקטער יונג, אַ פּיסק געהאַט און געקענט די געזעלשאַפּט אָונטערהאַלטען, — זאָל לעבעדיג מאַכען ביים טישעל און אַררייניגהען דעם חתן אין אַ געשפרעד, אז ער זאָל געפּעלען. דערפּאַר האָט איהם די שרכנ'טע רעקאָמענדירט פאַר די געסט פאַר וועמען זי האָט „געאַר־בייט“, אַלס אַן „אייין־און אויסגעהער ביי די היגע פּראָפּעסאָרען“. דורכדעם פּלעגט מען דאָס פּאַאַר'ל טרעפּען זיצען תּמיד ביי אַ טישעל, און וואו די ביידע זיינען געזעסען, דאַרט האָט געשמעקט מיט אַ שרוד...

דאָס געשפרעד האָט זיך געדריעהט אַרום אַרץ ישׂראל, וועגען וועל־כען מישאַ האָט גערערט מיט'ן פּאַטער אויפ'ן וועג. דער פּאַטער, וועלכער האָט זיין פּלאַן וועגען אַרץ ישׂראל געהאַט אויסגעהערט שווייגענדיג — האָט זיך ערשט ביים טישעל, וואו דער עולם איז אַרום געזעסען, געווענדעט צו מישא'ן:

— און וואָס וועט זיין דער סוף, וועסט אַן ער־אַרבייטער ווערען אין אַרץ ישׂראל? און צו דעם האָב איך מיד אזוי פּיעל קאָסטען גע־לאָזט, אין די שקאַלעס געשיקט! — האָט ער געזאָגט מיט אַ קרעכץ. מישא'ן האָט דאָס פנים געפּלאַמט פאַר בושה. דאָ, ביים טיש, צווישען די פּרעמדע מענשען, וואס זיינען איהם דערווידער, רעדט דער פּאַטער מיט איהם וועגען זיינע הייליגסטע געפּיהלען... ער האָט פּערשוויגען, געוואָלט אַנטלויפּען פון טיש, איינגעהאַלטע זיך — מוראַ געהאַט, אז די אינגלישקייט, ווי ער האָט אַנגערופּען דאָס, וואָס ער מוז אַנקומען צום פּאַטער, זאָל נישט נאָך מעהר פּערשטאַרקט ווערען מיט דעם, וואָס ער וועט אַנטלויפּען. — האָט ער ביטער געשמייכלט און די ברילען זיך אַראַכגענומען און אַנגעהאַן זיי צוריק.

די געזעלשאפט האט דאס בעמערקט, און מען האט געוואלט אבי-
פיהרען דאס געשפרעדן — האט זיך די אידענע, די שדכנ'טע, אָנגערר-
פען מיט אַ העברעאיש וואָרט — געוואָלט אימפּאָנירען:

— ארץ ישראל — ארץ זבת חלב ודבש, ווי אין פסוק שטעהט.
דער דאקטאר, וועלכער איז געווען א ציוניסט, געטראגען די בארד
געשאַרען ווי הערצעל און געהאַלטען זיך פאר אַ גאַנצען מאַכער ביי
די ציוניסטען, האָט אָנגעהויבען צו רעדען מיט גרויס בעגייסטערונג
וועגען דער אויפֿלעבונג פון ארץ ישראל, די פּאַליטישע לאַגע פון די
אידען, און האָט אָנגעהויבען דערצעהלען בסוד אייניגע וויכטיגע פּאַר-
ליטישע אונטערהאַנדלונגען, פון וועלכע עס וועט גרויס ישועה ארויס-
קומען פאר'ן כלל ישראל. דער עולם ארום האָט געשלאָנגען זיינע
ווערטער מיט בעגייסטערונג. עס האָבען זיך אָנגעהויבען צוריקען צו
זייער טישעל בענקלעך און מען האָט זיך צוגעהערט צום דאָקטאר'ס
געשפרעדן, ווי ער מאַלט אויס אַן ארץ ישראל, מיט אַ אידישע רעגידע-
רונג, מיט אידישע פּאַסאַלען, און עס האָבען זיך פייערלעך אָנגעצונדען
אין די אויגען. און אַ איד, אַ בעקאַנטער סוחר, וואָס האָט זיך צום
טישעל צוגעזעצט, האָט זיך אָנגערופען:

— וואָס־זשע מיינט איהר, ווען אידען גיבען זיך טאַקע אזוי אַ
נעהם און גיבען אַ פּאַהר אראָב קיין ארץ ישראל מיט דעם ביסעלע
קאַפיטאַל, וואָס זיי האָבען, מיט דער ביסעלע ענערגיע און קאַמערץ!...
וואָרום דער עיקר היינט אין לאַנד איז קאַמערץ, און אידען זיינען אַ
קאַמערץ־פּאַלק.

— ווער וועט דיר די ערד בעאַרבייטען? אַ לאַנד בעראַרף דאָך
אַן ערד־אַרבייטער, אַ פּויער — וועלכער איד וועט דיר דאָס וועלען
זוּערען אַ פּויער? — פּרעגט אַ צווייטער.

≡ צו וואָס די ערד ארבייטען? — אראַבער וועלען מיר דינגען.
עס זיינען דאָ דאָ אראַבער. זאָלען זיי בעאַרבייטען די ערד, מיר
וועלען זיי געבען צו פּערדיענען געלד, פּיעל געלד. מיר, אידען, זיינען
אַ קאַמערץ־פּאַלק, מוזען זיך פּערנעהמען מיט קאַמערץ, ערד אַבקייד-
פען, זיין די שררות.

— און מיט וואָס וועסטו דאָרט האַנדלען, מיט תּפּיליז־בייטעלעך.
מיט ארץ ישראל־ערד? וואו וועסטו נעהמען אַ זאַוואָרעל, אַ צוקער-

פאבריקעל, א נאפט-קוואל? אדער אפשר נאר פאחרען קיין מאַסקווע.
קיין ניושנע צו מאַראַזאָו'ען נאָך אַ שטיקעל סחורה?

— וואָס רעדט איהר, עס איז אן ארץ זבת חלב ודבש, אלעס איז
דאָרט דאָ, אלעס! אַ פעט לאַנד. דערצעהלט איהם, הער זילבער-
שטיין, דערצעהלט איהם! אן ארץ זבת חלב ודבש, אלעס איז דאָ.
אלעס איז דאָ. זאָגט איהם, רב איר, איהר ווייסט דאָך יאָ! — האָט
זיך דער איד געבעטען ביים דאקטאר, מיט טרעהרען אין די אויגען,
וואָס מ'זאָגט אזוי אוועק זיין ארץ ישראל פון אונטער-דער-האַנד.

דער דאקטאר האט טאקע גענומען דערצעהלען, וואס ארץ ישראל
איז אזעלכעס, וואָס פאר אַ אוצרות עס זיינען דאָרט אין דער ערד
בעהאַלטען. און אלעס געזאָגט אזוי פינקטליך, וויפיל פוד קופער,
מעש און אייזען עס געפינט זיך אין דעם באַרג, אין יענעם באַרג.
די וואסערען זיינען פול מיט פיש, און ביי טבריה ווייזט זיך נאפט. —
און אלעס אזוי פינקטליך און גענוי, ווי ער וואלט דאָרט אונטען געווען-
זען און אלעס אליין אויסגעוואויגען און אויסגעמאַסטען, — אַז דאָס
פיערעל אין די אויגען האָט זיך ביי די אידען געשטאַרקט מעהר צו
די געשעפטלעך, וואָס לאָזען זיך אונטען מאַכען, איידער צו ארץ
ישראל.

— דארפסטו דיר אַ פאניע-לאַנד, אויף טויט-אַנגסט צו זיצען און
פאגראמען דורכצולעבען, אז דו האסט דיר אזא שמאלץ-נרוב, אַ
זאָגט אַ איד מיט אַ קרעכץ.

— און מיט די אראבער וועלען מיר גאָר נישט דארפען מלחמה
האַלטען. זיי וועלען איינזעהן, אז עס איז פאר זיי גלייכער, אז מיר
זאלען זיין די בעלי-בתים. מיר זיינען אַ קאָמערץ-פאַלק, מיר וועלען
זיי צו פערדיענען געבען; מיר וועלען ביי זיי די ערד אַבקויפען פאר
אַ סך געלד, זיי וועלען גוט פערדיענען. מיר דארפען גאָר ניט קיין
מלחמה פיהרען מיט זיי. — זאָגט אַ איד פון דער זייט.

— אין דער ערשטער צייט וועט מען דארפען אַ מלך האַבען. נישט
קיין רעפובליק. אַ רעפובליק — דערנאָך, נור די ערשטע צייט — אַ
מלך, אַ ראַטשילד, למשל. נישט-קשה, ער איז ניט קיין קלענערער
בעלי-יחוס פון די גוים. מען בעדארף בעציהונגען האַבען מיט די גוים-

פען, מען דארף א אידישע אריסטאקראטיע, א טימעל, א אידישען טימעל ארויסגעבען, — דורכדעם מוז מען די ערשטע צייט א מלך האָר רען — פאנטאזירט א דריטער איד פון א ווינקעל ארויס.

מישא איז געזעסען די גאנצע צייט און געשוויגען. יעדעס ווארט, וואָס די אידען האָבען גערעדט, האָט איהם בעלידיגט. זייער גלייכר גילטיגקייט צו זייער לאַגע, דער ציניזם, מיט וועלכען זיי מעסטען אויס דאָס רייכקייט פון ארץ ישראל, אויב עס לוינט זיך אונטען געשעפט צו מאַכען; געשעפטען מאַכען — און די ערד זאָלען די גוים בעאָרר בייטען, און דאָס א טאג נאכ'ן פאגראם, וואו מען האָט זייער נאקעמע שוואַכקייט, זייער יתום'דיגקייט און הפקר'קייט פאר דעם פנים פון דער גאנצער וועלט געוויזען! ... ער האָט זיך אומגעקוקט אין זאל און האָט געזעהן די פיעלע טישלעך מיט די פליטים — אידען בעליבתיים, גברים, וואָס לאָזען בילדען זייערע קינדער אין אלע שפראכען און צושיקען זיי איבער אלע אוניווערסיטעטען, פערזענליכען מיט רוסי לאַנד'ס רייכקייט, זיינען געקומען דאָ צוזאמען צו לויפען פון אלע ווינקלען פון רוסלאַנד, אנטלויפען ווי די הינד פאר דער געפאהר פון זייער לעבען, פון שענדען זייערע ווייבער און זייערע טעכטער און שלעפן זיך ארום ווי די לעדינגעהערס, ווי די אקטיאָרען און שריי- בערלעך איבער די קאפעס פון דער גרויסער שטאָדט; די קעלנערס מאַכען פון זיי חוזק, און זיי זיצען און שאַצען דאָ אָב, ביים טישלעך אין קאפע, די ווערט פון זייער היסטאָריש פאטערלאַנד, וואָס איז געוואָר דען זייער אמונה — אויב עס האָט גענוג רייכקייט דאָרט געשעפט צו מאַכען... ווער זיינע זיי דאָס — אט די קופע מענשען, וואָס ווערען אַויסגעלאַכט און געיאָגט פון דער גאנצער וועלט? — ווער זיינען זיי דאָס? אָט די שעהנע פנים'ער מיט די לאַנגע שוואַרצע בערד, און די פעטע ווייבער, וואָס זיצען נעבען זיי, אַנגעטהאָן אין די שעהנסטע, מאַדערנסטע קליידער? דאָס צירונג פינקעלט אראב פון זיי — פּעריל און בריליאַנטען; זיי רעדען אלע אייראפעאישע שפראכען און ווייסען אלע אייראפעאישע חכמות; זעהען אויס ווי אייראפעער, ווי ציוויל ליזירטע מענשען — און שוצלאָז ווי די ציגיינער; אין זייער האַרץ איז נישטאָ קיין אמונה, קיין ברעקעל ליבע צו קיינעם ניט אויס צו גאַרנישט, — ווער זיינען זיי דאָס? און איבער וואָס ליידען זיי? וואָס איז זייער אידעאַל? אין וועמעס נאָמען שטעהען זיי צרות אויס?

און זיין פאלק איז איהם געווארען אונפערשטענדליך, ווי א גרויס דעמעניש. ער האט ניט געוואוסט, ווער זיינען דאס די אידען, און צו וועמען געהערט ער, — און געפיהלט זיך איינער, איינער אליין אין דער גרויסער, פרעמדער וועלט.

קאפיטעל 7.

א גרוס פון געוועזענע ציימען

ער איז געזעסען די אויגען אריינגעווענדעט אין זיך — און געד פיהלט זיך פרעמד, ווייט פון דעם אלעמען, וואס רינגעלט איהם ארום — איינער אליין.

ער האט יעצט געהאט א פאנצער פאר אלעס וואס קען איהם טרען פען — דאס איז זיין אידעאל צו זיין אין ארץ ישראל און דארטען מיט ראחעל'ן עטוואס צו ווערען.

ער האט זיך געזעהן ווי זיי ביידע וואהנען ערגעץ וואו הינטער א אידישע קאלאניע; ער בעארבייט מיט אראבער, מיט אידישע פויר ערים זיין טהייל לאנד, און ראחעל דרעהט זיך אין זיין שטוב ארום. קיינער קען זיי נישט, ווייס פון זיי נישט, און זיי נישט פון קיינעם. אט דער אידעאל האט איהם בעשיצט פון אלעס. און איז ער נור געווען אין אן אונאנגענעמע סיטואציע, ווי יעצט, אין דער פרעמדער סביבה, האט ער נור בעדארפט די אויגען צו מאכען און צו טרוימען פון זיין צוקונפט.

ער האט דאס יעצט געטהאן. נור עס וועקט איהם א בעזאגטע. אלט-געליעבטע שטימע. זיין הארץ ערציטערט.

— אה, מישא, קאק פאזשיוואיעש?

ער קוקט זיך ארום און דערזעהט פאר זיך מער'ן, וועלכע איז ארייני געקומען מיט איהר חתן, זיין מוטער און סאניע פון טהעאטער. ער האט זי נישט דערקענט. זי איז דורך דער צייט עלטער געווארען און געענדערט, און קליידעט זיך אנדערש — דאמען-ארטיג און עס בלישעט פון איהר אראב מיט ציהרונג.

ער האָט, ווי תמיד, פערלעגען געשמייכעלט, און זי האָט איהם פאַרגעשטעלט מיט אַ גלייכגילטיגע מינע, אָבער דאָך מיט אַן עקשנות'דיג געלעכטעריג, איהר חתן, ה' אַדלער פון קיעוו, א זעהר עלעגאַנטע יונגער-מאַן — די פעריל קנעפּ האָבען איהם ארויסגעשיינט פון העמד. דער חתן איז געווען אַ שטילער מיט אַ גוט שמייכעלע אויף זיינע גע-גאַלטע ליפען און איז, זעהט זיך אויס, געווען שטאַרק פערליעכט אין זיין כלה, געקוקט איהר מיט גרויג לייעבע אין די אויגען אריין און פאַר קיינעם זיך נישט זשענירט.

די כלה האָט אָבער וועניג אַכט געלעגט אויף איהם, האָט זיך צו געזצט צו מישא'ן און זיך זעהר געפרעהט מיט איהם. — „ווי געהט עס? און וואָס רעכענט ער צו טהאָן? ... מיט איהר ווייס זי נאָך נישט וואָס דער סוף וועט זיין. זי לעבט ווי אין אַ חלום, ווי אין אַ טומאן, אהן מאַרגען.“ און זאָגט דאָס אין חתן'ס געגענווארט, הויך, אז אלע זאָלען הערען.

דער חתן איז אוש רויט געווארען און געפרעגט א פראגע זיין מוחותן, ר' חיים. נור באלד האָט די גראָבע שדכנ'טע, מאָרם זאנרבערג, צוגעפיהרט דעם יונגען מאן, וואָס האָט זיך גע'שדכנ'ט צו סאַניע'ן. עס איז געווען א הויכער, שטאַרקער יונגער-מאַן, ווי אן אטלעט, מיט אַ פאַר הענד און פיס, אז ער וואָלט אלע געקענט דאָ צולעגען, — ה' אַטלאַס פון אָדעס. און דער ה' אַטלאַס פון אָדעס, אין זיין צו קורצען סמאָקינג און אַרבעל (אלעס האָט געפלאצט אויף איהם פון דיקקייט), האָט געהאַט אזא נאַאיוו, אזא פערשעהמט, אזא חתן'דיג מינעלע, אז עס איז אַ רחמנות און אַ שאַנדע געווען צוצוועהן: אזא שטאַרקער יונג, אזעלכע פאַר הענד און פיס = און אזא פערשעהמט, חתן'דיג מינעלע פון נישט קענען צוויי צעהלען. דער דאָקטאָר האָט באלד דעם חתן אריינגעצויגען אין אַ געשפרעד וועגען בעקאַנטע אין אָדעס, וואָס דער דאָקטאָר האָט דאָרט געקענט א וועלט מיט אידען, (ער האָט איבערהויפט געקענט די גאַנצע וועלט) און וועגען דעם, מיט וואָס ער האַנדלעט. „דער פאַרשטעהער פון נעסטלע-מעהל? יאָ, נעסטלע מעהל איז די בעסטע שפייזונג נישט נור בלויז פאַר קינדער, גור אויך פאַר דערוואַקסענע, און דורך דער צייט פון זיין לאַנגע פראַקטיק מיט האָט זיך דאָס „נעסטלע-מעהל“ ארויסגעוויזען אלס די בעסטע

שפיין. און סענראפאעל-וויין איז זעהר גוט פאר'ן מאַגען" — אויך אַ פארשטעהער פון סענראפאעל-וויין.
 אין אַ ווינקעל איז דערוויל געזעסען מישאַ און מערי. און מערי איז גאָר היינט אנדערש ווי אַלע מאָל. זי איז טרויעריג און רעדט צו מישאַ'ן מיט פערטרויען ווי צו אַן אַלטען גוטען פריינד.
 — איך ווייס אז איך בין נישט גוט געווען צו דיר. זיי מיר מוחל, מישאַ. דאָס לעבען האָט נקמה גענומען אַן מיר — קרעכצט זי. און זי וויל איהם האַבען פאר אַ גוטען פריינד: זי איז אליין און האַט נישט קיינעם קיין ווארט צו פערטרויען און נור ער האַט זי פער-שטאנען.

און מישאַ וואונדערט זיך, וואָס די ווערטער מאַכען אויף איהם נישט קיין איינדרוק. וואס איבערהויפט איז ער אזוי רוחני. און דאָס איז די מערי, וועלכע ער האָט אַמאָל אזוי געליעבט... אזוי געדעקענט און נאך וועלכער ער האַט אזוי געטרויערט? און אַט זיצט זי פאר איהם און רעדט מיט איהם און עס איז איהם אזוי אלץ איינס, עס איז איהם אזוי אלץ איינס... און דער חתן, דער אידישער יונגער-מאן, מיט די פיינע פערל-קנעפ אין העמד, מיט די עדעלע הענד — קוקט אויף זיי, און אַ קנאה ליגט אין זיינע שטילע אויגען. איבער-הויפט זעהט זיך אויס דער יונגער-מאן צו זיין זעהר אַן עדעלער און פון אַן עדעלער פאמיליע, און ער קוקט אויף זיי מיט אַ פערליעבטע מינע און קנאה אין די אויגען. ער איז פערליעבט, זעהט זיך אויפ-אין זיין כלל איבער די אויערן.

און מערי פערטרויט מישאַ'ן, אז איהר שטעהט פאַר זעהר אַ וויכטיג געשעהעניש אין איהר לעבען, און ווארפט אַ פּעראַכטענדען בליק אויפ'ן חתן, ווי זי וואלט מיט דעם געוואלט מישאַ'ן געבען צו פערשטעהן, אז נישט דאָס מיט איהם מיינט זי. און זי דארף האַבען אַ פריינד, וועמען זי זאל זיך קענען פערטרויען. זי איז אנדערש געווארען. זי איז אַ קינד געווען, אלעס איז געווען אַ קינד-שפיעל, יעצט האַט זי דאָס לעבען פריה רייף געמאכט און זי איז דע-רינען. און זי ווייס, אז מישאַ איז איהר געווען אַן אמת'ער, אויפ-ריכטיגער פריינד, אז קיינער קען עס נישט זיין, נור אזעלכע מענשען ווי ער; און זי איז גאָר נישט מקנא ראהעל'ן, נור וואָס זי האָט מישאַ'ס פריינדשאַפט, און פריינדשאַפט איז מעהר פאַר לייעבע.

און מישא האַרַכט אויס און שמייכלט צו, און קלערט בשעת מעשה, וואָס טהוט ראַחעל יעצט, — ער האָט זי אַ גאַנצען אַבענר אליין געלאָזט — צו האָט זי זיך שלאָפען געלעגט און איז מיעד פון וועג, און וואונדערט זיך, וואָס דאָס איז „מערי“ — די מערי — און וואָס איז אזעלכעס מערי? און בשעת מעשה האָט ער אָנגעהויבען צו קלערען. ווי רעדט מען מיט'ן טאַטען, און מיט זיך געווען ביי זיך, אז עס איז בעסער איבערצורעדען מיט דער מאַמען, און ער וועט עס נאָך טהאָן היינט אין אַבענר.

און מערי זעהט, אז ער איז גאָר נישטאָ אין קאפּעהויז, ער זעהט זי גאָר נישט, אז ער איז ערגעץ ווייט, גאַנץ ווייט פון אַט דעם טישעל און פון די אלע מענשען. זי ווערט בייז אויף זיך, האַקט אָב דעם געשפרעך אין מיטען און רוקט זיך אָב פון איהם. איבער איהר פנים ציהט זיך איבער אַ וואַלקען-טרויער און די ליפען פּערקרימען זיך, ווי ביי אַ קינד צום וויינען. דער חתן, דער ערעלער יונגער-מאן פון קיעוו, בעמערקט עס. ער רעדט מיט ר' חיים'ען און בעמערקט אלעס וואָס קומט פאַר אויף מערי'ס פנים. ער געהט גאַנץ שטיל צו, רוקט צו זיין שטוהל און רעדט צו איהר מיט אַ שמייכלעך: אויב זי וויל נישט עפעס בעשטעלען?

זי ענטפּערט איהם נישט. זי איז בייז. נור דער יונגער-מאן געהמט עס פאר ליבע, וואָס ער זיצט כאַטש נעבען איהר, און זיין טאן און פנים ווערען גאָר פרעהליכער.

אויפ'ן וועג רעדט מישא מיט דער מוטער, אז ער קען דאָ נישט לענגער בלייבען, בערלין פייניגט איהם; אז ער מוז ווי אים שנעלסטען אוועק. און זיין ווייב פיהלט זיך שלעכט.

די מוטער טרייסט איהם: דער פאַטער איז גאָר ניט אזוי שלעכט, זוי ער מיינט; דער קאַטער לייעבט איהם, און ער קען דאָך פּער-שטעהן, ווי עס איז זייער האַרץ, אז זייער עלטסטער זוהן, זייער מישא, האָט חתונה אָהן די עלטערע'ס ווילען, און די עלטערען פיהרען נישט דאָס קינד אונטער דער חופּה. נור ראַחעל איז איהר טאַכטער, אז קוים האָט מישא מיט איהר חתונה געהאַט, מען זי זיין ווער זי איז — איז זי איהר טאַכטער; און זי וועט איהר צודריקען צו איהר האַרץ ווי אַ מוטער.

פאַר'ן האַטעל, ביים געזעגענען זיך, געהט מערי צו צו איהם:

צו וויל ער זיך נישט נאך אביסעל דורכגעהן „אונטער דען לינדען“ די נאכט איז אזא שעהנע, זי האט איהם זעהר א וויכטיגע זאך צו פערט טרויען. מישא שמייכעלט פערלעגען און געהמט די בריילען אראפ זעהר גערן, אבער ער האט זיין פרוי אליין געלאזט אין דער היים, ער מוז אהיים געהן. געזעגענט זיך קאלט, געהט אין הויז אריין. אז מישא איז אהיים געקומען, האט ער ראחעל'ן געטראפען שלאץ פען. אין די קליידער איז זי געלעגען אויפ'ן בעט. אין שטוב איז ליכט טיג געווען, דער געז האט געברענט. ער האט זיך געזעצט געבען איהר בעט און בעטראכט איהר געזיכט, וואס איז געווען אויסגע-מוטשעט, ווי ביי א הייליגע געפייניגטע. ער האט געהאט דאס געפיהל, ווי ביינאכט, אין שלאף, וויינט זי אויס אלעס, וואס זי פערשווייגט בייטאג. די הייטלעך האבען זיך געצויגען איבער איהרע אויגען מיט שוואכקייט, ווי ביי א קינד, ווי ביי א טויב; און דאך איז דער קינד דערשער שמייכעל נישט פערשוואונדען איבער איהר יונג מויל. די געשליפענע, קליינע ווייסע צייהן האבען זיך ארויסגעוויזען פון איהרע יונגע ליפען. דאס געזיכט ביים מויל איז גאנץ, גאנץ קינדיש געווען, ער האט אויף איהר גרויס רחמנות געקראגען.

זי האט געמוזט פיהלען זיין בליק, ווארום זי האט מיט שרעק, ווי א טויב, איהרע אויגען אויפגעעפענט. זי האט איהם דערזעהן, א רויטליכקייט, ווי ביי א מיידעלע, האט זיך צוגאסען איבער איהר פנים, און זי האט זיך פערדרעהט אויף דער צווייטער זייט. מישא איז אויך פערשעהמט געווארען, אויפגעהויבען זיך, אויסגעלאשען דעם לאמפ, זיך געלעגט אויף זיין געלעגער און נישט געשלאפען לאנג, לאנג אין דער נאכט אריין.

קאפיטעל 8.

קיון ארץ ישראל

צו מאַרגענעם איז די מוטער פֿלוצלונג און אומגעריכט אריינגעֿ
קומען אין פֿאנסיאָן. עס איז נאָך געווען אזוי פֿריה, אז ראַחעל האָט
זיך ערשט געהאַלטען אין אַנטהאַן, און די מוטער איז אהן ווערטע
אַרויפגעפֿאלען אויף דער יונגער ווייבעל און זי געקושט, געהאַלט און
געוויינט: „זי דאַרף נאָר נישט זאַרגען. זי איז איהר טאַכטער און
זי איז איהר מוטער, און אַ מוטער'ס הִזרִיץ פֿיהלט אלעס.“ — און
לאַנג דאָרט אָבגעזעסען און אויסגעפרעגט זיך וואָס זיי מאַכען, וואָס זיי
דענקען צו טהאָן, נאָר מוטערליך.

ראַחעל איז אזוי ערשטוינט געווען און דאס אלעס האַט איהר אזוי
ווילד־פֿרעמד אויסגעזעהן, אז זי האָט קיון לשון נישט געקענט געפינען.
און נאָר ניט גערעדט, נור געענטפֿערט מיט יאָ און ניין.

די מוטער האָט דוקא געוואָלט, אז זיי זאָלען אהין געהן
צום פֿאַטער און זאָלען אינאיינעם עסען מיטאַן. מישאַ האָט נישט גע־
וואָלט, אָבער ראַחעל האָט געשאַקעלט מיט'ן קאַפּ אויף יא, אז זי וויל.
זי האָט זיך אָנגעהאַן און איז מיטגעגאַנגען. מישאַ איז אין דער
שטיל גליקליך געווען.

אויפֿ'ן וועג האָט זי געשוויגען. דער פֿאַטער האָט זי עמפֿאנגען
זעהר ליעבליך, אָבער קאַלט. אויף ראַחעל'ס פֿנים איז געווען אויס־
געגאַסען אַ גלייכגילטיגקייט. סאָניא, מישאַ'ס שוועסטער, איז אריינ־
געלאָפֿען מיט גרויס פֿרייד, זיך צוקושט און אויך געוויינט: „זי
האַט שטענדיג געוואוסט, דאָס האַרץ האָט איהר געזאַגט, אז ראַחעל
וועט איהר שוועסטער זיין.“

עס איז אויך אריינגעקומען דער פעטער ר' חיים, מער'ס פֿאָ־
טער, — עס איז שוין קיון סוד נישט געווען — געוואונשען איהר מזל
טוב. מערי איז צו איהר געווען פֿריינדליך, אויפֿריכטיג־פֿריינדליך
און געפרעהט זיך מיט איהר, ווי מיט אַ שוועסטער. ביסלעכווייז איז
אויך ראַחעל היימישער געוואָרען, דאָס שטילע טרויעריגקייט האָט זיך

אָבגערוקט פון איהר און זי האָט געשמייכלט גליקליך און אַנטהייל גענומען אין ריידען. מיט אַזוי גליקליך געווען.

דער פּאָטער איז נאָך אַלץ אַביסעל קאַלט געווען. אָבער ער האָט עס נישט אַרויסגעוויזען.

עס איז אויך אַנגעקומען מער'ס חתן, דער ערלער יונגערמאַן, מיט גרויסע ווייסע רויזען, וואָס ער האָט יעדען טאַג געבראַכט מער'ן. מערי האָט דוקא געוואָלט אַז ראַחעל זאָל די רויזען נעהמען: „ניין, אַלע, — נישט גור איינע.“ אויף וואָס דער חתן האָט מיט שמערץ גע-קוקט.

מיטאַן האָט מען בעשטעלט אין אַ אידישען רעסטאָראַן, ביי אַ בער-זונדער געדעקטען טיש. ביים עסען, נאָך די פּיש, איז דער פּאָטער פּריינדליכער געוואָרען, איבערגעבעטען זיך מיט דעם פּאָטע. ער האָט בעשטעלט וויין, געוואונשען מוזל טוב ראַחעל'ן און זיך צוקושט מיט איהר און מיט מיטשאַ'ן. די מוטער איז אַרויס אין אַ גרויס געוויין, אויסגעטהאַן איהר שנור פּערעל און זי אָנגעטהאַן ראַחעל'ן.

ראַחעל איז געזעסען ווי אין אַ חלום, איהר פנים האָט געשט-ראַהלט, כאַטש טרויעריג געווען, און אַלע האַבען זיך מיט איהר גע-פּרעהט אַם מעהרסטען מערי. די ברידער ר' חיים און ר' לייזער האַבען זיך אויך צוקושט: „אַם ירצה השם ביי מערי'ן, איז אַ פּרעהליכערער צייט און אין דער היים“ . . . דער חתן האָט געשטראַהלט פאַר גליק, מערי איז ברוגז'דיג געוואָרען . . . נאכ'ן עסען וועט מען פּאהרען מיט ראַחעל'ן אין די מאַנאָזינען מתנות קויפען. וועט איז ביליג אין בערלין — אין ספּעציעלע געשעפטען, נישט ביי ווערטהיימער'ן — אויפ'ן „יאַהר מאַרק“.

נאכ'ן עסען, ווען די פּרויען זיינען איבער דער שטאַדט געפּאהר-רען, האָט דער פּאָטער מיט'ן זוהן גערעדט אליין אין אַ צימער: „יא, חתונה געהאַט. און וואָס וועט דער תּכלית זיין? מען דאַרף זיך נעהמען אַדער לערנען, אַדער צום געשעפט. אַרץ ישראַל, אַן ערד-אַרבייטער ווערען — אַ משוגענע זאך. וואָס מען האָט געטהאַן, האָט מען געטהאַן. מילאַ, אַזאַ צייט געווען. אַנדערע קינדער האַבען נאָך ערגערע זאַכען אַבגעטהאַן, אינ'ם לעבען געקומען, — אַבער משוגע דאַרף מען נישט זיין. אַז חתונה געהאַט — מוז מען זיין אַ מענש. אויף בילדונג וועט ער שיקען חודש'ליך פאַר ביידע צו לעבען.“ וואָס

ארץ ישראל? משוגע! אויף ארץ ישראל וועט ער קיין גראשען
נישט געבען, נישט אויף הוצאות און נישט אויף צו לעבען! האסט
חתונה געהאט — גיב דיר אלײן אן עצה“.

מיט דעם איז דער שמועס אבגעהאקט געווארען.

די מוטער האט זיך אריינגעמישט:

„דאס קינד האט רעכט. לאז ער פרובען זיין מזל. אז ער וויל אין
ארץ ישראל, אז דאס הארץ ציהט איהם דארט אהין — זאל ער
פאהרען. געלויבט צו גאט דערפאר, זייער קינד איז נאך א איד גע-
בליבען. וואס מען הערט זיך אן פון אנדערע קינדער, ביי אנדערע
עלטערן . . . אז דו וועסט נישט געבען, וועל איד די בריליאנטענע
אויירינגלאך פערקויפען און די קינדער אויף הוצאות געבען, מייענע
וויאירינשע בילעטען פערקויפען“.

דער פאטער איז דאך בעסער געווארען — אויף הוצאות געגעבען
און אויף א שטיק צייט צו לעבען אין ארץ ישראל אויך. נאך צוויי-
דריי טעג זיינען זיי געווען אין בערלין, אין איינעם מיט דער משפחה,
כאטש פון פאנסיאן אין האטעל אריין האבען זיי זיך נישט געוואלט
איבערציהען. די שוועסטער סאניא און מערי, און איבערהויפט מערי,
זיינען נישט אבגעטראטען די גאנצע צייט, אין טהעאטערען געשלעפט,
מיט אויטאמאבילען שפאצירען געפיהרט, אין טיער-גארטען, צום
זאָלאָגישען גארטען ארויס. ראחעל איז געווען ווי אויף א פרעמדע
חתונה — מיטגערערט, מיטגעפרעהט זיך, אבער ערגעץ אנדערש
וואו געווען, ווי אין א חלום . . . מישא איז גליקליך געווען איבער
ראחעל. אין אבענד האָבען זיי ביידע צום פאטער, צו דר. לײזער-
וויטש, א בריעה געשריבען, אז זיי פאהרען קיין ארץ ישראל.

אין א פאר טעג ארום זיינען זיי אבגעפאהרען דורך שטעמינער
באנהאף איבער טריעסט קיין ארץ ישראל. מערי מיט סאניא'ן האבען
דעם וואגאן-פענסטער באגלייט מיט בלומען און די מוטער — מיט
טרעהרען.

קאפיטעל 9

ארײַן מיט זיך

מערי איז געלעגען ביז אין שפעטען טאג אריין אויף איהר געלעך גער אין פאנסיאן, אין וועלכען זיי האבען געוואהנט, די טהיר פער שלאסען און קיינעם נישט אריינגעלאזט צו זיך.

איהר שווארץ צולאזענער קאפ האאר איז געווען איינגעטונקט אין די זיידענע קליינע קישענס, וועלכע זי האט מיטגעפיהרט מיט זיך, און פון אונטער דער אטלאסנער קאלדרע האבען ארויסגעשטראהלט איהרע גרויסע, גרויסע אויגען, וועלכע זיינען געווען פול מיט טרעהרען. אין די הערלעך איבער איהרע ווייס-אפעלהייטלעך האט זיך פערבאר גען א בענקעניש; פון די ליפען, פערקרימט ווי צו וויינען, האבען ארויסגעשמאכט איהרע ווייסע ציחן, און מיט די הענד האט זי זיך פאר איהרע יונגע ברוסטען געהאלטען. שוין אייניגע מאל האט די מאמע, דער טאטע אנגעקלאפט דורך דער טיר: "קינד, גאר נישט אין מויל געהאט". מערי האט נישט געענטפערט און האט זיך נישט גענומען אנצומהאן.

די עלטערען זיינען נישט אונרוהיג געווארען. זיי האבען געקאנט איהר געוואנהייט, און זי פלעגט עס לעצטענס טהאן עפטער — גאנצע טעג אבליגען אין בעט און נישט ארויסגעהן פון צימער. זי האט נישט צו וואס זיך אויפהויבען. דאס לעבען איז איהר לאנגווייליג געווארען און אהן אינטערעס. אלעס איז איהר מיאום און קליין געווען און עס האט זיך נישט געלוינט.

נאך איהר „ערשטע ליעבע“, נאך קאוואלסקי'ן האט זי נישט מעהר געבענקט. ער האט זיך איהר אויסגעוויזען ווי געשטארבען. איבריגענס זעהט זי איין, אז אויך ער איז נישט געווען דער ריכטיגער איהר בעשערטער, נאך וועמען זי זאל בענקען. טהייל-מאל דערמאהנט זי זיך אז זיין אונבעהאלפענעם שמייכל, אז זיין נארישער מינע, ווען ער האט געקוקט אויף איהר מיט בעגערען — שמייכלט זי אבער ער האט זיין קונסט — זיין לאנדשאפט, און מיט אזעלכע איז

גאר נישט אנצוהיבען: זיי האבען זיך נישט, און וואס זיי האבען
גיבען זיי אונז דער קונסט.

די פאנצע צייט איהרע אין פעטערבורג האט אויסגעזעהן ווי א
קינדער־שפיעל, ווי א גימנאזיום־ליעבע. איהרע בעציהונגען צו מאק
סימאוו־טש'ן, צו דעם אלטען „דאן זשואן“, — ווי ער האט געפאדערט
ארום איהר! פון די אלע מענשען, קומט איהר פאר, איז דער אינ
טערעסאנטער דאך געווען מישא.

זיין נאאווייטעט און זיין שטומע, טיעפע איבערגעבענהייט —
דאס האט זי יעצט געריהרט. און זי האט זיך געקענט פארשטעלען
א ווייטערדיג לעבען נור מיט מישא'ן. מיט מישא'ן ווען זיי וואלטען
חתונה געהאט, וואלטען זיי געפיהרט אן איינפאכען לעבען. זיין ליעבע
צו איהר וואלט געווען ווי א שטיל געזאנג, וואס עס הערט קיינער ניט,
נור עס זינגט זיך אין יעדעם שטילע שעהנע לעבען . . .

מיט קאוואלסקי'ן האט זי זיך נישט געקענט פארשטעלען א וויי
טערדיגען לעבען. עס איז געווען ווי אין א חלום. און מיט אזעלכע
מענשען לעבט מען נישט לאנג. זיין ליעבע איז נישט ווי מישא'ס
— א שטילער וואסער־קוואל, וועלכער פליסט אייביג. דאס איז ווי
א געשריי, ווי א פלאם וואס ברענט זיך אויס אין איין מאמענט. און
אזעלכע מענשען ווי קאוואלסקי זיינען אויך נישט אינטערעסאנט אויף
דער דויער. דאס איז נישט קיין מישא, וועלכענס ליעבע איז ווי א
נר־תמיד, ווי א ליכטעל א קליינע, נור עס ברענט תמיד, תמיד . . .
דורכדעם, אז זי איז שפעטער געקומען צו לויפען קיין פעטערבורג,
איז עס איהר מיאום און לאנגווייליג געווארען. קאוואלסקי איז נישט
געווען. ווען אפילו ער וואלט געווען, וואלט אויך נישט אינטערע
סאנט געווען. דער אלטער מאקסימאוו־טש, וועלכער האט פלוצלינג
אנגעהויבען גראה צו ווערען, פלעגט ארויפקומען צו איהר יעדען טאג.
נור עס איז אויך לאנגווייליג געווען מיט איהם. זיינע געשפרעכען
האבען זי נישט מעהר אינטערעסירט.

גאט, ווייל זי קלייגער ווערען, קען זי ביכער לעזען, נישט ארומגעהן
מיט דעם אלטען דאן זשואן און אלע, וועלכע געפינען זיך אין זיין
געזעלשאפט, זאלען זי בעטראכטען פאר אן אינטערעסאנטען „עקד
זעמפליאר“.

און זי איז גליקליך געווען, אז דער פאטער איז געקומען נאך איהר (אלוין האט זי זיך געשהמט אהיים צו קומען) האן מיטגענומען זי קיין בערלין. און דא איז דענסטמאנל פאר איהר דאס לעבען לייננאווייליג געווארען. זי האט שוין געקענט שלאפען ביז נאך מיטאג, און נאכמיטאג האט אויף איהר געווארט, צו וואס זי זאל זיך גליין דארפען אויפֿ צוהויבען.

די מוטער און די מוהמע האבען זי געפיהרט אין די מאנאוזינען, זי האט זיך קליידער געמאכט — דאס האט איהר נאך שפאס געמאכט. און זי האט זיך שדוכים געלאזט רעדען אויס טשיקאוואסטש, ווי וועט אויסזעהן דער יונגערמאן, וואס מען רעדט איהר דעם שידוך. און זי האט זיך זיי אויסגעזעהען און אויסגעקליבען, ווי מען קלייבט אויס קליידער אין מאנאוזין. זי האט נור צוליעב דעם אבגעלאזט א שידוך, ווייל עס איז טשיקאווע געווען צו זעהן די נייע יונגע לייט, וואס מען וועט איהר מארגען פארשטעלען, קוקען אויף זייערע נאאיווע, חתן'דיגע מינעס, אויף זייערע געוואשענע העמדער און אויף די קנעפ פון די העמדער. מיט א צופריעדענהייט האט זי בעטראכט יעדע מינע, און אויף דער נאכט האט זי פאר סאניא'ן נאכגעשפיעלט די קאמעדיע פון צופיהרען און בעקענען דעם חתן, די רייד וואס ער רעדט און די מינע וואס ער מאכט...

אויף דעם איצטיגען חתן, ה' אדלער פון קיעוו, איז זי בעשטאנען נור דערפאר, ווייל ער זעהט אויס אנשטענדיגער פון אנדערע און מען קען זיך ווייזען מיט איהם אין א פיינעם רעסטאראן, אויף א באל — און דאס האט זי יעצט געוואלט. זי האט געוואלט א כלה ווערען, האבען א חתן מיט וועלכען זי זאל קענען די האלבע נעכט אין די רעסטאראנען, אויף די בעלער און קאנצערטען געהן. איבריגענס, איז איהר געפעלען די צערעמאניע פון א כלה ווערען. זי האט עס געוואלט דורכמאכען — קריגען מתנות און האבען זיך א פערליעבטען יונגען מאן. און פערליעבט איז דער חתן געווען אין איהר פון דעם ערשטען אויגענבליק. ער איז געווען א שטילער. ער האט קיין ווארט נישט גערעדט. נור אויגען האט ער גרויסע און שווארצע ברעמען און וויל אלעס ארויסזאגען מיט די אויגען, וואס דאס מויל קען נישט...

אז מען האט איהם צוגעפיהרט צום טישעל, איז ער א דערשראיק קענער געבליעבען. עס האט זי אביסעל געריהרט זיין אונבעהאלפענר

קייט. איבריגענס, איז איהר זיין אויסערעם זעהר געפעלען: א פּיין געזיכט און קליידעט זיך ביי א גוטען שניידער.

דער יונגער מאן ברענגט איהר יעדען טאג בלומען — גרויסע ווייסע רויזען. דאס ריהרט זי אביסעל, אבער זי האט איהם נאך קיין גוט ווארט נישט געזאגט. און ער געהט נעבען איהר ווי א שאטען און רעדט נישט קיין ווארט. איז זי גוט אויפגעלעגט — ווערען זיינע אויגען גרויס און א גליקליכע מינע רוחט איבער'ן פנים; איז זי שלעכט געשטימט — ווערען איהם די אויגען קליון, און ער ווערט טרויעריג. ווי א געטרייער, גוטער הונד.

איבריגענס, איז ער פון די מענשען וואס מאכען נישט קאליע, פערדארבען נישט די שטימונג און קענען שווייגען. דאס איז זעהר פיעל היינט, וועט עס נישט אזא אומגליק זיין ווען זי וועט דארפן מיט איהם חתונה האבען. נור וויל זי יעצט חתונה האבען? זעהט זי איבערהויפט א צוקונפט פאר זיך? ...

זי קוקט זיך איין אין איהר לעבען און טראכט זיך: וואס האט זי ליעב? וואס וויל זי? נאך וועמען בענקט זי? — און זי זעהט, אז איהר לעבען איז יעצט דורכגעגאנגען ווי אין א טומאן, אלעס איז בעשטאנען פון צופעליגקייט און זי זעהט נישט קיין איין שטיקעל וועג פון איהר צוקונפט ארויס. אייגענטליך האט זי קיין ציעל נישט אין לעבען.

איהרע עלטערן האט זי נישט ליעב, אויף דער מוטער האט זי רחמנות, ווי מען האט רחמנות אויף א פרעמדע ארימע פרוי. דער פאטער איז א עגאאיסט.

אפשר איז ער יא אינטערעסאנטער פון דער מוטער, אבער וואס געהט ער איהר אן? — איהר פאלק איז איהר פרעמד, זי ווייסט נישט פאר וואס מען האט פיינד די אירען און פאר וואס ווערען זיי נישט אויס אירען, ווען קיינער וויל זיי נישט ליידען. צו לוינט זיך איבער דעם די צרות, וואס זיי שמעהען אויס?

זי האט שוין, ווען זי איז נאך אין שקאלע געווען, נאכגעקלערט וועגען דעם. א חבר'טע האט זי בעליידיגט און אנגערופען „יודין“. זי האט פערקלאגט די חבר'טע און דערנאך האט זי אנגעהויבען צו קלערען וועגען דעם, וואס זיינען אירען אזעלכעס און פאר וואס ליידט מען.

זי האָט זיך נאָכגעפרעגט ביי איהר לעהרער פון רעליגיע. יענער האָט איהר געגעבען צו לעזען לאַנגווייליגע ביכער דערביער: „דיגעשיכטע פון אידען“ — נור מען שלאָגט אידען, קיין איין טהאַט נישט, קיין איין העלד נישט, אין וועלכען מען זאל זיך קענען פערליעבען. און די פראַגע, פאר וואָס אידען שמד'ען זיך נישט אויס, איז איהר נאָך אַלץ נישט פערענטפערט געוואָרען. דאָכט זיך אזעלכע קלוגע מענשען, און ליידען פאר עפעס אן אונזין. וואָס פאר אן אונטערשיעד צו די שוהל, צו די קירך, און עס איז דאָ אַ גאָט, איז דאָך נור איין גאָט. אַ גאָט פאר אלעמען, און די קירך איז דאָך שעהנער און ריינער פון דער שוהל?

דאָס זיינען אַלץ פראַגען, איבער וועלכע זי האָט נישט געקענט לאַנג נאָכקלערען, ווייל עס האָט זי נישט אינטערעסירט. — און וואָס געהט עס איהר אַלץ אָן?

זי האָט אַמאָל געהאַט אַ חבר'טע אין דער שוהלע, איז יענע געווען אַ פּוילישע — האָט זי ליעב געהאַט די פּוילישע ערד און האָט שטענדיג דעקלאַמירט געדיכטע פון ליעבע צו „אַטשיונאַ“. און וואָס האָט זי ליעב? די ערד האָט זי ליעב? וואָס איז פאר אַ חילוק וועלכע ערד?
— אַלע פעלזער, אַלע לענדער האָבען איין פנים.

די רוסישע מיידלעך פערשטעהט זי שוין בעסער, נור יענע האָבען אויך עפעס אַן „אַטשיונאַ“, און ווען זיי פאהרען פארנאָכט איבער'ן דינעפּר שפּאַצירען און זינגען ליעדער, קלינגט אין זייער שטימע אזא בענקענדער, ליעבער טאָן, און אין די אויגען — אזא פייכטקייט. אָדער ווען זיי לעזען פּושקין'ס „קאַפיטאַנסקאַיאַ דאַטשאַק“, ווערען זייערע באַקען אזוי צוהיצט. וואָס פּרעהען זיי זיך אזוי דערמיט? עס איז דאָ שעהנערע זאכען, פּושקין'ס „יעווגעני אַניענין“ איז דאָך שעהנער פון „קאַפיטאַנסקאַיאַ דאַטשאַק“? ...

אזוי איז זי ווי הונדערט אנדערע אידישע מיידלעך, געווען ווי אַ פערבלאַנדזשעטע שעפעלע, ווי עפעס אַ בוימעל, וואָס איז פּער-פלאַנצט געוואָרען אין אַ פּרעמדען קלימאַט. זי האָט ארום זיך געזעהן בענייטערונג, ליעבע, בענקען צו לאַנד, צו פּאָל, צו מנהגים און צו זום טובים, און זי האָט נארנישט געהאַט. איהרע עלטערן האָבען איהר קיין ירושה נישט איבערגעלאָזט. נאָקעט איז זי געבוירען געוואָרען

און נאקעט שטעהט זי אליין אין דער וועלט, און טראדיציע, און גלויב
בען און און ליבע.

וואס האט זי געהאט צו זוכען אין לעבען אויסער ליבע, אויסער
איהר אייגענע קליינע מענשען-ליבע?

איהר קוואל איז שוין געווען אפען. די ליבע האט געקוואלען
פון איהר, ווי א פרישער קוואל וואסער, אבער עס איז נישט געווען
זוער עס זאל אויס דעם ריינעם קוואל וואסער טרינקען. קאוואלסקי
האט נור אָנגעקלאַפט אין דעם קליינעם קוואל, אבער ער האט איהם
נישט געעפענט. ער האט נור אויפגעוועקט די שטילע ליבע-געפיהלען,
וועלכע זיינען געווען איינגעוויקעלט ווי א קנויל און ווי א סוד גע-
שלאפען אין איהר...

יעצט איז זי וואך געווען. דער קנויל האט זיך אנגעהויבען פאך-
אנדערוויקלען, דער ליבע-קוואל — פאנטאזיע צו שלאגען פון אלע
איהרע אברים. און עס איז קיינער נישט געווען, קיינער נישט,
נאך וועמען זי זאל בענקען, אויסניסען זיך אין איהר בענקשאפט...
קאוואלסקי איז פאר איהר יעצט אזוי ווייט געווען, אזוי פרעמד.
אפילו ווען ער וואלט דא געווען, וואלט זי צו איהם אויך גאר נישט
מעהר געפיהלט — אן אויסגע'חלום'טער חלום, וועלכער קען איהר
מעהר גאר נישט געבען. מעהר האט זי יעצט אינטערעסירט מישא.
ער איז ווי אין א סוד איינגעהילט. ער האט אין זיך עפעס אזעלכעס.
וואס איז מעהר פון ליבע, עפעס אזעלכעס, ווי יענע פוילישע מיידעל,
וועלכע דעקלאמירט וועגען „אטשיונא“, אדער ווי די רוסישע, וואס
זינגען די ליעדער פאָהרענדיג אויפ'ן דניעפר. ער האט אויך דעם
סוד פון „אטשיונא“. און זי איז געשטאנען פאר איהם ווי פאר א
סוד און זי האט איהם מקנא געווען. ער וואלט זי געקענט מיט אריינגע-
נעהמען אין זיין סוד אריין, געבען איהר עפעס אן וואס זיך אַנצור-
כאפען, אז זי זאל זיך קענען מיטשלעפען, עפעס אזוינס וואס איז
מעהר פון מענשליכע ליבע. ער וואלט איהר פון זיין לעבען, פון זיין
אידעאל געגעבען. נור פערמויערט איז ער שוין געווען פאר איהר ווי
מיט זיבעטן מויערען. זיין שמיכעל איז שוין קאלט געווען און בע-
מיצט איז ער געווען פון איהר. מיטגענומען אין דער טיעפעניש פון
זיין סוד האט ער ראחעל'ן און מיט איהר געהט ער אויף זיין וועג, צו
זיין ציעל, — אן ארויסגעוואַרפענע איז זי געווען פאר איהם

זי איז אזוי אבגעלעגען ביז'ן האַלבען טאג און געקלערט וועגען זיד, וועגען איהר צוקונפט — און נאָר נישט, נאָר נישט פאר זיד געזעהן. איהרע אויגען און מויל האַבען אויסגעדריקט בענקשאפט. זי האט געבענקט נאָך עפעס, נאָך עפעס וואָס זאָל אָנפילען איהר לעער לעבען.

מען האָט אָנגעקלאַפט אין טהיר. עס איז געווען די דיענסט. זי האָט איהר געבראכט די בלומען, וואָס דער חתן האָט איהר געשיקט יעדען טאָג צו מיטאָג.

זי איז ארויס פון בעט, אויפגעעפענט די טהיר, צוגענומען די בלומען און צוגעשלאָסען די טהיר נאָך זיד. דעם ברעה, וואָס איז געווען נעבען די בלומען, האָט זי אוועקגעוואָרפען, די בלומען — צו-בונדען.

זי האָט זיד בעטראכט אין שפיעגעל. איהר לייב איז געווען יונג און רייף. ערשט נאָר וואָס רייף געוואָרען, ווי די ווייסע רויזען אין איהר האַנד. אָנגעצויגען איז געווען איהר קערפער, שטרענג אָנגעצויגען, ווי די שנור פון אַ פילענבויען אין אַ יונגע גבור'שע האַנד; איהרע בריסטען זיינען גליין געווען, אבער פול, און האַבען געשאַסען פון איהר לייב ווי צוויי יונגע טויבען, און הארט זיינען זיי געווען זוי צוויי קאָרענדיגע ווייסע עפעל. רונדיג זיינען אראַבעפאלען איהרע פליגעס ווי צוויי קליינע וואסער-פאלען איבער איהר רוקען און איבער איהר ברוסט. איהרע צוויי הענד זיינען געבויגען געווען ווי די פיי-לענבויענעס — לענגליך זיד פערשלענגערט ארום איהר לייב, ווי די שוואַנען פערשלענגלען זייערע פליגעל ארום זיד. זי האט בעקוקט איהרע פיס — זיי זיינען דין געווען און ווייס, ווי געשניטען פון העל-פען-ביין. זיי האַבען זיד צוואמענגעקושט ווי צוויי הענד, און די רויטע, בלוטיגע פינגער פון איהרע פיס זיינען געוואשען און געפוצט געווען. די נעגעל פון איהרע פיס האַבען געבלישטשעט ווי די נעגעל פון איהרע געפוצטע הענד, און איבער איהר גאַנצען קערפער איז געלעגען אויסגע-גאַסען יענע שמיידיגקייט, יענע וויכע בעוועגליכקייט, וואָס עס האט אין זיד אַ ווייס וואַלד-טהיער וואָס קומט פון ווארימע, טראַפישע לענדער. איהר קאָלט געגעזעלט לייב, וועלכעס איז יעצט געווען איבערגעצויגען מיט אַ טוי פון פרישקייט, וואָס ליגט אויף די פרוכטען זין גאַרטען ביי זונען-אויפגאַנג, האָט געהויכט פון זיד אַ וואַרעמען

אמעם פון ליעבע. איהרע ברוסטען זיינען ווארים געווען און גע-
זאטהעמט ווי איהרע ליפען, און איהר בויד אזוי קאלט, ווי די ווייסע
רויזען וואס זי האט געהאלטען אין איהרע הענד.

זי האט בעטראכט אין שמועגל איהר יעדעס גליעד און יעדע
איזרע בעווענונג, געווארפען די שווארצע לאקען איבער איהר לייב
און זי האט זיך ליעב געהאט. דאס אלעס האט געבענקט נאך ליעבע —
און עס איז קיינער, קיינער נישט געווען.

זי האט געפיהרט איהרע פינגער צווישען איהרע האהר און גע-
פיהלט דעם ווייכען, ערעלען הויד, וואס ליגט אויף די שפיץ פינגער-
איהרע, ווי די נשמה וואלט איהר ארויסגעגאנגען פון איהר אינערליכעם
און געזעצט זיך אויף די שפיץ פינגער איהרע, אויף די שפיץ ברוסטען
איהרע און בעהאלטען זיך צווישען איהרע געדיכטע האהר. אזוי האט
דאס אלעס געאטהעמט, געלעבט, געבענקט און געלעכצט נאך ליעבע.

זי האט געוואלט קושען איהרע ברוסטען, קיהלען זיי מיט איהר
מויל, נישט געקענט — האט זי זיי לייכט געשמרייפט מיט דער לייב-
טער אגריהונג פון איהרע הענד. זי האט גענומען די ווייסע רויזען
און צוגעריהרט זיי צו איהרע ברוסטען. די רויזען זיינען קאלט גע-
ווען, יעדעס רויזענבלעטעל האט זיך געהאט אָנגעטרונקען מיט אַטהעם.
פון פריהמארגען לופט, פון רעגען און זונן — און די קאלטע רויזען
האבען געקיהלט איהרע ברוסטען. די ווייכע, ווייפע סאמעט בלעטלעך
האבען זיך געעפענט, ווי עס עפענט זיך אַ מיילכעל פון אַ קינד און
אריינגענומען צווישען זייערע רויזען-לייבלעך די ברוסטען איהרע
און זי האט געהאט דאס געפיהל, ווי אַ אונשולדיג קליין קינד קושט
זי. אזוי האט זי געקיהלט מיט די רויזען איהר ווארעם לייב.

זי האט זיך געלייגט מיט זיי אין בעט אריין. צוואוארפען די
קאלטע רויזען איבער איהר לייב און צוגעדעקט זיך מיט זיי — און
זי האט געהאט דאס געפיהל ווי אַ נשמה לעבט צווישען די בלעטלעך
פון די רויזען און זיי קושען איהר דאס לייב. זי האט די אויגען צוגע-
מאַכט און געטרוימט פון ליעבע...

אזוי איז זי אנשלאפען געווארען מיט די רויזען און געלעגען ביז:

פאַרנאַכט.

פארנאכט, ווען זי איז ארויס פון בעט און גענומען זיך אַנטהאַן. זיינען די ווייסע רויזען געלעגען אונטער איהר, ווי טויטע, קליינע פויגעלעך = די נשמה, וואָס האָט געלעבט צווישען זייערע בלעטלעך איז שוין נישט געווען. און די רויזען זיינען וואַרעם געווען און געהאַט אין זיך דעם דופט פון מער'ס לייב...

קאפיטעל 10.

מאַנץ, שעהנע מאַסקע, מאַנץ...

זי האָט געוואָלט היינט שעהן זיין. און ווי יעדעס מאָל ווי זי פלעגט זיך פיהלען נאָכ'ן אַבליגען אין בעט אַ גאַנצען טאָג, האָט זי זיך אויסגעפּוצט אין איהר ווייס אטלעסען קלייד, שוין דאָ געמאַכט, ענג און אויסגעגאַסען אויף איהר לייב, אז עס האָט ארויסגעוויזען יעדע בעוועגונג און יעדע ריהר פון אַ מוסקעל. זי האָט געוואָלט היינט פאַרנעהם זיין, עסען מיטאַג אין אַן ערשט־קלאַסיגען רעסטאָראַן, וואו די ליכט ברענגען זיך יום־טוב'דיג און די קעלנער טרעטען מיט שטילע טריט אויף די ווייכע, פערסישע דיװאַנען.

זי איז אריין אין צווייטען צימער און האָט שוין געטראָפּען הערר אדלער'ן שמועסענדיג מיט'ן פּאַטער איהרען.

ה' אדלער איז געווען א זעהן פון רייכע אידישע עלטערען. זיין מוטער — אַן אַלמנה = האָט ניט געוואָלט דעם שידוך: די כלה האָט צו וועניג געזען — דרייסיג טויזענד רובעל אינגאַנצען, נור זי האָט נאָכ־געגעבען, ווייל איהר איינציגער זוהן, וועלכער איז תמיד געווען אַ שוואכער, אַ פּערוויינטער, האָט זיך איינגעליעבט אין דער מיידעל, און געוועהנט איז זי געווען איהם נאכצוגעבען פון קליינערהייט אן. דער יונגער־מאַן האָט זיך נאָך אַלץ גע'שרכנ'ט, די תנאים זיינען נאָך ניט געווען אפיציעל. האָט מען דאָס יעצט אַבגערעדט מיט ר' חיים'ן, וואו מען זאָל די תנאים שרייבען.

ביי מער'ס אריינקומען האָט מען דעם שמועס איבערגעהאַקט און דער יונגער־מאַן איז רוים און פּערווירט געבליבען. מערי האָט

פֿערשטאַנען וועגען וואָס מען האָט גערעדט און זי האָט השק געהאַט אויסצורופען צום חתן: „פון דעם וועט גאָר נישט זיין!“ (זי האָט ליעב געהאַט מיט איהם זיך צו שפיעלען און צו רייצען, ווי מיט איהרם אַ הינטעל), נור זי האָט זיך איינגעהאַלטען, זי האָט געוואָלט היינט פערברענגען דעם אבענר אין די רעסטאראַנען — האָט זי נור געמאַכט אַ ברונז'דיגע גרימאַסע, און אויף דעם יונגע־מאַז'ס געזיכט האָט זיך איבערגעצויגען אַ טרויער־וואַלקען.

די מוטער איז אריין פון צווייטען צימער מיט אַ גלעזעלע טהעע און געבעטען מער'ן, און זי זאָל עפעס נעהמען אין מויל אריין: „דאָס קינד איז נאָך נישטערן, רוף דעם קעלנער!“ אָבער מערי האָט זי אָב־געהאַלטען מיט דער האַנד.

הערר אדלער האָט געבראַכט בילעטען אין דער אָפּעראַ — קאַרוזאַ זינגט — און איז געווען אין פראַק.

„ניין, אין טהעאַטער וויל זי נישט היינט פאַהרען, זי האָט קאָפּ שמערצען. און דאָס וואָס ער איז אין פראַק, האָט ער גוט געטהאַן, ווייל זיי וועלען געהן היינט עסען אין „בריסטאָל“, און דערנאָך וועט מען זעהן. דערווייל וויל זי זיך דורכפאַהרען מיט אַן אויטאָמאָביל ביז עס וועט נאַכט ווערען.“ — הערר אדלער האָט פּערגניגט געשמייכלט און געהאַלטען איהר ארויפּוואַרפען איהר בראַקאַט רויטען מאַנ־טעל, אין וועלכען זי האָט זיך איינגעהילט, און האָט אין איהם אויס־געזעהן אזוי דין ווי אַ קינד.

דער אויטאָמאָביל איז געפאַהרען ארויף „אונטער דען לינדען“ צום בראַנדענבורגער טויער. אויפ'ן פראַנצויזישען פּלאַץ ארום די רייכע האַמעלען זיינען געשטאַנען אַ סך רייכע אויטאָמאָבילען, און אַ שטיק בעוואַקענטער הימעל האָט זיך ארויסגעוויזען פון טויער.

עס האָט געמוזט זיין נאָך אַ רעגען — די שטיינער זיינען נאָס געווען און דער הימעל וואַלקענדיג, כאַטש די זונן האָט זיך פּלוצלונג בעוויזען אַ מינוט פאר איהר אונטערגאַנג. זיי זיינען ארויס פון בראַנדענבורגער טויער אין טהיער־גאַרטען, אויף דער ברייטע אלעע, וואָס פיהרט קיין שאַרלאַטענבורג צו ביסמאַרק־שטראַסע. עס איז שוין געווען אין מאַי, און דער גאַרטען איז געשטאַנען אינגאַנצען אין גרי־געם. די בוימער גרין און די ערד פּערשלאַסען אין אַספּאַלט.

געפייניגט האָט דאָס אויג די גלייכהייט, די סימעטרישע ליניע פון די בוימער, ווי זיי וואַלטען דאָס געוואקסען לויט קאמאָנדיע, ווי די רייטשע שווי-לייט האָבען זיי געהייסען. נור אַס מעהרסטען האָבען געשטאַבען אין די אויגען די רויטע בלימלעך, וואָס זיינען געוואקסען ביי די רעלסען פון די טראמוואיען. אַט די בלימלעך צווישען די אייזערנע שינעס אונטער די טראמוואיען, בעזייהט ביי בידע זייטען וועג צווישען דעם אַספאַלט, האָבען דאָס אויג געשטאַבען, און מען האָט געהאַט דאָס געפיהל, ווי מען וואַלט קליינע קינדער אונטער'ן טראמוואי אַרונטערגעלעגט. אַזאַ רחמנות האָבען ערוועקט די אַרימע בלימלעך ביי די רעלסען פון די טראמוואיען. מערי האָט אוועקגענומען איהרע אויגען פון זיי.

די „קאַרזאַ“ איז נישט געווען קיין אינטערעסאַנטע. מעהר סטענס האָבען זיך געיאָגט געשעפטס-אויטאָמאָבילען. און אלע האָבען אויסגעזעהן ווי פון ווערטהיימער'ן — ווערטהיימער לויפט איבער די בערלינער גאַסען. זי האָט געקוקט אויפ'ן ברייטען הימעל, וואָס האָט זיך געעפענט פאַר זיי איבער די בוימער. דאָ זיינען שוין די בלויע וואַלקענס גרעסער געווען, און די זונן האָט זיך געקוילערט צווישען זיי, ווי אַ ליכט-באַלאַן וואַלט געשוואומען אין וואסער אין אן עק האַריר זאָנט...

דער הימעל איז איבער דער גאַנצער וועלט אינטערעסאַנט. און קען מען נישט אויף דער ערד זעהען — קוקט מען אין הימעל אריין. יעדער זונן-אונטערגאַנג איז גאָט'ס אַ מייסטווערק. און מערי האָט זיך מיט גרויס ליבע צוגעקוקט, ווי די וואַלקען און די נאַכט-פֿלעקען, וואָס האָבען זיך אויפ'ן הימעל בעוויזען, שפיעד לען זיך מיט דער זונן, ציהען זייערע פליגעל אויס און שלינגען זי איין... און זי שניידט זיך אַ וועג דורך צווישען זיי, בעהעלט זיי נאָך דורך דעם טונקעלען לייב מיט איהר ליכטיגער שיינ און קוילערט זיך אזוי לאַנג ביז זי פאַלט אין אַ לאַך הימעל אריין, וואָס איז דאָרט. נאָך די בוימער.

דער אויטאָמאָביל יאָגט זיך. שוין איז ער אריבער די בוימער, דעם גאַרטען. ער מיירט הייזער, נאַסען, טראמוואיען און מענשען אויס. מערי שווייגט, זי רעדט איבערהויפט ווינציג צום יונגען-מאַן, וואָס זיצט נעבען איהר — וואָס געהט ער איהר אָן? און וואָס האָט זי

מיט איהם? — און ער איז גליקליך, אז ער זיצט נעבען איהר, בעקוקט זיך זיינע נעגעל און א גליקליכער שמייכעל שיינט איבער זיינע געדגאלטע ליפען. אפשר איז יא עפעס בעהאלטען הינטער דעם ווייס-געפרעסטען העמד מיט די פערל-קנעפ. אפשר איז יא עפעס דא הינטער די שטראהלענדע קליינע אויגען. עפעס ליגט דאָרט יא בעהאלטען א סוד — נור עס אינטערעסירט זי נישט. טיילמאָל וואָלט זי איהם געוואָלט פרעגען: ווער איז ער? וואָס איז זיין פערגאנגענהייט? וואָס האָט ער געקלערט ביז יעצט? — נישט ווייל עס איז איהר אינטער-רעסאָנט, ווייל עס געהט איהר אָן זיין לעבען, נור גלאַט אזוי, אויס טשיקאוועס — נור זי פיהלט זיך צו איהם אזוי פרעמד, אז זי קען איהם נישט פרעגען.

עס ווערט נאכט, א קאלטער ווינד בלאָזט. מערי וויקעלט זיך איין שטארקער אין איהר מאַנטעל. ער בעמערקט עס — אלעס בע-מערקט ער אין מערי'ן. איהרע האָהר ציטערען ארויס פון איהר טהע-אַטער קעפקע.

— זאָל מען צוריקפּאַהרען?

— יאָ.

— וואו עסען?

— דאָרט אין דעם קליינעם סאַלאַן „אונטער דען לינדען“, ווי שטענדיג, יא, דאָרט איז געמיטהליך, שטיל, און די קעלנע געהען מיט שטילע טריט.

— אונטער דען לינדען! — בעפעהלט ער דעם שאַפּער.

דער טהיער-גארטען איז שוין אין נאַכט געהילט. די לאַמפען בלישמשען פון איהם ארויס ווי אויגען. פאר'ן בראנדענבורגער טויער איז אַ גרויסער פערקעהר. עס ווייזט זיך דורכ'ן טויער צוויי שערענ-געם ברענענדע עלעקטרישע לאַמפען. „אונטער דען לינדען“ טונקט זיך אין ליכט. מענשען שטעהען פאר די גרויסע שוויבענסטער. — דער אויטאָמאָביל האָלט פאר אַ קליינעם איינגאַנג פון אַן אַלט-זויענע רעסטאָראַן.

די מוזיק איז אַ ווינקעל שפיעלט אַ לייכטען וואלצער. די לאַמפען ברענען זיך ווי יום-טוב, די טישען — ווייס גערעקט, און די אלטע, גרויע בכבוד'ע קעלנער שטעהען. אין די ווינקלעך.

זיי האבען זיך אויסגעזוכט א בעהאלטענעם טיש אין א נישע, אן אלטער גרויער קעלנער האָט זיך בעוויזען אזוי ליכט און אזוי שטיל ווי אן ערשיינונג.

„אויסטערן?“ — ניין, זי האָט זיך נאָך נישט אויסגעלערענט צו שלינגען דאָס „לעבעדיגע“ אונטער דער צונג. — קאוויאר. און נישט קיין שאַמפּאַניער — זי וויל נישט היינט אויפגערוימט זיין. אַ ליכטען פראַנצויזישען ווייסען וויין — נור זעהר, זעהר קאלט.

די מוזיק שפּיעלט און זיי זיצען ביידע אין אַ ווינקעל אין אַ טיעפער קאנאָפּע. די ליכט ברענען פאַר זיי יום־טוב'דיג. געגענאיבער זיי זיצט אַ צווייטע פאַר — אַן עלטערער הער, נור אַ געזונדער און אַ פרישער, זעהט זיך אויס אַן אַמעריקאַנער, מיט אַ יונג'ינג מיידעל. עס קען זיין זיין טאַכטער, און עס קען זיין אַ געליעבטע. און דאָס מיידעל קוקט דעם מאַן מיט ליבע אין די אויגען, און דער הער איז אויפגערוימט און רעדט צו איהר מיט אַ שמייכעל און זעהר בעליעבט. זעהט זיך אויס, ער מוז איהר עפעס דערצעהלען זעהר פרעהליכעס, איבער וועלכען דאָס מיידעל פרעהט זיך און ווייזט ארויס איהרע שענהע, ווייסע, אַמעריקאַנער צייהן.

מערי האָט זיי ביידע מקנא געווען און האָט אַ מינוט געקלערט. אויב זי וואָלט געקענט ליבען דעם אלטען געגענאיבער. יא, — ענטפערט זי זיך. ער איז גענוג שעהן און שטאַרק. און זי ווארפט אַ בליק אויף איהר חתן, — ווער איז ער? און וואָס טהוט זי איבערהויפט נעבען איהם? גאט, ער איז דאָך איהר אזוי פרעמד, אזוי פרעמד. און וואָס געהט זי מיט אַ פרעמדען יונגען־מאן, אַ לאַנגווייליגען, איבער רעסטאַראַנען ארום? — זי האָט אַבגעגעסען שטיל־שווייגענדיג, און דער יונגען־מאן האָט אויך מורא געהאַט אַ ווארט אויסצוריידען. — „נור אפשר דאָך שאַמפּאַניער...“ און וואָס ווייטער? וואו אַהין? אין דעם קליינעם באַר אויף „נאלענדאַרפער“ איז נאָך צו פריה. — אין קינעמאַטאָגראַף, אונטער דען לינדען“ און דערנאָך איז „נאלענדאַרפער באַר“. די שפּאַניער טאַנצען. און ווידער זיצט זי אין אַ ווינקעל, אין אַ רויט־לאַקירטען, טיעפען שטוהל. דאָס ליכט איז גערעמפט, די מוזיק שפּיעלט שלעכט, שרייענר און דאָס שפּאַנישע פאַר האַלטען זיך צונויפגעפרעסטע איינס צום צווייטען און טאַנצען. דאָס ליכט דעמד פער, די מוזיק שטילער, אינטימער, און דאָס פאַר לאַזט זיך אַב. דאָס

שפאנישע מיידעל בלייבט שטעהן אויף איין ארט, דעם קאפ ארונטער-
געווארפען מיט א שטאלצען בליק, מיט אן אויפגעהויבענער האנד.
ווייזט זי איהר פולע, שלאנקע פיגור, איהר רייצענדעם שעהנעם פוס.
דער שפאניער הויך, שלאגענדיג אין דער הויך ווי א פלאנץ, טאנצט
ארום איהר. זיין גאנצע ליידענשאפט זאגט ער אויס אין די ריטהמען
פון זיין בעוועגליכען קערפער. ער בעט, און שמעקט ארום איהר ווי
א הונד, בויגט זיך און טאנצט. אמאל ווערט זיין טאנץ שמיל מיט
געבעט און אויסגעצויגענע תאוה, — אמאל מיט שמורם, ווי מיט גע-
וואלד וואלט ער זי געוואלט נעהמען. עס שלאגט איהם אב איהר
שטרענגער, שטאלצער בליק. און די מיידלעך ארום די טישען מיט
די שווארצע, אונטערנעפארבטע אויגען און ברעמען, מיט די רויט-
בעפארבטע לויפען און אונגאטירליך געפוצטע נעגעל קלייבען זיך ארום
דער פארל. די אויגען בלישמשען און פון די קערפערס יאגט א
ווארימער אטמהם. וויין און טאנץ לויפען אין זאל ארום. עס ווערט
איהר היים און אונערטרעגליך. דאס הארץ קלאפט איהר. זי וויל
איז גאס ארויס — פרישע לופט! פרישע לופט!

געקומען אויף דער גאס ארויס. די נאכט איז פריש, די לבנה בע-
ווייזט זיך אויסגעריכט איבער די דעכער. גאט! אזא זעלמענער גאסט
אויף דער גאס, שוין באלד געהאט פערנעסען אז עס איז פאראן א לבנה.
וואס ווייטער? וואו אהין? עס איז נאך דא א רוסישער באלל, א סטר
דענטען באלל — דער לעצטער פון הארייאהריגען סיזאן. זיי וועלען
אהין. — טאנצען? — ניין. זי וויל נישט זעהן קיין מענשען. זי וויל
אהיים.

איז אויטאמאביל נעהמט זי ארום א שרעק פאר דער איינזאמקייט
פון איהר צימער. זי איז דאך ערשט ארויס פון דארטען... גאט! וואס
וועט דער סוף זיין? אזוי ווייטער, ווייטער, דאס גאנצע לעבען אזוי.
דאס גאנצע לעבען — ווי טרויעריג און לאנגווייליג!...

און זי הויבט אן צו קלערען פלוצלונג וועגען א תכלית און בע-
טראכט פון א זייט, ביי דער שיין פון דער לבנה איהר „בעשערטען“.
שטענדיג אזוי נעבען זיך האבען דעם שמילען שאמען (זיין פנים איז ביי
דער לבנה-נאכט בלייך געווארען און מיעד), דאס גאנצע לעבען נעבען
זיך—אין אויטאמאביל, אין סאלאן, אין שלאפצימער—דעם שמילען
שאמען, ביז צום לעצטען אויגעבליק, ביז צו די אויגען צומאכען... און—

בעללעך, מוזיק, טהעאטער, סאלאנען, — גאט, ווי לאנגווייליג... איז איהר טאקע אין איהר לעבען שוין גארנישט מעהר בעשערט, נור דער „שטילער שאַטען?“ און וואָס האָט זי אין איהר לעבען אויסער דעם „שאַטען“, וועמען? און וועמען קען זי ליעב האָבען? ... אַה, מישאַ איז ווייט און מיט אַן אנדערע, און קאוואַלסקי, — יא, ער איז געווען אינטערעסאַנט, אינטערסאַנט נור טיילמאָל. שעהן איז זיין פנים געווען ווען ער האָט געמאָלט. דאן איז ער געווען אין א סוד... האָט ער זי מיטגענומען אין זיין סוד? ניין, ער קען קיינעם נישט מיט געהמען אין אַזאַ סוד, ער מאָהלט שטענדיג. ער האָט אַזאַ פנים, ווי ער וואָלט שטענדיג געווען אין אַן אנדער וועלט, אין אַ שעהנערע, אין אַ אינטערעסאַנטערע... אַה, ווען ער וואָלט זי יעצט אין זיין וועלט מיטגענומען, געוויזען איהר דעם אייביגען הימעל, וואָס שיינט אין זיין אנדערע וועלט, וואָס מאַכט גליקליך די מענשען, וועלכע קוקען אויף איהם... ניין, אין זיין וועלט וואָלט זי אפשר קיינמאָל נישט אריינגעדראַנגען. און אפשר וואָלט עס פאר איהר גארנישט אינטערעסאַנט געווען... און ער איז ווייט יעצט, ווייט און מיט אַן אנדערע. און פאר איהר איז גארנישט איבערגעבליבען, נור דער שטילער „שאַטען“ דא, וואָס זיצט נעבען איהר, וואָס ווייסט זיך ווי אַנצומהאַזן, ווי צו האַלטען זיך אין אַ פיינעם רעסטאראַן און מאַכט נישט קאליע די שטימונג, קען שווייגען און ווייסט אלע פּערגיגונס־ערטער — און דאָס איז אלעס, אלעס... און אויף דעם האָט זי דאָס געווארט, געדווארט מיט גליהענדע בענקשאַפט צייט זי איז רייף געוואָרען? ... ניין! עס קען נישט זיין!... עס מוז נאָך עטוואָס אנדערש זיין! אַן אנדער וועלט ווארט נאָך אויף איהר. יא, דאָס האַרץ זאגט איהר... און נישט — איז נישט ווערט דאָס לעבען!...

שלאַפען האָט זי יעצט נישט געוואָלט. דאָס בוך, וואָס זי לעזט יעצט אין דער היים, איז אַ פראַנצויזישער ראַמאַן. נור וואָס געהט איהר אָן וואָס קארמען — די העלדין — די העלדין פון ראַמאַן — טהוט יעצט? וואָס געהען איהר יעצט אָן פרעמדע לעבענס און פרעמדע ראַמאַנען? ... יא, זי וויל פּאָהרען אויף דעם רוסישען באַלל. עס איז נאָך נישט שפּעט, ניין. עס איז אַ מאַסקען באַלל? פון וואַנען וועלען זיי מאַסקען געהמען? עס איז שוין נאָך צוועלף. איבריגענס, וועט ער זעהן דאָרט ביי דער קאַסע צו קריגען מאַסקעס, ער האָט דאָרט

בעקאנטע. „האלאָן אומדרעהען, אומדרעהען, צום זאָלאָגנישען
גאַרטען, צום זאָלאָגנישען, צום „רוסען-פעסטן“

* * *

זיי זיינען אריין אין אַ געשריי פון פארבען און טענץ. עס איז
שוין געווען אין מיטען שפיעל און דער עולם איז צוואווארעמט געוואָרען
פון טאנצען און פרייד. עס איז געווען יוגענד, וואָס האָט דאָ געטאנצט.
אונ'ר-חנות'דיג האָבען זיי אָבגעשטופט פון זיך אלעס, וואָס איז נור
עלמער געווען און אָבגעשטאנען פון לעבען — זיצען געלאָזט אויף די
בענק ארום די ווענד, און ווער עס האָט נור געקענט אין קאָן אריינ-
שטעלען יוגענד, לעבען און לייעבען — דער האָט געטאנצט, געפרעהט
זיך און געזונגען. אלעס איז געווען פערשטעלט, מיט טעם און אַהן
טעם, — נור דאָ האָט מען נישט גענומען די מענשען בעזונדער, נור
אלע אינאיינעם. שכור'ע גריכישע „געטער“, פאאווען און באַקוסען.
פערקליידעט אין וויינטרויבען און אין בלעטער, האָבען געיאָגט די
האלב-נאַקעטע פעען צווישען דעם עולם ארום. רוסישע מיידלעך אַנ-
געטהאָן אין רוסישע קאַסטיומען, אויסגעמישט מיט צירקילאָנגען.
האָבען זיך געדרעהט אין טאַנץ. מערי האָט זיך אריינגעכאַפט אין אַ
ווינקעל, פערשטעלט דאָס פנים אין אַ מאַסקע און האָט זיך צוגעקוקט
צום שפיעל, ווי די פאַרלעך דרעהען זיך פאַר איהר. דער חתן איז
אוועק ברענגען בעקאנטע, און באלד איז ער טאַקע אָנגעקומען מיט אַ
כאַליאַסטרע יונגע לייט, אידישע רייכע בחורים, וואָס לערנען זיך אין
אויסלאַנד, מיט גוטזיצענדע רעק און נאָרישע, גענאַלעטע געזיכטער.
זיי האָבען געוואָלט צו צו מער'ן, נור מערי האָט אוועקגעקוקט אין
אַ זייט, און דער חתן האָט פערשטאנען איהר בליק, אז זי וויל זיך
נישט מיט קיינעם בעקענען, זי וויל זיין אליין — האָט ער צוריק אוועק-
גערופען די יונגע לייט.

זי איז געזעסען ווי אויף אַ פרעמדע חתונה. זי האָט נישט פער-
שטאַנען צו וואָס און נאָר וואָס איז די פרייד. אַ, זי וואָלט אויף
געוואָלט מיט אריין אין דעם טאַנץ, פערגעסען זיך און אַנטרינקען זיך
מיט געזאַננה, פאַרב, וויין און פרייד. איהר גאַנצע יוגענד האָט געלעכצט
נאָר דעם גערויש. זי האָט געוואָלט מיטטאַנצען, נור עס איז גאַרנישט
געווען אין איהר לעבען אזעלכעם, וואָס זאָל זי מיטשלעפען אין דעם

רויש, און פלוצלונג == עם פערבויגט זיך פאר איהר א יונגער-מאן, מיט א ווייס-אָבגעקרייט געזיכט: „שעהנע מאַסקע, קום מיט מיר אין טאַנץ!“ == זי וויל אָבזאָגען, נור דער יונגער-מאן מאַכט אַזא בעטענדע מינע, קוקט אזוי שאַרף מיט די אויגען און האַלט די הענד אויסגעשטרעקט: „שעהנע מאַסקע, זאָג נישט אָב!“ — זי שמייכעלט און לאָזט זיך מיט איהם אין געדרעה אריין. ער פיתרט זי לייכט ווי געשוועבט און קוקט איהר גלייך אין די אויגען אריין: „שעהנע מאַסקע, ביזט אזוי לייכט ווי א פערדערעל און דינע פיס ריהרען נישט די פאָדלאַגע אָן. שוועב, שוועב, שעהנע מאַסקע — עם איז א פער גניגען צו זעהן דינע הענד און דיין לייכטען קערפער.“ זי שמייכעלט און זי דרעהט זיך ווייטער און טאַנצט. — „שעהנע מאַסקע, מאַכסט ווילך און משוגע. קאַנז, טאַנז, טאַנץ! ווארום די זינסט מיט דיין טאַנץ“...

קאפיטעל 11.

אויס שירוך

צו מארגענס האָט הערר אדלער געשרינען פון מערין פאלגענדען קורצען בריעף:

„בעסטער הערר!

„די פערלאָבונג צווישען אונז האָט צוזאַמענגעבראַכט נישט אונ- זער טיעפע סימפאטיע איינער צום צווייטען, נור אונזערע עלטערן'ס אויסגערעכענטקייט און אינטערעסען. דורכדעם האַלט איך פאר גלייך, ווען מיר זאָלען זיך אויפהערען צו בעטראכטען פאר חתן-כלה, כאַטש אייער אויפריכטיגע פריינדשאַפט און טיעפע איבערגעגעבענהייט צו מיר ערוועקען אין מיר אנגענעהמע עראינערונגען. איך דאַנק אייך דערפאר. זייט מוחל פאר אויפריכטיגקייט.

די דאַנקבארע מערי.

אום צו פערמיידען יעדע אונאַנגענעהמליכקייט, וואס קען ארויס- קומען ביי אונזער ביידענס-צוזאַמענטרעפן זיך, פאר אונז ביי דעם פערלאָז איך נאָך היינט בערלין.“ מ.

הערר אדלער האָט געקריעגען דעם בריעה ביים אַנטהאַן זיך צו געהן צו מערי'ן.

דער יונערמאן איז בלייד געוואָרען, ערציטערט, ווי אַ ווינד וואָלט איהם דורכגעטרייסעלט. ער האט גארנישט געזאגט, איז אריין צו זיך אין צימער, פערשלאסען די טהיר נאך זיך און געווארפען זיך אויף דער זאפע.

די מוטער זיינע, וועלכע האט שטענדיג אויפגעוואכט אויף איהר שוואכען בן־יחיד און בעהאנדעלט איהם נאך ווי א קינד, איז אריין צו איהם אין צימער און, דערזעהן ווי איהר קינד ליגעט א ליידענדע אויף דער זאפע מיט א בלייד שוואך געזיכט, האט זי א גרויס רחמנות ארומגענומען אויף איהר בן־יחיד. זי איז געוועהנט געווען אז איהר קינד זאל קיינמאל, קיינמאל גארנישט פעהלען. זי האט נישט גער פרוכט צו איהם ריידען, איהם צו פרעגען — האט זיך נאר געבויגען איבער זיין קאפ און אריינגענומען זיין געזיכט צו זיך, ווי מען נעהמט אריין אַ קינד, געקושט איהם, געוויינט און געשוויגען. זי האט איהם נישט געפרעגט וואס איז געשעהן — זי האט אלעס פערשטאנען.

דער יונערמאן האט ארויסגעקערעכצעט פון דער מוטער'ס ארעם ווי א קראנק קינד: „מאמע, אהן איהר וועל איד נישט קענען לעבען.“ די מוטער האט עס געוואוסט. זי האט געקענט איהר בן־יחיד. דער פאטער זיינער איז אויך געווען א שוואכער און איז יונגערהייט גע־שטארבען איבערלאזענדיג איהם אליין.

א יונגע אלמנה איז זי געווען און שעהן און רייד און האט גאר־נישט נאך פון איהר לעבען געהאט. א וועלט האט זיך געשדכנט צו איהר, נור זי האט בעשטימט אוועקצוגעבען איהר לעבען פאר איהר קינד — האט זי פון אלעס זיך אבגעזאגט און איהר לעבען אוועק־געגעבען איהר קינד. דעם יונגענמאן האט ערצויגען ליבע, שטענדיג האט איבער זיין נשמה געציטערט דאס רחמנות'דיגע הארץ פון א מור־טער, און ער איז אויפגעצויגען געווארען א ציטערדיגער און פער־וויינטער. די מוטער האט געוואוסט, אז דאָס קינד איהרס, וועלכע מען האט גארנישט אבגעזאגט אין זיין לעבען, אז דאָס קינד איהרס וועל־כעס איז א קינד געבליעבען און מיט קינדערשע ליבע זיך צוגעבונדן דען צו מערי'ן, וועט עס ניט איבערטראגען. זי האט שוין לאנג בע־מערקט, אז מערי'ן איז אַן אונגליק פאר איהר קינד און זי האט מערי'ן

פיינד געהאט = אייפערזיכטיג געווען פאר איהר קינד'ס ליעבע, נור קיין אנדער עצה האט זי זיך נישט געקענט געבען. יעצט האט זי געזעהען, ווי דאס לעבען פון איהר קינד ליעגט אין א האנד פון א ווילד מיידעל און זי קען טהאן דערמיט וואס איהר ווילט זיך — מיט איהר גאנץ לעבען, איהר האפנונג, איהר פערגאנגענהייט און איהר צוקונפט. און זי האט בעשטימט ביי זיך אויף גארנישט צו קוקען, נישט אויף ערעלקייט, נישט אויף שעהנקייט, נישט וואס עס פאסט און וואס עס פאסט נישט, און צו ראטעווען איהר קינד'ס לעבען. זי דאט נישט געקענט צוזעהן איהר קינד'ס לידען, דער אינסטיקט פון א מוטער האט זיך ערוועקט אין איהר. זי איז ארויס פון צימער, זיך פלינק אנגעטהאן און איז אוועק צו מערי'ס עלטער'ן.

מערי'ס עלטערן האבען פון גארנישט געוואוסט און זיי האבען זיך זעהר פערוואונדערט צו זעהן די שטאלצע מחותנת'טע וועלכע האט זיי ביז יעצט אויסגעמירעט, ניטוועלענדיג איהר קינד שטערען, ביי זיי אין שטוב אן אויפגעגעבעט, מיט פערוויינטע אויגען און בעמענדיג זיך: „וואס האט איהר געמאכט אויס מיין קינד!“ — ר' חיים האט נישט געוואוסט וואס צו ענטפערען און אריינגעקלאפט צו דעה טאכטער:

— מערי, קום אריין, די מחותנת'טע איז דא. זעה, ווער עס איז

געקומען.

מערי האט זיך אבער נישט אבגערופען. נאך א לאנגע צייט, ווי זי האט געלאזט אויף זיך ווארטען און איז נישט ארויסגעקומען, האט עס שוין מאדאם אדלער ניט אויסגעהאלטען און זיך אריינגעריסען צו איהר אין צימער אריין. זי האט געטראפען מערי'ן איינפאקען זיך. מערי האט זי אנגעקוקט פערפרעמדט און צוערשט זי נישט דער קענט. זי איז געוועהנט צו זעהן די מחותנת'טע שטענדיג אין גרעס טען עלעגאנץ, ווי יענע קוקט אויף איהר עטוואס פון דער הויך, גלייך עס וואלט איהר נישט געפאסט דער שידוך, און דא האט זי פאר איהר א צובראכענע פרוי, איינפאך אנגעטהאן, מיט פערוויינטע אויגען. מערי האט זיך אוועקגעזעצט, ווי ווארטענדיג, און פארגעסען צו בעטען די מחותנת'טע זיצען.

מאדאם אדלער האט געשוויגען, נור א שטראם טרעהרען האט געגאסען פון איהרע אויגען און געקוקט האט זי אויף איהר מיט גרויס

בקשה: „מאך מיר נישט אומגליקליך מיין קינד!“ אבער דאס האט זי מיט אויגען געוואָנט, נישט מיט'ן מויל. ווען דאָס שווייגען האָט לאַנג אנגעהאַלטען און מערי האט שוין עטליכע מאל אַ קרומע גריי-מאַסע געמאַכט איבער דער אונאַנגענעהמער סצענע, און ענדליך זיך אויפגעהויבען פון איהר ארט און געוואלט ארויס פון צימער, האט זי מאדאם אדלער אנגעכאַפט ביי דער האנד, געשוויגען און גע-קוקט גלייך אין די אויגען אריין.

מערי האט זיך געלאזט האלטען ביי דער האנד, און מאדאם אדלער האט אויסגעשטאַמעלט די ארימע ווערטער: „מאך מיר נישט אומגליקליך מיין קינד“, אויף וועלכע מערי האָט פער'עקשנ'ט געשוויגען. אז מאדאם אדלער האט זיך בערוהיגט, האט זי געזאגט אין א שטילען טאן

— איך ווייס, אז אַ פרוי'ס הארץ קען מען ניט צווינגען, אָבער איהר האט מיין קינד געצוואונגען צו זיך. ער וועט עס נישט איבער-טראגען.

דערויף האט מערי אויך שטיל און שווער געענטפערט:

— עם טהוט מיר לייך, אבער אלעס וואָס איך האָב געהאַט צו נעבען אייער זוהן, האב איך איהם געגעבען. מעהר קאן איך נישט. ביי מאדאם אדלער האט געציטערט דער גאַנצער געזיכט. אין איהרע אויגען האט זיך אנגעצונדען א שטאַלצער גלאַנץ פון איהר ווייברישעס, וועלכעס זי האָט ענטזאגט זיך פאר איהר קינד'ס ליעבע. איהר געזיכט איז רויט געווארען, יונג און שעהן. זי האָט אָנגעלאָזט מערי'ס האַנד און געוואָלט אוועקגעהן אָהן ווערטער, אבער זי האט זיך דערמאהנט אן איהר קינד, ווי ער ליעגט א פערשמאַכטער אין דער היים און ער וועט אויסגעהן. איהר גאַנץ פערשפיעלטעס לעבען האט זי פאר זיך געזעהן, און נישט קלעהרענ-דיג וואס זי טרוט, נור ווי איינער וואס טרינקט זיך און וויל זיך ראטעווען האט זי געכאַפט מערי'ס האנד, בעדעקט מיט קושען און מיט טרעהרען און אנגעהויבען צו בעטען זיך ווי אַ הונגעריגער וואס בעט ברויט:

— האָט רחמנות, האָט רחמנות... מיין גאַנץ לעבען האָב איך אוועקגעגעבען מיין קינד. איך האָב קיין הנאה נישט געהאַט פון מיין

לעבען, נאך גאר נישט געלעבט און איהם אלעס אוועקגעשאנקען... מאכט מיך נישט אומגליקליך.

מערי האט געשוויגען, געמאכט א שלעכטע גרימאסע און געריסען די האנד פון איהר.

מאדאם אדלער האט זיך ווי ערוואכט, דערמאנהט זיך וואס זי טהוט, אָבגעלאָזט איהר די האנד און געווארפען אויף איהר א פער־אכטענדען בליק, ווי דאמאלס ווען מען האט איהר צום ערשטען מאל פארנעשטעלט מערי'ן. איהר געזיכט איז ווידער שטאלץ און שעהן געווארען. זי האט זיך געגעבען א ציה אויס אין גאנצען, איהר הויכע ברוסט האט פריי אָבגעאטהעמט, ווי עס וואלט גארנישט געווען און איז ארויס פון שטוב מיט א שמייעלע, גענייגט לייכט מיט'ן קאָפּ און געווארפען א פּעראכטענדען לעכעלן צו מערי'ס עלטערען, וועלכע זיי גען געווען אין צווייטען צימער, און איז ארויס אהן צו זאָנען א „זייר געזונד“.

אויפ'ן וועג האט זי געטראכט, אז זי מוז זעהן צו פּערנעהמען אין איהר קינד'ס הארץ דאָס אָרט, וואָס מערי פּערנעהמט, צו געוויי גען זיין ליעבע. און זי איז שטאלץ געווען אויף דער אויפגאבע און עס האט איהר אייגענטליך הנאה געטהאן אויף דעם, וואָס איז גע־שעהן, ווארום זי איז אויפּערזיכטיג געווען אויף מערי'ן פאר איהר קינד'ס ליעבע...

* * *

— און וואָס וועט זיין דער סוף? — האט דער פאָטער גע'מענה'ט צו מערי'ן, ווען מאדאם אדלער איז אוועק — מאכסט דאָך אונז אלע אַלט און גרוי. טרייבסט דאָך אונז אין דר'ערד אריין, — האט ר' חיים זיך שוין נישט געקענט איינהאלטען — וואָס ווילסטו פון אונז? ... טהו דיר וואָס דו ווילסט און לאָז מיך אָב! — מיט די ווערטער איז ער ארויס פון צימער.

מערי האט געוואוסט, אז איהר פאָטער, וואָס איז זעלטען ארויס פון געדולד און איז געווען גלייכנילטיג צו אלעם, איז געווארען גע־קּרענקט פון דער סצענע וואָס זי האט געמאכט. עס האט איהם שוין טיעף אַנעריהרט און זי האט בעשטימט ביי זיך לאָנג נישט צוריקצור־קומען צו איהרע עלטערען.

זי האָט זיך אין דער שטייל ווייטער איינגעפאקט.
 — וואו אהין ווילסטו? וואָס ווילסטו טהאָן? — האָט זיך די
 מוטער געבעמען ביי איהר.
 מערי האָט געשוויגען.
 זי האָט בעשטימט צו פֿאַהרען נאָך זאקאָפּאנע, צו קאָוואַלסקי'ן.
 זי האָט געפיהלט, עס איז דער איינציגער, ריכטיגער וועג וואוהין זי
 קעהר.

קאפיטעל 12.

פּוילען.

זי איז געזעסען אין וואנאן, ארום איהר פרעמדע מענשען, וואָס האָט
 בען גערעדט אין אַ שפּראַך וואָס זי פערשטעהט ניט — פּויליש. עס
 האָט אָנגעהויבען צו טונקלען און די באַהן האָט זיך דערנעהנטערט
 אין די בערג אריין. פון דערווייטענס האָבען זיך שוין בעוויזען די
 הויכע בעשנעטע בערג: „געבאָנט“, דער „רויטער האַרן“. זייער
 שנעע האָט זיך געטוקט אין דער גליהענדער, אונטערגעהענדער זונן
 און זיי האָבען געוואַרפען פון זיך צוריק אַן אַבשיין, וואָס האָט בע-
 לויכטען מיט אַן אויסטערליש רויטליך ליכט די גאַנצע געגענד.
 מערי האָט זיך געפיהלט פּעראיינזאמט און פּערלאָזען. זי האָט
 נישט געוואוסט וואו אהין זי פֿאַהרט און צו וועמען זי פֿאַהרט. —
 וועמען האָט זי? — וואָס וועט זי איהם זאָגען? — און אפשר איז ער
 שוין ווייט פון איהר? — נור עס איז איהר אלץ איינס געווען. דאָרט
 אַהין האָט זי געצויגען. זי האָט קיינעם ניט אין דער וועלט נור קאָ-
 וואַלסקי'ן, צו איהם קעהר זי און ביי איהם מוז זי זיך געפינען. דאָס
 איז איהר ריכטיגער וועג, און דאָס זעהט זי, און אלעס אנדערע, וואָס זי
 האָט געטהאָן ביז יעצט, איז געווען כדי איהם צו פּערגעסען, און פּער-
 געסען האָט זי איהם נישט געקענט. זי האָט זיך אָבגענאַרט, אָבגע-
 נאַרט און פֿאַרט זיך נישט געקענט אָבנאַרען... און ווען ער דאַרף זי
 גאָר נישט? — זי האָט נישט געוואָלט קלערען דערפון. זי וועט אהין
 געהן צו איהם ווי אַ ווייב צו איהר מאַן, ווארום זי האָט נאָרנישט אין

איהר לעבען נור איהם, און ער אליין קען איהר נעבען רוה און גליק. און זי וועט זיך אוועקוועצען ביי איהם אין ווינקעל צייטן, דען קיין אנדער היים אויסער זיין ווינקעל האט זי נישט. פון פאטער אין זי אוועק און צוריק אהיים קומען קען זי נישט און וועט נישט... אהן קאוואלסקי'ן האט זי נישט וואס צו זוכען אין לעבען. איהר גליק און רוה ליגט ביי איהם — וועט זי איהם בעטען, שנאָרען ביי איהם שטיק לעך גליק, ווארום דאָרט אַהין קעהר זי... (זי האט זיך אָבגעשאַקעלט בשעת מעשה פון דעם געדאַנק און געוואוסט ביי זיך, אז זי וועט עס נישט קענען — גלייכער דער טויט). אין וואגאן אין טונקלער גע- וואָרען. די געגענד און דרויסען האָט זיך אָנגעהויבען צו טיליען אין נאַכטליכען שאַטען. א קאַלטער ווינד האָט געבלאָזען. מ'האַט זיך גענעהנטערט צו די בערג. וואָס ווייטער איז איהר די געגענד אונבע- קאַנטער און פרעמדער געוואָרען. — צו וועמען וועט זי זיך ווענדען? וואו וועט זי איבערשאַפּען די ערשטע נאַכט? — זי פרעגט די דאַמען מיט די הערערען, וואָס זיצען מיט איהר אין וואגאן עווייטער קלאַס, אויב זיי קענען איהר ניט רעקאָמענדירען אַ פאַמיליען-האַטעל אָדער אַ פענסיאָן אין זאַקאָפּאַנע. זי פרעגט זיי אויף רוסיש — די געזעל- שאַפט רעדט פּויליש, און פּויליש איז דאָך עהנליך צו רוסיש — ענטפערט מען איהר נישט. זי פערשעהמט זיך און פרעגט אויף דייטש. דער הערר קוקט זי ביי און און רעדט עפעס אויף פראנצויזיש, אז אין פּוילען דארף מען ריידען פּויליש. זי דערשרעקט זיך און שווייגט. אין ווינקעל זיצט אַ יונגער-מאַן. ער רעדט עפעס צו דער געזעלשאַפט אויף פּויליש, זעהט זיך אויס, עס פערדריסט איהם, — און ער ווענדעט זיך צו איהר אויף אַ גוטען רוסיש: יא, ער קען איהר רעקאָמענדירען. אויב זי קומט נישט אויף לאנג קיין זאַקאָפּאַנע, איז דאָס בעסטע אין אַ פענסיאָן. אויב זי האָט וועמען אין זאַקאָפּאַנע — ער וואָהנט שוין דאָרט אַ שטיק צייט און קען אַלעמען. מערי איז איהם זעהר דאַנקבאַר. זי קלערט אַ מינוט און שלאָגט זיך אין דער דעה, צום סוף פרעגט זי דאָך, אויב ער קען נישט קאוואלסקי'ן. — דעם מאַלעך? יא, ווער קען איהם נישט? משוגע, — זיצט די גאַנצע צייט אין אַ פערוואָרפען דאָרף, ביי אַ פּויער, אין די בערג — ביי „טשערוואַגי דוואָר“. זעהר זעלטען קומט ער אין שטאָדט אַראָב. ווי אזוי מען קומט אַהין צו איהם? גאַנץ איינפאַך — אַ פיהרער וועט זי אַהין פיהרען ביז אַרויף.

זי שרייבט זיך אויף אין דער שטיל די אדרעסע: „טשערזוואַני
דוואַר“ און דאנקט דעם יונגען־מאן. דער יונגע־רמאן איז צו איהר
זעהר פריינדליך און ריהמט איהר זעהר די געגענד. זי ענטפערט
איהם אויס העפליכקייט און טראכט וועגען דעם ווי אזוי אריינצוקר-
מען צו קאוואלסקי'ן.

ביים אַבשטייגען איז דער יונגע־רמאן איהר בעהילפיג, רופט אַ
זאָגען און הייסט פערפאָהרען אין אַ האַטעל. זי זאָל ניט קיין מורא
האַבען — עס איז אַ האַטעל פאר מיידלעך און פרויען.

די שטאָרט ליגט אין אַ טהאַל, אַבגעשלאָסען אין די בערג אַרום,
וועלכע שניידען אַב הימעל און וועלט פון דער שטערטעל. די מענ-
שען — מאַרנע. אין קורצע פעלצלעך, שלאַנקע און שענהע, דרעהען זיך
אַרום מיט שטעקלעך אין האַנד. און אלעס איז אזוי פרעמד און
ווייט.

אַבגעשטיעגען אין האַטעל, אַרומגעוואַשען זיך, מילך געטרונקען.
איז זי איינע אלײן אַרויס אין גאָס.

די נאַכט איז שטיל געווען. מען האַט געהערט ווי די שטערען
שפּאַצירען איבער די רוקענס פון די הויכע בערג. פון די געברג
אַראָב האַט געבלאָזען אַ קאַלטער ווינד. דער שנעע האַט זיך געריבען
אין דעם ליכט פון די שטערען, און די טונקעלע הייזלעך האַבען זיך
בעהאַלטען אין די גרינע טונקעלע נאַדעל־בויםער ביי די פיס פון די
בערג. וואָס אַמאָל האַבען זיך די ליכטלעך אויסגעלאָשען אין די
פענסטער און דאָס גאַנצע שטערטעל האַט זיך געבאַרגען אין פינסטערן.
קיינער איז שוין אויף די געסלעך נישט געווען, נור זי איינע אלײן
האַט זיך אַרומגערעהט אַ פרעמדע צווישען די הויכע פרעמדע בערג.
און צו וואָס איז זי אהער געקומען? ׀ זוכען ליעבע... איהר גע-
ליעבטער זיצט דאָרט ערגעץ טיעף אין די הויכע בערג, און זי איז דאָ
איינע אלײן אין דער פרעמדער נאַכט, אויף דעם פרעמדען אָרט...
און ווייס ער, אז זי זוכט דאָ, אז זי האַט איהם געבראַכט איהר יוגענד,
איהר ליעבע, איהר וואַרימע נשמה? אלעס, אלעס קעהר צו איהם —
אז צוליבע איהם האַט זי אוועקגעוואַרפען איהר פאַטער'ס תיב, ליעבע,
איבערגעבענהייט און זי האַט זיך איהם אינגאַנצען געבראַכט? — און
זי וועט ער דאָס צונעהמען?

זי דערשרעקט זיך ביי דעם געדאנק און טראכט, אז האנדלען אנדערש האָט זי נישט געקענט, און ניט צוליעב איהם האָט זי דאָס אלעס אוועקגעוואָרפען, נור צוליעב זיך, צוליעב זיך אליין, ווארום אַהן איהם איז גאָר נישט דאָ...

און די בערג זיינען געשטאַנען הויך און אַבגעשלאָסען די ארומיגע וועלט ארום איהר, און געקוקט אויף איהר פרעמד און שלעכט, און אויף זייערע מאַיעסמעטישע רוקענס האָבען שפּאַציערט די שטערען. און זיי האָבען געהאַט, אין זייער טיעפעניש, איהר געליעכטען, איהר מזל, איהר בעשערטען.

און איהר מזל איז אזוי שלעכט און פרעמד ווי די בערג.
זי האָט די זאכען איבערגעלאָזט אין האַסעל און גענומען א פּוהרל און געהייסען זיך צופיהרען צו „טשעררוואַני דוואָר“.
זי האָט איהם נישט געוואָלט שרייבען פריהער — זי האָט געוואָלט פּלוצים און מיט אַמאָל זיך געפינען נעבען איהם.

זיי זיינען געפּאָהרען איבער שמעקענדע נאַרעליוועלדער. די בער-גער האָבען אין טאַגליכט געוואָרפען פון זיך אַ רויטליכען אַבגלאַנץ. זיי זיינען בעדעקט געווען אין גאַנצען ביז אין שנעע ארויף מיט אַ פּיאַלעט-בלום. און דאָס פּיאַלעט אונטער דעם ווייסען, ליכט-בער גאַסענעם שנעע, האָט אַבגעשיינט רויטליך-בלוי.

ס'איז געווען אין הויכען פריהלינג און די נאַרעל-בוימער האָבען געגאַסען פון זיך אַ שוועבעל-פעטקייט, וועלכעס האָט פּערשפּרייט אַ זיסען, פעטען ריח. זיי זיינען אַנגעקומען צו די פיס פון די געבירג, אויף וועלכע עס האָבען זיך אַראַבגעגליטשט גאַנצע קופּעס שנעע. דאָרט האָט מען שוין נישט געקענט פּאַהרען. דער פיהרער, אַן אלטער, הויכער, שעהנער גוי, ווי אַ סאַכע, האָט מער'ן געפיהרט צווישען שנעע אויפ'ן באַרג ארויף. פאר איהר האָט זיך אויפגעפענט אַ נייע וועלט. די זונן האָט אריינגערונגען מיט איהרע שטראַהלען טיעף אין שנעע-באַרג אריין און צוגאַסען איהם. עס האָבען זיך אויפגע-עפענט שטראַמען און גערונען אין וואסער-פאלען איבער'ן שנעע. פון דעם האָבען זיך נאַנצע בערג שנעע אַראַבגעגליטשט פון דער הויך און צושאַטען זיך מיט אַ רעש און אַ געשריי, פון הונדערטער מעטערס אין דער הויך, איין קופּע ארויף אויף די צווייטע. דער צופּראַהרענער שנעע האָט אויפגעפענט זיינע טיעפע אוצרות פון ווייסקייט און הער-

ליכקייט, וועלכעס איז נאך נישט בעפלעקט געווארען פון קיין מענשען-
אָנבליק, און דאָס פערבלענדעטע ריינקייט איבערגעגעבען אויפצופרע-
סען פון די זונען-שטראהלען. און עס האָט זיך אָכגעשפיעלט א
חתונה פון זונען-שטראהלען מיט שנעע-ווייסקייט, ווי דאָס וואָלט אין
איינעם אַ ווייסע סימפאָניע געזונגען פון ריינקייט און פאַלקאַמענהייט...
זיי זיינען אָנגעקומען צו די ערשטע הייזלעך, וועלכע זיינען געווען
איז גאַנצען פערשאַמען מיט שנעע. מערי האָט בעצאָהלט דעם אי-
בערפיהרער און איז אליין צוגעקומען צום דאַרף, אריינגעקומען אין
ערשטען הייזעל און געפרעגט זיך אויף פאַן קאַוואַלסקי.

— דער מאַלער? דאָרט אויבען איז לעצטען הייזעל.

מיט שוועריגקייטען האָט זי זיך אויסגעזוכט אַ וועג אין שנעע
צום הייזעל. אריינגעקומען, האָט זי דערזעהן: זיין פאַלטאָ, זיין הוט
זיינען פערוואָרפען אין אַ ווינקעל, אויך אַ בוך ליגט דאָרט אַהן טאָור-
לען. ביי דער קיך שטעהט אַ פויערטע און ברענגט קליינע שטיקלעך
קיהן אונטער אַן אייווען, פון וואָס די גאַנצע „כאַלופּע“ איז פערכאַפט
אין רויך. אַ קינד וויינט.

די גויע קומט ארויס פון רויך און קוקט זי אַן פערוואַונדערט און

בייז.

— דער פאַן מיכאַל? ווער ווייסט איהם. ליגט דאָרט ערגעץ

אויבען אין שנעע.

און די גויע בעמטדאכט זי פון אויבען ביז אראָב.

— אַ וואָס, אַ שוועסטער צי אַ געליעכטע? — פּרעגט זי איהר

אַהן צערעמאַניעס, און, מען זעהט, נישט אַהן אויפערזוכט. (די
גויע איז נאָך יונג און שעהן).

מערי שמייכלעט:

— אַ שוועסטער.

— איהר קענט דאָ איבערוואַרטען. — געהט ארויס און רופט אין

די געבירג אריין: „פאַן מיכאַל פאַן מיכאַל אַ פאַניענקע איז גע-
קומען“.

פון דערווייטענס הערט זיך זיין שטימע: „האַפּ-האַפּ“. מערי

לאַזט זי ניט רופען. זי וועט אליין ארויסגעהן. און קריכט אַביסעל
אין דער הייד, דאָרט ווייטער, וואו דער שפיץ איז. זי דערזעהט איהם

פון דערווייטענס — עס ליגט עפעס אין א פויערשען פעלץ איינגעוויי
קעלט, אין שנעע און קוקט אין הימעל אריין.

דער הימעל איז דא אין גאנצן, ברייט איבער דער וועלט, און
צוגיסט זיך איבער'ן גאנצען בארג ארום. עס זעהט אויס ווי א מעכץ
טיגער ריען וואָלט געקומען איבער די מעכטיגע יונגפרוי ערד און וויל
זי צוזאמענדריקען אין זיינע ארעמס — אזוי צואווארימט און צוגיסט
די זונן דעם שנעע. פון אלע זייטען גיסען זיך טייכלעך. עס הויבען
זיך אן ווייזען קליינע וואסער-פאלען, וואָס זיינען געווען פערשאַטען
איבער'ן ווינטער. און געגענאיבער — דער „געבאנט“ — ביז אין
הימעל אריין שטייגט ער. און עס קוילערען זיך איבער איהם די בער-
גער שנעע און צושיטען זיך און צופאלען אין אלע זייטען. די זונן
שלאָגט אין זיי, אין דער לופטען טראָגען זיך ארום זיעבען-פארביגע
רעגענבויענס. עס רויטעלט זיך די לופט פון קלאַרקייט. און דער ליגט
אַהן אַ הוט און קוקט גלייך דער זונן אין פנים אריין, ווי ער וואָלט דאָ
געווען אויסגעוואקסען, און קוקט זיך צומאָל נישט אום — עס געהט
איהם גאַרנישט אָן ווער עס קומט. זי שטעלט זיך אָב און קוקט זיך
ארום. דער שנעע דערמאָהנט זי אָן עפעס — אָן יענעם ווינטער, ווען
ער האָט אריינגעבלישמשעט דורך דעם שפאלט פון זייער לאַדען אין
פינלאַנד, ווען זיי זיינען ביידע געזעסען ביים קאַמין-פייער...

עס דערמאָהנט זיך איהר עפעס. אַ רויטער בלוט-שטראָם בעגיסט
איהר קערפער. זי לויפט צו איהם. זי וויל זיך ווארפען אויף איהם
און קושען זיינע ליפען און זיינע אויגען. ער הערט איהרע טריט, ער
קוקט זיך אום, דערקענט נישט צוערשט, שטעלט זיך אויף, דערקענט.
זי שמייכעלט צו איהם. ער, פערוואונדערט, דערנאָך גלייכניגלינג,
מיט בייזקייט, ווי עס וואָלט איהם פערדראָסען וואָס מען שטערט
איהם, וואָס מען זעהט זיין הייליגקייט.

— אַה, מערי! וואָס טהוט איהר דאָ?

ווי אַ כוואליע פון ים וואָלט זי אבגעשלאָגען.

זי טאמעוועט זיך, שטילט זיך, האַלט איין איהר אַמעם און זי איז
רוהיג. און מיט דעמזעלבען קאלטען געלעכטערעל:

— ביז געקומען קיין זאקאָפאנע אַברוהען. איך האָב געהערט איהר:

זייט דאָ, בין איך געקומען צו אייך. איבריגענס, קענט איהר מיר.

נישט רעקאמענדירען אן אנשטענדיגען פאנסיאן? איך בין דא פרעמד.

א, געוויס, געוויס, — און ער מאכט זיך ארויס דעם שנעע פון די האַהר און ווייסט נישט וואָס ווייטער צו ריידען.

זי האָט געקוקט אויף איהם. ער איז נישט געווען צו דערקענען. בעוואקסען איז ער געווען מיד האַהר און באַרד, ווי אַ ווילדער מענש. און יעצט דאָ אַרומגעהילט מיט דעם אויסגעקראַכענעם פּויערן־פעלץ. מיט די נישט זעהר אַנשטענדיגע הויזען — האָט ער אויסגעזעהן ווי אַ ווילדער בערג־שעפּער. זי האָט איהם די מינוט ליעב געהאַט. אָבער ער איז קאַלט געווען ווי דאָס אייז אַרום איהם.

קאפיטעל 13.

שנעע.

== דאָ ביי מיר קענט איהר נישט בלייבען, == זאָגט ער מיט אַ שמייכל — מײן בעל־הבית'טע וואָלט געווען אויף אייך אייפערזיכ־טיג. און איך מוז איהר דאנקבאר זיין פאר דעם ברויט און באַרשטש, וואָס זי קאַרמעט מיך שוין צוויי חדשים אַהן אַ גראַשען — זאָגט ער מיט אַ שמייכל, ווי ער וואָלט זי דאָ נישט געלאָזט זיין.

זי האָט איהם געגעבען אַ קוק אן און פערקרימט די ליפּען, ווי צום וויינען פאר דעם צער וואָס ער טהוט איהר אָן.

— ניין, איך מײן נישט אזוי, — וויל זיך קאָוואַלסקי פּערענט־פּערען מיט שעמעוודיגקייט פאר דעם צער, וואָס ער האָט איהר אָנגעטהאָן — קיין רייכע פּאנסיאָנען זיינען דאָ נישטאָ אין דער הויך. איך האָב אפילו דאָ בעקאַנטע, וואָהנען זיי ביי פּויעריס, נור איהר וועט דאָ נישט קענען וואָהנען — דאָס עסען איז שלעכט. בעסערע פּאנסיאָנען זיינען אונטען אין דער שטאָרט.

נאָט, פּאַרוואָס איז ער אזוי שלעכט, אזוי שלעכט? — קרעכצט מערי אין זיך — פּאַרוואָס? און מיט אַ שמייכל

— איהר זייט זעהר אייפערזיכטיג אויף אייערע בערג און איהר האַט מורא, אז עס זאָל זיי אימיצער זעהן אַ חוץ אייך.

— מיט אַן אמת געזאָגט, יא — שמייכלט קרום קאָוואַלסקי — איבריגענס, איז ווירקליך דאָ נישט קיין אַרט. אז איהר ווילט ביז מינע פריינד — דאָרט וועט אייך גוט זיין. אינטערעסאַנטע מיידלעך, אינטערעסאַנטע יונגע לייט.

מערי האַט געקוקט אויף איהם. ווער איז ער דער פרעמדער מענש, וואָס רעדט אזוי צו איהר? און פרעמד איז איהר יעצט קאָוואַלסקי סקי אינגאנצען פאַרנעקומען. גאַרנישט איז געווען אין איהם, וואָס זאָל זי דערמאָהען אַן איהר געליעבטען. — און צו וואָס איז זי געקומען צו איהם? און וואָס האַט זי דאָ צו זוכען? — זי האַט זיך געוואַלט אויפהויבען און אוועקגעהן אליין, אליין אוועקגעהן אין די בערג אריין. זי איז אָבער געווען צו שוואַך דאָס צו טהאָן. זי איז געזעסען אויפ'ן שטיין נעבען שנעע און האַט געשוויגען.

ער איז אויך לאַנג געלעגען אויפ'ן שנעע און געקוקט אַלץ אין הי' מעל אריין, אָדער געגענאיבער דעם „געבאָנט“, אזוי ווי זי וואַלט דאָ גאָר נישט געווען.

— און וואָס מאַכט איהר? ארבייט איהר פיעל? — פרעגט איהם פלוצים מערי.

— ארבייטען, — קוקט זי אַן קאָוואַלסקי — וואָס מינט איהר?

— מאַהלען.

— אהא, אזוי ניין. איך לאָז עס איבער פאר אנדערע. איך האָב

גענוג דאָס זעהען.

— רעכענט איהר דאָ לאַנג צו בלייבען? — פרעגט זי פלוצים קאָוואַלסקי.

וואַלסקי.

מערי האַט געקלערט אַ מינוט וואָס איהם צו ענטפערען. זי האַט

איהם געוואַלט זאָגען, אז זי איז אהער געקומען צו איהם און זי האַט זיך אָנגערופען:

— ניין. ביז איך וועל זיך אַביסעל בערוהיגען. די דאָקטוירים

האַבען מיר געהייסען דאָ אַהער קומען, דאָ זאָל זעהר גוט זיין.

— יא, אָבער דאָרט אונטען. דאָ איז צו געפעהרליך פאר'ן האַרץ.

איהר דארפט אודאי נישט זיצען אויפ'ן שנעע, — ווערט ער מיט

אמאל ליעבענסווירדיג — קומט, וועל איך אייך פיהרען צו מיינע בער-קאנטע. און ער העלפט איהר אויפשטעהן.

זיי האבען ביידע איבער'ן וועג געשוויגען. קאוואלסקי איז גע-נאנגען פאראויס און האט זיך וועניג ארומגעקוקט אויף איהר. דורכ-געגאנגען דאס הויז וואו ער וואהנט, איז די גוי'ע געשטאנען פאר דער טהיר און זיי נאכגעקוקט מיט גרויס אינטערעס. קאוואלסקי האט גע-געבען א שמייכל צו איהר און עפעס געזאגט אויף פויליש, וואס מער-י האט נישט פערשטאנען.

מערי איז נאכגעגאנגען נאך איהם און האט זיך בעמיהט צו זיין פרעהליך. זי האט עפעס פלוצים אויפגעלאכט. קאוואלסקי האט זיך ארומגעקוקט און זי אנגעקוקט, האט זי זיך פערשעהמט און געזאגט, אז די שווארצע „נאפעס“ וואס לויפען ארום איבער די שנעע-בערג און שרייען קראה-קראה, רייצען זי צום לאכען. זיי זיינען זעהר נא-ריש. קאוואלסקי האט געשוויגען.

זיי זיינען געגאנגען ווייט אראפ, ביז צו די בוימער. דארט, ביי א פויעריש הייזעל, געשניטען איז זאקאפאנער סטיף, האבען זיי זיך אָבעשטעלט. קאוואלסקי האט אריינגעפייפט די אריע פון מאַנישקא'ס „האלקא“. אויף דער שוועל האט זיך בעוויזען א מידעל מיט א לאכענדיג געזיכט און גאלד-בלאָנדע האָהר, וואס האבען איז זיך געהאט אריינגענומען די זונען-שטראהלען, ווי די ווינטרויבען אין די ווארימע זיד-לענדער.

זי האט געשמייכלט, געפרעהט זיך אויף קאוואלסקי'ס קומען און אריינגערופען צו די אנדערע אין שטוב:

— נא זעהט, קאוואלסקי איז אראָבעקומען פון די בערג. אויף דער שוועל האבען זיך באלד בעוויזען נאך צוויי מיידלעך, קלענערע און שווארצערע, ווי די קליינע טעכטער פון די זיד-לענדער. און צוויי, דריי סלאווישע געזיכטער פון יונגע לייט מיט בלאָנדע האָהר און בלאָנדע וואַנצעס. אלע האבען געלאכט און געקומען צולוי-פען זעהן קאוואלסקי'ן בערוואונדער, געפרעהט זיך אויף זיין הולך און גארנישט געוואונדערט זיך אויף מערי'ס פלוצליכע ערשיינען.

— איך האָב געבראכט אַ חבר'טע — אַ רוסישע מיידעל. נעהמט זי צו צו זיך, — רופט זיך אַן קאוואלסקי, אריינגעהענדיג מיט מערי'ן אין דער פויערשער קאלופקע, וועלכע איז געווען אויס טרוקענע ברע-

מער און לאנגע בענק ארום די גאלע הילצערנע ווענד. פערשיעדענע צווייגען, רויטע בלעטער פון דעמבאווע צווייגען און נאָדער־דערנער זיינען געשטאנען אין די ווינקלען פון שטוב אין גרויסע וואזאנען. די פאדלאגע געוואשען ריין, איבערגעצויגען מיט א פויערשען זאקאָפּאני־שען דיוואן. און אלע זיינען זיי געזעסען אויף דר'ערד, אויף דעם דיוואן. די מיידלעך מיט צולאזענע האָהר אין קלידלעך און בלוזקעס אויס פויערשען שטאף. די יונגע לייט שלאנקע און הויכע — אין די בלוזעס אַהן רעק. עס איז נאָד קאלט געווען. א פויערעל האָט זיך גע־ברענט הינטער דעם וואנד־אויבען. אין אויף דעם ווייסען פעלץ זיינען געלעגען אויסגעשפּרייט ביכער. זעהט זיך אויס, מען האָט זיי געשטערט פון לעזען.

— וואָס, די גויל'ע האָט זיך שוין פון שטוב ארויסגעטריבען?
אפשר איז גאר דער שוואַגער איהרער געקומען און האָט זיך די ביינער געבראכען? — פרעגט א יונגער־מאן קאָוואַלסקי'ן.

— האָב נישט קיין מורא, די גויל'ע טרייבט נישט פון שטוב, הלואי וואַלמען. די אזוי געטריי געווען — ווייזט ער אויף די מיידלעך, — זוי די פויערטעס זיינען געטריי... געקומען א בעקאנטע, א פריינדיג, איד וויל זי איינארדנען. ווילט איהר זי נישט צונעמען צו זיך?

די מיידלעך האַכען נישט געפרעגט ווער זי איז און וואָס זי איז, זיינען צוגעגאנגען צו מערי'ן, געפרעהט זיך מיט איהר און גע־פרעגט זי אויב זי איז שוין לאַנג דא, וואו זי האָט איהרע זאכען. עס האָט זיך ארויסגעוויזען, אז די מיידלעך זיינען געווען פון רוסיש־פוילען און אלע האַכען נוט גערערט רוסיש. איינער איז געווען צווישען די יונגע לייט א רוטהענישער פויערען־זוהן, א מאהלער, וועלכער האָט נאָד ליעג געהאט צו טראַגען זיינע פויערשע העמדער, — בויטשאַק האָט מען איהם גערופען. בויטשאַק האָט זיך זעהר דערפרעהט מיט מערי'ן. ער האָט געקענט אַביסעל רוסיש. זיך אויסגעלערענט ביי די זעלנער און גערעדט מיט איהר. ער האָט איהר פאר גרולה די הענד געקושט און פּערבויגען זיך מיט פוילישע מאַניערען.

איז א פאר מינוט ארום האָט זיך שוין מערי געפיהלט ווי אין דעם חיים מיט די מיידלעך. זי האָט געהאט דאָס געפיהל, ווי זי קען זיי שוין לאַנג, גאַנץ לאַנג און איז יעצט אהיים געקומען.

אזוי גוט האָט זי זיך געפיהלֶט, אז זי האָט אין אַ מינוט פּערגעסען
אַן קאָוואַלסקי'ן און צו וואָס זי איז געקומען, און דעם עמפּפּאָנג וואָס
זי האָט געהאַט. זי האָט מיטגעלאַכט מיט די מיידלעך.

איינער פון די יונגע לייט האָט זיך באַלד גענומען איהר עסען צו
געבען. עס האָט זיך אַרויסגעוויזען אז אלע זיינען הונגעריג.

— בויטשאַק! דאָס טונדעל האָניג = האַבען אלע אָנגעהויבען
צו שרייען.

דער פּוילישער פּויערן־זוהן האָט פון אַ ווינקעל פון שטוב אַרויס־
געקויקעלט דאָס טונדעל האָניג, וואָס דער פּאַטער פלעגט איהם שיקען
יערעם יאָהר און פון דעם האָט ער זיך דערנעהרט.

זיי האַבען זיך אלע אַרום דעם טונדעל געזעצט, אַרויסגענומען
ברויט און אָנגעהויבען צו טונקען דאָס ברויט אין האָניג. מערי האָט
זיך באַלד געפונען דערינען, אַיך אַיינגעמאָקט איהר ברויט אין
טונדעל און דערפון געגעסען. מיט דעם האָט זי זעהר נושאַ חן גע־
ווען ביי די מיידלעך און זיי האַבען זי געהאַלטען פאַר אַ זייעריגע

— און וואָס, דו אַרבייטסט נאָך אַלץ נישט? — פּרעגט בויטשאַק
קאָוואַלסקי'ן.

— פאַר דיר, פאַר דיר האָב איך דאָס דערלאָזט צו מאַכען בילד־
לעך, אַרויפצוכאַפען אויף לייווענד אַ שטיקעל פון דער זונג, פון
שנעע און דאָס צו פּערקויפען דערנאָך צו אַ רייכען אידען, צו אַ ריי־
כען פּריץ. וועט ער עס זיך אויפהענגען אין זיין עס־צימער, עס זאָל איהם
אַנגענעהמער זיין צו עסען, אַדער אין סאַלאַן זיינעם, געסט צו וויר־
זען, — „האַנד אַרבייט“ וועט ער ריהמען — אַדער אין שלאַף־צימער,
עס זאָל איהם זיין אַנגענעהמער מיט'ן ווייב צו שלאַפען. אַ ניין,
אזוי לאַנג ווי מיין יאָדוויגאַ גיט ברויט מיט באַרשטש, וועל איך
גישט געהמען דעם פענזעל אין האַנד, וועל איך זעהן — גישט מאַהלען.

— נו, שוין צייט צו געהן. מיין אלטע וועט שרייען. זי איז איי־
פּערזיכטיג — אַ שרעק — זאָגט קאָוואַלסקי.

— נו געה, געה. זי וועט דיר נאָך מיט אַ וואַלנער־האַלץ די
באַקעס צוקלאַפען, ווען דו וועסט דאָ לאַנג בלייבען, — שרייט איהם
נאָך בויטשאַק.

- דו האסט רעכט, אייפערזיכטיג, די יוכען — און ער געהט ארויס אהן א זייגעזונד פון שטוב.

מערי האט זיך מיט אמאל דערפיהלט, ווי אויף דער גאס ארויס-געווארפען, זעהענדיג קאוואלסקי'ן ארויסגעהן. וואו איז זי? צו וועמען איז זי געקומען? און וואס טהוט זי דא? — נור די מידלעך האבען זי באלד בערהיגט מיט זייערע לאכענדיגע, פריינדליכע פנים'ער. זיי האבען זי געפרעגט, וואו זי האט די זאכען איהרע. איינער פון די יונגע-לייט וועט באלד די זאכען ברענגען. בויטשאק צו פלאמט זיך — ער וועט ברענגען די זאכען.

— ער לעבט דאך מיט דער גוי'ע, — דערצעהלט בויטשאק מערי'ן אויף קאוואלסקי'ן נאך זיין ארויסגעהן — זיצט שוין דריי חדשים אויבען אויף די בערג, די „באבע“ האלט איהם אין שטוב, גיט איהם ברויט מיט בארשטש און שליסט איהם אין דער שטוב איין. האלט זי איהם אונטער דער „פיערשינע“ (דעקע). זי איז אייפערזיכטיג, און זי לאזט איהם נישט אראב פון די געבירג. — דער מאן איהרעה איז נישטא — איז אויף ארבייט געגאנגען נאך פרייסען. און ווען ער וועט קומען, וועט ער איהם די ביינער צוברעכען, אוי וועט ער איהם די ביינער צוברעכען!...

אז קאוואלסקי איז צוריק אויף די בערג ארויף, האט איהם שוין די גוי'ע אבגעווארט אויף דער שוועל פון איהר הייזעל.
— א, דו מיין אינגעל, דאס מיידעל געפעלט מיר נישט. דאס איז נישט קיין שוועסטער. דאס איז א געליעכטע. היט דיר, מיין טהייר-ערער, היט דיר, ווארום איד האב אזעלכע זאכען נישט ליעב!
קאוואלסקי האט זיך געשווארען, אז ער האט גאר נישט מיט דער מיידעל. עס איז א בעקאנטע.

ער האט גענומען א שטיק ברויט און ארויפגעקראכען אויפ'ן שפיץ בארג.

די זונן האט זיך שוין אָנגעהויבען צו זעצען ארונטער הינטער „געבאנט“ און האט אויף דעם רוקען פון „געבאנט“ צולאזט דאס ליכט אויפ'ן שנעע און, ווי א קאכענדע ווייס-בעגלענצטע לאווע, האט זיך

עם געגאסען אראָב פון די בערג. אין דער לופטען האָט זיך געטראָגען דאָס ליכט פון שנעע, בעגאָסען מיט דעם שיין פון דער אונטערגענדרער זונן, אז עם האָט געבלענדעט די אויגען פאר ווייסקייט. נור נישט אויף דעם האָט קאָוואַלסקי געקוקט. אויפ'ן הימעל האָבען זיך אויפגעפענט יעצט נייע וועלטען. עם איז געווען, ווי דער הימעל וואָלט ענטפלעקט אַ שטיקעל פון זיינע אוצרות. גאנצע בערג שנעע-וואָלקען האָבען זיך אַרומגעטראָגען אין דעם בלאַהליכען ים פון הימעל. חרוב'דיגע וועל-טען, שטיקער פאַלאַצען, רואינען אויס מאַרמאָר, לאָזר און הימעל-שיין האָבען זיך געטראָגען אין שטח פון הימעל. ווייסע סטאַדעס שעפּ-סען האָבען זיך דאָרט אויבען געבאָדען אין בלאַהע ימים. די רייכסטע, לייכטענדע לייכער פון נימפען-פרויען און יונגע פאַאונען, געהילט און געוויקעלט אין לאָזר-שלייערן, האָבען געשוועבט פון איין וואָלקען צום צווייטען און געבאָדען זיך אין קופּעס שנעען... עם האָט זיך איהם געדאַכט, אז דאָס אלץ האָט פון הימעל אַראַבגענידערט, עם טראָגט זיך אַרום אין דער לופטען אַ צווייטע וועלט, אַ שעהנערע און אַ בעסערע, אז דער הימעל האָט זיך געעפענט און עם האָט זיך ענטפלעקט פאַר איהם די וועלט, וואָס איז איבער'ן הימעל אַפען און פריי, און ער אליין זעהט די אוצרות און די הערליכקייט.

אלעס דאָרט איז לאָזר און שנעעדיין, אלעס איז דאָרט הימליש און ענטפלעקט זיך פאַר איהם אין דער ריינסטער הערליכקייט. עם גליטשט זיך אַראַב פאַר איהם אויף די געבירג שנעע און עם וועט זיך באלד צושיטען און אַראַבקיילען איבער די בערג צו זיינע פיס. און קיינער זעהט דאָס נישט, נור ער אליין. ער שמעהט אויף דעם באַרג און פאַר איהם האָט זיך דער הימעל ענטפלעקט. ער איז דער שעפּער פון דעם אלעס. אלעס קעהרט צו איהם און פאַר איהם עפענט זיך דער הימעל אויף און עם געהען דורך די הערליכקייטען און ווייזען זייער גלאַנץ. די הענד האָט ער אויפגעפענט, אויסגעשפּרייט זיך אין דעם שנעע און געשריגען הויך, הויך, ווילדע געשרייען. און דאָס אלעס האָט געהערט זיין שטים, געפרעהט זיך מיט איהם און צוריקגעבען זיין עכאָ. ער האָט אויפגעריסען זיין העמד, זיין האַרץ ענטפלעקט פאַר דעם ליכט און געטרונקען אין זיך אריין די ווייסקייט און אַיינגע-הערט זיך צו דעם גאַנצן פון די וועלטען איבער'ן זיין קאָפּ. און איהם האָט זיך געדאַכט, אז די וועלטען, אז די שנעען, די הימעל-לייכער,

דאס לאזער-ליכט און די לייכטערע וואלקען געהען דורך, דורך זיין לייב, און ער שווימט מיט מיט דעם שנעע, מיט דעם ליכט, ער שווימט מיט, ער שווימט מיט אין דער אונענדליכקייט אריין.

קאפיטעל 14.

די פאמיליע בלום.

די מיידלעך, צווישען וועלכע מערי איז אריינגעפאלען, זיינען געווען די שוועסטער בלום — העלנא, מאטילדא און זאשקע. העלנא איז געווען העל ווי א ליכטיגער זונען-טאג; מאטילדא טונקעל, מיט פער-שווארצע האהר און שווארצע נאכט-אויגען, ווי די דונקעל נאכט. און ביי זאשקען האט זיך אלעס געוועקט און זי איז געווען ווי דער פריה-מארגען שטערן. אויגען האט זי געהאט יונגע, און מויל און צייהן יונגע. און דאס פנים מיט די האהר האט תמיד אויסגעזעהן ווי געוואשענע, ווי ערשט וואס ארויסגעקומענע פון הינטער דעם וואלקען, אזוי ווי דער מארגען שטערן שיינט ארויס פון די נאכט. ארום זיי האט זיך צוזאמענגעקליבען אלעס, וואס איז געווען אינטערעסאנט פון יונגע לייט, סיי פון אידען, סיי פון גוים, אין דעם פוילישען שטערטעל זאקאפאנע.

זיי קומען ארויס פון אן אלטע אידיש-פוילישע משפחה, וואס איז שוין לאנג געווען אסימילירט. פיער דורות האבען געארבייט אויף די פירמע ב ל ו ס. דער ערשטער האט געהייסען פשוט ר' שמואל און איז ארויסגעקומען פון א קליין שטערטעל אין פוילען — פון ליענמשיץ. עס איז געווען אין דעם 31טען יאהר, ווען די פאליאקען האבען די פארווסטאניע געמאכט. דער איד, דער שענקער פון ליענמשיץ, האט גענייהט קאפאטעס פאר די פוילישע זעלנער און צוגעשטעלט אקסען אין די וועלדער אריין. אזוי ארום האט ער זיך מיט די שררים בע-קאנט, און דערנאך, אז די צייטען האבען זיך בערוהיגט, איז ער געווארן רען ביי זיי א חשוב: געקויפט וועלדער, געהאלטען גארשעלניעס.

געהאט פיעל קינדער — ווי יעדער איד, ווען עס געהט איהם גוט — און אָנגעהויבען זיך משרד צו זיין מיט נגידים. גרויסע נדנ'ס געגען בען, געלאָזט שוין די קינדער שטודירען, און זיינער א זון, דער אינגסטער, וואָס איז געווען אַ סטודענט אין די „שקאַלע גלאָוונע“, האָט שוין אין דריי און זעכציגסטען יאָהר, ווען די פּאַליאקען האָבען די צווייטע פּאַוסטאַניע געמאַכט, ניט קיין קאַפּאַטעס גענייהט, און ניט קיין אַקסען צוגעשטלעט, נור האָט זיך אַליין ארומגעוואָלגערט מיט די פּאַליאקען אין די וועלדער, און פּערלירען געוואָרען אין די פּאַוסטאַניע. דער „פעטער“ איז דאָס דער „קדוש“ אין דער משפּחה — זיין בילד, אין אַ פּוילישען קאַסטיום, מיט אַ קרומען שווערד ביים זייט, אין אַ קאַנפּעדעראַטקע, הענגט ביי יעדען מיטגליעד פון דער פּאַמיליע מיט שוואַרצע קרעפּע בעהאַנגען. מאַמעס דערצעהלען זייערע קינדער וועגען „וואַיאַשעק סטאַש“. דער „וואַיאַשעק סטאַש“ האָט נאָך מעהר געהויבען די משפּחה בלום אין די אויגען פון די פּוילישע שררים, און די משפּחה בלום האָט גרויסע געשעפטען געמאַכט, רייך געוואָרען, פּערשפּרייט זיך איבער די פּוילישע שטעט און אומעטום געשפּיעלט צווישען אידען די ראַליע פון די טרעגער פון פּוילישע קולטור. קינדערהיימען געגרינדעט, וואו מען האָט געלערענט מיט אַרימע אידישע קינדער פּויליש. עס איז געווען אָנגענומען אַ טראַג דיציע אין דער משפּחה, אז די בחורים פון דער פּאַמיליע, וועלכע האָבען שטודירט אין די גימנאַזיעס, זאָלען לערנען מיט די בית־המדרש בחורים פּויליש, און די מיידלעך זיינען ארומגעגאַנגען צו די נייהמאַרינס, צו די אַרביטאַרינס, צו די סטראַזשעס קינדער אין די קליינע שטעטלעך, און זיי געלערענט פּויליש. אַרויסגעשיקט יעדעס יאָהר קיין וואַרשוי, וואס זיי האָבען אַרויסגענומען פון די ישיבות, פון בתי־מדרשים.

אין די אידשע שטעטלעך האָט מען זיי פּערשאַלטען, מען האָט זיי געהאַלטען פאַר אַפּיקורסים, פאַר עוכרים, נור מען האָט גאָר ניט געקענט סתּהן געגען זיי, ווייל זיי זיינען געווען רייך און שטאַרק. און דער „וואַיאַשעק סטאַש“ האָט געלעבט אין דער משפּחה, זיין בילד אין פּוילישען קאַסטיום האָט גערייצט ביי די קינדער די פּאַנז טאַזיע און געוועקט דעם רעוואָלוציאַנערען גייסט אין זיי. די קינדעך האָבען גע'חלום'ט וועגען אַ פּוילישען אויפשטאַנד, אין וועלכען מען

זאל זיך אויך קענען בעטהייליגען, ווי דער „וואיאשעק סטאש“. אין די ווינטערדיגע פארנאכטען האָט מען דעקלאַמירט דעם דריטען טהייל פון מיצקעוויטש: „זשאדי“, וועלכעס מען האט געהאט אריבער געשווארצט פון דעם קראָקאווער גרענעץ. אין יעדער צווייג פון די משפחה בלום איז דאָס בוך געווען הייליג און פערבאָרגען בחדרי חדרים, מיט גרויסע סודות.

דער היינטיגער בלום, דער פאָטער פון די מיידלעך, איז ניט געווען קיין גרויסער רעוואָלוציאָנער, געזעסען אין דער גוברניע-שטאָדט פֿו ביי דעם ווייכסעל. צוואַנציג מייל אַרום איז קיין באַהן ניט געווען. די בעלי־בתים איינגעזעסענע. קיין קאַנקורענץ — חזקה אַן אנגענוג מענע זאך. מען האַנדעלט מיט די פריצים, קויפט אַב וועלדער, טרייבט אַן דערצו אַ קליינע אינדוסטריע — אַ צוקער פאַבריק. דאָס פערמעגען וואַקסט, נור קיין נחת פון די קינדער האָט ער ניט. מיט זיינע ברידער און שוועסטער זיינען אויך געווען „רעוואָלוציאָנערען“ — אין אַ ווינטער־נאַכט, ווען מען האָט געמאַכט אַ באַלל, האָט מען אין געהיים דעקלאַמירט פון „זשאדי“. אַבער, פון דעסטוועגען, האָט מען חתונה געהאַט, נחת געהאַט פון קינדער, טעכטער אויסגעגעבען. און די וועלט האָט זיך ווייטער געפיהרט. נור ווען זיינע קינדער זיינען אויפגעוואַקסען, האָבען זיי אָנגעהויבען צו נעהמען די זאך אויף אַ רעכטען אמת. ניט געהאַט צו טהאַן מיט שררים, ניט גע'חבר'ט זיך מיט פריצים, ווי דער „וואיאשעק סטאש“, נור מיט'ן פראַסטען עולם, מיט אַרבייטער, מיט די אַרבייטער פון זיין פאַבריק. און ניט פאר — „יעששטשע פאַלסקאַ ניע סגינעלא“, נור פאר „עקאַנאָמישע בעדינגונגען“ גאָר. און ניט אין געהיים האָבען זיי דאָס געטהאַן, ווי אמאָל יענע, ביים לעזען „זשאדי“, נור אַפען פאר דער וועלט. האָט מען זיי טאַקע געכאַפט. די ערשטע איז גענאָגען זיין עלטסטע טאָכטער, גאַבריעלי. אַ מיידעל געווען גאָר אין אַכטען קלאַס, אַכטצען יאָהר אַלט געווען. ביי נאַכט געקומען, אַ רעוויזיע געמאַכט, זי אוועקגענומען, און אוועקגעפיהרט זי מיט'ן עטאַפּ. דער פאָטער איז געווען אַ גאַנץ הימישער מענש ביי דער פּאָליציי, מיט'ן נאַטשאַלניק, מיט'ן פּאָלקאוניק. געלאַפען צו נאַטשאַלסטוואַ, נור מען האָט איהם ניט צוגעזאַגט. — „דיינע קינדער בונטעווען זיך. אין די „הויכע פענסטער“ ווייסט מען פון זיי. אַ פריקאַז אָנגעקומען פון וואַרשוי.

די ארבייטער ארגאניזירען זיי. די ערשטע סאציאליסטישע חברה האט דיין טאכטער אין אונזערע רוהיגע געגענדען ארגאניזירט. א גרויסע פויגעל דיין טאכטער, א סאציאליסטקע. דאס ווארט „סאציאליסטקע“ האט אין דער משפחה, אין דער שטאדט און דער גאנצער געגענד, וואו אלעס האט געלעבט זיין רוהיגשטיל לעבען, א שרעק אָנגעוואַרפען. מען האט נאָך ניט קלאָר געוואוסט, וואָס דאָס איז אַזעלכעס. לעגענדעס זיינען דעריבער אומגענאנגען, מען האט געזאגט, אז עס איז אזא געהיימער בונד געגען קיסר — א „שווארצע מאַסקע“. א „רויטער טויט“... אין דער שטיל האט מען גערעדט דערפון, סודות זיך איבערגעגעבען און דא, הערר בלום'ס עלטסטע טאכטער, די רייכ-סטע כלה פון דער געגענד — א „סאציאליסטקע“, אין ארעסטאנטסקע קליידער... האט מען זי מיט'ן עטאפּ, מיט צוויי זעלנער, שווערדען רעכטס און לינקס, איבער די שטאדט געפיהרט. א טויטער שרעק איז איבער דער שטאדט געפאלען. מאמעס האבען די קינדער אין די שטובען בעהאַלטען.

נור פון דענסמאָל אָן איז אין דער געגענד אונרוהיג געוואָרען. צוויי סטראזשניקעס אין דאָרף גע'הרג'עט. פויערעס בונטעווען זיך. און ווי עפעס א רעוויזיע — באַלד צו די בלומס. דאָס סם האט זיך אריינגעכאפט אין דער משפחה, אין אלע קינדער, ביז צו די קלענסטע, פון צווייטען קלאס גימנאזיע אָן. דער „וואיאשעק סטאש“ לעבט אין דער משפחה, און ניט אין חלום, נור אויפ'ן וואהר. דאָס יונגווארג רייסט זיך צו דער „ארבייט“ און דער „וואיאשעק סטאש“ איז שוין ניט מעהר דער הייליגער. די הייליגע איז גאבריעלע, די וואָס וואלגערט זיך ארום אויף די ווייסע שנעע־סטעפעס פון קאַלטען סיביר. איהר נאָמען זוערט מיט פרומקייט אויסגערעדט. ביי איהר נאָמען איז די הייליגסטע ישבועה.

דעם רעוואָלוציאָנערען גייסט האָבען זיי מעהר פון דער מוטער גע'ירש'ט, איידער פון פאָטער (וועלכער איז ארומגענאנגען צייט דאָס אומגליק מיט דער טאכטער האט געטראָפען ווי א גע'הרג'עטער, געשעפֿטען אַבגעלאָזט, און זיך ניט מעהר אינטערעסירט מיט גארנישט). די מוטער איז געווען אן אויסטריש־מענש. זי האט דאָס געוועקט ביי די קינדער קליינערהייט די פאנטאזיע, און בענייסטערט זיי מיט דעם וואַ-יאשעק סטאש. זי איז געקומען פון דער פוילישער מיסמישער פראַ-

ווינץ „קאָיאָווע“. דארט, וואו די ערד איז תמיד פייכט, זומפען אויף מײלען ווייט און לצים און שרים געהען ארום צווישען די לעבעדיגע; ביי נאכט פערפיהרען „בלאָנדזשענדע ליכטלעך“ דעם פויער און איד אין די זומפען אריין. שרים-חתונות שפיעלען זיך אב ביי נאכט אין פער-לאָוענע קרעטשמעס.

די מוטער איז געווען א מיסטישע נאטור. דאר, הויד, מיט שוואר-צע גרויסע שרעקענדע אויגען, איז זי ארומגעגאנגען אין איהר הויז, ווי א טאפאליע פון איהר געגענד — שטיף, שווייגענדיג, בעהאלטען אין זיך, און האט דערצעהלט די קינדער, אין די ווינטער-נעכט, מע-שות פון די פוילישע פאָווסטאניע, דעקלאמירט די פוילישע דיכטער, — „זשאדי“ געקענט אויף אויסוועניג. איהר האַבען די קינדער צו פערדאנ-קען וייער אונרוהיגען גייסט. און, אז זי האט געהערט ביי-נאכט שווער-דען קלאפען ביי די סטראזשניקעס, וועלכע האַבען א רעוויזיע געמאַכט, האבען איהרע אויגען געבלישטשעט און זי איז שטאלץ געווען דערויף. נור אז זי האט דערהערט, צוליעב וואָס איהר טאַכטער ווערט ארעסטירט, אז ניט איבער די „פוילישע ספראווע“, נור איבער סאַציאַליזמוס, איז זי ווילד געווארען, געשריען, אז איהר טאכטער איז פאלש געווארען דעם אידעאל, און זיך ניט געוואלט מיט איהר געזעגענען. און פון דענס-מאל אן איז זי קראנק געווארען און פלעגט שפיעלען אויף דער פיאנא. אין איהר סאלאן ווילדע סימפאניעס. זי איז געווען מוזיקאליש און האט אביסעל יונגעהייט אקאמפאנירט. ווען זי איז קראנק געווען, פלעגט זי זיך ביינאכט אויפכאפען, צוגעהן צו דער פיאנא, און א ווילדע מוזיק האט געשאלט אין די ליידיגע, גרויסע סאלאנען. . . א שרעק פלעגט אַנפאלען אויף די קינדער. זיי האַבען זי מיט צרות איינגענומען. זי צוריק אין איהר צימער געבראכט. כאַלד איז זי געוואר געווארען, אז די איבריגע קינדער איהרע זיינען אויף ניט טריי געבליבען דעם „אידעאל“. איהר עלטסטער זוהן טראגט זיך נאך ארום מיט ערגערע זאכען. עס איז דענסמאל אויפגעשטאנען דער ציוניסטישער געדאנק און אנגעהויבען אויך אריינדריינגען צווישען די שוהליינגענד. זייער זוהן האט זיך גע'חבר'ט מיט אידישע יונגע לייט און גע-רעדט אידיש, און פון די אידישע יונגע לייט האט ער צו זיך אהיים געבראכט אידישע ביכער. ביים טיש, ווען קריסטען זיינען געזעסען, האט ער עקסטרא גערעדט אידיש און אויפגעמישט זיינע זשיראור-

סקי ביכלעך און קאמפראמיטירט דאס גאנצע הויז. ער וויל אז אנראד-
 נאם ווערען און אוועקפאהרען אין ארץ ישראל אז ערד ארבייטער זיין.
 דעם אומגליק האט מען נאך מעהר בעקלאגט ווי די מאכטער'ס. נור
 צוויי זיינען איבערגעבליבען טריי דעם „אידעאל“. דאס איז די
 טאכטער העלענא, וועלכע האט ליעב די פוילישע ערד און די פוילישע
 פויערים, פון קליינערהייט אז געהאט א נייגונג צו דער קירכע, ליעב
 געהאט דעם געזאנג פון דער קירכע און פלעגט שטענדיג געהן אויף
 אבענד-געבעט און וויינען, ווען דער ארגאל שפיעלט. העלענא'ן האט
 די מוטער געלאזט שטודירען אין קראקא, און דארט האט זי זיך פער-
 ליעבט אין דעם פוילישען פויערז-מאלער בויטשאק, זי האט איהם מיט
 אהיים געבראכט צו די עלטערן און די מוטער האט זיי ביידען גע-
 בענשט אויף דעם טויטען בעט, און מען האט זיי בעטראכט אלס
 חתונ'כלה. (ה' בלום האט שוין נישט געוואוסט, וואס עס טהוט זיך ביי
 איהם אין שטוב און בעטראכט אלע פאר משוגע). דער צווייטער
 איז געטריי געבליבען דעם אידעאל, דער זוהן יאש, וועלכער האט זיך
 געהאלטען פאר א פאליאק. נור אויך ער האט בא'ד ערקלערט, אז
 היינט צו מאכען א רעוואלוציע פאר פוילישע אונאבהענגיגקייט איז
 אז אונזין. די צייטען בייטען זיך, און די היינטיגע רעוולוציע דארף
 זיין ניט צו בעפרייען דעם בורדשווא, כדי איהם צו געבען א גרעסערע
 מאכט, נור צו בעפרייען דעם פוילישען ארבייטער. דאס איז די
 פוילישע רעוואלוציע פון היינט, און ער האט זיך אָנגעשלאָסען אן
 די פ. פ. ס. נור די מוטער האט שוין ניט דערלעבט צו זעהן, ווי איהר
 זוהן ווערט אויך פאלש דעם „אידעאל“. זי איז געשטארבען אין דער
 צייט פון גרויסען רעש, ווען איהרע קינדער זיינען זיך צולאפען.

זי האט געהאט נעבען זיך נור די קליינע צוויי מיידלעך, וועלכע
 האבען נאך פון גארנישט געוואוסט. זי איז געשטארבען חלומ'נדיג
 וועגען דעם, אז איהרע קינדער שלאָגען זיך אויפ'ן פוילישען
 פעלד „פאר'ן פוילישען אידעאל“. פון איהר טויט זיינען די קינדער
 געוואהר געווארען, ווען זיי האבען געהאלטען אין דער ארבייט פון
 בעפרייען דעם ארבייטער פון בורדשווא. א טייל זיינען זיך צוזאמען-

געקומען צו איהר טויט־בעט, א טייל האבען נור געהערט פון איהר טויט „אין די וויסטע סטעפעס פון קאלטען סיביר“.

דער פאטער איז געווארען פּעראיינזאמט נאך דער מוטער'ס טויט. ער איז ארומגעגאנגען ווי א משוגענער, ניט געוואוסט וואס עס טהוט זיך, נעמיינט, אז די וועלט איז משוגע געווארען און מיט איהר זיינע קינדער און ער. ער האָט פּערקויפט זיינע פּאַבריקען, זיינע הייזער און איז אוועק אין אויסלאַנד. דאס הויז האט ער איבערגעלאזט, עס האט געקעהרט צו דער משפּחה, און א סך משפּחה־זאכען האבען זיך דערין אויפגעהאלטען, און עס האבען דערין נאך געלעבט צוויי אלטע מומעס, וועלכע זינען איבערגעבליבען אליין אין דעם הויז, אין די גרויסע שטובען, וועלכע האבען אמאל געשאלט פון קינדער־שטימען און קינדער־פרייד. אויפ'ן וואנד איז געהאנגען דעם „וואיאשעק'ס שטאס“ בילד און זיין רעוואָלוציאָנערער גייסט האָט נור געקענט וועקען די צוויי אלטע מומעס צום „טהאט“. דאס יונגווארג איז צולאפען געווארען. די עלטערע טאכטער איז געווען ערגעץ־וואו אין סיביר. די איבריגע קינדער זיינען אוועק אין דעם פּוילישען פּאַטריאטישען ארט, אין זאַקאַפּנע. דארטען האבען זיי געוואהנט אין דעם דארף, צווישען די נאָרעל־בוימער. ארום זיי האבען זיך געקליבען פּוילישע יוגענד, וואס האט זיך אויפגעהאלטען אין דעם פּוילישען ארט נאך דער רעוואָלוציע. אָט אין דעם מיליע צווישען די שוועסטער, האָט קאוואַלסקי אריינגעפיהרט מערי'ן.

קאפיטעל 15.

אין די בען ג.

מערי האָט זיך אויפגעהאלטען ביי די דריי שוועסטערן, צווישען וועלכע קאוואַלסקי האט זי אריינגעפיהרט. די שוועסטערן האבען געוואהנט אין דער פּויערישער כאָלופּע, הינטער די בערג. זי האט זיך צווישען די מיידלעך גאַנץ גוט געפיהלט. זיי, די פּויליש־אייִדישע מיידלעך, מיט זייערע שטימונגען, מיט זייער לעבען, זיינען איהרן

געפעלען און זי האט אין זיי געזעהן ווייטע שוועסטערן פון אן אנדער מוטער, דאך שוועסטערן. נור אין די אבענדען, ווען די נעכט האבען צוגעדעקט די בערג און פון אויבען האט אראבגעפינקעלט דער ווייסער שנעע, בעשיינט אין לבנה־ליכט, האט עס אייך הארץ געצויגען און זי איז אויסגעגאנגען פאר בענקשאפט. נור זי האט דאס געפיהל פערשטיקט אין זיך, און געפרובט זיך מיט אלע מעגליכקייטען צו פערנעסען אן איהר ליעבע צו קאוואלסקי'ן.

די מיידלעך האבען געלערנט מיט איהר פויליש און איהר זיינען זעהר געפעלען דער קלאנג פון דער שפראך און די געדריכטע פון די פוילישע דיכטער. זי האט זיך געשטארקט צו רעדען פויליש, אכ צונעהמען די פוילישע מאניערען און צו האלטען זיך אויך פאר א פוילישע.

א חוץ בויטשאק'ן, דער פויער־מאלער, וואס איז געווען העלענעס (דער עלטערערס) חתן, איז אויך אריינגעקומען צו די מיידלעך סטאד, א יונגער סטודענט, וואס האט געהאט געענדיגט וואלד־אינסטיטוט און זיך אויפגעהאלטען אין די גיטער פון גראף פאטאצקי אויף פראק' טיק. ער האט זיך גע'שדכנ'ט צו דער צווייטער מיידעל פון די שוועסטערן — צו מאטילדען, אדער די „נאכט“, ווי זיי האבען זי גערופען. דער יונגערמאן, וועלכער האט זיך אויך בעשעפטיגט מיט פילאזאפיע און איז געווען א נאטור־מענש, האט נאך צייט געהאט צו געהערען צו דער פארטיי, איז נור וואס געהאט געקומען פון דער טורמע, און ער האט געהאט א חשק זעהר פיעל צו רעדען. ער האט קיינעם נישט געלאזט קומען צום ווארט. איבריגענס, איז ער געווען זעהר לוסטיג און אלע האבען איהם ליעב געהאט. דעם האבען זיי גערופען: „דער פראקטיקער“ פון דער חברה, ווייל ער איינער האט זיך אפגעגעבען מיט די „פינאנסען“, געשאפט געלד, בעצאהלט דער גוי'ע פאר דער וואָהנונג, געקויפט ברויט (האָניג איז געווען פון בויט טשאַ'ס טונגעל, וואס דער פאטער האט איהם געשיקט). ליעב האט ער געהאט די כלה זיינע — אַ שרעק! נור דאָס מיידעל וואָס איז געווען געראטען אין דער מוטער — א מיסטישע, מיט שטימונגען — פלעגט אויף גאנצע נעכט פערשוואונדען ווערען אין די וועלדער, גע'חבר'ט זיך מיט די קאזעס אין וואלד און בעהאנדעלט איהר חתן — א רח' מנות צו קוקען. זי האט איהם געהאלטען צעהן איילען פון דער

ווייטענס פון זיך און נישט גערעדט צו איהם קיין גוט ווארט. נור וואס ערגער דאס מיידעל האט איהם בעהאנדעלט, אלץ מעהר האט דער הויכער שטארקער גוי (וועלכער איז דריי מאל אזוי גרויס געדווען ווי דאָס מיידעל) זי ליעב געהאט און אויסגעגאנגען נאָך איהר.

דער „ראבין“ פון דער געזעלשאפט איז געווען קרעמער. א אידישער יונגערמאן, פון א רייך בורזשואזיש-אידיש הויז, וועלכער איז אין לעבען געווען אין גאנצען אסימילירט, געלעבט אין דער פויגלישער געזעלשאפט, גערעדט פויליש און נישט פערשטאנען קיין אידיש ווארט), איז אין דער טעאריע געווען א אידישער נאציאנאליסט, געהערט צום „בונד“, און ארומגעקריגט זיך מיט די פוילישע חברים איבער זיינע „ווילדע“ אידעען. ער האט דארט געוואהנט מיט זיין פרוי און קינד, וועלכע זיינען געווען קריסטען, און ער אליין, דער איין איינציגער פערזאנלעכער האט געשריעבען איבער דער אידישער נאציאנאלער אידעע, גערופען צום קאמפף א מאסע, וועלכע ער האט נישט געקענט, אין א שפראך וועלכע ער האט נישט פערשטאנען. מיט זיינע דריי און צוואנציג יאהר האט ער זיך שוין געהאט ארומגעוואלדערט אין אלע טורמעס פון רוסלאנד. דאס האט איהם ניט אבגעדיהאלטען צו בעלייגען עקזאמען און צו מאכען זיין ארוואקאטור-פרואוו, צו שרייבען זיינע ארטיקלען און דערביי ווייטער צו לערנען. קיינער האט ניט געוואוסט, ווען קרעמער האט צייט אויף דעם אלעס. קוים פון איין טורמע ארויסגעלאזט, האט ער באלד זיך געוויזען אויף דער ארענא פון געזעלשאפטליכער טהעטיגקייט, ארויסגעטראטען אויף עפענטליכע פערזאמלונגען פאר די וואהלען. זיין פוילישע בילדונג, זיין אסימילאטארישער אבשטאם און זיין הייסער טעמפעראמענט — דאס האט איהם פערשאפט אכטונג צווישען אלע פארטייען, און ער האט אנגעמאכט מיט זיינע רייד און אויספיהרונגען גרויסע צרות די ווארשעווער אידישע אסימילאטארען. ענדליך האט מען איהם ארויסגעשיקט פון רוסלאנד. ער האט געוואלט באלד צוריק אריינגלייפען, האט זיך דאָס ווייב אָנגעבעטען אַברוהען אַ קליינע צייט און לעבען אין איינעם (שוין געהאט איבערגעארבייט דאָס ווייב אויף זיין שטייגער). האט ער זיך דארט בעזעצט ניט ווייט פון דער גאנצער חברה, און פון דארט האט ער אוועקגעשיקט זיינע ארטיקלען, זיינע פראדקלאמאציעס, זיינע אויפרופען, וואס מען איבערזעצט אין א פרעמדע

שפראד, וועלכע האבען גערופען א מאסע צום קאמפף, וועלכע ער האט נישט געקאנט. אט דער דריי און צוואנציג יאהריגער יונגער מאן, מיט וועלכען אלע פארטייען האבען זיך גערעכענט, איז געווען תמיד לוסטיג און שטיפעריש. זיין קינד, וועלכעס האט געהייסען אין דער משפחה „דאס קינד פון דער גערעכטער אָרדנונג“ (ווייל ער האָט קיין חופה וקידושין נישט גענומען מיט זיין ווייב), איז געווען דאס פרייד און דאס גליק פון די מיידלעך. מיט זיין פרוי, וועלכע איז אליין געווען א פויליש־רוסישע האט זיך מערי אים בעסטען בעפריינדעט, און איהר קינד האָט זי ליעב געהאַט און זיך דערמיט געשפּיעלט. דאָ, צווישען די מענשען, האט מערי צום ערשטען מאל דערזעהן, אז אויסער פּערזענליכעם גליק איז נאך פארהאן אן אנדער גליק און אן אנדער לעבען, וואס איידעלט אויס דעם מענשען און גיט איהם גליק, וואס קיין מענש קען ניט געבען דעם צווייטען. דאס איז דאס גליק, וואס יעדער מענש גיט זיך זעלבסט; דאס איז דאס גליק פון אידעאל. זי האט געזעהן, ווי די מענשען זיינען תמיד פרעהליך, און מיט גרויס פרייד געהן זיי צו זייער ארבייט, וואס שטעלט זייער אייגען גליק און לעבען אין געפאהר פאר א העכערעם, פאר א איידעלערעם, וואס בינדט איין מענש מיט דעם צווייטען און בינדט איהם צונויף מיט דעם גאנצען כלל און מיט דער גרויסער, גרויסער צוקונפט.

נור מערי האָט דאָס נור פון דער ווייטען דערזעהן דאָס גליק. זי האָט דאָס אָנגעהויבען צו פּערשטעהן, אָבער נאָכטהאָן וואָלט זי נישט געקאָנט. זי איז בעשאַפען פאר איהר אייגענעם לעבען...

זי האָט זיך אָבער דערווייל געפיהלט מיט זיי גוט, אָנגעווארימט זיך אן זייער גליק און געמיינט, אז זי געהערט אויך דאָרט אַהין... אן קאָוואַלסקי'ן האָט זי געוואָלט און געמוזט פּערנעסען. זי האָט געדקלערט אַ מאַמענט וועגען איבערבּעטען זיך מיט'ן טאַטען, זי האָט געשריבען אַ בריעף קיין בערלין, אין וועלכען זי האָט איהר פּאַטער מיט געטיילט, אז זי איז זעהר אויפגערעגט געווען און זי מוז זיך בערוהיגען, דורך דעם איז זי אוועקגעפּאָהרען קיין זאַקאַפּאַנע אין די געבירג. דאָ איז איהר גוט, עס וועט זיך גוט אַברופּען אויף איהר געזונד. פון בערלין האָט זי געקריגען אַ טשעק צוגעשיקט, אהן אַ בריעף פון וואס זי האָט געזעהן, אז איהר פּאַטער איז זעהר ברוגז. זי האָט זיך בעליידיגט,

אָבגעשיקט צוריק דעם טשעק, אויך אַהן איין וואָרט, און געוואוסט, אז זי האָט שוין מעהר ניט קיין היים און זי איז פון איצט אָן אויף זיך אליין אָנגעוויזען.

קאפיטעל 16.

דער איבערפאל

איינמאל ביינאכט, ווען די מיידלעך — די שוועסטערען כלום און מערי — זיינען געשמאק געשלאפען אין דער גרויסער פויערישער כאָלופּע, הינטער די בערג, האָט מען אָנגעקלאפט אין די לאַדען. די מיידלעך האבען זיך אויפגעכאפט דערשראקען און פערוואונדערט, און געפרעגט: „ווער דאָרט?“ — פון דרויסען האָט אָבגעענטפערט אַ שטימ, אַן וועלכער זיי האָבען דערקענט זייער ברודער יאש, וואָס איז געווען איבערגעבליבען אין ווארשוי ביי דער „ארבייט“. זיי האָבען זיך דערפרעהט, פלינק זיך אָנגעהאַן און ארויס צום ברודער אנטקעגען. ביי דער שיין פון דעם לאַמפּ האָבען זיי אָבער באַלד געמוזט אָבטרעטן. דעם ברודער האָט אריינגעפיהרט אַ צווייטער יונגער-מאַן, ער אליין האָט נישט געקענט געהן, איז געווען בלייד, פערבונדען און גע-האלטען זיך ביי דער זייט. דער ברודער האט עפעס געוואלט זאגען, נור, בעמערקענדיג מערי'ן, איז ער פערשטומט געוואָרען און געפרעגט די שוועסטערן מיט אַ בליק — אויף איהר. די שוועסטערן האָבען איהם בערוהיגט מיט די בליקען, און דער צווייטער יונגער-מאַן האָט זיך אָנגערופען: „יאש איז פערוואונדערט, מען דארף איהם לייגען אין בעט און עס דארף זיין קאָנספיראטיוו, די פאָליציי זוכט איהם“.

די שוועסטערן זאָבען זיך גענומען דעם ברודער אויסטהאַן. ער האט ניט געקענט אויסרידען אַ וואָרט, נור געביסען זיינע בליקע ליפען פאר צער. זיי האבען איהם אריינגעלעגט אין ערשטען בעסטען בעט.

— וואָס זאָלען מיר טהאָן, חבר? — פרעגען די מיידלעך דעם יונגען מאַן.

— גארנישט, האלט איהם דא א פאר טעג, ביז עס וועט איהם בעסער ווערען. רופט א דאקטאר, נור אן אונזערן. דאס איבריגע וועט ער אייך אליין שוין זאגען. איך מוז אוועק. עס איז גלייכער. די הינד זיינען אויף אונזער שפּוה, רוסישע שפיאָנען. עס איז בעסער אז איך טראָג זיך אָב. האָט איהר דאָ ניט וואָהנען קיינעם פון די חברים?

— יא, סטאַניסלאָוו וואָהנט דאָ נישט ווייט.

— „דער רויטער!“ — שרייט אויס דער פרעמדער יונגערמאַן —

געהט רופט איהם.

מאטילדא מיט מערין זיינען אוועק ביינאכט צו סטאַניסלאָוו — דעם סטודענט, איהר חתן, וואָס האָט געוואָהנט נישט ווייט פון זיי — געוועקט איהם דורך דעם לאַדען, און ער האָט אויך דערשראָקען גע- עפענט דעם לאַדען. דערזעהנדיג די מיידלעך אין די טיכער אַרומ- געהילט, פּערוואַנדערט זיך.

— קום אהין, מען דארף דיר!

אז דער יונגערמאַן איז אַהין געקומען, האָבען זיך די חברים דערקענט. זיי האָבען אינאיינעם געהאַט „געאַרכייט“ אין וואַרשוי, אינאיינעם אַריינגעפאלען, געזעסען צוזאַמען.

— סטאַנד?

— טאוואַרישטש, וואס איז געשעהן?

דער „טאוואַרישטש“ וואַרפט נאך אמאל א בליק אויף מערין, מערי וויל ארויס פון שטוב, די מיידלעך לאָזען זי נישט. ער האָט זיך נישט וואס צו קרעמפירען, א אונזעריגע.

ער הויבט אָן צו דערצעהלען.

— „זיי האָבען געקראָגען א ידיעה פון אן אייגענעם, אז אין אַ געוויסע שטאָדט, ביי דער גרענעץ, דארף מען איבערטראַנספּאָרטירען מיט דער פּאָסט אַ גרויסע סומע געלד אין די גובערנסקע שטאָדט. קיין באַהן איז דאָרט נישטאָ, נור די פּאָסט פיהרט מען מיט פּערד „פּאָד קאַנוואָי“. די „באַיאָווקע“ האָט אַראַנזיזירט אַן אַנפּאל. דעה אַנפּאל האָט זיך איינגעגעבען. דאָס געלד האָבען זיי אַרויסגעקריגען. צוויי זעלנער טויט און אַ פּאַר פּערוואַנדעט. און פון זייער זייט איז איין חבר געפאלען און יאַש פּערוואַנדעט. שטיקער פון דער באַמבע

זיצען אין איהם. זיי זיינען אריבער דורך דער גרענעץ. אַ פּויער, אַ אייגענער מענש, האָט זיי מיט אַ שיפעל איבער דעם טייך אריבער געשיפט. זעלנער האָבען געשאַסען, זיי זיינען דורכגעקומען. האָבען אָבער אויף דער זייט גרענעץ דערזעהן רוסישע שפּיאַנען, וואָס האָבען בעמערקט, אז יאָש איז פּערוואַנדעט. אין אַ קליין שטעדטעל, שוין אויף דער זייט גרענעץ, האָט זיי דער סטאַרעווא ארעסטירט. די שפּיאַנען האָבען אָנגעוויזען אויף זיי. רוסלאַנד פּאַדערט זיי ארויס. ביינאַכט האט זיי דער סטאַרעווא ארויסגעלאזט (אונטערגעקויפט). זיי זיינען אנטלאָפּען, מורא געהאַט צו פּאַהרען מיט דער באַהן, אז די שפּיאַנען זאָלען זיי נישט בעמערקען. זיינען געפּאַהרען מיט פּוהרען. אהער געקומען, דאָ. יאָש'ן דאַרף מען בעהאַלטען ערגעץ-וואו, אין נע- היים, אַ פּאַר וואָכען ביז זיין שפּור וועט פּערווינדען. ער מוז גלייך אוועק כדי ער זאָל נישט אויפּפּאַלען. די שפּיאַנען זיינען אומעטום דאָ. רוסלאַנד וועט פּערלאַנגען מען זאָל זיי ארויסגעבען, ווי איינפּאַכע רויבער. ער מוז נאָך ביינאַכט אוועק."

דער יונגער-מאַן האָט זיך פּערבויגען פּאַר די מיידלעך, פּערלאַנגט נור מיכ'ן צו טרינקען, וואָס ער האָט מיט איין זופּ אויסגעטרונקען. צו צו יאָש'ן און איבערגערעדט מיט איהם אין דער שטיבל, געזעגענט זיך מיט סטאַר'ן און איז ארויס צוריק אין דער פינסטערער נאַכט, פון וואַנען ער איז געקומען.

מען האָט בעדאַרפט עפעס טהאַן מיט יאָש'ן. דער יונג האָט איבערגעטראַגען די גרעסטע ענוים, וואָס די וואַנדערן האָבען איהם פּערשאַפּען אויף דעם געפּעהרליכען וועג. פּערשטיקט דעם צער און דעם געשריי אין זיך און געפרובט מאַכען מיט אלע מעגליכקייטען אַ לעבעדיג פּלעהליך געזיכט, מען זאָל נישט בעמערקען, אז ער איז פּער- וואַנדעט. און איצט דאָ, אין דעם ווייכען מיידעלשען בעט, האָט ער נישט געקענט איבערטראַגען און אַנגעהויבען צו קלאַנגען, צו קרעכצען, און עס האָבען זיך געריסען פון איהם געשרייען. מען האָט איהם באַלד בעדאַרפט העלפען. די מיידלעך האָבען באַלד אַ פייער געמאַכט, היים וואָסער געקאַכט און אַנגעהויבען איהם די וואַנדערן צו וואַשען, צו וועלכע דער יונג האָט זיך נישט געלאָזט צוריהרען. סטאַר איז אוועק אין שטאַרט ברענגען אַ בעקאַנטען דאַקטאָר, וועלכער געהערט אויך צו דער פּאַרטיי, וואָס איז נישט געווען ווינציג אין יענער צייט

אין זאקאפאנע. עס האָט געדויערט צו לאַנג, דער יונג האָט געשריען
 און האָט געוויינט. די מיטעלסטע, מאַטילדע, איז ערגעירוואו אין די
 בערג געגאַנגען ביינאַכט. די איינציגע, וועלכע זיינען דאָרט געבליבען,
 זיינען געווען מערי און די אינגערע שוועסטער זאשקע. זאשקע האָט
 איהם געקושט דעם קאָפּ, געהאלזט איהם. מערי האָט זיך נישט פּער
 לאַרען, איז ערנסט געוואָרען, און גענומען זיך צו טהאָן. האָט ווארים
 וואסער געקאַכט, טיכער גענעצט און געלייגט אויף זיינע וואונדערן.
 און דאָס האָט אַביסעל דעם צער געמיִלדערט. אין אַ צוויי שעה
 ארום זיינען אָנגעקומען דער דאָקטאָר מיט סטאָדל. דער דאָקטאָר,
 א יונגער און א שעהנער, אליין א חבר — אלע געדוצט, האט זיך
 באַלד גענומען צו דער ארבייט. דערזעהען מערין ביים קראנקען,
 האָט ער זי גענומען צו העלפען איהם, האָט איהם אָבגעוואשט די
 ראַנעס און דערזעהען, אז לעבענס־געפעהרליך זיינען זיי נישט. מען
 דארף נור די שטיקער ארויסנעהמען, ווארים פון דער צו שטאַרקער
 בעוועגונג אויף דער פוהר, איז דאָס אלעס געשוואַלען געוואָרען, פּער־
 לאַפּען. ער האָט מורא געהאַט, אז דאָס זאָל נישט אָנהויבען צו ראַד
 פירען, עס זאָל זיך נישט ענטוויקלען קיין בלוט־פּערגיפּטונג. דערווייל
 האָט מען גאַרנישט געקענט טהאָן, דער קראַנקער האָט געדארפּט
 רוהע. און אליין קען ער דאָס נישט מאַכען, ער מוז האָבען נאָך אַ
 קאָלעגע אַ כירורג, מאַרגען וועט ער אזעלכען שאַפען. אין שטוב
 פון די שוועסטערן האָט מען איהם נישט געקענט האַלטען. מען האָט
 געוואוסט אין דער שטאָדט, אז די שוועסטערן בלום וואָהנען דאָרט,
 און ביי זיי קומען זיך צונויף די חברים. אַ רן־ישער שפּיאָן האָט
 לייכט געקענט געוואהר ווערען פון דעם פּערוואונדעטען, וואָס האַלט
 זיך דאָ אויף. און דער אָנפאַל אויף דער פּאַסט איז געווען בעקאַנט,
 ווארום זיי האָבען צוגענומען אַ גרויסע סומע געלד. עס איז געווארען
 בעשטימט, מען זאָל איצט גלייך יאָש'ן איבערפיהרען אין אַ בעזונדערען
 צימער, דערנאָך, אז מען וועט מאַכען די אַפּעראַציע און ארויסנעהמען
 די שטיקער אייזען, מאַר ער זיך נישט בעוועגען. מען זאָל זוכען אַ
 שטוב צווישען זיכערע מענשען. און בלייבען זאָל ביים קראַנקען
 מערי. מערי איז קאָטבבלוטיגער פון די שוועסטערן, וועט זיך רוהיגער
 קענען אָבגעבען מיט דעם קראַנקען. דער דאָקטאָר מיט סטאָדל האָט
 בען אָנגענומען דאָס בעט, אויף וועלכען יאָש איז געלעגען, און אי

בערגערטראגען איהם מיט'ן בעט צו סטאד'ן. אין דרויסען איז נאך פינסטער געווען, און קיינער האט נישט בעמערקט. מערי האט זיך געלויבטען מיט א ליכט. אריינגעטראגען האט מען איהם צו סטאד'ן און איבערגעלאזט מערי'ן מיט סטאד'ן ביי איהם. צו מארגענס איז טאקע דער דאקטאר געקומען מיט א קאלעגע און גענומען זיך צו דער אפפראציע. די שוועסטערן האט מען נישט צוגעלאזט, נור מערי'ן און סטאד'ן. די אפפראציע איז גוט אדורף, נור דער יונג איז אריינגעפאלען אין אהנמאכט און געבליבען בעוואוסטלאז אייניגע טעג. ביים בעט נעבען איהם איז געזעסען מערי.

אפיטעל 17.

אין געפעל.

אין די בערג איז געלעגען א געדיכטער נעפעל און האט פערד שטעלט דעם וועג פאר די טריט. גארנישט איז געווען צו זעהן, נור דאס גרויע, אונפארמדיגע, וואס האט זיך גערויכערט איבער'ן קאפ און אראבגעדריקט דעם מענשען צו דער ערד. עס האט אויסגעזעהן, ווי די נאטור וואלט דעם מענשען געוואלט צוריק דערמאהנען. אז ער איז א ווארים און קריכט אויף דער ערד און טאר נישט אויפהויבען זיין בליק צום הימעל. א געדיכטער, אונהיימליכער רעגען האט געגאד סען אין דעם נעפעל. די גרעזער, געוויקסען, קוסטען, פעלד און בויער זיינען געווען אנגעזאפט ווי א שוואם מיט פייכטקייט און גענאסען פון זיך וואסער.

מערי איז ווי א ווארים געגאנגען אליין צווישען די גרעזער אין דעם הענגענדען נעפעל. זי האט נישט געוואוסט וואו צו געהן און וואס צו טהאן. עס איז איהר ענג געווארען — ענג די וועלט, ענג דאס לעבען און ענג דאס בענקען. וואכען לאנג איז זי אבגעזעסען ביים קראנקען יאש ביים בעט. זי האט געקוקט אויף זיין ווייסען האלד, אויף זיינע ציטערדיגע נאזלעכער, אויף דעם געפענטען מויל און די צייהן, וואס קוקען ארויס פון דעם מויל, און געקלערט האט זי

וועגען קאוואלסקי'ן... צו ערשט האט זי דער יונג נישט דערקענט, צו שוואך געווען, דערנאך, אז ער האט זי דערקענט, איז ער געקומען צו זיך און האט זי אָנגעהויבען צו בעמערקען — די שעהע „ליט" וויטשקע". דער קראנקער האָט געקוקט אויף איהרע הענד, ווי זי דער־לאנגט איהם עפעס. תמיד געקוקט אויף איהרע הענד, און איהר האט זיין בליק געבריהט, ווי עס וואלט אנגעריהרט א טמא זיך... נור איהר איז ענג געווארען, ענג אין די בערג, און האט פיינד בעקומען זיי. און זי האָט עס נישט אויסהאלטען געקענט. אין געפעל, אין וואַלקען, ווען דאָס לייגט זיך איבער דער ערד און דריקט דיך צו און נעהמט דיר אוועק דעם הימעל פון די אויגען, די ברייטקייט, די לופט — די וועלט איז ווי אַ וואנד, אז דו האָסט מורא די הענד אויס־צוציהען, דו זאָלסט דיך נישט אָן איהר אַנקלאַפען — אין אזא טאג האָט זי דעם קראַנקען איבערגעלאָזט, געכאַפט אַ טוך איבער'ן קאַפּ און געקראַכען אין די בערג. דורכגענעצט פון רעגען האַבען זיך די האַהר געקלעפט אויף איהר לייב, איהר דינע זידענע בלווע אונטער דעם טוך איז שוין פייכט געוואָרען און די פיס האַבען גערעדעפטשעט אין דער בלאַטע. זי האָט זיך אויסגעגליטשט — ארום איהר זיינען געווען הונדערטער קלאַפּטער טיעפע תהומ'ן, וואָס האַבען זיך געד שפאַלטען אין די בערג, און יערען אויגענבליק האָט זי זיך געקענט אריינװאַלגערן אין אזא אַבגרונד און איהר פלייש און איהר בלוט וואַלט ווי אַ דינער פריהלינגס־רעגען בעשפּריצט די האַרטע בייזע סקאַלע, וואָס איז איצט געווען פּערהילט אין געפעל. צו האָט זי געד וואוסט דערפון? יא, און דאך איז זי געגאנגען, און אפשר האט זי געוואָלט דאָס. זי האָט זיך פון צייט צו צייט אָנגעכאַפט אַן אַ פייכטע בוים און איז שטעהן געבליבען, און עס האָט זיך איהר געדאַכט, אז זי איז פּערשאַלטען געוואָרען אין אַזא בוים, אָדער אַזא אַזא בוים איז פּערשאַלטען געוואָרען אין איהר און זי געהערט דאָ אַהער, דאָ איז דעם געפעל אריין — צו שטעהן אזוי ווי דער בוים, צולאָזט די האַהר איבער'ן נאַקעטען לייב און דער רעגען זאָל שמייסען, שמייסען, שמייסען...

וואוהין האט זי געצויגען? צי האט זי געוואוסט? אין איהר איז אַ אינערליך פייער געזעסען, און די לופט, און די וועלט איז ענג געוואָרען און זי איז געגאַנגען וואו עס האָט זי געצויגען — זי

האָט איין מינוט נישט געקלערט דערפון, אז דאָס שלעפּט זי זיך צו איהם, צו קאָוואַלסקי'ן — און דאָך איז זי געגאַנגען. איז געבליבן בען שטעהן ביי זיין טהיר, הינטער דער טהיר פון דער פּויערטע, ביי וועלכע ער האָט געוואָהנט.

די טהיר איז געווען אפען. אין דער כאַלופּע האט געברענגט א פייער פון טרוקענע צווייגען אונטער דעם קוימען, און דער רויך האט נישט געהאַט וואו צו לויפען, נור אין דער שטוב אריין. און דעם פייער האָבען די איינוואָהנער זיך געווארעמט און געטריקענט. נור דער רויך איז שוין געווען אזוי געדיכט און שטיקענד, אז זיי האבען געמוזט די טהיר עפענען. מערי איז געבליבען שטעהן, נור דאָס הארץ האט איהר אַנגעזאָגט, אז דאָ איז ער, און זי האָט אריינגעקוקט דורך דער טהיר, אוועקגעזעצט זיך אין רעגען הינטער דער טהיר. דריגען איז געווען א גערודער. א קינד האט געוויינט. די גוי'ע האט געשאלטען און געשריען און געוואלדעוועט. זי איז ביז געווען. און קאָוואַלסקי האט זיך וואָס אַמאָל מעהר איינגעקארטשעט און געלעגען און געוויינט מיט אַ שטריק דאָס קינד, וואָס איז געלעגען אין אַ וויעגעל, וואָס איז געהאנגען ביים באַלען. מערי האט עס שוין נישט מעהר געקענט אויסהאַלטען — זי האט אויפגעשריען און אַנידערגעפאלען הינטער דער טהיר.

זיי האָבען זי אין דער שטוב אריינגעבראַכט. זי איז געווען אַ בלייכע, און האָט נישט געקענט קיין וואָרט פון מויל ארויסברענגען. אַבגעראטעוועט זי מיט וואסער, אַבגעוואשען און אויסגעטהאָן איהר די נאסע קליידער און אוועקגעלייגט צום פייער טריקענען. די גוי'ע האט איהר געגעבען אַזאַ ווילדען וויין צו טרינקען, פון וועלכען זי האט באַלד די אויגען געעפענט און געקומען צו זיך. זיי האָבען זיך פער וואונדערט: „ווי האסטו עס געוואגט אין אזא וועטער דא ארויף צו קומען, אין אַזאַ נעפעל!“

— איך האָב פערבלאַנדזשעט. איך האָב נישט געוואוסט ווי צו געהן. זייט מוחל — האט מערי געשטאַמעלט אונפערשטענדיך.
— פערבלאַנדזשעט, שעהן פערבלאַנדזשעט. נאָך אַמאָל, מיין פרייליך, אַזאַ פערבלאַנדזשען שמעקט מיט'ן טויט. אז דער טויט איז לייעב, קען מען איהם אונטען אין טהאַל אויך געפינען. דארף מען ניט קריכען אין די בערג. — האט זיך די גוי'ע געבייזערט.

קאוואלסקי האט געוואלט די גוי'ע בערוהיגען, רופט ער זיך אז: „זעה, די פאנענקע איז דאך שוואך, ביזער זיך נישט. זי איז דאך דיין גאסט“.

— און דאס וועט זיך נאך אנרופען דא — שרייט די גוי'ע אויף קאוואלסקי'ן, ווי זי וואלט אויף איהם דעם גאנצען צאָרן געוואלט אויס-ניסען — דו האָסט זיך גאַרנישט דאָ אַנצורופען. דו האָסט צו ליגען ווי אַ הונד דארט און צו מילשען, דו בחנם־פרעסער, לייד־גיגעעהער, וואס האט נישט קיין צוויי גראשען ביים לייב. ער וועט זיך נאך אַנרופען.

— זי איז היינט אין אַ שלעכטען הומאָר—שמייכלט קאוואלסקי— זי איז נישט שטענדיג אזוי, מיין גוטע בעל הבית'טע. היינט איז זי נור אזוי. דאָס קינד אויסגעשלאָגען, די טעלער צובראַכען, וועט זיך באַלד צו מיר אויך נעהמען.

— איך וועל דיר דאָ ווייזען אין אַ שלעכטען הומאָר, דו הונדער־בלוט איינס. איך האָב פיינד, אז מען קריכט דאָ צו מיר, איך וויל עס נישט ליידען. מעג עס זיין דיין שוועסטער־קינד, אָדער נישט קיין שוועסטער־קינד. אַהאָ, איך קען שוין אזעלכע „קווינעס“. איך לייעב נישט, אז מען קוקט אין פרעמדע טעפ אריין.
מערי רייסט זיך אויף פון פייער.

— ווי ביזטו שלעכט, יאדוויגא, אהן — רופט אויס קאוואלסקי.
— וויל איך אזוי זיין, און ווער וועט מיר עפעס טהאן דערפאר.
עס איז מיין כאַלופּע, און באַסטאָ. און איך קען טהאָן, וואָס איך וויל!
מערי איז ארויס פון שטוב.

— וואו געהסט דו אין אזא וועטער, ווארט. איך וועל דיר אראב־בעגלייטען. דער וועג איז געפעהרליך — זאָגט קאוואלסקי און וויל ארויס מיט מערי'ן.

— דו ליג דאָ, וויעג דאָס קינד, היט די כאַלופּע, איך וועל שוין די פאנענקע אראב בעגלייטען = זאָגט די גוי'ע און פיהרט ארויס מערי'ן.

זיי זיינען געגאנגען איבער'ן וועג שווייגענדיג. ווען עס איז געד־קומען צו אַ גליטשיגען שטעג, וואו דער וועג איז געווען געפעהרליך, האט זי די גוי'ע אהן ווערטער אנגענומען, ווי מען נעהמט אַן אַ קינד ביי דער האנד און זי אריבערגעטראָגען די געפעהרליכע שטעלע. בין

זי האט זי אראפגעבראכט צום גלייכען וועג, וואס פיהרט זי צו איהר הויז. דא האט זי די גוילע אבגעלאזט און נאכגעשריען איהר: — און אז „פאנענקע“ וועט זיך וועלען דעם קאפ צוברעכען, זאל זי זיך אנדערש וואו זוכען, נישט דא אויבען, אין דער הויך, אין די בערג. אין שטוב ביי מיר שטעהט א בעזים און אויף דער וואנד הענגט א וואלגערהאלץ...

קאפיטעל 18.

נקמה.

מיט א צופלאמט געזיכט און דורכגענעצטע קליידער איז מערי אריין אין דער גרויסער שטוב צו די מיידלעך. עס איז שוין געווען טונקעל, נור בעלויכטען מיט'ן שיין פון דעם אייווען, וואס האט זיך געברענט אין ווינקעל שטוב. ביים אויווען זיינען טאקע געזעסען די מיידלעך, מיט זייערע חתנים, און איינער פון זיי האט עפעס דער צעהלט א לוסטיגע געשיכטע, פון וועלכער עס האט אין דער שטוב אָבגעקלונגען זייער לויט לאַכען. די מיידלעך האָבען זיך דערפרעהט מיט איהר: „וואו ביזטו געווען? מיר האָבען דיר געזוכט. קום אהער, קום אהער, זאשקע איז ביי סטאד'ן“. „ניין, איך בעדארף נאָך עפעס אין מיין צימער“. זי איז אריין אין איהר צימער'ל. זי האט זיך פלינג איבערגעטהאן. ביי זיך האט זי נישט געקענט זיין. עס האט זי געדריקט די איינזאמקייט און די ערנירונג. זי איז ארויס. די מיידלעך מיט די חתנים און זייער לאכען האט זי אויך נישט געקענט איצט איבערטראָגען. — „וואוהין געהסט דו?“ — „איך וויל בייטען זאשקען“. — „ווארט, מיר וועלען אלע אין אבענד אַהין קומען“. — „קומט, קומט, און ברענגט מיר מיט עסען“ — איז זי לייכט ארויס צום שטוב, מיט א שמייעלע אויפ'ן געזיכט. זי איז אריינגעקומען צום קראנקען. — „מערין וואו ביזטו געווען?“ — פרעגט זי זאשקע. — מיר האָבען דיר אומעטום געזוכט. זעה, יאש וויל נישט עסען פון מיר. ער ווארט, ביז דו וועסט איהם נעכען עסען — ער זאָגט, אז דו מאַכסט

עם לייכטער. ערה אט זיך אויך נישט געלאזט פערבינדען פון מיר די וואונד — ער זאגט, אז איר האב א שווערע האנד, און דו טהוסט עם אהו שמערצען. — און דער קראנקער יונג קוקט ארויס פון בעט מיט אזעלכע גרויסע אויגען און שמייכלעך :

— ניו, זאשקע, דו מאכסט עם נישט אזוי ווי מערי. מערי מאכט עם לייכט. יא, יא, איר ליעב זעהר, אז מערי טהוט דאס.

— איר בין געווען ביי סטעפאנ'ען, ביים גאראל, אין דער סטאד דאלע. עם רעגענט, דרעשט ער. אין דער סטאדאלע אין א פולע קאמער מיט היי. איר האב זיך אין היי ארומגעוואלנערט, דורך דעם דאך האט אריינגערעגענט, און דער סטעפאן אין אזוי גראב, די פויר ערים זיינען אזוי גראב — גרעכער ווי ביי אונז — זאגט מערי און קוקט אויף די בלייכע נאז פון קראנקען, אויף זיינע פערשמאכטע ליפען, אויף די בעלעכטע, בעטרעהרטע אויגען, וואס קוקען צו איהר ארויס. זי ווייסט, ער ליירט איצט, ער אין פערליעבט אין איהר (און סטעי פאן אין א יונגער שנין). און זי האט א פערנגיגען איהם צו פייניגען איצט. „א, איר וואלט דיר ניט געראטהען מיט דעם סטעפאנען צו זיין אליין. ער אין פערליעבט אין דיר. און די „גאראלעס“ זיינען פרעד און דרייסט, אז די יוכע צוקאכט זיך אין זיי“ — לאכט די יונגע מיידעל.

— מיר וועט ער קיין שלעכטס נישט טהאן, איר האב נישט קיין מורא פאר זיי.

— און וואס וואלסטו געטהאן, ווען ער וואלט זיך צו דיר געווען גענעהנט?

— א, איר וואלט איהם אויסגעפאטשט, און אפשר וואלט איר זיך געלאזט ארומנעהמען און אויסקושען. די פויערים זיינען גראב, אבער שטארק און ליעבען זעהר — לאכט מערי און קוקט בעת מעשה אויף דעם קראנקען יאש און זעהט, ווי דאס בלוט אנטלויפט פון איהם פון געזיכט.

— וואס אין דיר, יאש? — פרעגט די שוועסטער.

— גארנישט: געה אהיים, זאשקע. עם ווערט אבענד, און קום שפעטער. מערי וועט מיר שוין דאס איבריגע אליין טהאן.

— איך וועל איהר העלפען, זי וועט זיך דאך נישט קענען אליין קיין עצה געבען.

— א, יעדען טאג גיב איך זיך אליין אן עצה. יעדען טאג פערר בינדט מען זיך די וואונד אליין, וועלען מיר היינט דאס אויף טהאן — לאכט זי שעלמיש צום יונג, און זי פיהלט, ווי איהר לאכען צורייסט איהם די גערווען און קאכט זיין בלוט אויף, און ער קריגט פאנטאסטישע האפנונגען, פון וועלכע זי איז זעהר צופריעדען.

— אויב אזוי, געה איך טאקע. איך בין הונגעריג.

— געהט און ברענגט מיר אויף עפעס. איך בין אויך הונגעריג — לאכט איהר נאך מערי.

אז די שוועסטער איז אוועק, זאגט מערי :

— נו, איצט צו אייך, יאש. נו, ווי געהט עס אייך? ווייזט אייך נור — איז זי צו צום בעט — א, איהר זעהט זעהר גוט אויס. וועניגער שמערצען? די וואונד איז שוין באלד פערביי. אבער לאזט, וועל איך ערשטענס די לאמפ אנצינדען. דער יונג האט זי ביי דער האנד אנגעכאפט.

— ניין, מערי, צינדט נישט אן די לאמפ. זעצט אייך דא אוועק, געבען בעט, דא, זעצט אייך. א, איהר ווייסט נישט — שרייט אויס דער יונג און קושט איהר די האנד אין שרעקליכער ליידענשאפט.

— וואס טהוט זיך מיט אייך? ווי וואגט איהר דאס! — שרייט אויס מערי, און וויל ארויס פון שטוב.

— א, איך בעט אייך איבער, איך בעט אייך איבער טויזענדער מאל, איך האב אנדערש נישט געקענט, איהר זייט איצט אזוי שעהן, איצט אין דער טונקעלהייט. וואס האט איהר אנגעטהאן? איך ווייס נישט, וואס איהר האט אנגעטהאן, נור אייערע אויגען גליהען ארויס אין דער טונקעלער שטוב איצט ווי פייערן. זייט מיר מוחל.

— בעוועגט אייך נישט. עס וועט אייך שאדען. ליגט רוהיג, אזוי. אבער געדענקט — איך וועל עס פערגעסען. נור, יאש, זאל עס זיך איבער'חור'ן, מוז איך פון שטוב אוועק.

— איך שווער אייך ביי מיין עהרען-ווארט, אז איך וועל נישט מעהר, ווען איך זאל אפילו ליידען. איך וועל נישט מעהר, אבי בלייבט — פאלט דער יונג צוריק אין בעט.

— נו שווייגט, שווייגט, בערוהיגט אייך — און זי גלעט איהם מיט איהר קאלטער האנד דעם הויכען בעאנגסטען שמערן און מאכט איהם גלייך די האָהר אויפ'ן קאָפּ. דער יונג בלייבט ליגען אַ בלייכער אונטער איהר האנד און אַטהעמט שווער.

— נו, לאָזט מיך איצט די לאָמפּ אַנצינדען, אין שטוב אין טונקעלע זי האָט די גרויסע לאָמפּ אַנגעצונדען. די שטוב אין בעלויכטען געוואָרען, און ערשט איצט האָט זי דערזעהן דעם יונג. זי האָט גע'וואוסט, אז ער איז שעהן און יונג. זי האָט שוין לאָנג בעמערקט זיינע ביינערדיגע גליעדער, וואָס שיסען אַרויף אין דער הויך, זיין ברייטע שטאַרקע ברוסט, וואָס לויפט פאַראַוויס, ווי אַ ברוסט פון אַ יונג ראַר סאַווע פערד. זי האָט געפיהלט די ליניע פון זיין קערפער דורך די בע'וועגונג פון דער קאָלדרע. נור איצט, ביים שוין פון לאָמפּ, האָט זי מיט אַמאָל זיין געזיכט דערזעהן. בלייך איז עס געווען, און די אונטערשטע ליפּ האָט געציטערט — איידעל און לענגליך, ווי די געזיכטער פון זיינע שוועסטערן — נור מענליך שטאַרק האָבען זיך די צייהן אַרויסגעביסען אויף די קינדישע יונגע ליפען. זי האָט געהאַט אַ בעדערפנים דאָס געזיכט צו פייניגען, אַרויסרופען אויף די ליפען די פערביטערסטע גרימאסע פון שמערץ. זי האָט געוואָלט נקמה געהמען פון דעם יונגען מאַן פאַר אַ גאַנצען טאָג שאַנד, בעליידיגונג און קרענקונג. זי האָט איהם דערלאנגט אין אַ דינער טעצעל מילך — „איהר זייט צו שוואַך“ — זאָגט זי קאַלט און שטעלט אַרונטער די האַנד אונטער זיין קאָפּ און הויכט איהם אויף מיט איין האַנד און מיט דער צווייטער האַנד דערלאנגט זי איהם מילך. דערביי איז די בע'ריהרונג פון איהר האַנד אויף זיין לייב אזוי לייכט און אזוי איידעל, ווי אַ טאָן פון מוזיק וואָלט געקומען אַנצופליהען, וואָס דער ווינד האָט פון ערגעץ וואו געבראַכט, אָבער צובלאָזען. ער קוקט אויף איהר און וויל געפינען אין איהר געזיכט אַ שפור פון דער ליידענשאפט, פון דער ווארימקייט, וואָס דריקט איצט אויס די בעריהרונג פון איהר האַנד אויף זיין קערפער. אָבער איהר געזיכט איז גלייכבילטיג, קאַלט, פרעמד און אזוי ווייט פון דאַנען, ווי זי וואָלט דאָ גאַר נישט געווען. — „עס איז דאָ ווארים אין דעם שטיבעלע“ — שרייט אויס פלוצים מערי און רייסט אַראַב פון זיך דאָס טיכעל, וואָס זי האָט געטראָגען. איהר בלוזע אָבער איז צו ריז, און גאַרנישט טראָגט זי

אונטער איהר בלוזע, און עם ווייזען זיך ארויס די ברעגען פון איהרע יונגע בריסטען, ווי זיי ציטערן אונטער דעם זייד, און דאָס זייד ציטערט מיט. און איהר געזיכט איז דערביי אזוי קאלט און אונשולדיג, ווי זי וואָלט גאר נישט געוואוסט, וואָס זי טהוט. דער יונג ליגט בלייד, און די אויגען ווערען איהם גרעסער, און דאָס מויל פערקרימטער, און עם ווייזען זיך זיינע פער'הלש'טע צייהן. זי שטעהט פאר'ן בעפּ און האַלט נאָך די טאַץ מיט'ן געטראַנק אין דער האַנד. און איהר קערפער, ווי ער וואָלט זיך אויסגעטהאָן פון דער קליידונג — און קאלט שטעהט זי פאר איהם, און זי ציטערט אינגאַנצען פאר פריש קייט און בעגעהרען... ער פיהלט שוין איהר געשמאַק — דער אַטהעם, וואָס יאָגט פון איהר. ער פיהלט דאָס. ער ווארפט נאָך אַ בליק אויף איהר געזיכט, אָבער דאָס געזיכט שווייגט. נור זי בייגט זיך וואָס אַמאָל אַלץ נעהענטער צו איהם. ער הערט דאָס קלאַפען פון די בריסטען אויף זיין האַרץ. ביז דער יונג פאלט צוריק אויף זיין בעט, פער גלאַצט די אויגען, דאָס מויל אַפען און די שוים לופט פון איהם דענסמאַל בייגט זי זיך איבער זיין געזיכט און קוקט איהם גוט אין פנים אריין, און הערט ווי זיין האַרץ קלאַפט הויך הויך, און ווי זיינע ליפּען און קיחן ציטערן — און זי נעהמט נקמה. נקמה פאר דעם צער, פאר דער שאַנד און אַהנמאכט פון היינטיגען טאַג.

זי האָט גענומען אַ האַנד פול מיט אַדעקאַלאַן און איהם דאָס געזיכט געוואשען. דער יונג האָט שוואַך די אויגען געעפענט, און זי זאָגט צו איהם מיט אַ קאַלטען שמייכעל:

— וואָס, יאַש, עם איז אייך נישט גוט געווארען?

קאפיטעל 19.

יאש בלום

איז א פאך וואכען ארום איז יאש בלום שוין אויפגעשטאנען פון בעט און איז ארויסגעגאנגען צווישען בעקאנטע. עס איז איהם שוין אויף אזוי פיעל גוט געגאנגען, אז ער האט זיך געריכט נאך אמאל איז געהיים צו פאָהרען קיין רוסלאַנד, פון וואָס די שוועסטער האָבען איהם אַבגעהאַלטען. ער איז אַרומגעגאַנגען ביין און אויפגערגעגט און נישט געפונען זיך קיין ארט צווישען דעם קרייז פון זיינע בעקאַנטע, צווישען זיינע שוועסטער און שוועסטער'ס חתנים.

אַלע בעקאַנטע דאָ זיינען געשטאַנען אונטער דעם איינפלוס פון דעם „ראַבינ“, קרעמער, צו וועלכען אַלע האָבען זיך צוגעהערט מיט דרד-אַרץ און פאַר וועמעס ריינקייט אַלע האָבען רעספעקט געהאַט. זיי האָבען געוואוסט, אז דער מענש האָט געאַפּפּערט פאַר זיין אײַ דעאַל — נישט בלויז זיין קאַריערע, זיינע פּעהיגקייטען, זיין פּאַמיליע, נור אויף זיין פּריוואַט-לעבען, זיין ליעבע צו זיין ווייב און צו זיין איינציג קינד; די טורמע האָט שוין געהאַט אויפגעגעסען זיין יוגענט און געזונד, און ער איז קראַנק געווען. נור נישט דאָס האָט איהם געהויבען איז די אויגען פון דעם קרייז בעקאַנטע — יעדער פון זיי, וואָס האָט נור געהערט צו א פאַרטיי, אויסער די בורזשוען „די קינסטלער“ — ווי קאַוואַלסקי און בויטשאַק, — האָבען איינגענטליך מיט דעם זעלבען פּרייז בעצאָהלט פאַר זייער אידעאַל, ווי קרעמער, — וואָס האָט איהם אָבער פון זיי אַבגעשיידעט און העכער געשטעלט, איז געווען זיין זיכערקייט און רוהיגקייט, וואָס האָט ווי מיט פּרייד פון זיינע בעגייסטערטע, לויכטענדע אויגען אַרויסגעשיינט, פון דעם רוד היגען שמויכעלע אויף זיינע ליפּען — פון דער גאַנצער פּערזאָן האָט געפלאָסען פּרייד. דאָס איז געווען די פּרייד וואָס קוועלט ביי מענשען ווען זיי פּערשטעהען זייער ליעבע צו זייער גאָט — צו זייער נאַטור, ווען דער מענש איז איבערצייגט, אז ער טהוט די פּפליכט, וואָס איז אַרױפגעלעגט געווארען אויף איהם פון דער נאַטור, — די פּליכט, וואָס מאַכט אויס דעם מענשען גופא אַ שטיק ווירקענדע נאַטור.

אָט די „פארשטענדליכע ליעבע צו זייער גאָט“ האָבען נישט געהאַט קיינע פון די „חברים“, וואָס האָבען זיך געפונען אין דעם קרייז דאָ. יאָ, זיי זיינען געווען רעוואָלוציאָנערען, ווייל זיי האָבען געבענקט נאָך ראַמאַנטיזם, — דאָס יונגע בלוט האָט געקאָכט אין די אַדערען, דאָס יונגע בלוט האָט זיך געריסען צום לעבען. דאָס פּוילישע פּאָלק איז פון שטענדיג אָן געווען אַ ראַמאַנטיש פּאָלק ≡ אַ ריטער־פּאָלק; דאָס פּויליש בלוט — נבור בלוט. און אַ פּאָלק דאַרף, אז יעדער דור זאָל האָבען זיין רעוואָלוציע, זיינע קרבנות — קרבנות דאָס איז די גייסטיגע שפייז פון אַ נאַציאָן. נור די היינטיגע רעוואָלוציע איז נישט פאַר אונאַבּעהענגיקייט פון פּוילען, וואָס דאָס וועט נור דער בורזשואַזי געבען די מאַכט, די אויבערהאַנד איבער דעם פּראָלעטאַריאַט. מיר לעבען אין אַן אַנדער צייט; די היינטיגע רעוואָלוציע איז די סאַציאַלע רעוואָלוציע, און אין דער האַט זיך די ראַמאַנטישע יוגענד געוואַרפּען.

דער וועג צו איהר, דעם קלאָהרען ציעל זעהען אַזעלכע לייט ווי דער „ראַבין“, זיי ווייסען וואו איהן מיר האָבען צו געהן, און זעהן דעם וועג קלאָהר — דורכדעם האָבען זיי פאַר קרעמער'ן געהאַט גרויס רעס־פּעקט און צוגעהערט זיך צו זיינע רייד

קרעמער אָבער האָט בעטראַכט די ארבייט, וואָס טהוען יעצט יאַש מיט זיינע חברים, דעם טעראָר, וואָס זיי האָבען ענטוויקעלט, אלס שעדליך פאַרן סאַציאַליזם און פאַר דער רעוואָלוציע, פאַר דער גאַנצער ארבייט. דאָס איז נישט קיין סאַציאַליזם, נור באַנדיטיזם, און דאָס שרעקט אָן די בורזשוען, וואָס האָבען סימפּאַטיזירט מיט דער רעוואָלוציע, און וואַרפט זיי אין די אַרעסט פון דער רעגירונג. דאָס וועט אונטערגראַבען די רעוואָלוציע. און דאָס וועט מאַכען אַ תּל פון די קרבנות — פון דעם בלוט, וואָס די ארבייט האָט געקאָסט ביז איצט.

— דיא ארבייט אייערע, חבר, וואָס איהר טהוט, איז אַ שעדליכע, איז אַ מגפּה, איז אַ אומגליק — האַט זיך געקאָכט דער בלייכער יונגער מאַן, פּערקרימט זיין געזיכט ווי צום וויינען און איינגעקאַרטשעט זיך זיך ווי זנר וואַלט אינגאַנצען פּערקערפּערט געוואָרען אין דעם וואַרט וואָס ער רעדט — דאָס הייסט אַנשטעלען די קאַנאַנען אויף זיך אליין. די רעוואָלוציע האַט געדאַרפט זעהן צו געוויינען צו זיך צוטרויען, אז זי קען ערהאַלטען די אַרדנונג, און איהר שטופּט די בעפּעלקערונג אין די אַרעסט פון דער פּאָליציי. אויף דעם גאַנצען רוהיגען נאָכלויפּערנען

עלעמענט, וואָס האָט זיך מיטגעשלעפט מיט אונז — אויף איהם האָט איהר אַ טויט־שרעק אָנגעוואָרפֿען מיט אייער באַנדיטיזם און איהר ברענגט איהם, אז ער זאָל זיך זוכען שוין — הינטער די ביקסען פון סאָלאַרט.

— וואָס ווילט איהר, אז מיר זאָלען מאַכען רעוואָלוציע פאר'ן ברוזשואַ? יא, דער ברוזשואַ וואָלט דאָס געוואָלט, אז מיר זאָלען פון אונז געבען קרבנות, מיר זאָלען פאר זיינעטוועגען בלוט פֿערגיסען, און דערנאָך וועט ער זיך קומען צום גרייטען און איבער אונז הער־שען — כאַפט איהם דער שוואַרץ־יאָהר — זאָל ער אויך בעצאָהלען!

— אָבער אזוי ארום גראַבט איהר דאָך אונטער אלעס... וועלען מיר מיט איהם דערנאָך מלחמה האַלטען! אז מען האָט געקענט גוהר זיין דער רעגערונג, וועט מען דאָך איהם אויך מנצח זיין, און די מלחמה איז נישט אויף איין טאָג, אויף אַ יאָהר, נור אויף זעהר, זעהר לאַנג — די מלחמה הויבט זיך דאָך ערשט אָן — מיר הויבען דאָך ערשט אָן צו געהן אויף דעם וועג.

— איך ווייס, אז איהר וואָלט געוואָלט מאַכען רעוואָלוציע מיט פאפיער און פראַקלאַמאציעס — די אידען האַבען אריינגעבראכט אין דער רעוואָלוציע זייער תלמוד־לערנען. די עלטערן זייערע האַבען געקאוועט דעם תלמוד אין זייערע „בוזשניצעס“ און די יונגע קאווען דעם תלמוד אויף מאַרקס. ניין, נישט מיט תלמוד דרשות וועט מען מאַכען רעוואָלוציע, נור מיט טהאַטען, מיט עכטע טהאַטען! — שרייט אַהיים דער אויפגערגטער, נאָך קראַנקער יאָש.

קרעמער שמייכעלט, בלייבט רוהיג, ווי פריהער. נעהמט אראַב די ברילען פון די אויגען און זאָגט גלייכגילטיג:

— אָבער מיט די וועגען, וואָס איהר געהט, ערציהט איהר די אַר־בייטער צו באַנדיטיזם און כול־יגאַנסטוואַ. — די פאָלגען דערפון וועט איהר דערנאָך זעהן.

פון דעם געשפרעד אָן האָט זיך קרעמער דערווייטערט פון יאָש'ן און האָט נישט געוואָלט האַבען מיט איהם קיין מגע ומשא. אין זיין געדענווארט האָט ער איבער אלץ גערעדט, נור נישט איבער סאָציאַליזם, איבער ארכייזם, איבער דער רעוואָלוציע.

און דאָס האָט געקרענקט יאָש'ן = וואָרום ער, נאָך מעהר ווי אנדערע, האָט נישט געפיהלט אין זיך די „פערשטענדליכע ליעבע צו

זיין גאט". רעוואלוציע, יא, אבער ארבייטער? וואס פאר א בשותפות'דיגעס האָט ער געהאַט מיט זיי? — אין ער געגאנגען מיט זיי אין איין שוהלע? — האָט ער מיט זיי גע'חלום'ט וועגען אויפלעך בען פוילען? — האָט ער מיט זיי דען געליטען פאר די פוילישע שפראך אין דער רוסישער שוהל? — זיינען דען זיי אָנגעגאנגען די אלע זאכען וואָס זיינען איהם אָנגעגאנגען? — נור דאָך איז עס געווען פוילישע ארבייטער — פוילישער פּראָלעטאַריאַט. נישטאָ קיין אַנדער נאַציאָן, נור די פוילישע ארבייטער — און דאָס האָט איהם בערוהיגט, אז ער טהוט פאר דער פוילישער „ספראווע“.

ניין! ער האָט נישט בעדארפט קיין רעוואלוציע פאר אַנדערע — פאר פוילען, פאר ארבייטער — פאר לאַנד און פּאָלק — נור פאר זיך האָט ער זי בעדארפט. פאר זיין אייגען בלוט — פאר יאש בלוט דעם „זשיר“, — זיך צו רעאביליטירען, צו ווייזען אַנדערע און זיך אליין, אז ער איז נישט קיין איד, ווי אַנדערע אידען. ער האָט נישט קיין מורא און איז נישט קיין „טהורזש“, ווי אַנדערע, ווי ער האָט דאָס גע' האָט די בעדערפניש צו ווייזען נאָך אין דער שוהלע. ער האָט פיעל געליטען איבער אידען, אין די קרייזען, וואו ער האָט פערקעהרט, צווישען זיינע פוילישע חברים — די שלאַכטשיצעס. זיי האָבען איהם דאָס צו פערשטעהן געגעבען אויף שריט און טריט. ער האָט גע' וואוסט, אז די הראביניא דאמבראווסקא האָט איהם נישט פערבעטען אויף וואקאציע צו זיך אין דאָרף (כאַטש ער איז געווען דער בעסטער קאָלעגע און פריינד פון איהר זוהן מיט וועלכען ער האָט זיך אינאיינעם געלעענט) נור דערפאר וואָס ער קומט ארויס פון אידען. אז ער איז עלטער געוואָרען האָט ער זיך פערליעבט אין דער שוועסטער פון זיין קאָלעגע סטאַשעוויטש, נאָך וועלכער דער יונג איז אויסגעגאנגען, און געוואוסט, אז פון דער לייעבע וועט גאַרנישט ווערען, ווייל ער קומט ארויס פון אידען. און נישט געוואגט צומאַל איהר אַנצוהערעניש צו געבען אז ער לייעבט זי. זיין צער איבער אידען האָט איהם אַבער נישט געבראַכט צו שטאַלץ אויף זיין אידישקייט. די אידישקייט האָט ער נישט געקענט, אז ער זאָל דארויף שטאַלץ זיין. נור ער האָט עס פּעראַכטעט און פיינד געהאַט מיט'ן גאַנצען הארצען. צו וואָס דארף מען דאָס? האָט ער זיך געטראַכט, אז ער האָט געקוקט אויף די שמוציגע אידען מיט די לְאַיגע שווארצע קאפּאַטעס, וועלכע האָבען זיך

אין שטאָרט אַרומגערעדעט. — צו וואָס זיינען זיי דאָ? נור כדי צו ווייזען, אז ער האָט אַ שייכות מיט זיי; כדי זיי זאָלען איהם נישט לאָזען זיין ווי אלע זיינע חברים: די קינדער פון די שלאכטישיצעס?

דערפאר אָבער האָט ער יאָ געקענט אַנטויל נעהמען אין קאַמפּף פאר זיין אייגענער פּוילישער „ספּראַווע“. וואַרים אַלץ, וואָס האָט געהערט נישט צו דער קאַטוילישער קירכע, נור צו דער פּוילישער נאַ ציאַנאַליטעט, ווי די פּוילישע שפּראַך, ליטעראַטור און געשיכטע, דאָס איז אַלץ געווען זיין זאָף פּונקט אזוי ווי די חברים'ס, — און ער האָט געדוואָלט ווייזען, אז ער איז נישט קיין ערגערער פּאַטריאָט און ווייס צו שעטצען די נאַציאָנאַלע גיטער פּונקט אזוי ווי זיינע חברים די קאַטאַליקען. און איז דער גימנאַזיום, ווען דער לעהרער פון דער רוסישער געדשיכטע האָט געלייענט די לעקציע איבער דער פּוילישער געדשיכטע, לויט דעם רוסישען גייסט, וואָס האָט בעליידיגט די געפיהלען פון די פּוילישע שיהלער, איז בלום דער ערשטער אַזיפגעשפּרונגען און אויסגעשריען: „נישט וואַהר! איהר זאַגט אַ ליגען!“ דער יונג אבער וואָס האָט געזאָלט דערפאר ווערען אויסגעשלאָסען פון גימנאַזיום, איז דורך דעם פּאַטער'ס פּראַטעקציע אבגעקומען דערפאר בלויז מיט שמיץ און איז צוויי יאָהר לענגער איבערגעבליבען אין דעם זעלבען קלאַס. אָבער ווי שטאַלץ איז ער געווען דערויף! און ווען דער יונג איז דער נאָך, נאָכ'ן שמייסען, אריינגעקומען אין קלאַס, מיט אַ בלייד געזיכט און ברענענדיגע אויגען, איז קיין גרימאסע נישט געווען צו מערקען אויף זיין געזיכט. שטיל איז געוואָרען אין דעם גאַנצען קלאַס. די חברים האָבען אויסגעמיידען זיין בליק און אראַבגעלאָזט די געזיכטער וויסענדיג פון וואַנען און נאָך וואָס פאר אַן אַקט דער אַכטצעהן-יעהר ריגער יונג קומט יעצט צוריק. ער האָט אָבער זייער בליק נישט אויסגעמירען, שטאַלץ געקוקט זיי אין די אויגען אריין. ער איז שטאַלץ געווען אויף זיין טהאַט — פאר די פּוילישע „ספּראַווע“.

נאָך דער לעקציע, אז די חברים זיינען ארויס פון דער שוהלע, האָט בע זיי איהם שטום און מיט עהרענפּורכט די האַנד געדריקט. אזוי האָט ער אויסגעלערענט זיינע חברים רעספעקטירען זיינע עכט פּוילישע געפיהלען.

און איז ער נאָך געוואָרען זעלבסטשטענדיג, האָט ער געקענט:

מיט שטאַלץ מיטטיילען זיינע חברים, אז ער געהערט צו דער קאמפּאָני-ליש-רוימישער קירכע.

און האָט זיך געלאָזט נור הערען די ערשטע בעווענונג אויף דעם גאָס — דאָרט וואו מען האָט געפּאָדערט יוגענד, מוטא און אָפּפּערונג — האָט ער זיך פון די ערשטע געשטעלט צו דיענסטען. ער האָט נישט פּיעל געקלעהרט דעריבער, אויב דאָס וואָס טהוט זיך דארט שטימט מיט זיינע איבערזייגונגען — ער האָט בעדארפט זיין יונגען טעמפּעראַמענט שטיילען. דאָס בלוט האָט געקאָכט און האָט געוואַלט עפעס, די יוגענד האָט פּערלאַנגט דאָס איהריגע. און די רעוואָלוציע איז דורך אונז פּיעל גוטע חלומות פּערבונדען געווען מיט פּוילען.

נור אַ פּוילישע רעוואָלוציע מוז האָבען אין זיך פון יענעם שוואַונק, פון יענעם ראַמאַנטיות, וואָס האָבען געהאט אין זיך די אַלטע פּוילישע העלדען. דאָס טאָר נישט זיין קיין סאַציאַליסטישע טרוקענע חברה, עס מוז זיין אַן אויפשטאנד. דער רוש פון וואַלד, דאָס קלאַפּען פון וואַ-סער מוז בעגלייטען דעם שאַס פון ברוינינג, דאָס פּלאַצען פון דער באַמבע. „די פּוילישע וועלדער מוזען ווייטער הערען דעם פּוילישען שאַס“ — און אַנגעשלאָסען זיך דאָרט, וואו מען האָט פּערלאַנגט צום מייסטען מוטא און העלדענטהום. דאָרט, וואו ער קען צו מייסטען אַרויפווייזען ווי וועניג איד ער איז און וויפּיעל ער האָט שוין פון פּוילען איבערגענומען. אָבער ווי פּערוואַנדערט איז ער געוואָרען, אז ער האָט דערזעהן, אז אויך ביי זיי, ביי די „האַלאַשאַרשעס“, האָט זיך אויך ערוועקט דער מוטא, די קראַפט צו „טהאַט“. און אז ער איז געוואָהר געוואָרען, אז אַ אידישער יונגע-רמאָ, אַ געוועהנליכער איד דישער אַרבייטער, וואָס רעדט „זשאַרגאָן“, אַ האַלאַשאַרש, האָט אָב-געראַמט פון וועג איינעם פון די געפּעהרליכסטע און מוטעהיגסטע דיע-נער פון דער רעניערונג, איז ער דערשראָקען געבליבען. פון וואַנען קומט עס צו זיי? — זיי, וואָס האָבען דאָך גארנישט אין זיך פון פּוילישען לישען גייסט — אפשר האָט זיך ערוועקט ביי זיי דער השּמנאים'שען גייסט? ער האָט זיך פּערטראַכט. —

די בעציהונגען פון יאש בלום צו מעריץ זיינען געוואָרען וואָס אַמאָל ערנסטער. צוערשט האָט זיך דער יונג גאָר נישט געקענט פאַר-
פּאַרן

שטעלען, אז ער זאל זיך פערליכען אין אַ רוסישער, און דערצו אין אַ אידיש קינד. זיינען דען ביי איהם איבערהויפט אידישע מיידלעך נישט געווען פאַראויס פּעראורטיילט פאַר זייער אויבערפֿלעכליכקייט און אויסגעלאסענקייט? פאלש זיינען זיי און אַהן איין עכט געפיהל, און נאָך מעהר די „ליטוואטשקעס“, די „אידישע ליטוואטשקעס“ — קען דען עפעס זיין מעהר אַבשטויסענרעם? — און זיין אידעאל האָט ער דאָך שוין געהאַט אַ פאַרטיגען, אַן אַבגעמאַכטען. זיין אידעאל — דער „ווייסער קאַפּ“, די, וואָס אין איהרע זימען איז פּערקערפּערט דער אידעאל פון דער פּוילישער פּרוי, וועלכע האָט אין זיך דעם געשמאַק פון פּוילישען פּעלד און בעוואַקסענעם סטאוו. די, וואָס איהר געשמאַלט איז אַ סימבאָל פון דער טראַגעדיע פון דער פּוילישער נשמה, שטאַלץ און אַ טרויעריגער גלאַנץ שיינען אויף איהר. — האָט ער נישט דען פון דעם אידעאל געטרוימט נאָך ווען ער איז געזעסען אויף דער באַנק אין דער גימנאַזיע, ווען ער האָט געלעזען „פּאַן טאַר דעאָוש“, „מאַזעפּאַ“? איז נישט די פּרוי פון דער פּוילישער ליטעראַ-טור פּערקערפּערט אין לעבען, אין יעדער פּוילישער מיידעל: — שטאַלץ, טרויעריג און אפּפּערונגס־פּעהיג און ווי דאָס טרויעריגע געזאַנג פון דער פּוילישער „אַטשיונאַ“? האָט ער זי ניט געזעהן אין די שוועסטערן פון זיינע קאַלעגען, און האָט ער זיי דען נישט אוועק געשאַנקען זיינע אינגלישע חלומות, זיינע וואַרימע נעכט אויף זיין גע־לעגער און זיין אונשולדיגקייט? (וואָס ער האָט בעהאַלטען ביז יעצט, כדי צוצוקומען ריין צו יענער, וועלכע ער וועט זיך אויסוועהלען, ווי די פּוילישע פּרוי איז עס ווערטה — אזוי אונשולדיג ווי זי וועט צו איהם קומען).

און ווער איז זי דאָס, וועלכע ציהט איהם אזוי, וועלכע צושטערט איהם אַלע זיינע חלומות? די ליעבע צו איהר — איז עס נישט אַ זינדיגע ליידענשאַפט, וואָס דאָס אַריענטאַלישע אין איהר האָט ער פּלאַמט אין איהם? און איז עס נישט די סבה פון זיין קרענקליכען צושטאַנד, אין וועלכען ער האָט זיך געפונען? נור וואָס ער איז גע־זינדער געוואָרען און מעהר געקומען צו זיך, האָט ער זיך געמוזט זאָגען — ניין, עס איז נישט בלוז אַ זינדיגע ליידענשאַפט, וואָס ער פּיהלט צו מער'ן — אַ טיעפּערעם געפּיהל ציהט איהם צו איהר, און וואָס אַמאָל ווערט עס ערנסטער אַהן זיין וויסען און ווילען. עפעס

איז אין דער „ליטוואטשקע“ אויך אויפגעוואהרט געהיימיסען פון אַנדער פּעלעקער און פון אנדער סטאווען, וואָס ער קען נישט, און דאָס זינגט פון איהר יעדער בעוועגונג.

און וואָס איז דאָס דער שטילער ריטם, וואָס ליגט בעהאַלטען אין איהר שטילען געהן, אין איהר שמייכלען, אין איהר בליק? איז עס נישט אַ גרום פון עפעס ווייטעס... און נאָהנטעס... וואָס האָט עפעס אַ שייכות מיט איהם און דאָך ווייט פון איהם? ער דערפיהלט דאך, ער דערהערט דאך דעם ריטם פון דעם נאהנטען געזאנג, וואָס ליגט אויסגעגאַסען אין דעם שטילען פּערפיהרערישען שמייכלעל, אויף דער האַלב פּערקרימטער ליפּ, אין דער טונקעלער הויט־פאַרב, אין דעם עניפטישען, אינגלישען שניט פון איהר געזיכט, אין די אויגען וואָס זיין נען אזוי פּרעמד, אזוי נאָהנט און אזוי טרויעריג און אזוי סודות'דיג... ער האָט מלחמה געהאַלטען מיט זיך, אויסגעלאַכט אליין זיינע גע־פיהלען און פּאַרווירפּע זיך געמאַכט איבער זיין נייגונג צו סעמיטישעס, וואָס איז נאָך איבערגעבליבען אין איהם. דער „שבת“ האָט זיך אַנד גערופּען אין מיר — האָט ער חוזק געמאַכט פון זיך. אָבער דער „שבת“, וואָס ער האָט ענטפּלעקט אין דער „ליטוואטשקע“, האָט איהם קיין רוה נישט געגעבען — ער האָט ענטפּלעקט אין דעם „שבת“ וואָס אמאָל מעהר שבת'דיגקייט און שעהנקייט. און דאָס איז געלעגען אין איהר שטילקייט, אין איהר שטאַלי, אין איהר טרויער, וואָס האָט זי איינגעהילט ווי אַ סוד, ווי אין אַ שטילען טרויעריגען נגון, — און דער יונג האָט וואָס אַ מאָל מעהר געקריגען רעספּעקט פאַר דעם שבת'דיגען נגון וואָס האָט געשפּיעלט פון איהר.

עס איז געווען ווי זיי וואָלטען ביידע צווישען זיך אבגעמאַכט, אז די סצענע, וואָס האָט זיך אבגעשפּיעלט צווישען זיי אויפ'ן קראַנקען בעט, זאָל ווערען פּערגעסען..

מערי איז געבליבען אזוי גלייכגילטיג, אז דער יונג האָט זיך גע־מוזט איינרעדען, אז דאָס איז נאר אַ חלום געווען. ער האָט זיך אנגעהויבען ערנסט צו שרעקלען צו מערי'ן. איז ער מיט איהר ארויס־געגאנגען שפּאַצירען, האָט ער איהר אנגעהויבען צו דערצעהלען פון זיינע געפיהלען. מערי איז דערביי געבליעבען קאַלט און עפעס גע־שמייכלעל, און בשעת מעשה געקלעהרט „וועגען סוף“. און דאָס איז שוין אַלעס? ניין, שטאַרבען האָט זי נישט געוואָלט. פון די בערגער

זיך ארונטערווארפען, אז דאס בלוט זאל צו שפריצט ווערען ווי א רעגען איבער די סקאלע? — ניון, — זי איז צו יונג, און זי וויל לער בען און זי וויל נקמה נעהמען פון לעבען. פאר קיינעם נישט, פאר קיינעם נישט לעבען, נור פאר זיך!

האָט זי אויסגעהערט זיינע ערקלערונגען און זיינע שבועות און האט געשוויגען און געשמייכעלט. דער יונג האט נישט געוואוסט. וואָס דער שמייכעל בעדייט, און זי האָט ביי זיך געטראכט בשעת מעשה: זי מוז אוועק פון דאנען = עס האט קיין מעם נישט דא צו זיצען. ארייננווארפען זיך אין לעבען אריין, ווי עס וועט זיך טרעפען. און עס וועט שוין זיך מאכען...

און דער יונג האט פערטרויט זיין הארץ זיין אינגערער שוועסטער זשוטקען, (מיט איהר האַבען זיך אלע מישב געווען — זי איז געווען די מוטער. אלעס האַבען זיי פערטרויט פאר איהר, ווארים זי איז געדווען די מיושבסטע פון אלע דא). זי האָט געוואוסט מער'ס פער העלמנים צו קאוואלסקי'ן, מערי האָט איהר פערטרויט — און זי האָט געבעטען איהר ברודער, „נישט צו בעליידיגען דער „פרעמדעס“ געפיהלען“, און גען דער ברודער וועט נישט וויסען צו רעספעקטירען מערי'ס טרויער, „וועט זי זיך פון די בערגער ווארפען“. — „א, געוויס וועט ער וויסען צו רעספעקטירען, ער איז אַ פאַליאק און אַ סאַציאַליסט“ — און טאַקע פון דענסמאַל אַן האָט ער פאר מערי'ן פערשוויגען זיין לעבען, און מיט קיין איין וואָרט נישט פערראטהען זיינע געפיהלען. ער האָט ארויסגעוויזען צו מערי'ן אַ טיעפען דרד-ארץ, אַ גרויסע אַכטונג. ער פלָגעט זיך תמיד אויפהויבען, אז מערי איז אין שטוב אריינגעקומען, איהר אונטערטראַגען אַ שטוהל, ווי זי וואָלט געווען אַ ליידענדע אלטע פרוי. איהר דיי האַנד געקושט און טיעף פאר איהר דעם קאפּ גענייגט. מערי, וועלכע האט נישט פערשטאנען די צערעמאניען נייעס, האָט לכתחילה געשמייכעלט און מיט לייכטיגקייט צוגענומען דעם כבוד, פון וואָס דער יונג האָט פיעל קרענקונג געהאַט. זי האָט געדזעהן אז זי טהוט איהם אַן צער, האט זי אויך געמאכט אַן ערנסטע מינע, יעדעס מאָל, עמפּאָנגענדיג דעם כבוד, וואָס דער יונג האָט איהר אַבגעגעבען. נור פון דעם אלעס האָט זיך ביי יאש בלוט ענט וויקעלט אַ זעהר ערנסט געפיהל צו דער „ליטוואטשקע“. מערי האָט אַנגעהויבען צו פערשטעהן, אז זי האָט דאָ צו טהאָן מיט זעהר אַ

פֿערוויקעלטע נאטור, וואס זי קען נישט. זאל זי זיך אריינארפֿען אין דער פֿערנעבעלטער וועלט? יא, צו די פֿאליאקען האט זי שוין לאנג געצויגען! — יעדענפֿאלס איז עס געווען די העכסטע צייט פֿון דאנען אוועקצופאהרען, און דאס האט זי יעצט געוואלט. זי האט גע'ווארט אויף העלענקעס חתונה — מיט'ן פֿויער בויטשאק, — צו וואס אלע האבען זיך איצט פֿאָרגעגרייט. די חתונה האָט געזאָלט זיין אין דאָרף ביי זיין פֿאָטער דעם פֿויער.

קאפיטעל 20.

די פֿויערים-חתונה.

די כלה העלענקאָ האָט געוואָלט, אז איהר חתונה פֿאר דעם פֿויער בויטשאק זאל זיין אין דאָרף ביי זיינע עלטערען, און עס זאל זיין אַן אמת'ע פֿויערים-חתונה מיט אלע פֿויערישע צערעמאָניעס און זיטען. צו דעם צוועק איז דער חתן שוין מיט אַ פֿאָר וואָכען פֿריהער געפֿאָהרען צו זיך אַהיים אין דאָרף אַרײַן, הינטער קראקוי, צוגרייטען צו דער חתונה — און די כלה מיט די מחותנים, די שוועסטערען, מערי, יאש און אויך דער „ראבין“, קרעמער מיט זיין ווייב, זיינען געפֿאָהרען אין דאָרף צו דער חתונה. צו דער חתונה פֿון זיין טאָכטער איז אויך געקומען דער פֿאָטער ה' בלום פֿון באַד מאַנהיים, וואו ער איז אָבנע'וועזען דורכ'ן גאַנצען זומער. די חתונה האָט זיך אָנגעהויבען פֿון פֿריה-מאַרגענס אָן. די כלה, אָנגעטהאָן אין פֿויערישע קליידער, איז אַרומגעגאַנגען מיט'ן חתן, — מיט בויטשאק'ן, בעטען די מחותנים און די „דראַשבעס“ צו דער חתונה. פֿון איין זייט האָט געפֿיהרט אונטער דער חופּה זיין טאָכטער — ה' בלום, דער צוקער-פֿאַבריקאַנט און דער דאָזאר פֿון דער אידשיער שטאָרט — און פֿון חתן'ס צד האָט געפֿיהרט זיין זוהן אונטער דער חופּה, דער פֿויער סעוואַרין בויטשאק, פֿון דאָרף דארברישין, אונטער קראקוי.

די יונגע בחורים פֿון דאָרף האָבען די פֿערד און וועגען געשפּאַנט. אויסגעפּוצט זיינען געווען די פֿערד אין בלומען, איינגעפֿלאַכטען די גרינעס און די עקען מיט בענדער, און די וועגען בעפּוצט מיט גרינס

און מיט בלומען, ווארים עס האָט געזאָלט זיין אַ פּויערישע חתונה מיט'ן גאַנצען בלאַסק. פון דער שטאָרט זיינען אויך געקומען אייניגע אינטעליגענטען, סטודענטען, דאָקטוירים'לעך, סאַציאַליסטען, נאַציאָנאַליסטען, אידען און גוים — אַלעס גלייך, אַלעס אויסגעמישט. אין דער דעמאָלדיגער צייט איז אַ חתונה צווישען פּויערים און אינטעלֶיִ גענטען נישט געווען קיין זעלטענהייט. זיינען די „פרעק“ מיט די פּויערישע קליידער, די אידישע סעמיטישע נעזער מיט די פּערקנייט־שטע שטערענס און די טויזענד יאַהריגע דערשראָקענע אויגען מיט די בהמה'דיגע, תּמ'עוואַטע פּויערישע פּנים'ער אויסגעמישט געוואָרען. — אַלעמען האָבען די וועגען געפּיהרט אין דער דאָרף־קירכע, וואָס איז געלעגען אין צווייטען דאָרף. די מיט בענדער בעפּוצטע בייטשען האָ בען געקנאַלט, די דראַשקארעס האָבען געשאַקעלט און געפּאַכט מיט זייערע קאלירטע בעפּוצטע היט. די קרעלען אויף די ברוסטען, די בענ־דער אין די צעפּ און די פּויערישע פּאַרבען פּון די קליידער האָבען געשריען און די גליהענדע זונן מיט זיי און אַלעס האָט געשריען: — „נאַ וועסעלאַ! נאַ וועסעלאַ!“ און צווישען די דאָרפּישע קינדער איז געזעסען דער איד בלום — אַ פּערזאָרגטער — דער גלות האָט גערוהט צווישען די איידעלע פּאַלרען פּון זיין געזיכט, און די אויגען זיינען געווען בעטריבט, און די ווייכע ליפּען האָבען געשמייעלט צווישען די גראַהע האָהר אין דער באַרד אַרײַן, און זיך אַליין געפּרעגט: „וואָס איז דאָס? צי איז די וועלט נישט משוגע געוואָרען? — און אינאייִנעם מיט איהר — אויך ער, און זיינע קינדער — און אַלעס, אַלעס?“

די קירכע איז געווען אַ קליינע נור אַ הייליגע און אַ פּויערישע. אַלעס איז געווען פּראַסט און איינפּאַד. דער יעזוס, אַ געשניצטער אויס האַלץ, פּון אַ פּויערישען שעפּער־מעסער, האָט געהאַט אַזאַ פּנים און אַזאַ אויסזעהן, ווי די פּויערים וואָס דאוונען דאָ דערין. אַלע הייליגע בילדער זיינען גלייך געווען צו די געזיכטער פּון די פּויערטעס, און בע־האַנגען איז עס געווען מיט גרינע בלעטער, און דער אַלמאַר אַרום בעפּוצט — לכּבוד דער חתונה — מיט פּויערישע גערטנער־בלומען — געלע גרויסע קווייטען און ווייסע וואַסער ליילען. און די כּלה — איהרע גאַלדענע העלע האָהר ווי אויסגעשטאַנענע זאַנגען אין דער גיז־גאַלד זונן האָבען בעלייגט איהר קאַפּ. — און אויסגעפּוצט איז איהר קאַפּ געווען מיט אַ קראַנץ פּון קליינע בלויע „פּערגעס־מיד־נישט“ און

פּויערישע מירטען-בלעטער. א שאַס פון ווייסע וואקסענע קרעלען — ווי אַ קרוין — האָט בעהאַפּטען איהר וואואַל צו איהר קאַפּ, ווי עס איז דער מנהג ביי די קאַטוילישע פרויען, און געבליהט האָט זי ווי אַ ליעבער זומער-טאג און גליקליך געווען, געפיהרט פון צוויי יונגע פּויערים שקצים. דעם חתן האָט צו דער תּופּה געפיהרט די דראַשבא „מערי און די אינגערע שוועסטער“. אַ מערי איז גליקליך געווען — איהר איז אלעס דאָ געפּעלען אין דאַרף, די קאַטוילישע צערעמאָניעס, און די פּויערים-חתונה, און די יונגע שקצים מיט די בעפּוצטע בענדער, און דאָס געזאַנג. זי איז ווי איבערראַשט געווען און געפיהלט זיך ווי זי וואַלט געווען גע'חלום'ט. די כּלּה האָט שוין געהאַט אַנגענומען דעם הייליגען סאַקראַמענט נאָך נעכטען. היינט איז עס געווען די צערעמאָניע פון דער חופּה, און אז דער אַרימער פּויערישער אַרגאַל האָט אַנגעהויבען צו שפּיעלען, דער כאָר פון די פּויערישע שיקסעלעך האָט אַנגעהויבען צו זינגען, האָט זיך דער גאַנצער עולם אויף די קניּה אַראַבעלאָזט און דער גלח האָט אַנגעהויבען צו זאָגען אַ לאַטייניש געבעט.

דאָס אהיים פּאָהרען פון דער חתונה איז נאָך צוגעגאַנגען פרעה' ליכער, ווי דאָס פּאָהרען. די יונגע דראַשבעס האָבען געריטען אויף די פּערד און געקלאַפּט מיט זייערע בעמבעליך, ווי עס וואַלט געגאַנגען אַ מיליטער פּאַראַד. — די שיקסעס האָבען הויך געזונגען און דאָס גאַנצע פּעלד ארום און דער ליכטיגער טאַג'שיין האָט מיטגעזונגען. חתן-כלּה, וועלכע זיינען שוין יעצט אינאיינעם געווען, האָבען זיך געהאַלטען אין איין קושען ווי די אמת'ע פּויערים — די כּלּה נאָך שעמעוודיג, דער חתן דרייסטער, האָט גערעדט צו איהר פּויעריש. — און דער אלטער ה' בלום איז געזעסען אויפ'ן פּויערישען וואגען, צו וואָס ער איז נישט געווען געוואוינט, און אַ טיעפּער אונבעוואוסטער טרויער האָט געדריקט זיין נשמה. דער מחותן, דער פּויער, איז צו איהם צוגעגאַנגען און געזאָגט הויך אויפ'ן קול: „פּאַני, זיינען מיר משפּחה“.

דער טאַג איז געווען אַ ווארימער. געזעצט האָט מען די געסט אין גאַרטען אונטער די עפּעל און באַרנען-כּווימער. די זונן האָט געשיינט און ארויסגעוויזען פון דער בעהעלטעניש אויף דער ליכטיגער שיין יערעס קעפּעל פון אַ בלימעל, פון אַ קווייטעל, וואָס האָט זיך געהאַט

פערשטעקט צווישען די גראָזען. עס איז שוין געווען שפעטליך אין זומער אריין — די תבואות פון די פעלדער געשניטען, געבונדען אין בינטלאך און געטריקענט זיי אויף דער זונן. זיינען די פעלדער בע-גאלדעט געווען אין א ליכטיגען אראנזשען גלאנץ פון געלכע אָבעשני-טענע זאנגען און בינטלעך גערייטעלטע קוניטשינע. אין גארטען זיי פֿען געשטאַנען ארום די וועג — די גרויסע זונען-בלומען, ארום וועלכע עס האָבען זיך גערויעט ביהנען און אָנגעמאַכט אַ רעש מיט זייער זשור-מען. די גרויסע געלכע זונען-בלומען האָבען זייער אראנזשען-פארב געגליהט אין דער זונן. פון הינטערן שווארצען סטאוון האָט זיך ארויס-געוויזען דער געקרוינטער בעוואקסענער וואלד, וואָס איז געלעגען מיטשפּע — און פון דער חתונה, וועלכע איז פאַרגעקומען אויף דעם „פלעטצעל“, פאר דעם גרויסען איינפאַהר הויז, האָט דאָס אויסגעזעהן זוי אַ ים אין גרינס. און צווישען דעם גרינעם טונקעלען און גאַלד-געגליהטען שייך האָבען זיך אויסגעשאַטען די חתונה-געסט. די רויטע צוהיצטע געזיכטער פון יונגע בלומענדיגע מיידלעך זיינען אָנגעצונדען אין פארבען פון רויטע בענדער און פערשיעדענע קאלירטע קרעלען; זיי ווערען געיאָגט פון יונגע בחורים — שקצים, וואָס זיינען שטאַרק ווי די יונגע בוימער, וואָס האָבען אין זיך די זאפט פון דער ערד.

די מוזיק שפיעלט — גרימפעלט אַ פויערישען פוילישען נגון — אַ פוילישע מוזיק — בעגלייט מיט דעם אידישען שענקערס פידעל שפיעלען. דער חסיד'ישער, פרום-שבת'דיגער נגון פון איר'ס פידעל רייסט זיך ארויס פון דעם פויערישען ביס-באָם פון באָס — נור עס שפיעלט. עס שפיעלט נישט בלויז פון דער פידעל, פון דער פויעריש-מוזיק, נור פון די פעלדער, פון דעם קיהלען גרינעם וואלד און די צו-היצטע האָניג-בלומען, ארום וועלכע די ביהנען בעהעפטען זיך און מעהרען זיך, און פון די יונגע פויערישע מיידלעך און פון די בחורים. און אלעם שפיעלט און זינגט און איז שכור — מעהר פון גליק און יוגענד און אייגענער נאַטירליכער פרייד — איידער פון דעם בראַנפען און מער, וואָס ניסען זיך ארום די טישען אונטער די בוימער. זיי פרע-סען דאָס פעטע חזיר, דאָס חזיר-שמאַלץ רינט זיי איבער די פעטע מיילער און די יונגע שקצים לויפען נאָך די יונגע שיקסעס אין פייכטען בוש אריין — אין פערוואקסענעם וואלד און סודות'דיגען גרינס ארום

דעם סטאוו, און קושען זיך מיט די פעטע מילעך און מעהרען זיך און זשומען ווי די ביהנען ארום די האַניגבלומען.

און אין דעם חתונה־רעש דרעהט זיך ארום דער ה' בלום, דער טרויעריגער איד, דער דאזאר פון דער גרויסער שוהל אין זיין שטאָרט, און ווייסט נישט וואָס ער טהוט דאָ... פיער דורות האָבען אויף זיין פערמעגענס געארבייט און דערהאַלטען די פירמע. די משפחה האָט זיך משדך געווען מיט די שעחנסטע מענשען אין דער געגענד. אז עס איז אַ חתונה געווען ביי זיי אין דער משפחה, איז עס געווען אַ פאַמיליען צוזאַמענפאַהר. אלע האָבען דעם אַלטען גרויס־פאַטער, וואָס איז געווען אויף אלע חתונות — די האַנד געקושט. טראַדיציאָן אַ גרויסע זאך — אין די „סינאָגאָגע“ געגאַנגען. דער חזן האָט געהו גע־זונגען. דער ראַבינער האָט געפּרעדיגט... און ווי האָט זיין קינד חתונה? און וואָס טהוט ער דאָ? צווישען פּויערישע שיקסעס און שמוציגע שקצים, פון וועלכע מען שפּירט פּערד און שטאַל געשטאַנק. דאָס גיט ער אויס אַ טאַכטער זיינע — פאַר אזא שניץ, פאַר זיינס אַ פּערד'ס מענש.

און ווי ה' בלום געהט אזוי ארום אַ פּרעמדער צווישען די גערטנער, געמערקט ער קרעמער'ן, ווי ער שטעהט אין זיין זייט, קוקט זיך צו צום טאַנץ פון די שקצים מיט שיקסעס און שמייכלעלט פון די ברילען ארויס. ה' בלום האָט געהערט פון איהם — ער ווייסט, אז ער איז גאַר אנדערש פון זיינע קינדער. געהט ער צו צו איהם, גיט איהם די האַנד און זאָגט מיט אַ קרעכץ:

— עס איז זעהר גוט וואָס איהר טהוט, פּאַני קרעמער, מען האָט מיר געזאָגט דערפון. איהר גיט אוועק אייער ארבייט די אירען. — דאָס איז גוט, טראַדיציאָן איז אַ גרויסע זאך.

קרעמער עפענט אויף אַ פאַר גרויסע אויגען און קוקט איהם אָן.
— אָבער איד פּערשמעה אייד נישט...

— נישט? — פּערכאַפט זיך ה' בלום — מען האָט מיר געזאָגט, דאָס זי ארבייטען קולטורערער צו מאַכען די אידישע מאַסען — דאָס איז גוט. זעהן זיי, מיינע קינדער קענען גאַר קיין אידיש נישט, ארבייט מען זיי צווישען קריסטען, האָבען חתונה מיט פּויעריים. (ער קוקט זיך ארום אויב קיינער הערט נישט) איד ווערדע איהגען זאָגען, ה' קרע־מער — געהט ער איבער פון פּוילישען צום דייטשען — זעהן זיי, איד

בין אויף א פרייער מענש און רעליגיאן שפיעלט ביי מיר אויף קיינע גרויסע ראָליע, אויף בין איך אן איבערגעגעבענער פאטריאָט צו מיינעם פאטערלאַנד — פוילען, אָבער צוליעב דעם אלעם דארף מען דאָך נישט חתונה האָבען מיט פויערים. יאָ, איר, נישט איר, אָבער ווי קומט א פויער דערצו ?

— וואָס איז א חילוק א פויער אָדער אן אַנדער גוי ? — מיט אן אַנדערן גוי, מיט אַ שלאַכטשיץ מעג זי יע חתונה האָבען, מיט אַ פויער נישט — וואָס איז דער חילוק ?

— איר מיינ נישט דאָס — אַ שלאַכטשיץ איז נאָך פערשטענדליך. אָבער אַ פויער ? איבריגענס וויל איר איהנען זאגען, איר ווייס נישט אויב אויך אַ שלאַכטשיץ... איר האַלט פון טראַדיציאָן — טראַדיציאָן איז אַ גרויסע זאך, ווי זאגען זי ?

— אז אייער טאָכטער האָט זיך פערליעבט אין אַ פויער און אז ער געפּעלט איהר, וואָס אַרט עס אייד ?

— וואָס זאגען זי ? מען האָט דאָך מיר געזאָגט, דאָס איהר זענט פרום און ארבייט צווישען אירען.

— אָבער אין געגענטויל, ה' בלום, מיר גלויבען אין דעם, אז עס וועט קומען אַ צייט, ווען צווישען א אירישען א אירישען בחר און ארבייטער און א פויערישער ארבייטאָרין פון דאָרף וועט נישט שמעהן אין וועג קיין רעליגיאָן, קיינע נאַציאָנאַלע אונטערשיידען. און זיי וועט פערבינדען נישט די קירכע, נור דער גרויסער הימעל איבער'ן קאָפּ און די הייליגע ליעבע פון זייער האַרץ.

— זענט איהר דאָך אויך ווי זיי ? איז דאָך ביי איהנען טראַדיציע ציאָן אויך גאָר נישט ? — שאַקעלט מיט די הענד ה' בלום און פערט לאַזט איהם.

נאָך איינע האָט זיך אַרומגעדערעהט אויף דער חתונה ווי אויף אן אַנדער וועלט, און דאָס איז געווען מערי. זי האָט געהערט אַרום און זיך פרייד און געהאַט אויף די פרייד אין זיך. און ווי זי האָט זיי מקנאָ געווען די שיקסעס פון דאָרף, ווי וואַלט זי געוואַלט זיך לאָזען יאָגען פון אַ בחר, אַ שני, און זיך לאָזען כאַפען אין זיינע אַרעמס. עס האָט געגליהט אין איהר דאָס לעבען און דער ווילען, און דאָס בענקעניש אין איינעם מיט די שיקסעס זיך צו פרעהען. זי האָט געטרונקען בראַנפּעך ווי זיי, און געקושט זיך מיט די שיקסעס, און געטאַנצט מיט דעם

בחורים ביז צו מיעדקייט. זי האָט געפיהלט די גראַבע אויסגעארבייטע הענד אויף איהר דינע, ציטערנדיגע טאַליע, און עס איז איהר גוט געווען. וואָס ענגער די רויהע שקצים האָבען צוגעדריקט איהר טאַליע צו זיך, וואָס ווארימער זיי האָבען זי בעהויבט מיט זייער בהמה'שען געדזונדען אטעם, אלץ בעסער האָט זי זיך געפיהלט. זי האָט זיך געדוואַלט פּערגעסען און אריינלעבען זיך אין דעם דאָזיגען לעבען און אנגעהמען זיינע פאַרמען.

די כלל האָט זי צוגעפיהרט צו איהר'ס אַ שוואַגער, אַ אינגערן ברודער פון חתן — אַ שעמעוודיגער אַכטצעהן־יעהרדיגע שניץ מיט בלאַנדע האַר ווי זונען־זאָנגען, מיט אַ פאַר גרויסע בלויע קאָטצען־אויגען — און געגעבען איהר פאַר אַ דראַזשבע. דער שניץ האָט זיך געשעמט — געווען נישט דרייסט — און מערי האָט איהם געפיהרט, אַרומגענומען און געשפיעלט זיך מיט איהם, ווי מיט אַ ליאַלקע, בעקושט זיינע ליפּען, און דער שניץ האָט געשמייכעלט — ביז ענדליך איז ער אויף דרייסט געוואָרען, אָנגעכאַפט זי ביים אַרעם און געזאָגט: „קום, דראַשבע“.

און הינטער זיך האָט זי שטענדיג געהאַט יאָש'ס אויגען — דער יונג איז בלייב געווען, און דאָס פנים האָט אויסגעזעהן, ווי עס וואַלט גרייט געווען אויף אלעמען. — ער האָט געמערקט, ווי דאָס בלוט קאָכט אין איהר און ווי זי טאַנצט מיט די שקצים — קושט זיך מיט זיי און עסט זיך איין אין די שטאַרקע שקצים־דיגע ליבער ביים טאַנצען. זיי ווערען משוגע פון איהר — און ער איז ווילד געוואָרען. האָט אויס־געזעהן, ווי ער וואַלט יעדן אויגענבליק גרייט געווען צו וואַרפען זיך אויף איהר און זי צו שלאָגען. אזוי בלייב איז זיין געזיכט געווען, די אויגען אויפגעריסען. און עס האָט אויסגעזעהן, ווי מערי וואַלט נאָך מעהר געוואַלט צורייצען איהם — און זי לויפט פון צייט צו צייט מיט אַן אַנדערן שניץ אריין אין אַ פּערוואַקסענעם בוש, אַדער לויפט צו — צום יונגען, בעוואַקסענעם וואַלד וואָס איז אויפ'ן ברעג סטאָוו. דרעפטשעט ער נאָך איהר, בעגלייט ער זי מיט זיינע בליקען.

דערווייל ווערט טונקעל — וואַרים, גליהענדיג, ליידענשאַפטליך בעדייסט די זונן דעם הימעל אין אַ ברענענדיגן אַראַנזשען־פּלאַם, וואָס גיסט זיך אַרויס ווי אַ קאַכעריגער ים פון דעם טונקעלען רינגעם וואַלד. דו פּעלדער ווערען בעגאַסען מיט דעם ליכט פון דעם הימעל,

און די נאכט הויבט זיך אָן צו בעהאַלטען צווישען די בעוואקסענע בוימער.

און די מוזיק שפּיעלט, דער ביס-באם קלאַפּט און דער באַס גרייך פעלט צו — און דער טאַנץ האַלט אָן, אָהן אויפהער, ביז די גאַנצע זונן ווערט פּערלִאָשען אונטער'ן וואַלד. די נאָכט איז טונקעל, נוה בעזעעט מיט שמערען, ליכטער ברענען אין די פענסטער, לאַמטערן, — און די נאָכט איז וואַרים און לייגט זיך אויף דער ערד, ווי אַ שוואַרצע לייכטע שמעקענרע דעקע וואַלט אלעמען צוגעדעקט און פּערהוילען פון הימעל, און קיינער זעהט נישט און ווייסט נישט וואָס אנדערע טהוען. זי דעקט אלעס צו, זי איז די מוטער — דער ים, אין וועלכען עס ווערען פּערטריבען אונזערע סודות

און מיט דער נאָכט קומט די ליידענשאַפט. דער מער קאָכט דאָס בלוט אויף, און דער טאַנץ מאַכט די גליעדער לייכטער, און דער באַס און דעם אידענ'ס שבת געזאַנג אויף דער פּידעל ציהט די נשמה ארויס. צווישען די בוימער שיינען די ליכטלעך ארויס, און וואו די ליכטלעך ברענען, דרעהן זיך אין שאַטען רעדלעך ארום און טאַנצען — אַ פּויערטע, אַ איד, אַ פּראַק, אַ כאַלאַט. און די יוגענד אנטלויפט אין די בעוואקסענע דערנער, אין די פייכטע בושען האַלטען זיי זיך אויף. עס רייסט זיך פון דאָרט פון צייט צו צייט צווישען דעם גרינס געשרייען ארויס, ווי אַ ליעד פון ליעבע, און באלד ווערט שטייל... טיילמאל פלאַמט אויף פון אַ בעהאַלטענעם טונקעלען ווינקעל אַ ליכט, — און ווערט באלד פּערשוואַונדען... און אין טיעפען סטאוו, בעהאַלטען צווישען גראַז — באַדען זיך יעצט די וואסער דאמען און זייערע נאָקעטע לייבער ווערען בעגאַסען מיט שמערן ליכט. — און עס הערט זיך פון דאָרט אַ געזאַנג אויפגעהן, און עס ווערט פּערשווייגען...

ווי אַ משוגע'נער דרעהט זיך יאָש ארום און זוכט צווישען די נאָסע גרעזער און טונקעלע בעהאַלטענע פּערוואקסענע ערטער. ער געפינט אַ פּויעריש מיידעל וואַרטענדיג אין אַנגסט און שרעק מיט תּאוּה־לייד אויף איהר חתן. זי שרייט לייכט אויף און וואַרפט זיך יאָש'ן אין אַרעם אַרײַן, און מיט עקעל וואַרפט זי יאָש פון זיך אַב, און זוכט ווייטער צווישען די קשאַקעס. זיין בעגעהרטע מערין זוכט ער. ער קריכט אַרײַן אין ראָוו צווישען דעם סאָר און פעלד. פון דערווייטענס ליגט עפעס — ער לויפט צו — אין דעם גלאַנץ פון די שמערן דערקענט

ער איתר שווארצען קאפ האהר, זי האלט אויף איהרע קניהען דעם
בלאנדען שגץ — דעם חתונ'ס ברודער — און קושט זיין מויל. ווי א
ווילך טיער שפרינגט ער צו צו איהר, ווארפט זיך אויפ'ן שגץ, און
פאטשט איהם אויס ווי א אינגעל, — דער שגץ ווייסט נישט פארוואס.
— שרייט אויף און אנטלויפט. ער קוקט אן די גלייכגילטיגע מערי, זי
לאזט נישט דעם קאפ אראב — ווערט נישט פערשעמט, — קוקט אויף
די שטערן און בייסט זיך די ליפען.

דער יונג האט זי ביי דער האנד אָנגעכאַפּט און געשלעפט זי
נאָך זיך אין די פייכטע גרעזער אריון.

— — — — —
— — — — —
— — — — —
צומארגענס זיינען זיי שוין איינס מיט צווייטען אויף דו געווען.
און אלע האָבען געוואוסט, אז זיי זיינען חתונ-כלה.

(ענדע פון'ם ערשטען טהייל).

צווייטער טייל

אין יהודה

אויף יענער זייט פון הרי יהודה, ביי די פיס פון א טאל, גענעב איבער די אלטע אידישע אוניווערסיטעטען שטאדט יבנה, זיינען געשטאנען א צעהר-צוועלף אידישע יונגע-לייט, אויף א הארט ווייס שטיק פלד, וואס האט אויסגעזעהן ווי צוזאמענגעגאסען פון איין שטיין, און האבען צום ערשטען מאל אויפגעהויבען די העק און די שאפלען אויף זייער פערלאזטער היים. עס איז געווען איינער פון יענע הייסע טעג אין די טראפישע לענדער, וואו די זון צואווארימט די לופט ווי גליהענדע בליי, און קאכט צונויף די ערד אינאיינעם מיט דעם הימעל; און די ביינער פון דעם מענשען און טיערען ווערען לויז אין דעם קערפער, און ווערען אונבעוועגליך. דאך האבען די יונגע לייט, וואס זיינען נאר נישט צוגעוואהנט געווען צו דעם קלימאט און צום ערשטען מאל די העק אנשטאט זייערע פערערן בענוצט — דאך האבען די יונגע לייט, (וואס דער הייליגער אידעאל צו בעלעבען צוריק זייער אלטע היים האט זיי דא אויף די פערדער צונויפגעבראכט), נישט געקוקט אויף די זון, וואס האט בעגאסען זייערע לייבער ווי מיט ברעך גענדיגען בליי, און אויף די מיעדיגקייט, וואס איז זיי בעפאלען, נישט געפיהלט די ביסען פון די מיקען, וואס האבען געגרינצעלט זייער הויט. זיי האבען געטהאן זייער ארבייט ווי אין עקסטאז, ווי אין געבעט. מהייל האבען בשעת מעשה געקלערט וועגען דעם, אז זייערע פיס גע- פינען זיך אויף דער ערד, וואס איז אויסגעהייליגט געווארען אין דעם בענקעניש פון זייער פאלק דורך טויענדער יאהרען, און די הארטערע

צווישען זיי האָבען פּעריאָגט פון זיך יעדע ווייכקייט — געמאַכט זייערע הערצער האַרטער פון אַ שטיק, און געזאָגט זיך — זיי טהוען נור אַ געדוועהנליכע אַרבייט פון פּויערים. — טהייל האָבען געקוקט געגענאַיבער, פון וואַנען עס ווייזען זיך די ווייסע הייזלעך, און גערעדט צו זיך אין דער שטיק, כדי זיי זאָלען נישט פּערשעמט ווערען פאר זייערע חברים פאר דעם סענטימענט: „דריבען איז געווען יבנה“... טהייל האָבען אין זייערע פּאַנטאַזיעס, צוואַוואַרימט אין דער זונג, געזעהען אידישע חילות דורכציהען אין די ווייסע אונגענדליכקייט פון האַרזיאַנט, און זיי אלע, — סיי די ווייכע פון זיי, און סיי די האַרטע פון זיי — האָבען געהאַט יענעם געפיהל, וואָס קען נור האָבען אַ פּאַלק, וואָס איז צוויי טויזענד יאָהר פּערטריבען געווען פון זיין היים, און דורך דער באַנצער צייט ניט אַנגענומען קיין אַנדערע — נור אויסגעהייליגט זיך, אין זיין בענקשאַפט, אין זיין אַמונה — קומט דאָד ענדליך צוריק, און הויבט אויף צום ערשטען מאָל זיין האַק און זיין שאַפּעל אויף זיין ערד — דאָס האָט זיי געגעבען די קראַפט. שוואַכע אידישע יונגע לייט צוזאַמענגעלאָפּען פון די רוסישע „גראַמאַטיקעס“ דורכצוטראַגען די טראַפּישע היטץ — אויף דעם בעשטיינערטען פעלד. אַט וואַרום זיי האָבען יעצט געאַרבייט אין אַ צושטאַנד פון עקסטאַז — אין אַ פיבער-געפיהל.

וואַרום עס האָט זיך געהאַנדעלט אום איבערצוצייגען די בעלי-בתיים פון נייעם ישוב, אז דער אידישער פּועל איז אימשיטאַנד אויסצוהאַלטען די קאָנקורענץ פון דעם ביליגען אַראַבישען אַרבייטער. נאָך די פּאַנאַמען אין רוסלאַנד האָבען אַ סך אידישע יונגע לייט פּערלאָזט די אוניווערסיטעטען, די גימנאַזיעס, זיינען אַראָב קיין אַרץ-ישׂראל ווערען ערד-אַרבייטער. דער אינטעליגענטען-פּראַלעטאַריאַט, וואָס האָט ערשט נור וואָס פּערלאָזט די רוסישע שוהל — האָט זעהר געניג צוטרויען ערוועקט ביי די קאַלאָניסטען, וועלכע זיינען אַמאָל אויך געווען אַזעלכע אידעאַליסטען און זיינען אויך דאָ אַהער געקומען פון דער רוסישער שוהל נאָך די ערשטע פּאַנאַמען פון די אַכציגער יאָהרען. זיי האָבען שוין אַבער צייט געהאַט, מיט דער הילף פון די פּיעל אידישע שטיצעס, בעלי-בתיים צו ווערען פון זייערע שטיקלעך ערד, און זיי האָבען ליבער געוואָלט אַרבייטען מיט דעם אַראַבישען אַר-בייטער, וועלכער איז אויסגעהאַלטען, צוגעפאַסט צום קלימאַט.

ביליגער און ארבייטס־פעהיגער פאר די אָט „אינטעליגענטלעך“ וועל־
 בע דער סענטימענט האָט זיי אראָכגעבראכט קיין ארץ־ישׂראל, כאָטש
 מיט דעם האָבען זיי געשטעלט דעם גאנצען ישוב, וואָס איז אָנגעקומען
 מיט אזוי פיעל מיה, אין געפאהר. די אידישע יונגע לייט, וועלכע
 האָבען אלעס אוועקגעוואָרפען — פיעל, דעם וואהלשטאַנד פון זייערע
 עלטערען, פיעל, זייערע שטודיעס, און — געטריבען פון דעם אידעאל
 צו בעזעצען און בעלעבען זייער אלטע היים — האָבען זיך ארומגעוואל־
 גערט פון איין קאָלאָניע אין דער צווייטער. דער אידעאל האָט זיי
 געגעבען כח אריבערצוטראָגען די אונמעגליכע בעדינגונגען, זיי האָבען
 נישט געוואָלט אָננעהמען קיין געזעלשאַפטיכע שטיצע, ברידער האָ־
 בען געארבייט ביי ברידער, און נישט געוואָלט עסען ביי זייער טיש
 פון זייער ברויט, נור אינאיינעם. מיט די אידישע ארבייטער, אין זייער
 ארבייטער־קיך, כדי נישט צו ערוועקען קיין חשד אין זייערע כחוח.

און טאקע פיעל פון זיי האָבען בעזייהט דאָס לאַנד פון זייער
 אידעאל מיט זייערע בייטער — נישט קענענדיג איבערטראָגען די אונ־
 מעגליכע בעדינגונגען, אונטער וועלכע זיי האָבען געלעבט — נור
 די שטאַרקער פון זיי האָבען דאָס איבערגעטראָגען — עס האָט זיי
 ערהאלטען דער כח פון גלויבען, די בענקשאַפט נאָך דעם אידעאל, מיט
 וועלכען זייער פאָלק האָט דאָס פעהייליגט דורך אזוי פיעל יאהר
 טויזענדער.

פון די ארבייטער האָט מען געגרינדעט די ערשטע אידישע ארביי־
 טער קאָלאָניע אויף קאָאָפּעראַטיווע יסודות — די פּערוואַלטונג פון דער
 קאָלאָניע האָט מען איבערגעגעבען דעם דייטשען אגראָנאָם בלומענ־
 טהאַל. דער ה' בלומענטהאַל, וועלכער איז נישט אויפגעצויגען געוואָר־
 דען אין קיין אידישער טראַדיציאָן — האָט נישט געהאַט די אלע סענ־
 טימענטען צו ארץ־ישׂראל, וועלכע עס האָבען געהאַט די אלע יונגע
 לייט. צו ארץ־ישׂראל האָט איהם געבראכט דאָס נאַטירליכער געפיהל —
 דער גלייכער וועג — וואָס פיהרט יעדען אסימילירטען אידען, ווען ער
 פּערלירט זיין אידעאל אין דער אסימילאַציע. אויפגעצויגען געוואָרען
 אין דעם דייטשען גייסט, האָט ער פּערל־אַרען דעם דייטשען פּאַטריאַ־
 טיום און איז איבערגעגאַנגען צו זיך אליין — צו אידען, האָט ער אלער
 ערשטענס געזוכט עטוואָס אזעלכעס ביי אידען, וואָס אנדערע נאַציר
 אָנען האָבען: לאַנד, שפּראַך. און דער וועג איז געווען פאר איהם

קלאָהר: לאַנד — ארץ־ישׂראל, און אַ שפּראַך — לשׁוֹן־קודשׁ, נור מען דארף דאָס לאַנד בעזעצען און די שפּראַך בעלעבען. ער האָט זיין איד־דעאַל דורכגעפיהרט בין דעם קאַנסעקווענט, שטודירט אַנראַנאַמיש און גענומען זיך לערנען לשׁוֹן־קודשׁ פון די מעטאָדעס. געענדיגט: אַנראַנאַמיש — האָט ער אָנגעהויבען זיין ארבייט ביי די אידישע קאַלאָניאַציאָנעלשאַפטען. זיין פּראַקטישער זין, און דאָס וואָס ער האָט נישט גערערט וועגען סענטימענטען — נור וועגען דעם אידעאַל פון אַ אידישען פויער, איבריגענס זיין אַבשטאַמונג, זיין אסימילאַטאָר־שער יחוס, איז געפעלען, און מען האָט איהם איבערגעגעבען די פּער־וואַלטונג. פון דער מוסטער־קאַלאָניע. זיין אידעאַל איז געווען אַ פּאַר־טיגער, — אַ איבערגעזעצטער פון זיין דייטשענטהום, ער האָט געוואָלט בעשאַפטן אין ארץ־ישׂראל אַ דייטשען פויער. אין דעם האָט ער גע־זעהן די ישועה פון נייעם ישוב. און צו דעם האָט ער זיך גענומען אויסצופיהרען מיט זיין גאַנצער ענערגיע. דער עלעמענט אַבער, מיט וועלכען ער האָט געהאַט צו טהאָן, איז געווען וועניג מסוגל צו פּער־וירטליכען זיין אידעאַל פון אַ אידישען פויער, ער וואָלט זיך געוואונד־שען צו ארבייטען מיט פּראַסטע אידען: סעדרער, פישער, קבצנים, און פון זיי בעשאַפטן אַ אידישען פויער. ער האָט איהם, דעם טיפ, געזעהן קלאָהר, נור אוועלכע זיינען נישט געפּאָהרען קיין ארץ־ישׂראל. און פון דעם מאַטעריאַל וואָס ער האָט געהאַט, האָט ער נישט געקענט שאַפען דעם טיפ פון זיין אידעאַל, האָט ער פּעראַכטעט זייער סענטי־מענט, זייער געבילדעמקייט, ער האָט דערינען געזעהן אַ מניעה. ניט מיט סענטימענטען וועט מען בויען ארץ־ישׂראל, נור מיט ארבייט, האָט ער געשריען, אנרעדענדיג די יונגע לייט, אז זיי זאָלען די שטיינעך פון די פּעלדער צונויפקלייבען. בעשטראַפט פאַר יעדען וואָרט אידיש, וואָס האָט זיך ארויסגעכאַפט פון אַן ארבייטער, וועלכער איז נאָך נישט צוגעוואוינט געווען צו דער שפּראַך. ווארים אזוי ווי דאָס לאַנד, און איז דאָס שפּראַך — האָט ער געוואָלט זעהן אינגאַנצען אויסגעהאַלטען. ער האָט געוואָלט זעהן, אז אין זיין קאַלאָניע זאָלען די פויערים לעבען פויעריש — מיט פויערישער פרעהליכקייט און פויערישע טעניץ, האָט ער נאָך דער ארבייט, אין שבת און יום־טוב, געלערענט די ארבייטער טאַנצען רונד־טעניץ, קודליך, און געזוכט ווערטער, וועלכע מען האָט צוגעפאַסט צו אראבישע נגונים.

קאפיטעל 22.

מישע.

צווישען די יונגע לייט, וואָס זיינען געשטאנען אויפ'ן פעלד
הינטער יבנה האָט זיך אויך געפונען מישא. שוין פיער חדשים ווי ער
איז אין לאַנד. און היינט איז ער צום ערשטען מאל געקומען צו דער
ארבייט. ער האָט זיך אויך, ווי די אנדערע יונגע לייט, געשטארקט זיך
אויסצומעקען פון זיין הארץ יעדען סענטימענט און בעטראכט זיך פארה
אַן איינפאכען ערד־ארבייטער. פון פאטער האָט ער בעשטימט נישט
מעהר קיין געלד צו נעהמען, און נור זיין אָנגעוויזען אויף זיך אליין —
ראחעל'ן האָט ער איבערגעלאָזט אין ירושלים. ער האָט זיך דאָך ניט
געקענט איינהאַלטען און אַהין געפאָהרען זעהן דעם כותל מערבי, דעם
הר הבית, אין בעהאַלטענהייט פון זיינע חברים, כדי זיי זאָלען נישט
לאכען פון איהם, אז ער איז אראָבגעקומען קיין ארץ־ישׂראל ווי די אלטע
חלוקה אידען אויף „קבר אבות“. ראחעל האָט זיך געזאָלט צוגרייטען
זיין אַ לעהרערין אין אַ העברעאישע פרעבעל־שוהל, דאָס געלד וואָס
ער האָט געהאַט איבריג פון דער ריזע האָט ער איבערגעלאָזט איהה
צום לעבען און צום לערנען, און אליין האָט ער אין די קאלאניעס ארומ
געוואלגערט זיך פון איין קאַלאָניע אין דער צווייטער, מיט נאָך חברים
„פועלים“, געזוכט ארבייט, וואו מען האָט זיי אויסגעלאַכט צוליבע
זייער „אידעאליזמוס“ און געהאַלטען זיי אז זיי פארשווערען נאָך דעם
ישוב. אַ סך פון זיינע חברים האָט ער געזעהן זיך מיאש זיין, פער
לאָזענדיג דאָס לאַנד מיט טרעהרען אין די אויגען — ער האָט זיך
אַבער נישט מיאש געווען, אויסגעהאַלטען הונגער און שפּאַט — ביז
ענדליך איז איהם דאָך געלונגען, נישט קוקענדיג אויף זיין קערפּער
ליבע ארימקייט וואָס האָט איהם פיעל שמערץ און הארץ־שרעקען פער
שאַפט — אריינצוקומען אין די ארבייטער קאַלאָניע.

ער האָט אַבער געמאַכט ביי זיך אַ שרעקליכע ענטדעקונג נאָך פון
דער ערשטער צייט וואָס ער איז נאָך אראָבגעקומען אין לאַנד אריין —
וועלכע ער שטארקט זיך מיט אַלע מעגליכקייטען צו פערשטיקען אין
זיך — זי רייסט זיך אַבער ארויס און נאָנט ווי אַ וואַרם מיט יאוש

זיין הארץ — אז דאס איז ניט דאס ארץ־ישראל, וואס ער האט געזעהן אין זיין קינדערשער פאנטאזיע, ווען ער האט געלערענט צום ערשטען מאל דאס חומש. יענעם ארץ־ישראל, דאס ריכטיגע, וואס ליגט ביי איהם טיעף אין זיין הארץ, ביי יעדען אידישען קינד, ביי יעדען אידען, וואס האט נאך נישט אָנגעוואָהרען דעם אידעאל פון זיין פאלק, מוז זיין, ווי די לעגענדע זאָגט, בעהאלטען מיט גאט אין הימעל, און ער וועט עס אראבשיקען דענסמאל, ווען משיח וועט קומען, און אידען וועלען אין זייער לאַנד צוריקקעהרען. דאס ארץ־ישראל פון היינט, וואס ער האט ערקענט, וואס ער זעהט זייט די צייט וואס ער געפינט זיך אין לאַנד — האט גאר נישט צו טהאן מיט זיין אידעאל, און מיט דעם אידעאל, דעם חלום און דער אמונה פון זיין פאלק. די מענשען פון נייעם ישוב זיינען אָנגעלאַפענע — פראַסט פשוט'ע אידען, וואס האַבען זיך אָנגעכאַפט אַז זייער שטיקעל פעלד און ווילען מאַכען דער־פון געשעפט; די בעסערע פון זיי פערלאָזען זיך שוין אויף זייערע כחות און האַבען שוין נישט קיין פרעטענזיעס צום פאלק ישראל, וואס מען האָט זיי דאָ אהער געזעצט פערטריבען פון אידען; — און די ער־גערע פון זיי — האַבען נאָך פרעטענזיעס און האַלטען שטענדיג די האַנד אויסגעשטרעקט, בעטענדיג נאָך הילף. אפשר איז אמאל געווען צווישען זיי דער אידעאל, א, געוויס איז ער געווען — דער אידעאל־ליזום — אָבער די אידעאליסטען זיינען אויסגעשטאַרבען, און די וואָס זיינען איבערגעבליבען, זיינען וואכעדיגע אידען, וועלכע זיינען גרייט צו פערקויפן זייערע נחלות, וועלכע זיינען אָנגעקומען מיט אזוי פיעל מיה, און אזוי פיעל האַפנונגען, פאר יעדערעם בעסערעם געשעפט. יעדענפאלס, זייערע קינדער טהוען שוין נישט דאָס נאַרישקייט — און שענקען זיך שוין נישט אוועק כלל ישראל און ווערען נישט מעהר קיין ערד ארבייטער צו בעזעצען זייער לאַנד. נישט אין זייער לעבען, נישט אין זייערע פאַרמען, וואָס זיי האַבען געשאַפען, זיינען זיי נישט עהנליך צו יענע אידען, וואָס האַבען דאָ אמאל געלעבט אויף דער ערד; נישט צו די ביבעל אידען, נישט צו די העלדען־אידען פון די חשמונאים — זיי האַבען גאר נישט אין זיך עפעס אזעלכעס, וואָס זיי זאָלען זיך שוין האַבען איינגעוואַרבען דאָ, אין דער לופט דאָ, וועלכע איז פול מיט דער עלעקטריציטעט פון אידישען בענקען און פון אידישעם אויסגעהייליגטעם רעליגיעזעם געפיהל. די ערד האָט זיי

נאך גאר נישט געגעבען, און זיי פיהרען א קלאַגעדיג אַרימעם לעבען פון אינטעליגענטען, וועלכע זייער מזל האט פערטראַגען אין אַן אנדער לאַנד צו אַן אנדער פרנסה. צי איז עס נישט דערפאַר, וואָס אונזער מאַרד איז געוואָרען אויסגעטריקענט דורך דער צייט פון לאַנגען גלות, דורך דער צייט פון לאַנגען קנעלען די „תורה“, זיינען מיר געוואָרען אונשעפּפּעריש, און מיר זיינען נישט מעהר אימשטאַנד צו שאַפען נייע פאַרמען, צוגעפאַסט לויט אונזער גייסט און לויט אונזער טראַג-דיציע. ער האַט געזוכט די נשמה פון זיין פאַלק צווישען די אַלטע אידען — דאָרט וואו עס האַלט זיך נאָך אויף דער רעזערוואַר פון די אַלטע אידישע מרות, וואָס ציהען זייער השפּעה נאָך פון דער ביבעל. ער האַט אין געהיים פּערלאַזט די קאַלאַניע און איז געגאַנגען קיין ירושלים, זיך אויפגעהאַלטען אין די אַלטע שוהלען — אייני געהערט זיך צו די שמועסען פון די אַלטע אידען מיט די ווייס-גראַהע בערד. אויך צווישען זיי האַט ער נישט געפיהלט יענעם הייליגען עקסטאַז, יענעם הייליגען געפיהל, וואָס עס לעבט צווישען די זיידעס פון זיין פאַלק, בענקענדיג „אז די גערעכטיגקייט זאַל הערשען איבער די וועלט“. א, נישט געפיהלט האַט ער דאָ צווישען די אַלטע אידען דאָס גרויסע געפיהל פון אַ בענקשאַפט נאָך משיח, נאָך ירושלים, וואָס לעבט צווישען די אַלטע אידען אין גלות. דאָס געשפּרעך און דער אינטערעס איז דאָ אַרומגעגאַנגען אַרום די חלוקה, אַרום די מחלוקת'ען, אַרום די קנאה און שנאה—און איבער זייער קליינעם טעגליכען קלאַגליכען לעבן בען. א, ער האַט געבענקט נאָכ'ן גלות, נאָך די אַלטע שוהלען און בתי-מדרשים, וואו עס זיצען די אַלטע פרומע אידען מיט די מעשענע ברילען ביי מדרשים, און זייערע טויזענדיג-הריגע וויינענדיגע שטיי-מען זיינען דורכגעזאַפט מיט בענקשאַפט, ווען זיי דערצעהלען זיך די מעשיות וועגען מלך-משיח. א, יענע אידען, אין וועלכע עס לעבט נאָך דער גייסט פון דער ביבעל; ווי האַט ער געבענקט נאָך די אידען—דאָרט אין גלות — אין וועלכע עס האַט זיך ערוועקט דאָס גרויסע געפיהל פון בעלעבען דעם אידעאל פון זייער אַלט פאַלק, נישט אַ לאַנד, און ניט אַ פאַלק צו בעפרייען — נור אַ וועלט! און רייסען זיך אויף

אלע פעלדער, דאָרט וואוּהין די גערעכטיגקייט רופט זיי, שלאָגען זיך אין אלע מלחמות, וואוּ עס האַנדעלט זיך אום אונטערדריקונג. דאָ איז ארע־ישראל האָט ער דערהערט דאָס קלאַפּען פון דער אידשער נשמה אין גלות, צווישען די פעלקער פון דער וועלט.

מיט שרעק האָט ער ענטדעקט, אז די, וועלכע דערמאָהנען איהם אַן דעם לעבען פון זיינע עלטערען אויף דער ערד, זיינען גאָר זיינע „שונאים“, די אראבער. ער האָט זיך מיט פלייס צוגעקוקט צו זייער לעבען, און דערזעהן אין זיי אַ לעבעדיגע איליוסטרעציע צו דעם לעבען פון די ביבעל־העלדען. יעדער אלטער, איינגעזעסענער אראבער איז געגליכען אין זיין לעבען ווי צו אַ אברהם, און דער יונגער ווי צו אַ יעקב. זייערע טעכטער פאַשען, ווי רחל, די שאָף און זאַמלען זיך צונויף מיט די פאַסטוכער, מיט זייערע סטאַרעס אין די מיטאָג שעה ביים ברונען אין פעלד — קומט אַן אַ פרעמדער פאַסטוד, אַ יעקב — און פרעגט זיך אויף לבן זיין פעטער — און דערזעהט זיין טאַכטער רחל מיט די שעפּסען אַנקומענדיג פון פעלד, פערליעבט ער זיך אין איהר, נעהמט זיך אַנטרינקען איהרע שעפּסען און דערזעהט איהר, אז ער איז געקומען צו איהר פאַטער און שטעלט זיך אוועק דיענען ביי איהר פאַטער פאַר איהר זיעבען יאָהר, ווארים ער האָט זי לעב און קיין געלד צו בעצאָהלען פאַר איהר האָט ער נישט. קויפט ער זי מיט זיין ארבייט, אַ, וויפיעל קנעכט, יונגע אראבער, האָט ער געטראָפּען ארבייטען פאַר זייערע ווייבער. די אלטע אראבער זיצען פאַר די טהויערען פון זייערע געצעלמען, וואָס איז ביי זיי אין די ווייטע דערפער, די פרויען ארבייטען מיט די אקסען פאַר זיי, און זיי זיצען ווי אַ אברהם און ווארטען אַב אַן אורח אין געצעלט איהם אריינצור ברענגען. אָדער זיי זיצען אין האַלבען ראד אין פאַרנאַכטליכען זוך נען־שיון און דערזעהלען זיך מעשיות פון אלי מיט זיין נביא מחמד — קומט אַן אַ פרעמדער דורד־רייזענדער מיט זיין ווייב און קעמעל, שטעלט זיך אַב ביים ברונען צו ווארטען, ביז עס וועט איהם ווער אַהיים נעהמען. קומט אַן אַן אלטער אראבער און בעט זיי אַהיים צו זיך אין זיין געצעלט או לאָזט זיי קיין שלעכטס נישט טהאָן, האַלט זיך פּעראַנטוואָרטליך פאַר זייער לעבען און זייער גוט, ווייל זיי זיי נען געקומען הינטער דעם „שאטען פון זיין באַלקען“.

ביי זיי, ביי די ווילדע אראבער, אין זייער לעבען, אין זייערע פאַר־

מען, אין זייער מאראל האט ער געזעהן די פערקערפערונג פון דעם לעבען פון די אבות, פון די אלטע אידען, די בעשטענדיגע איינוואהנער פון דער ערד, און צוגעקוקט זיך מיט פרייד און ליבע צו זייער לעבען. צו זייער פיהרען, און געהערט פון זיי א גרוס, אן אלטען גרוס פון דעם אמאליגען אידישען לעבען, וואס האט זיך אָבגעשפּיעלט אויף דער ערד.

אבער ער האט פערשטיקט דאס געפיהל אין זיך, מיט אלע מעגליכקייטען. האט נישט געוואלט זעהן דאס שעהנע ביי זיך. פערקעהרט. ער האט געפרובט צו זעהן דאס שעהנסטע אין דעם אידישען ישוב. און נאכגעטאנצט די רעדלעך מיט די יונגע לייט, וואס דער עקאנאם בלומענטהאל האט געלערענט — וועלענדיג זיך איינרידען, אז דאס טאנצען די בחורים אין ירושלים אין די גערטנער, זיי ווילען געפעלען די בתולות. געפרובט פערגעסען זיין אייגען לעבען, זיינע געדאנקען. זיינע ספקות, און געלאזט זיך אריינציהען אין דעם נייעם לעבען. מיט די ארבייטער אינאיינעם געוואהנט אין די נייע הייזלעך, וואס מען האט אויפגעשטעלט אין די קאלאניעס. א, מיט וויפיעל פרייד האט ער בעמערקט, ווי יעדען טאג וואקסט זייער קאלאניע — קומען צו נאך פיער איילען ערד אין ארץ-ישראל בעארבייט. — גענעמען אינאיינעם מיט די פועלים, בעמיהט זיך צו רעדען לשון-קודש, מיט התמדה און פרייד האט ער זיך מארגענס אויפגעכאפט צו דער ארבייט, דערמאהנענדיג זיך, אז ער געפינט זיך אין ארץ-ישראל, און ער געהט בעארבייטען די אלטע אידישע ערד. ער האט געזעהן די אידישע העלדען, וועלכע ציהען זיך איבער דעם שטיק לאנד. און דארט דריבען אין יבנה געווען — די אלטע אוניווערסיטעטען-שטאדט, וואס דער תנא רבי יוחנן בן זכאי האט זי אויסגעבעטען פון אספסינוס, ווייל ער האט איהם נביאות געזאגט, אז ער וועט קייסער ווערען, און גע- גרינדעט די יבנה'ער ישיבה, וואס האט דערהאלטען דאס אידישקייט גאנץ חורבן, און דארטען אין אזוי לאנג דער נשיא געזעסען, און פון דארט אין די תורה אַרויסגעגאנגען און פערשפרייט זיך איבער אלע לענדער, וואוהין אידען זיינען אוועק. און אין ער אויפדערנאכט אהיים געקומען נאך דער ארבייט און געלעגען אויף דר'ערד און גע- קוקט אין די גרויסע שטערן, וואס זיצען אין דעם הימעל אין ארץ- ישראל, און דערמאהנט זיך, אז די שטערן האָבען אַמאָל געזעהן זיין

פאלק אויף דעם לאַנד פריי און שטאַרק — אז דאָס איז דער הימעל איבער ארץ־ישׂראל — און ער ליגט אויף דער ערד, אויף וועלכער די טעכטער פון זיין פאלק האָבען אַמאָל פּרעהעליכע ליעדער געזונגען, און די בחורים פון זיין פאלק האָבען די שווערדען געשארפט, מלחמה צו האַלטען פאר זייער פרייהייט — און ער איז איינער פון די בויער, פון די בענייער פון דעם אלטען לאַנד, איז ער גליקליך געווען. שטאַלץ געווען אויף זיין ארבייט און געפיהלט זיך אָנגעבונדען אין די אלטע דורות, אין דעם אלטען לעבען, וואָס דאָ איז אַמאָל געווען אויף דער ערד, און צום נייעם לעבען, צום צוקונפטיגען לעבען. וואָס וועבט זיך דאָ און וועט אַמאָל צוריק זיין דאָ אויף דער ערד.

קאָפּימעל 23.

יום טוב אין דער קאַלאָניע.

אין דער קאַלאָניע איז געווען אַ גרויסע שמחה — מען האָט פּער־ענדיגט דעם ברונען. דריי חדשים האָט מען געגראָבען אין דער קאַלאָניע אַ ברונען און עס האָט זיך נישט געפונען קיין וואסער. זיי האָבען געהאַט גרויסע צרות מיט וואסער, וואָס זיי האָבען עס געבראַכט פון דער צווייטער אידישער קאַלאָניע — וועלכע איז געלעגען צווישען זיי און אַ אַראַבישעם דאָרף — און די טרעגער האָבען שטענדיג צרות געהאַט פון די אַראַבער. פּלוצים, ווי די פעלים זיינען געשטאַנען אויפ'ן פעלד, האָט מען זיי אָנגעזאָגט די בשורה, אז עס האָט זיך וואסער געוויזען. עס איז געוואָרען אַ גרויסע שמחה, זיי האָבען גע־וואָרפען די ארבייט און געלאָפּען אין די קאַלאָניע — זעהן דאָס וואונדער. און עס איז געוואָרען בעשטימט איבער דער געלעגענהייט צו מאַכען אַ קאַלאָניע־יום־טוב. מען האָט דעם יום־טוב אָכגעלעגט, זוארים מען האָט געהאַט בעקומען די ידיעה, אז אַ געוויסע אידישע געוועלשאַפט האַנדעלט אונטער אַבצוקויפּען דאָס דערמאָנהטע אַראַבישע דאָרף, וואָס ליגט צווישען איין אידישער קאַלאָניע און דער צווייטער. דערנאָך איז טאַקע בעשטעטיגט געוואָרען, אז די ערד פון

דעם אראכישען דאָרף געהט איבער צום „נאַציאָנאַל פּאַנד“ און די צוויי אידישע קאַלאָניעס גענעהנען זיך איינע צו דער צווייטער. דעם יום־טוב האָט מען געזאַלט פייערען מיט גרויס פּרייד, די פּועלים האָבן זיך געלערענט מאַכען קונצען אויף די פּערד, כדי צו בעווייזען דאָס, וואָרום א סך מענשען האָבען זיך געזאַלט צוזאַמענקומען אין דער קאַלאָניע צום יום־טוב. אָבער די פּועלים אליין, וואָס צוליעב זיי דאָס האָט געזאַלט זיין דער יום־טוב, זיינען גאָר נישט געווען אזוי זעהר יום־טוב־דיג געשטימט. עס זיינען מעהרסטענס געווען יונגע־לייט, וואָס האָבען דורכגעמאַכט דאָס זעלבע לעבען, וואָס מישע, און זיינען אראָב קיין ארץ־ישׂראל, בענקענדיג גאָר אַ אידישע פּאַרם, צו זוכען דאָ אַ צוזאַמענהאַנג מיט דעם גרויסען אידישען לעבען, מיט דעם אלטען אידישען לעבען, וואָס האָט זיך אַמאָל דאָ אָנגעשפּיעלט. זיי האָבען געוואָלט אַמאָל הערען אין ארץ־ישׂראל דאָס קלאַפּען פון דער נשמת פון דער אידישער אמונה — דורך זיין גאַנצע עוויגקייט. נישט גע־זעטיגט זייער בענקשאַפט דורך די נייע פּאַרמען, וואָס מען פּיהרט דאָ איין, זיינען זיי מעהרסטען געבליבען קאַלט צו דעם נייעם לעבען. וואָס האָט זיך דאָ געשאַפען, סקעפּטיש געשטימט און מיט חשד גע־קוקט אויף אלעס. מעהרסטען זיינען עס געווען יונגע לייט, וואָס האָבן בען שוין הינטער זיך געהאַט אַ צובראַכען לעבען. טייל פּערלאָרען זייערע האַפּנונגען אין דער רוסישער רעוואָלוציע, טייל, — ערוואַכט צו נייעם לעבען, האָבען זיי געזוכט נייע פּאַרמען — און זיי האָט דאָס ארץ־ישׂראל מיט די אויבערפלעכליכע רקודים־לעך און לשון־קודש רעדען נישט געקענט בעפרידיגען. זיי האָבען געזוכט דעם אידעאל, דאָס בילד, גאָר וועלכען זיי האָבען געבענקט. דורך דעם זיינען צווישען זיי און צווישען דעם אַגראַנאַם בלומענטהאַל שטענדיגע מחלוקות געווען. ער האָט זיך געפּרעהט אויף יעדען נייעם ליעדעל, וואָס מען האָט צוגעמאַכט, אויף יעדען נייעם טאַנץ, וואָס מען האָט ערפונדען, אויף יעדען געציעלטען שאַס, וואָס אַ פּועל האָט פון זיין ביקס געטראָגן פּען, אויף יעדעם לשון־קודש'ע וואָרט וואָס מען האָט צוגעמראַכט צו אַ כלי, וואָרום ער האָט געוואוסט, אז נישט מיט דעם מאַטעריאַל פון בענקשאַפט און חלומות וועט ער קענען בויען זיין קאַלאָניע, און ער האָט זיי מיט אַן אמת פּיינד געהאַט, זעהענדיג זייער סקעפּטיציזמוס: „איך ווייס ניט וואָס איהר האָט מיטגעבראַכט פון דער היים, און איהר

וויל נישט וויסען פון אייערע חלומות און בענקענישען, וועלכע איהר שלעפט מיט מיט זיך פון גלות, ווי א שווארצער שאַטען פון א שקלאַף. נישט מיט קיין חלומות און בענקשאַפטען וועט מען דאָ עפעס בויען, נור מיט מעשים, מיט ווירקליכע טהאַטען — אַהן בענקענישען, וואָס איהר שלעפט מיט פון גלות, פון אייער בית-המדרש".

דער יום-טוב האָט זיך אָנגעהויבען מיט גרויס פאַראד. צוערשט האָבען די יונגע לייט פון די אנדערע קאַלאָניעס געוווּזען גימנאַסטישע איבונגען. דערנאָך האָבען זיך די יונגע קאַלאָניסטען געלאָזט זיך יאָגען אויף די פערד. אָנגעטהאָן אין אראבישע אבייעס מיט די ביקסען הינטען אָנגעבונדען, האָבען די סעמיטישע געזיכטער, אָבערענט פון דער זונן, אויסגעזעהן ווי די עכטע קינדער פון דער וויסטע. זייער אנבליק האָט אויף די אנוועזענדע ארויסגערופען גרויס בענייסטערונג — יעדער שאָס פון ביקס, יעדעס טאַפּען פון די פערדישע פאַדקאוועס, יעדע ציוניסטישע פּאַהן אין אַ רייטער'ס האַנד האָט ארויסגערופען בענייסטערטע געשרייען פון קינדער און מענליכע מילער. די בעניי-סטערונג פון די פערזאמעלטע גיז נעוואקסען. עס האָט זיך געדאַכט, אז דאָס אלטע פּאַלק ישראל בעפרייט זיך פון יאָד פון זיין תורה, וועל-כע ער האָט געטראָגען דורך זיין בלוטיגען עוויגען וועג — בעפרייט צום לעבען, שרייט נאָך פאַרם! בענקט נאָך לעבען, וואָס האָט פער-לירען — און האָט נישט מעהר.

און אין איין ווינקעל זיינען געזעסען אייניגע יונגע לייט פון דער קאַלאָניע אויף דער שוועל פון דער שוהל, צווישען זיי אויך מישא, און צוגעקוקט זיך צום שפיעל, און אַ שווערער יאוש האָט געדריקט זייער הארץ: „דאָס איז אלעס“, און איז עס דאָס, וואָס זיי האָבען גע-זוכט אין ארץ-ישראל? איז דאָס, וואָס וועט בעפרידיגען זייער נשמה? וואו איז דאָס פּאַלק? דאָס פּאַלק זיטצט אין גלות און צולויפט זיך איבער אלע ימים, און אלע לענדער, און ווערט אויפגעפרעסען צווישען די פעלקער פון דער וועלט. און וואו איז דאָס, וואָס זאָל אונז ממלא מקום זיין, וואס אונזערע אבות האבען געהאט, דעם גלויבען, דער אידעאל פון אַ משיח'ן? צוליעב דעם זיינען אידען אזוי פיעל אויסגעשטאַנען און דורכגעטראָגען די פּאַהן פון אידישקייט איבער אלע

פייערען פון גלות, אז זיי זאלען זי אים סוף דערפיהרען צו דעם, אז מיר וועלען עהנליך ווערען צו אראבער — לויפען אויף פערד ווי זיי, און שוין קענען שיסען ווי זיי? עהנליך צו זיין צו א ווילדען שטאם פון אראבער, און די פארם און אהנע די יניקה צו שעפען פון די אבות, פון דער ביבל — אראבער צו זיין מיט אייראָפּעאישע שלעכטע מידות, וואָס מיר האָבען זיך אָנגעשעפט אויף דעם גרויסען וועג פון גלות? נור נישט אלע האָבען זיי געקלערט ווי מישא, עס זיינען געווען אזעלכע, וועלכע זיינען שוין מיעד געווען פון גלות און מיעד פון דער מיסיע פון אידישען פּאַלק. זיי האָבען זיך געזאָגט, אז שוין גענוג האָט דאָס אידישע פּאַלק אויסגעשטאַנען צולעבן זיין „מיסיע“. יעצט זאל די „מיסיע“ אן אנדערער אויף זיך נעהמען, און מיר וועלען אָנהויבען לעבען דאָס נאַטירליכע לעבען פון פּראָסטע מענשען, נישט קיין „קדושים“. זיי האָבען דערזעהן אין אַגראַנאַם בלומענטהאַל אַ משיח. טאַקע ער, וואָס האָט גאָר נישט אין זיך פון גלות, קיינמאַל נישט פּערוזכט דעם טעם פון דער „מיסיע“; דער וואָס איז איבער־געגאַנגען פון אן אנדער סביבה צו אונז אין גאַנצען און איז אַ גער־זונדער, נאַטירליכער מענש, ער איז אימסטאַנד צו פיהרען אונז צום ברעג פון נאַטירליכען לעבען, פון פּראָסטע מענשען. ער האָט די נאַטירליכקייט אין זיך; ער הויבט אָן פון זיך, און דורך איהם קען עפעס געשאַפען ווערען.

און ווי מישע מיט זיינע חברים זיטצען אויף דער שוועל פון דער שוהל און קוקען זיך איין, מיט חוזק אויף די ליפען, צום שפיעל. געהט אדורך ה' בלומענטהאל און רופט זיך אן צו זיי: „וואס זיצט איהר דאָ קאַלאָניסטען? איהר ווייס נישט, וואָס אייערע ספקות זיינען, איהר האָב נישט אין אייערע ספרים געלערענט, איהר בין טאַקע אַ גראַ־בער יונג, נור יעדעס שטיקעל וואָס ווערט דאָ געטהאַן בויט דאָס אי־דישע פּאַלק. יעדער ברונען, און יערע אייל ערד, וואָס ווערט דאָ בעארבייט, איז די צוקונפט פון אידישען פּאַלק. אין דעם גלויב איהר און דאָס איז מיין גלויבען און אויף דעם האָט מען מיר די קאַלאָניע איבערגעגעבען. ווער עס האָט ספקות קען די קאַלאָניע פּערלאָזיין“ — זאָגט ה' בלומענטהאל צו מישען ערנסט.

מישא האט געשוויגען.

קאפיטעל 24.

די מלחמה מיט די אראבער.

אין אבענד האט די שמחה געהאלטען אין מיטען בעסטען גאנג; די נאכט איז געווען א דונקעלע און א ווארימע, און דער עולם איז גע-
ווען פערשפרייט איבער די פעלדער, צווישען די ווייסע הייזלעך, און
אונטערגעזונגען ליערלאך, און מען האט זיך אזוי גאר ערלייבט צו זיך
גען א איריש-פאלקס ליערעל. א יונגע מאן, פון א חסיד'עשע משפחה,
האט אנגעהויבען צו זינגען:

אין מיטען וועג שטעהט א בוים,

האט ער זיך איינגעבויגען;

פאהרט א איד קיין ארץ-ישראל

מיט פערוואוינטע אויגען...

דעם עולם איז דאס ליערעל געפעלען, אונטערגעכאפט דעם חסיד'י-
ישען ניגון, און אלע האבען מיטגעזונגען אין כאר. אגראנאם בלר
מענטהאל איז צוערשט נישט צופרידען געווען פון דעם „זשארגאנישען“
זמר, נור בשעת חרות האט ער מוחל געווען. נור אין מיטען זינגען, ווי
דער עולם הערט זיך איין צו דעם יונגען מאן'ס ניגון, דערהערען זיך
צוויי שאסען. זיי האבען פערשטאנען, אז עס איז א צייכען פון שומר
אויף געפאהר. עס הייסט, די אראבער זיינען אנגעפאלען, און די יונגע
לייט האבען זיך געגעבען א לאז צו די שטעלער, געכאפט די ביסקען
אויף די פלייצעס, און געווארפען זיך אויף די פערד — אלע יונגע לייט
סיי די גלויביגע, סיי די סקעפטיקער. עס האט זיך אין זיי אנגעצונדען
דער נאטירליכער פערלאנג צו בעשימצען זייער אייגענטהום. צו
ערשט האט מען געכאפט א שטאלקאטש און בעלויכטעט דעם וועג;
דערנאך האט מען זיך מישב געווען, אז עס איז געפאהר, דאס ליכט,
וואס קען ווייזען די אראבער דעם ציעל צו זייערע ביסקען: זיי זיי
נען געוויס בעהאלטען אין דעם וויין. ארויסגעקומען הינטער דער
קאלאניע, האבען זיי שוין אנגעטראפען דעם שומר, וועלכער איז
אקעגענגעלאפען אין דער קאלאניע אריין אנזאגען די סכנה. עס האט
זיי געלאזט, די אראבער, אין כעס, וואס מען האט ביי זיי אכגעקויפט

דאָס דאָרף, האַבען זיי אויסגענוצט די געלעגענהייט, וואָס די יונגע
 קאַלאָניסטען און די מענער פון זייער שכנישער קאַלאָניע זיינען אַרײַן
 בער צום קאַלאָניע־וויס־טוב, זיינען זיי בעפאלען די „גנות“, די פעל־
 דער און אַנגעהויבען צו ראַבעווען די תבואות פון די פעלדער. די
 צוויי אידישע שומרים וואָס זיי איז געוואָרען אנפערטרויט דאָס גוט
 פון דער קאַלאָניע, האַבען מוטהיג בעשיצט דאָס אידישע גוט, אוועק
 געשטעלט זיך אין צווייען געגען די אראבער. ערשט אז איינער פון זיי
 איז געפאלען פון אַ שאַס פון אַ ביקס, האָט דער צווייטער דערזעהן,
 אז אַלײן וועט ער נישט זיין בכח צו בעשיצען די פעלדער, האָט ער
 זיך געלאָזט איבער דעם אראבישען דאָרף אין דער קאַלאָניע רופען
 הילף. עס איז געווען אַ זיכערער טױט, און נישט קוקענדיג אויף די
 קױלען וואָס זיינען געפאלען פון די גריבער, אין וועלכע די אראבער
 האַבען זיך בעהאַלטען, האָט איהם זיין פערד געטראָגען דורך דער גע־
 פאהר, און פון דערווייטענס האָט ער געשאַסען צו אוויסענגעבענדיג
 וועגען דער געפאהר. אַנגעטראָפּען די רייטערס, וואָס זיינען אַרויס פון
 דער קאַלאָניע, האָט ער באלד אומגעקערט זיין פערד, פאַראויסגעלאָד־
 פען און אַנגעפיהרט זיי, וואו די אראבער זיינען. אלעמען האָט בעלעבט
 אַ בעגייסטערונג און אַ מוטה: זיי האַלטען מלחמה נישט פאר זיך,
 נור פאר דעם גאַנצען כּלל, צו בעפעסטיגען דעם ישוב דאָ, צו רעטען
 דעם אידישען שטאַלץ און אַיינצופלייסען צווישען די אראבער מורא
 און אכטונג פאר אידישעם אַייגענטהום, פאר דעם נייעם איד, פאר
 דעם נייעם ישוב, וואָס בױט זיך דאָ. און מיט קיין זאך קען מען
 די ווילדע שבטים נישט איבערצייגען, נור מיט מוטה און געפאהר.
 האַבען טאַקע די יונגע לײט מוטה אַרויסגעוויזען. אַנקומענדיג צו
 די מחנה אראבער, וועלכע זיינען שוין געפאַהרען צוריק פון דער קאָ־
 לאָניע און האַבען געפיהרט דאָס אידישע גוט אויף וועגען אין זייער
 דאָרף אַרײַן, האַבען די אידישע יונגע לײט בעשטימט מיט'ן טױט
 אַבצוקויפען צוריק דאָס אידישע אַייגענטהום און עס אוועקצונעהמען
 צוריק פון די אראבער. נישט קוקענדיג אויף די קױלען, וואָס האָט זיי
 בעגעגענט פון די גוט ציעלענדע אראבישע רייטער, האַבען זיי זיך
 אַקעגען געלאָזט די אראבער. אַנקומענדיג אין דער נאָהנט האַבען
 זיי זיך פערשפּרייט אין די ווינקעלעך, יעדער בעזונדער, כדי די ארא־
 בער זאָלען זיי נישט טרעפען און בעגעגענט די אראבער מיט אַ מחנה

קוילען. די אידישע יונגע לייט, האבענדיג בעסערס אייראפעאישעם געוועהר, ווי די אראבער, האבען זיך געקענט שטעלען ווייטער ארויס פון דעם אראבישען שום שטח; די אראבישע קוילען זיינען פון זיי אבגעפאלען. דאנענען די אידישע קוילען האבען געטראפען אין די אראבישע מחנות. דאס געיעג האט אנגעפיהרט דער אינזשעניער בלומענטהאל, וועלכער האט קאמאנדירט דערביי, ווי א פאלקאוויק זיין פאלק. ער איז בעגייסטערט און שטאלץ געווען, וואס ער פיהרט זיך מלחמה.

— פערשפרייט אייך — האט ער קאמאנדירט — יעדער איז אן אהרער ווינקעל, שטעהט נישט אין אראבישען ציעל, לעשט אויס די שטאלקאטשען, ווארפט אראב די ווייסע טיכער פון די קעפ, כדי די אראבער זאלען נישט זעהן אייערע פאזיציעס, אראב פון די פערד, שאנצט זיך הינטער די פערד. — צו האט ער שוין פערגעסען זיין לשודקודש דערביי און קאמאנדירט אויף זיין מוטערשפראך, אויף יידיש, נור די יונגע לייט האבען איהם פערשטאנען און מיט אימפעט געפאלגט איהם. די אידישע קוילען האבען באַלד צו שווייגען געבראכט די אראבישע; די אראבער האבען אנגעהויבען צו לויפען מיט שלעפענדיג מיט זיך די וועגען. מישע האט גערופען צו זיין חבר משה, מיט וועלכען ער האט אינאיינעם געוואהנט: — „קום ראטע ווען די וועגען.“ געגעבען זיך א כאפ ארויף אויף די פערד און געבראָזט זיך אין די אראבישע מחנה אריין. א פאר יונגע לייט הינטער זיי שוין, די קוילען פליהען פאר זייערע אויגען פארביי, ווי פונקען פויער, — זיי קוקען נישט, איילען מיט אימפעט אין די מחנה אריין, כאפען שוין אן די אקסען ביי די לייצעס — טאקע זיין פריינד משה גיט א געשריי אויס: „אוי“ — און גיט א פאל אראב פון פערד און דאס פערד אנטלויפט פון אונטער איהם אין סטעפ אריין. אבער די יונגע לייט וואס זיינען זיי נאכגעריטען, זענען שוין ביי די וועגען, רינגלען ארום דאס אידישע גוטס מיט זייערע פערד. דאס אידישע גוט האבען זיי געראטעוועט און די אראבער אנטלויפען, איבערלאזן זענדיג די וועגען ביי זיי, שלעפען מיט זייערע פערדאונדעטע, לאזען זיך אין דארף אריין.

מ'איז אראב פון די פערד און אנגעהויבען צו זוכען די פערדאונדעטע, צוויי יונגע לייט זיינען געווארען פערדאונדעט און איינער איז געפאלען

א טויטער — מישע'ס חבר און פריינד, צייט ער איז דא אין לאנד, משה, וואָס איז געפאלען צו מישא'ס פיס. די אראבער האָבען זייערע פערוואונדעטע און טויטע מיטגענומען מיט זיך אין דאָרף אריין, די פערוואונדעטע האָט מען אויף די פערד מיט די וועגען גערעטער מע אידישעם גוט געפיהרט אין דער קאַלאָניע אריין; ביי דעם טויטען איז געוואָרען אויפ'ן פעלד אויפגעשטעלט אַ וואַך, ווארים עס איז זעהר וויכטיג געווען נאָך די מערקישע געזעצען אויף וועמענס פעלד מען געפינט די טויטע ביים שרייבען דעם פראַטאָקאָל. מורא האָבענדיג, אז די אראבער זאָלען דעם געפאלענעם חבר נישט איבער טראַגען אויף דעם אידישען פעלד, האָט מען אויפגעשטעלט אַ עהרען וואַך. עס זיינען איבערגעבליבען דער אינזשעניער בלומענטהאַל, מישע און אַ פאַר חברים. די פערד אָנגעבונדען, די שטאלקאטשען אָנגעצונדען, די ביקסען גרייט געמאַכט צו בעשיצען זיך פון אַ נייעם איבערפאל, איז מען איבערגעבליבען איבער נאַכט אויפ'ן פעלד ביים טויטען חבר. די נאַכט איז געווען אַ דונקעלע, טיעף אין הימעל האָט בען זיך בעהאַלטען די שטערן, אַ קאַלטער ווינד האָט געבלאַזען פון די הריי'הודה אראָב, פון דערווייטענס האָט זיך דעהערט דאָס קלאַגען פון די שאַקאַלען. וואָס האָבען געוויינט צווישען די שטיינער אין די היילען. עס האָט זיך געדאַכט, אז עס ברומט ביי-נאַכט די אלטע אידישע נשמה, וואָס קומט דאָ אהער פון דעם פינסטערען גלות און קלאַגט אויף איהר גורל. יעדער פון די יונגע לייט איז געווען פער-זונקען אין זיינע געדאַנקען, געזעסען אין זיין ווינקעל מיט זיין ביקס אין דער האַנד און געקלערט וועגען אַ צוקונפט, נישט פאר זיך, נור פאר זיין גאַנץ פאָלק. שטאַלץ האָט זיך ארויף און אראָב געדעהט דער אינזשעניער בלומענטהאַל מיט זיין ביקס אין האַנד ווי אַן אַג-פיהרער, און איז שטאַלץ געווען אויף דעם טהאַט, וואָס ער און זיינע קאַלאָניסטען האָבען בעוויזען. ער איז געווען אַן איינפאַכער מענש, אַ איינפאַכע נשמה, קיין קאַמפליצירטע נאַטור. ער האָט נישט גע-וואוסט די אידישע געשיכטע און נישט געוואָלט וויסען, געוואוסט, אז עס איז געווען אַ אידישעם לעבען אַמאָל, ווען עס איז געווען אַ אירי-שע מדינת דאָ אויף דעם אָרט און עס הויבט זיך אָן אַזאַ אידיש לעבען פון דעם טאַג אָן, וואָס ער איז ווידער דאָ אויף דעם אָרט. אויסגער-שמריכען האָט ער דעם גרויסען גלות און נישט געוואָלט וויסען דערפון

און פיינט געהאט עם — א נאטירליך געזונד לעבען האט ער געוואונשען פאר זיין פאלק דא, אויף דעם לאנד וואו יעדער שריט וועט ווערען אויסגעקויפט מיט בלוט. ער האט גע'חלום'ט פון א גרויסער מלחמה, וואס וועט אמאל דא זיין אויף דעם ארט אין דאס לאנד, צו בעפרייען א גאנץ פאלק. ער האט געהערט די טריט פון די פערד, דאס קלינגען פון די כלי-מלחמה, וואס טראגט זיך אין דער לופטען. דא אויף דעם פעלד וועט אמאל אויסגעקעמפט ווערן די אידישע פרייהייט, דאס אויסלייזען פון גלות, דא וועט זי געבוירען ווערען... ער האט געזעהן דעם אידישען פארלאמענט, אין וועלכען עס ווערט געפיערט די אידישע בעפרייאונג. עס זיצען די בכבוד'גע אידען פון אלע לענדער, די אידישע נאציאנאלע רעגירונג, דער אידישער סנהדרין. ער דערקענט בעקאנטע געויכטער, און די העלדען טראגען אריין אין פארלאמענט די פאנהען, וואס זיי האבען אוועקגענומען פון שונא קעמפ-פענדיג פאר פרייהייט, און בויגען די פאנהען פאר הערצעל'ס פארטרעט, און אפשר איז ער אויך צווישען די פאנהען-טרעגער...

און מישע... ער איז געזעסען ביים טויטען חבר, מיט וועלכען ער האט געטהיילט אלע זיינע חלומות, אלע זיינע אידעען. ער, דער ברודער זיינער, וועלכען ער האט זיך געפונען, ביידע אויפגעצויגען בעזונדער, געטראפען זיך דא אין לאנד. און ביידע גע'חלום'ט די זעלבע חלומות, ביידע דאס זעלבע געקלערט, געהענדיג אין געהיים אין די היילען, אויף די קברים, אויף די אידישע היסטארישע ערטער, און האבען געוואלט ביידע הערען דארט דאס ברוימען פון דער אידישער נשמה. און דא ליגט ער פאר איהם א חלל אויף דעם אידישען פעלד מיט זיין ביקס אין דער האנד. נישט געפאלען איז ער ווי יענע קרבנות, וועלכע מען האט ארויסגענומען ווי די שעפסען פון דער סטארע ארויס, און גע'שחט'ן, נישט געפאלען איז ער א קדוש בעל כרחו ווי א שעפס, ווי די אלע אידישע קדושים אין גלות. נור מיט דער ביקס אין דער האנד בעשיצענדיג אידישעם גוט און אידישען שטאלץ. א, ווי ער האט מקנא געווען זיין חבר דעם טויטען, דער וואס בינדט איהם צונויף מיט די העלדען, וואס זיינען אמאל אויך דא געפאלען. ווי האט ער דעם טויטען קושען געוואלט, קושען געוואלט זיין בלוט, זיינע יונגע יאהרען און ווי גליקליך און שטאלץ איז ער

געווען אויף איהם. שרייען האָט ער געוואָלט מיט דעם גאנצען קול.
איבער דעם גאנצען לאַנד, אז די ערד זאל הערען.

— „אידען, אַ גרויסע ישועה איז געקומען, דער ערשטער קרבן.
וואָס פאלט נישט ווי קיין שעפּס, נור ווי אַ העלד!“ — אזאַ בלוט איז
הייליג און רייג, און דאָס איז שפייז פאר דעם חיות פון אַ פאַלק.
איז אזאַ בלוט נישט הייליגער און שענהער פאר די אלע טייכען בלוט.
וואָס זיינען געוואָרען פּערגאָסען ביז יעצט ביים אידישען פאַלק? —
ער איז ערציטערט געוואָרען ביי דעם געדאַנק...

קאפיטעל 25

די תימנ'ער אידען.

איבער דער וויסטע איז געגאנגען אַ שטים און איז אָנגעקומען
אין תימן, אין אראביען, אז עס איז געקומען די ערלייזונג פון זייערען.
און די בני־ישראל הויבען זיך אָן צו בעועצען אין זייער פאטערלאַנד.
און די אָנגליקליכסטע פון די אָנגליקליכע — די תימנ'ער אידען,
וועלכע האַלטען זיך דאָרט אויף פון ערשטען חורבן אָן און זיינען געדי
וואָרען די קנעכט פון פעטער ישמעאל, די וואָס טראָגען נאָך דעם
פֿלעק פון דער געטהאָ ביז'ן היינטיגען טאָג, — האָבען זיך אָנגעהויי
בען צו קלייבען אין זייער פאטערלאַנד. אויף קליינע שלעפֿשיפען
האָבען זיי זיך געלאָזט מיט ווייב און קינד איבער'ן ים, פּערוואָגעלט געדי
וואָרען אויף פּערישע־דענע ברייגען, די העלפט איז פון זיי אויסגעדי
שטאַרבען אויפ'ן וועג פון פּערישע־דענע קרענק, הונגער און נויט, און
אין אַ שענהעם פריה־מאַרגען זיינען צום יפו'ער ברעג צוגעשוואומען
צוויי בערלענקעס מיט די תימנ'ער אידען. זיי האָבען געלאַנדעט אויפ'ן
ברעג מיט די ווייבער און קינדער, און דערהערט, אז זייערע פיס האָר
בען מיט אַן אמת בעטרעטען דעם הייליגען באָדען, האָבען זיי זיך מיט
די געזיכטער געוואָרפען אויף דר'ערד און געקושט די ערד. זיי האָבען
נישט געוואוסט וואָס צו טהאָן פאר פרייד, געוויינט פאר גליק, געדי
זונגען, געטאַנצט און ארויסגעלאָזט פון זיך ווילדע געשרייען, וואָס

זיי האָבען מיט זיך מיטגעבראכט פון דער וויסטע. צוערשט האָט מען זיך מיט זיי זעהר דערפרעהט — די פני און די „חשובי יפו“ זיינען זיי אקענען ארויס אויפ'ן ברעג, אויפגעשלאָגען פאר זיי שטעלער, ביידלעך און בעזאָרגט זיי מיט ברויט צו שטילען זייער ערשטען הונגער. אָבער די תימנ'ער אידען האָבען נישט געוואָלט בלייבען אין יפו, וועלכע האָט אַ קליינע ראליע געשפיעלט אין זייער פאָנטאזיע, און זייער רעליגיעזער עקסטאָז האָט געטראָגען זייער ערשטען טריט קיין ירושלים, צום הרהיבית, צו דער כותל-מערבי. דעם וועג פון יפו קיין ירושלים האָבען זיי געמאַכט מיט ווייב און סינר צרפוס, און אז זיי האָבען פון דערווייטענס דערזעהן די הייליגע שטאָרט, פון וועלכער שפיצען פון קאטוילישע קירכען און מאַכמעדאנישע מעטשע-טעם האָבען ארויסגעקוקט, איז געוואָרען צווישען זיי אַ שרעקליך געדוויי, אַ געוויין פון פרייד און פון צער, וואָס זיי זעהן די הייליגע שטאָרט און זעהען זי אין איהר פערשקלאָפונג. לאַנג זיינען זיי געדלעגען אויף דער ערד, איינגעגראָבען די פנים'ער אין דעם זאָמל, און געגעבן פון זיך שרעקליכע ברומען.

אין ירושלים זיינען זיי אָנגעקומען צו תשעה-בבא, ווען די גאַנצע אירדישע בעפעלקערונג קומט זיך צונויף פאר דעם כותל מערבי. די נאַכט איז געווען אַ דונקעלע, אַ שרעקליכע ירושלים-נאַכט; פון די היילען ארום דער שטאָרט האָט זיך געהערט דאָס קלאָגען פון די שאַ-קאלען און עס איז געווען, ווי עס רופען די בת-קולות פון די היילען, און ברומען ווי די טויבען: „וועה איז מיר, וואָס איך האָב מיין הויף חרב געמאַכט.“ פאר דעם כותל מערבי זיינען שוין געווען פערזאָ-מעלט אלע פערשיעדענע ערות פון אירען, וואָס וואוינען אין ירושלים. די ספרדים זיינען געקומען אין זייערע מערקישע טורכאנען, מיט די גרויסע גרינע גארטלען, שוואַרצע בערד, מיט אָבגעברענטע געזיכטער. מיט גרויסע שוואַרצע אויגען, רמב"ם קעפ, און שבא-תי-צבי-קעפ אין די זאַקען האָבען זיי זיך געוואָרפען אויף דר'ערד פאַר דעם כותל מערבי. פוילישע אידען אין די שוואַרץ-אַטלאַסענע צוריסענע קאַ-פאַטעס מיט די שטריימלען; די אויסגעבלייכטע פנים'ער האָבען זיך איינגעגראָבען אין די גרויסע שפארעס צווישען די שטיינער פון דעם כותל מערבי און אריינגעוויינט אין זיי; די בוכארער אידען אין זייערע קאַלירטע מאַנטלען, אין די פוטערנע היטלען — אלעס איז

געלעגען אויף דער ערד. די ליכט אין די אויל לעמפלעך האָבען זיך געברענט צווישען די שפּאַלמען פון די גרויסע שטיינער, און די קולות און די יללות האָבען זיך געריסען אין הימעל אריין: „איכה ישבה בדרך העיר“. עם האָט זיך געדאכט, ווי עם זיינען זיך צוזאמענגעקומען די אירען פון אלע עקען און ליגען אונטער דער וואנד, זיי זיינען ארויסגעוואָרפען אויף דער צווייטער זייט וואנד, צווישען זיי און גאָט שמעהט אַ וואנד און זיי רופען און שרייען צו גאָט דורך דער וואנד: „גאָט, פּערהייליג דיין נאָמען איבער דער גאַנצער וועלט“. און די וואנד איז שטום און קאלט, און זאפט אין זיך אריין די טרעהר רען און געשרייען און פּערשווייגט אלע געבעטען, וואָס ישראל וויינט איבער זיינע צרות. אלע טרעהרען קומען אהער צושווימען דאָ, צו דער וואנד, און דאָ, ביי דער וואנד, שטאַרבען זיי אָב, און ווערען פּערלאָרען און איינגעזאפט פון שטיינער. אַ, ווער וואָלט געקומען און צובראַכען די וואַנד צווישען ישראל און זיין גאָט!...

די נאַכט איז געווען שוואַרץ און צאַרענדיג, אַ שרעקליכע קאַלמע ירושלים־נאַכט פון ערנסטקייט; גאָט־פאַרכט איז געלעגען אין דער לופט און די שטימע פון דער שכינה האָט געקלאָנגט אין אלע היילען ארום דעם אלטען מויער. אין דער שוואַרצער נאַכט האָבען זיך אריינגעריסען די תימנ'ער אירען; זייערע ווייסע קיטלען האָבען זיך געבלייכט אין דער דונקעלער נאַכט, און ווי זיי זיינען אָנגעקומען פאר דעם כותל מערבי און דערזעהן די אירען, וואָס ליגען פאר איהם, און דערהערט דאָס געוויין, זיינען זיי ווי איין מענש, מיט ווייב און קינד, געפאלען מיט די פנים'ער פאר דער וואנד, אויסגעשפּרייט די הענד צום הימעל און אַ גרויס געשריי, דאָס געשריי פון דער וויסטע, דאָס געשריי פון דער אירדישע עולה האָט זיך געריסען פון זיי אין דעם שוואַרצען הימעל אריין. זיי האָבען דערזעהן, אז זיי זיינען געוואָרען אַבגענאַרט, משיח איז נאָך נישט געטומען, די ערלייזונג איז נאָך נישט דאָ.

קאפיטעל 26.

די אבגענארמע האפנונג.

קבער מען האט עפעס נעמוזט טהאז מיט די תימנ'ער אירען; זיי האבען זיך ארומגעוואלגערט איבער די גאסען מיט ווייב און קליינע קינדער, ארעם און קראנק, קיין העמד אויפ'ן לייב, קיין ביסען ברויט גיין מויל, קיין דאך איבער'ן קאפ. זיי זיינען געקומען מיט די ווייבער און די קליינע קינדער צו די טהויערען פון די שוהלען און די בתרי פדרשים און אויסגעשפרייט זיך ווי אין דער וויסטע, און גע'טענה'ט אז דאס איז דאס לאנד, וואס גאט האט פערשפראכען זייערע עלטערען, אויף דעם לאנד האבען זיי אזוי לאנג געווארט און אויסגעשטאנען אלע ענינים פון די אראבער — דאס איז דער שכר? די שטארקערע פון זיי האט מען גענומען און צושיקט אין די אידישע קאלאניעס, און די שוואכערע, און די עלטערע, און די ווייבער און די קינדער האבען זיך, ווי דער זאמד, איבער אלע גאסען פון דער הייליגער שטאדט ארומגע-וואלגערט מיט פערבלענדטע, טרוימענדע אויגען פון הונגער, קראנק-הייט און רעליגיעזען עקסטאז.

אויך אנגאנג בלומענטהאל האט אריינגעקראגען אין זיין קאלאניע א צאהל תימנ'ער, מיט די ווייבער און קינדער, פאר וועלכע די פועלים האבען אויפגעשטעלט ביידלעך אין דער קאלאניע און צוגע-נומען ווי ברידער. ביי די פועלים האט זייער אנקומען ארויסגערופען גרויס בעגייסטערונג. זיי, די „טרוימער“, האבען דערזעהן, אז די אירעע פון משיח'ן איז נאך נישט אבגעשטארבען ביי אירען, אז זי לעבט צווישען פאלק, און דער נאמען פון משיח'ן האט גערופען די אונגליק-ליכע פון דעם ווייטען תימן און געטראגען זיי איבער דעם ים און הייליגען לאנד אריין. זיי האבען דערפיהלט די ברידערליכע נשמה וואס האט געלעבט ווי ביי זיי, ביי זייערע עלטערען, אויך דארט אז דער וויסטע, ביי יענע אירען, כאטש זיי האבען זיך נישט צוזאמען געטראפען, נישט בעגעגענט זיך דורך דער גאנצער צייט, וואס איר זיינען אין גלות, זיי, די אידיש-רוסישע סטודענטען, וואס האבען שוין אליין קייג אמונה געהאט, זיינען בעגייסטערט געווארען פון דעם

רעליגיעזען עקסטאז, וואָס לעבט נאָך צווישען די תימנ'ער. זיי האָבן בען דערזעהן אין זיי די נאָקעטע אידישע נשמה, וואָס האָט זיך אומער טום געקענט ערהאלטען אין איהר קלאַרהייט — צי צווישען די צי ווילזירטע איראָפּעער, צי צווישען די ווילדע אויטאָמישע שטאַטען, אין די וואַרימע צוהיצטע זאמדען פו דער וויסטע. זיי האָבען זיך אַנטגעכאַפט אַן די תימנ'ער און געלעבט מיט זיי, נור די תימנ'ער האָבען נישט געוואָלט געהן צו דער אַרבייט אין די אידישע קאַלאָניעס, זיי האָבען נישט געוואָלט זיין קיין עבדים, נור האָבען געפאָדערט זייער חלק אין אַרץ-ישראל. זיי האָבען געגלויבט באַמונה שלמה, אז אַרץ-ישראל געהערט צו אלע אידען, אז יהושע בן נון האָט אלעמען צוטהיילט דאָס לאַנד. זיי האָבען זיך צוזאַמענגעקליבען אין די פעלדער און ניט געוואָלט אַרבייטען — געפרעגט: „וואו וואָהנט דער נשיא, וועלכער צוטהיילט די ערד פון אַרץ-ישראל?“

עס האָבען זיך באַלד געפונען ביי זיי אייניגע יונגע לייט פון די „פועלים“, אונטער זיי מישע, וועלכע האָבען געוואַרפען די אַרבייט און אַרויסגעגאַנגען צו די תימנ'ער, וואָס האָבען געהאַרט ווי אַ מחנה פערלאַזטע פייגעל אויף די פעלדער. טאָס אַמאַל זיינען זיי זיך מעהר צוזאַמענגעקומען.

די ווייבער האָבען געטראָגען זייערע קינדער אָנגעבונדען אויף די רוקענס. די מענער, דארע, אַבגעברענטע געזיכטער, מיט די שוואַרצע געגרייזעלטע פּאות, וואָס האָבען אַרויסגעקוקט פון די ווייסע ליילע-כער, האָבען געציטערט פון ווינד, אַנידערגעלעגט זיך אויף די פעלדער מיט ווייבער און קינדער. די קינדער האָבען געשריען, געוויינט, די מוטערס האָבען זיי איינגענומען, מייל געשטעקט אין די קינדער'ס רויטע מיילכעלעך ביינדרעלעך, וועלענדיג זיי אַבנאַרען, אז זיי זיינען אַדער טרינקען; די מענער זיינען געזעסען נעבען זיי, די קעפּ אַראַב געלאַזט אויף דער ערד, און נאַכגעקלערט וועגען דעם, וואו איז גאָט'ס הבטחה. דער ספק איז קיינמאַל, קיינמאַל נישט אַריינגעדרינגען אין זייערע הערצער, אויסשטעהענדיג די אלע ענויים און שאַנד פון זייערע אַראַבישע שכנים, גלויבענדיג, אז דער רבונג-של-עולם וועט אַמאַל זיי בעצאַהלען פאַר די ענויים. די אַמונה, וואָס האָט אויסגע-האַלטען אזוי פּיעל הונדערטע יאָהרען און אזוי פּיעל צרות, האָט אַנט-געהויבען צו וואַנקען אויף דעם באַדען פון זייער צוגעזאַנט לאַנד. איז

טאקע אלעס, וואָס גאָט האָט צוגעזאָגט אונזערע עלטערען אברהם, יצחק ויעקב — דאָס ארץ זבת חלב ודבש, זאָל עס חלילה נישט וואהה זיין? איז דאָס נור אַ חלום געווען? אָ, ווי שרעקליך זיינען געווען די ענויים דאָ, אויף דעם הייליגען באַדען, נישט איבער געלד און הונד נער, נור, חלילה, וואָס גאָט'ס הבטחה ווערט גישט מקוים. עס האָט זיך געדאכט, אז דאָס אלטע פּאָלק ישראל, קומענדיג אויפ'ן ברעג פון זייער צוגעזאָגט לאַנד, הויבט אָן צו צווייפלען אין די הבטחות פון יהוה, און אַ שרעק קוקט ארויס אין די אויסגעלאָשענע שוואַרצע אויגען פון די מענער, פון די ווייבער, דער שרעק פון אַכגענאַרטע האַפנונגען, וואָס האַבען אזוי פיעל געקאָסט.

שרעקליך איז געווען איבערצוטראַגען דאָס בילד פון יאָוש. די יונגע לייט זיינען געלאָפען אין די קאַלאַניעס ארום, האַבען געבראכט מעהל, ברויט, קארטאָפּעל, אַנגעלעגט אַ פייער און געקאָכט פאר זיי. די נאָכט האָט זיך שוין גערונקעלט, אַ שוואַרצע פיטסטערניש האָט אַרומגענומען די פעלדער, די קינדער האַבען זיך אַנגעהויבען צו טוליען צו די מוטערס, דאָ און דאָרט האָט מען געהערט ווי אַ טימנ'ער לערנט זיין משניות, אָדער גיט אַרויס פון זיך אַ משונה'דיג ווילד קול, זינדיגענדיג אַ טרויעריג, מעלאַנכאָליש ליעדעל צו יהוה, און עס איז געווען אַ גרום, אַ צייכען, אַ געשרי, אז ניין. נאָך נישט האַבען זיי אַנגע-וואַהרען די האַפנונג אין יהוה, זייער גאָט לעבט און זיינע הבטחות וועלען מקוים ווערען.

קאָפימעל 27

איבער די פעלדער פון יהודה.

איבער די וויסטע פעלדער פון יהודה איז מישא צוריקגעגאנגען קיין ירושלים צו זיין ווייב, וואו ער האט זי געלאזט, ווען ער איז אב אין די קאלאניעס.

אַ טרויעריגער געפיהל האָט געדריקט זיין האַרץ, ווען ער האָט פער-לאזט דעם פעטען טאל, וואָס ליגט הינטער די תרדיהודה. צום לעצטען מאל, ווען די זונן איז אויפגעגאנגען, האָט ער פון די פער-

שטיינערטע יהודה-בערג געווארפען זיין בליק אויף דעם טאל, איז
 זועלכען עם ליגען די קאלאניעס פון יהודה.

א גרויסער ים פון ווייסען קאלף-שטיין האט געבלייבט זיך אין
 דער אויפגעהענדער זונן. און אין דעם ים האבען זיך געוויזען, ווי
 קליינע אינזלען, קליינע גרינע קופקעלעך בוימער און שטיקער גרינע
 בעוואקסענע פעלדער פון די אידישע קאלאניעס.

די קליינע אינזלעך זיינען ערות פון א גרויס בענקעניש, וואכ
 האט זיך ערוועקט אין אידישען פאלק נאך ערד, נאך א היים — האט
 ער זיך געטראכט — און דאס זיינען די ערשטע פונקטען, די ערשטע
 ווינקעלשטיינער, וואס זיינען געלעגט געווארען צו ערבוען די נייע
 היים. און די ווינקעלשטיינער פערלאזט ער יעצט... פערלאזט ער ניט
 מיט זיי דאס גרויסע בענקשאפט, וואס האט זיך אין הארץ ערוועקט
 צו זיך אליין, וואס האט איהם דא אהער געשלעפט צו די ווינקלען?
 — און ער האט זיך ארומגעקוקט איבער דעם גאנצען לאנד ארום, וואס
 האט זיך אויסגעצויגען הינטער די פיס פון די הרי יהודה און איז גע-
 לעגען אויסגעשפרייט פאר איהם, ווי אויף דער האנד.

די לופט איז געווען אזוי קלאהר און דורכזיכטיג, אז מען האט
 געזעהן די ברעגען פון לאנד ארום יפו, ווי זיי טרעטען אריין אין ים
 אריין. און דאס לאנד איז וויסט ארום און ארום. ווארנישט-וואו ווייזט
 זיך א בויס, גרינט זיך א גרינע בייט, צינדט זיך אן א רויט ציגעל-
 וואנד פון א שטיבעל, ווייסען זיך ווייסע קליינע, רונדיגע קופעלן.
 געטארט ארויס א הויכער שפיטץ פון א מחמדנישען מאשעט וואס האט
 זיך פערבלאנדזשעט אין א אראבישען דארף. און דאס איז עס דאס
 ווינקעל, וואס האט געזאלט שטילען זיין בענקשאפט, וואו ער האט גע-
 זאלט געפינען די רוה און דעם וועג צו זיך. און זיין בענקשאפט האט ניט
 אויפגעהערט. עטוואס האט ער יא געפונען — נור דעם וועג צו זיך
 איז דאס נישט געווען.

א גרויס בענקשאפט האט איהם ארומגענומען נאך דער נשמה
 פון פאלק. דארט וואו דאס אידישע פאלק לעבט — לעבט די נשמות
 פון פאלק. און נאך דעם האט ער געבענקט. און דאס האט ער נישט
 געפונען. אליין האט ער זיך געפיהלט דא. יעדער איינער פון די דא,
 וואס זיצען דארט, איז אליין — קליינע אינזלעלעך, וואס זיינען אב-
 געריסען פון גרויסען, גרויסען לאנד. און צווישען זיי און דער בוימער

ערד ליגט א גרויסער ים און קיין וועג געפינט זיך נישט צו דער מוטער-
 ערד. זיי זיינען פּערשאלטען דא אליין, דורך דעם געפינען זיי זיך ניט.
 און עפעס ווי א גרויסע משא איז איהם אראָב פון די פלייצעס.
 ער פיהלט, ער האָט א גרויסע זאך פּערלאָרען. נור דאָס מאַכט איהם
 נישט טרויעריג, פּערקעהרט, ער פיהלט זיך לייכט. עס איז איהם עפעס
 ליכטיגער געוואָרען פאר די אויגען. אין האַרץ צינדט זיך אָן א נייע
 בענקשאַפט. און ער פיהלט וואָס דאָס איז — ער בענקט נאָך דעם
 אידישען פּאָלק.

דאָרט וואו אידען זיינען, טראָגען זיי מיט זיך נאָך עפעס אזעלכעס.
 וואָס דער איד דארף דאָס, זייער לופט און זייער היימלאַט. און עס
 דאכט זיך איהם, אַ שכינה געהט מיט מיט זיי וואו זיי קומען. און
 די שכינה איז דאָרט געבליבען אין גלות און איז פּערטריבען געוואָרען
 פון די בערגער דאָ, פון דער ערד דאָ. און די שכינה, און די נשמה
 זוכט ער. און דאָרט איז זי מיט זיי.

און עס האָט זיך איהם פאַרגעשטעלט אַ בילד — ער זעהט ווי
 נבזראדן טרייבט די אידען פון ירושלים ארויס, טרייבט זיי פון די
 בערגער פון יהודה אראָב צום ים צו. דאָרט ביים ברעג פון ים
 שטעהען די שיפען גרייט, וועלכע זאָלען פיהרען די אידען אין גלות
 אריין. און ער איז אויף צווישען די גולים. אַט האָט ער זיך ארויס-
 גע'גנב'עט פון דער מחנה, אוועקגע'גנב'עט זיך פון נבזראדן'ס זעל-
 נער, בעהאַלטען זיך אין אַ טאַל און איז אליין אין לאַנד איבערגעבליבען.
 ער וועט זיך דאָ בעזעצען, דאָ וועט ער זיך אויפהאַלטען, אין לאַנד
 אריין און ווידער אַמאָל דעם ישוב בעשאַפען. פון דערווייטענס זעהט
 ער די גולים זיינען שוין צום ברעג ים צוגעקומען, ווערען שוין אין די
 שיפען געטריבען, און ער אליין איז דאָ, אין די בערגער איבערגעבליבען.
 און עס כאַפט איהם אָן אַ גרויס בענקשאַפט נאָך די גולים, נאָך
 אידען, צו געפינען זיך דאָרטען וואו זיי זיינען, מיט זיי צוזאמען
 זיין. עפעס פיהרען זיי מיט מיט זיך, עפעס האַבען זיי מיטגענומען
 מיט זיך... און ער קוקט זיך אין די בערג ארום, אויף די פעלדער.
 אויף די פּערלאָומטע דערפער. ווי פּרעמד זיי זיינען איהם ... און
 ער אנטלויפט פון זיי, לויפט צום ברעג ים אראָב. אַט זיינען שוין די
 שיפען אַבערפּאַהרען, פיהרען שוין די אידען אין גלות אריין. און ער
 איז אליין אויפ'ן ברעג געבליבען. ער שטרעמט אויס די הענד נאָך

די שיפען און שרייט מיט א גרויס קול און בעט זיך ביי זיי : „נעהמט מיך מיט ! נעהמט מיך מיט !... איך וויל אויך זיין צווישען איך !“... מיט א האַט, בשעת ער האַט געטראכט דאָס, אין די בערגער זיך אומגעקוקט, וואו ער איז געגאנגען אויף דעם אויסגעטראַטענעם וועג. ארום און ארום זיינען געשטאַנען די שטיינערנע הויכע בערג און זיינען שמום געווען, און פערשאַלטען זיינען זיי געווען. עס האַט זיך געראכט, ווי אַ קללה ליגט אויף זיי, אז נישט אידען זיינען אין גלות, נור זיי, אַט די בערג און דאָס לאַנד זיינען אין גלות. די נשמה פון לעבען איז אַוועק פון זיי, איז מיטגעגאנגען מיט די אידען אין גלות. אריין און זיי איבערגעלאָזט — טויטע, פערשאַלטענע שטיינער. און פריהער וועלען זיי נישט בעלעבט ווערען, ביז אידען וועלען ניט צוריק קומען און זיי מיטברענגען די נשמה.

און מיט דעם געוויינט, וואָס ער האַט יעצט געפונען, איז ער געײַ געגאנגען אַ פּרעהליכער איבער דעם באַרנ קיין ירושלים אריין צו זיין יוג ווייבעל.

מיט דעם טאָג מיט איז ער קיין ירושלים אריינגעקומען. די נאַכט האַט זיך גערוקט איבער ירושלים אַ פעטע און אַ פינסטערע ווי די טרויעריגע נעכט אין די אלול־טעג. אין מערב האַט זיך אַנגעצונדערן אַ גרויס ליכט פון דער אונטערגעהענרער זון און דער באַלעם פון דער זון האַט זיך לאַנג, לאַנג געקוילערט איבער דעם ווייטען, ווייטען אַרץ־ישׂראל הימעל, ביז ער איז פּערטרונקען אין די טונקעלע נעבעל־ימים, וואָס האַבען, ווי שוואַרצע פינסטערע חיות, געלויערט אויף איהם ביים עק הימעל.

און פון דער צווייטער זייט איז ירושלים שוין אין טונקעלהיים געלעגען.

ער איז דורכגעגאנגען די גאַלגאַטע און אַ ציטערניש האַט איהם אַרומגענומען פאַר דער טרויעריגער בלוטיגער געשיכטע פון זיין פאַלק, פאַר דער גרויסער בלוטיגער נקמה, פאַר דעם, וואָס האַט זיך אַמאַל זיך אַבגעשפּיעלט אויף דעם פּלאַץ. ..

און ווי קומען זיי, די פרעמדע פעלקער, די ווייטע, צו נעהמען נקמה פאר דעם וואָס האָט זיך געטהאָן צווישען ברידער? — האָט ער זיך געטראַכט — און ווי שרעקליך מוז דער יעניגער, פאר וועמען זיי נעהמען נקמה, ליידען פאר דעם בלוט און טויט פון זיין פאָלק, פון זיינע ברידער און שוועסטער. ווען וועלען זיינע ליידען אָז ענד נעהמען? — עס האָט זיך איהם געדאַכט, אז ער הערט די קרעכצען פון דעם, וואָס איז דאָ געפייניגט געוואָרען, נישט פאר די ענויים, וואָס ער האָט אַמאָל דאָ געליטען, נור פאר די ענויים וואָס ער ליידט ביז'ן היינטיגען טאָג, פאר די עולות וואָס מען טהוט אין זיין נאָ-מען. און אַ גרויס רחמנות האָט איהם אַרומגענומען אויף דעם ליי-דענדען...

ער איז ווייטער געגאנגען און איז אָנגעקומען אין דעם קליינעם געסעל וואָס פיהרט דורך די בערגעבניסקירכע. שטיל איז געוועזען אַרום און טויט, ווי מען וואָלט געהערט דאָ דעם צער פון דער וועלט-נשמה, וואָס איז אַרויסגעגאנגען פון דעם קבר דאָ. יעדעס ווינקעל דאָ האָט געמעמט מיט טויט און שרעק פאר דעם גרויסען ערנסט, וואָס ליגט דאָ אויפגעוואהרט, פאר דעם כח פון דעם וואָס האָט געפיהרט די וועלט, און נאָך מעהר, פאר דעם כח פון די, וואָס האָבען זיך גע-שמעלט געגען דער וועלט און אויסגעהאַלטען די קאָנקורענץ פון פייער און שווערד ביז'ן היינטיגען טאָג... דאָס אָרט דאָ האָט איהם דערמאָנט אָז דער שטאַרקייט פון זיין פאָלק, און שטאַלץ איז ער גע-וואָרען איבער דער גרויסער פּערגאַנזינהייט, איבער די געשיכטע פון די ריעזען, פון זיין פאָלק...

אָנגעקומען איז ער אין די אלטע שטאָרט אַרײַן. בעלעגערט און איינגענומען איז געווען דאָס ווינקעל פון דער וועלט, די מוטער וואָס האָט געטראָגען אין איהר שוים די לעהרער פון דער וועלט איבער אלע דורות — דורך ווילדע, שמוציגע אראבער, וועלכע האָבען יעצט געהאַרט פאר זייערע הייזער, פון וואנען עס האָט זיך געטראָגען אַ געשטאַנק פון געבראַטען שעפּסען-פלייש. ביי דער שיין פון זייערע אויל-לעמפלעך האָבען זיי זיך אַוויסגעזעצט פאר די טהירען, קאווע גע-טרונקען, הויך געשריען, געהאַנדעלט, געבעטען צו אַללאַ, און די קעפּ און בערד זיך גענאַלען.

ער איז אנטלאָפּען פון זיי און איז אריין אין דעם אידישען קוואַר, טאָל, וואָס איז געלענען אויף יענער זייט מויער, ביי דעם בוכארער קוואַרטאַל.

פון די פענסטער האָבען זיך שוין געוווּזען אָנגעצונדענע ליכטלעך, פון טייל שטיבען האָט זיך געהערט זינגען דעם שבת מקבל פנים זיין, באלד האָבען זיך איבער די גאסען געוווּזען אָבגעוואשענע אידען, אין זיידענע קאָפּאַטעס אָנגעטהאַן. בוכארעס אין זייערע קאַלירטע כאַלאַטען, ספרדים אין בלאַה־פּערבינדעטע קעפּ זיינען אַהיים גע־גאנגען פון דעם כותל־מערכי, פון דאוונען. פאר די טהירען האָבען זיי אָבגעווארט די אָבגעוואשענע ווייבער און פון די אָפּענע פענסטער האָט זיך ארויסגעריסען דער געשמאַק פון פיש

ער האָט זיך דערמאָהנט, אז ס'איז היינט פרייטאָג אַבער, און דער היימישער געשמאַק האָט איהם אַ גרום אָבגעגעבען פון דער היים, און ער האָט זיך דערפרעהט, וואָס ער געפינט זיך צווישען דעם היימישען עולם. עס האָט איהם געפרעהט, וואָס ער געהט אַהיים צו זיין ווייב. ער האָט געוואָלט האָבען איצט אַ הויז, אַ היים, און געבענקט נאָך קינדער, און אָנגעהויבען צו טראכטען וועגען אַ תּכּלית. די טונקעלע נאַכט האָט אין איהם געוועקט דאָס געפיהל צו ווערען איינגעזעציג, צו זוכען זיך אַ היים, אומצוקעהרען אין פאַלק אַריין. און געטראכט האָט ער וועגען דעם, אז ער דארף געהמען זיין ווייב. און ווי אַם שנעלסטען אוועק פון דאנען, אוועק צווישען אידען און זיך געהמען צו אַרבייט, צו אַ תּכּלית. עס איז די העכסטע צייט.

ראחעל האָט געוואָהנט ביי זיינעם אַ פריינד, אַ יונגען קינסטלער, וועלכער האָט זיך בעזעצט אין ירושלים, געוואָלט שעפען אידישע סאַרמען פון אידישען מקור.

ער איז אריין אין שטוב מיט אַ געוויסע שאהם, מיט אַן אייני־געהאַלטענער איינגעשפארטער פריינד און בענקשאפט נאָך זיין גע־ליעבטע. ער האָט זי ניט געטראָפּען אין דער היים. דער פריינד האָט געשמייכעלט: „ראחעל איז געגאנגען צו אַ שכן, אַ בעקאַנטען חסיד, הערען קידוש. זי איז פרום — שמייכעלט דער פריינד — און זי געהט הערען יעדען שבת קידוש“.

ער איז איהר ארויס אקעגען. ער האָט זי געטראָפּען געהענדיג צוריק. אין דער טונקעלער נאַכט האָט זיך געווייסט איהר העל קלייד

און די שמאלניקע פיגור, וואָס איז געווען געגליכען צו אַ יונגע פאלמע. זי האָט איהם נישט דערקענט, איז עפעס געווען פערקלעהרט, ביז ער איז נאָהנט צוגעקומען צו איהר און זי גערופען מיט'ן נאָמען. זי האָט גרויס די אויגען געעפענט און די פרייד האָט זיך גע־הערט אין איהר שטים:

== ווען ביסט דו געקומען ?

— נור אַט וואָס, אין שבת אריין. איך האָב פּערגעסען, עס איז היינט פרייטאָג — פּערענטפּערט ער זיך — קום אין שטוב אריין. און זי פיהרט איהם אין שטיבעל אריין. אויפ'ן טישעל, בעדעקט מיט אַ ווייס טישטוך, ברענען זיך צוויי ליכטלעך אין לייכטערלעך. זי ווערט רויט, וויל זיך פּערענטפּערען:

— אַ שעהנער מנהג. ביי דער שכו'טע געלערענט.

מישאַ האָט זי פּערשטאַנען, געזעהן איהר גאַנצע נשמה אין די ליכטלעך. ער האָט געוואוסט, אז זי האָט געהאַט אַ נויגונג צו פרום־קייט, ווען זי איז נאָד געווען אין דער היים, און דאָ, אין ירושלים, ביי די פּרומע אידען, האָט זיך די נויגונג ביי איהר געשטאַרקט. און אפּשר יעצט, ביי איהר צושטאַנד, איז עס אַ טרייסט, וואָס זי זוכט זיך אין דער אלטער אידישער פאַרמע. אין די צוויי ליכטלעך האָט ער געדזעהן איהר גאנץ בענקשאפט נאָד רוח, און ארט וואו דעם קאַפּ אהין צו טהאָן... און ער האָט אויף איהר גרויס רחמנות געקראָגען און געוואַלט איהר זאָגען אַ טרייסט־וואָרט, און זי, זעהט זיך אויס, האָט געוואַרט דערויף, נור ער האָט געשוויגען און פאר גרויס אויפּרעגונג די בריילען זיך געווישט. ער האָט אָנגעהויבען צו שמאַמלען:

— ראַחעל, איך האָב דיר עפעס צו זאָגען... עפעס צו זאָגען... אָבער זיי פּרעהליך, ראַחעל... עס וועט נוט זיין, זעהר נוט זיין... — און איהר דעם ארבעל געגלעט.

== ביסט דאָד הונגעריג, — האָט איהם דאָס ווייבעל אָכנעענט־פּערט אויף די רייד.

ער האָט זיך ביי איהר אין שטיבעל דערפיהלט אין דערהיים, צום ערשטען מאל אין דערהיים, און איהר שטים — „ביסט דאָד הונגער־געריג“ — האָט ביי איהם געקלונגען ווי אַ טיעפע, טיעפע מוטער־משפּחה־דיגע שטים. ער האָט געשמייכעלט:

— יא, ראַחעל.

זי האָט איהם פון שכן, דעם קינסטלער, דאָס נאַכט־עסען אַרײַני־געבראַכט, וועלכעס ער האָט געגעסען מיט גרויס אַפעטיט און פער־געסען זי מיטצובעטען, נור עפעס וועגען וואָס געקלערט, עסענדיג. נאַכ'ן עסען האָט ער זי געבעטען, אז זי זאָל מיט איהם אויף דער גאָס אַרויסגעהן. ער האָט איהר עפעס צו זאָגען. זיי האָט געוואַרפען אויף זיך אַ טיבעל און איז מיט איהם אין געסעל אַרויס.

די נאַכט איז געווען פעט און טונקעל און די גרויסע שטערען האָבען פון דעם הימעל אַראַבגעשיינט. פון די אַפענע פענסטער האָבען אין גאַנצען געסעל די שבת־ליכט אַרויסגעשיינט און דאָס גאַנצע געסעל איז געווען פערכאַפט אין אַ גרויס זמירות־געזאָנג, וואָס האָט זיך פון אַלע פענסטער אַרויסגעריסען. דאָס גאַנצע געסעל איז גע־ווען פערנומען שבת־דיג. פון אַ פענסטער האָט זיך דערהערט אַ אינגלישער קול, וואָס האָט זעהר שעהן און זיס געזונגען. פאַר דעם פענסטער איז געשטאַנען אַ קופּקעלע ווייבער און איינגעהערט זיך צום שעהנעם קול. זיי האָבען זיך אויף אַבגעשטעלט און איינגעהערט זיך. דאָס זמירות־געזאָנג און דער שבת, וואָס איז געלעגען אויסגע־שפּרייט איבער'ן געסעל, האָט איהם אַ גרויס אַבגעגעבען, אַ גרויס פון דעם גרויסען פאַלק, וואָס איז ערגעץ ווייט, ווייט פון דאַנען, און איהם האָט זיך פערבענקט נאָך דעם פאַלק.

— איך האָב בעשטימט, ראַחעל, אז מיר זאָלען קיין אַמעריקאַ אַראַבפּאַהרען — רופט זיך מישע פּלוצלונג אָן.

— פאַרוואָס, מישע? — וואונדערט זיך ראַחעל.

— איך וויל זיין דאָרט, וואו דאָס גרויסע פאַלק איז = ענטפערט ער אָב.

— און דאָ, און דאָס לאַנד? — פּרעגט ראַחעל אין דער שטיל.

— מיט דעם פאַלק איז די נשמה מיטגעגאַנגען, די שכינה. און וואו די אידישע נשמה האַלט זיך אויף, דאָרט איז אונזער פאַטערלאַנד, און דאָרט וועלען מיר אונזער רוה געפינען. — האָט ער אַבגע־ענטפערט.

זי האָט איהם ביי דער האַנד אַנגענומען און זיי זיינען ביידע אין זייער שטיבעל אַבגעגאַנגען.

מישא האט דערפיהלט, אז די גרויסע וואונד אין איהר הארץ
חויבט זיך אן צו היילען...

מישא האט נאך שבת צוזאמענגעקליבען זיינע זאכען. פון דעם
געלד, וואס ראחעל האט איבעריג געהאט, איז זיי קוים איבערגעבלי-
בען אויף הוצאות קיין אמעריקא. צום פאטער האט ער ניט געוואלט
שרייבען וועגען קיין געלד מעהר. ער האט ביי זיך געהאט אבגעמאכט
צו לעבען שוין אויף זיין אייגענעם חסד.

געבליבען איז די פעריל, וואס מישא'ס מוטער האט אויסגע-
טהאן פון זיך און אָנגעהאנגען אויף ראחעל'ן ביים אוועקפאהרען.
עס איז זיי ניט לייכט אָנגעקומען די פעריל אין ירושלים צו פערזע-
צען. זיי האָבען פערקויפט אלעס, וואס איז זיי געבליבען פון דעם
אויסשטייער, וואס מישא'ס מוטער האט זיי אָנגעקויפט אין בערלין.
און פון דעם אלעס איז זיי געבליבען קוים אויף הוצאות דריטער קלאס
און צו ווייזען דאס נויטהיגע געלד ביים אמעריקאנער האפען.

קיין סך בעקאנטע און פריינד האבען זיי נישט געהאט אין
ירושלים. אין די קאָלאניע געהן זיך געזעגענען מיט זיינע אַמאָליגע
חברים, וואס זיינען דאָר איבערגעבליבען ביי דער ערד, האט זיך
מישא געשעהמט. ער האט דאָר ביי זיך אויסגעזעהן ווי ער אנטלויפט
פון שלאכט-פערלד — האָבען זיי זיך ארויסגע'גנב'עט פון הייליגען לאַנד.
בעפאָר אָבער ער האט פערלאָזט ירושלים איז ער ארויף אויפ'ן הר
הזיתים אָבערזעגענען זיך מיט'ן לאַנד, וואס האט געטראָגען זיינע
האַפנונגען און זיין בענקשאפט און וועלכעס ער פערלאָזט יעצט אויף
אימער.

ער האט נאָך אַמאָל געוואָרפען אַ בליק איבער דעם ברייטען, לאַנגען
לאַנדשאפט, וואס האט זיך אויסגעצויגען אויף צעהנדליגער מילען
ווייט און ברייט. די לופט אין ארץ-ישראל איז קלאָהר און דורכ-
זיכטיג, און די לאַנדשאפט פון הר-הזיתים אראָב ליגט ווי אויף דער
האַנד אויסגעשפרייט.

ער האט דערזעהן דעם ירדן, וואס ליגט אויף מילען ווייט, ווי
ער שלענגעלט זיך איבער דער גאַנצער לענג פון לאַנד. דאָס לאַנד איז

וויסט ארום. קיין גרינער וואלד, קיין טייד, קיין בעזייהטער טאל פערווארט זיך נישט אין דעם גראהליד-רויטען לאנדשאפט, נור א מאטער-זילבער, יום-טוב'דיגער זילבער שיין. און דארט, צווישען די שטיינער, אין דעם קאלד-זאמער, ליגט בעהאלטען די האפנונג פון זיין פאלק פון אזוי פיעל טויענדער יאהרען, די האפנונג און די בענק-שאפט... און די האפנונג און בענקשאפט האבען איהם דא אהער גע-בראכט און זיי טרייבען איהם פון דאנען...

פלינק איז ער אראב פון בארג, איינגענומען אין זיך דעם אנבליק פון דעם לאנדשאפט וון בעהאלטען אין זיך אויף זיין נאנצעם לעבען. און עס איז זיך געווען ווי ער וואלט זיך אבגעזעענט מיט א גרויס בית-הקברות, וואו עס ליגט נישט נור בעגראבען אלעס, וואס געהערט צו איהם און קומט פון איהם, נור אלעס, וואס וועט ארויסקומען פון איהם, און ער אליין, וועלען אמאל צווישען די קאלד-שטיינער גיין אויפגעוואהרט.

קאפיטעל 28.

א האכצייטס-רייזע.

אין א פאר וואכען ארום איז יאש בלום צוריקגעקומען קיין זאקא-פאנע, וואו ער האט געלאזט מערי'ן מיט די שוועסטער. ער האט גענומען זיין כלה און איז מיט איהר אוועקגעפאהרען אין דער וועלט אריין. ער האט איהר נישט געזאגט וואו אהין זיי פאהרען און זי האט איהם אויך נישט געפרעגט. עס איז איהר געווען אלץ איינס און זי האט זיך מעהר מיט זיך ניט אינטערעסירט, נור געהאט דאס בע-דערפניש אנצושכר'ן זיך מיט דעם לעבען און זיך פערגעסען אין לעבען. אין דער ערשטער שטאדט וואו זיי האבען אָנגעהאלטען — אין וויען, זיינען זיי פערפאהרען אין א האמעל, געשטאנען נור א טאג, געזעהן קיינ'ן אלס אנטאניום אין „יוליוס צעזאר“, און ווייטער גע-פאהרען. זיי האבען גענומען די באהן קיין איטאליען און מערי איז גליקליך געווען.

אז זיי זיינען ארויסגעפאהרען פון ווען האט גערעגענט. עס איז
 שוין געווען זיין שפעטען הערבסט. נור וואס נעהנטער זיי זיינען גע-
 קומען אין זיער, אלץ שעהנערען וועטער האבען זיי געקריגען. דער
 הימעל איז געווארען קלאהרער. די פעלדער זיינען געווען גאלד-
 בעשנימען, נור דא און דארט האבען זיך אדורכגעווארפען גרויסערמגע-
 אבגעשטאנענע, וואס האבען גערויטעלט זייער איבערבלייבעכטס אויף
 דער זון. איינצעלנע רויטע האניגבלומען האבען זיך אין דער זון
 געגאלרעט, איינצעלנע ארבוסען, מעלאנען האבען ארויסגעקוקט ווי
 טראגעדיע ווייבער פון אונטער די בלעטער, פון דער ערד. דא און
 דארט האט זיך נאך פערווארפען א פעלד אבגעשניטענע קאניטשינע,
 געבונדענע אין גאלדענע בינאלעד; א בייט רויטע בוראקעס וואס
 זענען האט נאך איבערגעלאזט אין פעלד, און דאס אלעס האט אויס-
 געוועהן ווי רעשטלעך איבערגעבליבענע פון א רייכע חתונה, וואס האט
 זיך ערשט נור וואס דא אויף די פעלדער אבגעשפיעלט.

זיי זיינען געזעסען ביידע, יאש און מערי, אין וואנאן צווייטער
 קלאס אדער אין רעסטאראן.

יאש איז עפעס געווען פערנומען מיט זיך, געקלעהרט אין דער
 שטיל און האט זעהר וועניג גערעדט. נור אז עס האבען זיך אָנגעהויבען
 צו ווייזען די ערשטע מויערען, בעהאנגען מיט וויינטרויבען, אָדער
 מיט איבערגעבליבענע רויזען, האט ער אויסגעבראכען אין פרייד.

מערי האט עפעס דערפיהלט, אז דער יונג טראַגט אין זיין האַרץ
 אַ גרויסען טרויעריגען סוד, וואס ער זאָגט איהר ניט אויס. זיין פרייד
 און שמייכלען איז געווען אוננאטירליך, און ווען ער האט טיילמאל
 געקוקט אויף מערי'ן, האט זי בעמערקט, ווי אין זיינע אויגען האט
 זיך אריינגע'גנב'עט אַ טרויעריגער, ערנסטער בליק, וואס עס פאסט
 נאָר נישט צו זיין יונג, זאָרגלאז פנים און וואס ער האט ניט געהאט
 פריהער, בעפאָר ער האט זי פערלאָזט.

זי האט איהם נישט געוואלט פרעגען, וואס ער טראַגט אין זיין
 האַרץ. עס איז איהר שליסליך אלץ איינס געווען, און דאס לעבען
 האט אויפגעהערט צו שפיעלען ביי איהר אַ ראַליע, אלס גאנצעס.
 זי האט שוין ניט געקאָנט זעהן איהר צוקונפט. עס איז איהר נור
 אינטערעסאנט געווען, וואס וועט זיין אין דער נעקסטער מינוט.
 און די נעקסטע מינוט, האט זי געוואוסט, וועט איהר זיין אינטערע-

כאמט, ווייל זי פאָהרט קיין אַיטאַליען. דעם יונג'ס טרויערונגער בליק, וואָס האָט זיך אַרױנגע'גנב'עט אין זײנע אױגען, און דאָס ערנסטע בערקהלערען זיך, אין וועלכען ער פאלט אַרױן פון צײט צו צײט — האָט זי עפעס נעהנטער געמאַכט צו איהם. ווער ווייסט? דאָס האָט געוואָרפען אַ נייעם שײן אױף איהם, און זי האָט איהם אָנגעהױבען לײב צו קריגען. דער סוד, וואָס ער טראָגט בײ זיך אין האַרצען, האָט איהם אײנטערעסאַנט און זי נײגעריג געמאַכט. נור זי האָט נאָך בעהאַלטען דאָס געפיהל טיעף אין זיך און געווען אזױ גלײכ־בילדיג ווי פריהער. דאָס בוך, וואָס זי האָט געלעזען, איז געלעגען געװען כאַר איהר און זי האָט די נאַנצע צײט אַרױסגעקוקט דורכ'ן בענטער.

אין וואַנאָרדעסטאַראַן, בײם „טאַבל ד'אַט“, זײנען זײ געזעסען סימאָן עלטערען הערר, אַ דײטש, וועלכער האָט געמאַכט אַ לױסט־רײזע קײן אײטאַליען. דער הערר איז געווען זעהר לױסטיג און געזאָגט, אז עס איז אַ גוטער סימן פאַר איהם, וואָס ער האָט בײ זײן טישעל די זינגער — „א תּוֹנֵה־פּאַר“. און אז יאָש האָט איהם געענטפערט, זײנענדיג אױף מערין, אז דאָס איז זײן יונג־װײבעל ערשט נאָך דער תּוֹנֵה און יעצט מאַכען זײ זײער תּוֹנֵה־רײזע — האָט דער דײטש זײ הערצליך געוואונשען און ער איז גליקליך געווען דעריבער, וואָס דאָס מזל האָט איהם צונױפגעפיהרט צו עסען בײ אײן טיש מיט דער־כלה־פאַר. עס איז אַ גוטער צײכען. און ער האָט דוקא פערלאָנגט בױן זײ, אז זײ זאָלען זיך אונטערשרײבען אױף דער קארטע פון מעניו, און ער האָט זי אַהײם געשיקט צו זײן פרוי.

אױף מערין האָבען יאָש'ס ווערטער געמאַכט אַ טיעפען אײנ־דרוק: „אַ האַבצײט־רײזע“... און זי מוז זיך זאָגען, ווי נישט ערנסט דאָס איז געווען געמײנט, דאָך האָט זי געפיהלט אַ געוויסע בעפרידיגונג אין דעם וואָרט. און עס איז איהר געווען, ווי ער וואָלט איהר געזאָלט דערמיט גוטס טהאַן, און זי איז נײגעריג געוואָרען צו וויסען זײן סוד.

אין מיטען דער נאַכט זײנען זײ אָנגעקומען קײן ווענעדיג. און אז זײ זײנען געפאָהרען מיט דער גאַנדאַלע איבער גרויסען קאַנאַל אין זײער האָטעל אַרױן, האָט די לכּנֵה געשײנט איבער'ן קאַנאַל און איז

מיטגעשוואומען מיט זיי איבער אלע קאנאלען און וואו זייער גאנץ דאלע האט זיך פערקערעוועט.

ארום און ארום איז שטיל געווען. די הייזער זיינען געווען פער- מאכט, די פענסטער אויסגעלאָשען, לאמטערן האָבען זיך איינזאם געברענגט איבער די בריקען, וואָס זיינען געלעגען פּערוואַרפען איבער'ן קאַנאַל. און עס האָט אויסגעזעהן, ווי עפעס אַ שטילע לוייה וואָלט ערשט איבער דעם קאַנאַל געווען אַדורכגעפּאַהרען. זיי איז עפעס מיט אַמאָל זעהר שטיל געוואָרען אויף דער נשמה. איבער'ן וואסער האָט זיך געוואַרפען אַ שוואַרצער שאַטען, און מערי האָט געהאַט דאָס געפיהל, ווי עס וואָלט זיי אַן אונגעוואוסטע, נישט-זיכטבאַרע גאַנדאַלע געווען נאָכגעפּאַהרען, און דאָרט, אויף יענער, זיצט דער טויט...

זי האָט אָנגעהויבען מורא צו קריגען און האָט זיך איינגעקאַרטשעט. זי האָט זיך געוואָלט בעהאַלטען אין יאָש'ן, און זי האָט געקוקט אויף איהם. זיין געזיכט איז אין דער ליכט פון דער לבנה בלייד געווען און פרעמד. און יאָש איז איהר מיט אַמאָל אזוי אונגעקאַנט געווען, אזוי פרעמד, אז זי האָט זיך געשראַקען פאַר איהם און נישט געוואוסט, וואָס זי טהוט ביי איהם. זי האָט זיך דערפיהלט אזוי עלענד און אליין יעצט, אויף דער גאַנדאַלע, ביי יאָש'ן, אז עס האָט זיך איהר אויסגעראַכט, דאָס די גאַנדאַלע, וואָס פּאַהרט זיי נאָך, פּאַהרט דאָס נאָך נאָך איהר, זי צו כאַפען, און יאָש וועט זי ארויסגעבען.

און אזוי זיצענדיג איינגעקאַרטשעט אין זיך, האָט זי געקלערט וועגן אַ גאָהנטען מענשען, אַ מענש וואָס זאָל זי אָנגעהן, וועלכער וואָלט זיך אָנגענומען פאַר איהר. און זי האָט קיינעם נישט געפונען און געווען איינע אליין אין דער וועלט. אַ מינוט האָט זי זיך אָב-געשטעלט ביי מישאָ'ן, נור אויך זיין געשטאַלט איז צורונגען אין איהר זכרון, ווי אין אַ נעבעל.

און ביי דעם נאָקעט-בלויז זיין אין דער וועלט, האָט זי זיך גע-פּיִהלט גרייט אויף אלעם. און זי האָט פּלוצים מוטה בעקומען און אָב-געכאַפט יאָש'ס האַנד און געקוקט איהם אין געזיכט אריין. און איהרע אויגען האָבען קאַקעטיש געשמייכעלט און איהרע נאָזלעכער האָבען גע-צייטערט. און זי האָט'געזאַגט צו איהם מיט פּרייד:

- פאַרוואָס שווייגסטו, יאָש?

ווי זיוואלט געוואלט קויפען די זיכערקייט מיט איהרווייבליכעס. האט זי צוגעבויגען איהרע ליפען צו זיינע און איהם לאנג און טיעף געד קושט, און צוגערקט זיך צו איהם און איינגעגעסען זיך מיט איהר שמאליג לייב אין איהם אריין, ווי זי וואלט געוואלט דערווארימען זיין קאלטע נשמה מיט איהר יונג, ווארים לעבען.

דער יונג האט איהר אקעגען געשמייכעלט און ערווידערט איהר ווארימען קוש. עס זעהט זיך אז, אז ער האט אויך געוואלט אנטלויפן פון אז אונגעוואוסטע שרעק, וואס איז איהם בעפאלען, און רעדטען זיך מיט דער תאוה.

אזוי אנגעהאנגען מיט די ליפען, צוגעטוליעט איינער צום צווייטען זיינען זיי צוגעשוואומען אין א טינקעלע האלע אריין, פון וואנען זיי זיינען אראב און מען האט זיי געפיהרט אין האטעל אריין.

יאש האט מיט א פרעהליכען טאן פערלאנגט א גרויסען צימער. בארד האבען זיי זיך געפונען אין א גרויס, בעקוועמען צימער, איינגעדריכטעט האטעל-מעסיג, אין לעדער און רויטען מעבעל. די דריי גרויסען עלעקטרישע לייכטער האבען בעהעלט דאס צימער, און די שרעק, וואס איז זיי בעפאלען אויף דעם קאנאל, איז פון זיי אוועק און עס איז נור איבערגעבליבען די יוגענד און די לוסט, וואס האט זיך אין זיי אנגעצונדען.

דער יונג האט געקוקט אויף איהר מיט בעטלענדע אויגען. זי האט פערשטאנען זיין בקשה און זי האט איהם היינט געוואלט צוליעב טהאן. זי האט היינט געוואלט איהם געפעלען און ארויסקריגען פון איהם דעם סוד, וואס דריקט זיין נשמה זייט ער איז צוריקגעקומען, און ער האט איהם נאך נישט ענטפלעקט פאר איהר.

לאנג האט געדויערט די באד, וואס זי האט גענומען, ביי וועלכער דער יונג איז געלעגען אויף זיין געלעגער אין א פיעבער און א שטורעם איז דורך זיין לייב און נשמה דורכגעגאנגען. ער האט געציטערט און ער האט געפרויען. דאס לייב און געזיכט האבען געהיצט פאר ווארימקייט...

ענדליך איז זי ערשיענען. די האר זיינען איהר געווען ארויף פערקעמט. עס האט זיך ארויסגעוויזען איהר גאנצער הויכער שטערען. און איהר געזיכט האט אויסגעזעהן, ווי די הייליגע אננא ביי לעאנארדא דא ווינטשי. די פיס, וועלכע זיינען איהר ניט געווען גאנץ גלייך, נור געד

ציטערט פאר פרישקייט און רויט אָפּגעפארעם, האָט זי געשטעלט ווי
 אַוּיף די פּרימיטיווען פּון קראַנאַד'ס בילדער. פּאַראַוויס פּאַר זיך —
 אַיהאַר בויך וועלכער איז געווען פּול און רונדיג און ווי אַ טוי־פּרישקייט
 וואָלט געווען בעהויבט אויף איהר. איהרע צוויי יונגע טויבענ־בריסטען
 האבען ארויסגעשאסען פון איהר, ווי די פּולע גרויסע וויינטרויבען
 און אבגעשפרונגען פון ביידע זייטען. פון איהר לייב האט געוועהט
 דאס זיסקייט און טויבערעקטע פרישקייט וואס עס ליגט אויף אַ
 יונגען, פעסטען סאסנע־וואלד אין פריהען גרויען מארגען. און זי
 האט געשמייבעלט צום יונג מיט פרייד און אויסגעשטרעקט צו איהם
 די הענד.

דער יונג איז אראב פון בעט, געפאלען צו איהרע פיס, און אייני־
 געגעסען זיין געזיכט אין איהרע פיס און געבעטען זיך...

קאפיטעל 29.

דער טויט אין ווענעדיג.

עס איז געווען אַ וואַרימער נאַכמיטאָג, און זיי האבען זיך ביידע
 אַרומגעדריעהט איבער די שמאלע געסלעך פון ווענעדיג, איבער דעם
 סט. מאַרקוס פּלאַץ. די טויבען זיינען איבער דעם מאַרק געפּלוינגען.
 געדריעהט זיך ווי גוטע שכנים צווישען די מענשען און האבען אראב־
 געגעסען פון די מענשענס הענד.

ווענעדיג איז געלעגען איינגעהילט אין אַ וואַרימען, לייכטענדיג
 נעבעל, וואָס האָט זיך געהויבען פון ים און איז געהאַנגען איבער דעם
 סט. מאַרקוס־קירכע, איבער די הויכע, אלטע הייזער. און דאָס ליכט
 אין דער לופט האָט אויסגעזעהן, ווי פּער־כּשופּ'טע זינדיגע דאַמען
 זיצען אין הימעל און וואַרפען אויף אַלץ זייער זונען־שלייער אַראָב,
 און פון די שלייערס עטעמט ארויס דער גערוד פון זייערע שמעקענדיע
 לייבער, פון זייערע זיסע פּערפומען, פון זייער ליעבע־דרושט — וואַריס
 אַזוי דורכגעאַמפּט איז געווען די לופט. מענשען האָבען געלעבט ווי
 אין אַ טומאן, ווי אין חלום. און אין דער לופט איז געשטאַנען מאַרץ.

און איהר אינגלישער קערפער האָט זיך ארויסגעשניטען פון איהר קליידונג. די שווארצע הארלאַקען האָבען זיך ארויסגעריסען פון איהר רונדיגען סכּוּר-הוּט, מיט וועלכע דער ווינד האָט זיך געשפּיעלט. ארום איהר האָבען טויבען געקלאַפּט מיט זייערע פליגעל, געפלוּיגען איבער איהר קאָפּ, ארומגערינגעלט איהר קערפער און גענעסען אויס איהרע הענד. און זי האָט זיך געפרעהט מיט זיי און געלאַכט צו זיי און איז עהנליך געווען צו א פויגעל, צו א טויב פון אן אנדערן מין, וואָס שפּיעלט זיך אין ליעבע מיט די טויבען.

יאש האָט געקוקט אויף איהר, ווי זי שטעהט צווישען די פליגעל-טויבען, און געשמייכעלט צו איהר. דער סוד, וואָס האָט זיך געלעגט ווי א טרויער איבער זיין שטערען, איז אויך נאך היינט נישט פער-שוואונדען, נור היינט איז ער פרייער, זיכערער עפּים און שוין שטאר-קער. און ער נעהמט אן מיט זיין שטארקער האנד מער'ס ארים און פיהרט זי ארויס פון טויבען-גערויש.

— קום צום ברעג פון ים.

און דער ים גיסט זיך אויס פאר זיי אין דער אונעדליכקייט און ווערט פערשוואונדען אין א לייכטענדען ליכט, וועלכעס קאכט אויף די וועלען. איינצעלנע גאָנדאַלען, קליינע שיפלעך פערפיהרען די וועלען אין דער ליכטיגער אונעדליכקייט אריין. און מערי און יאש געהען אויף דעם לאנגען בולוואר. קעגען זיי קוקען אראב די אלטע ווענעציאנישע הייזער מיט זייערע ערנסטע געוועלכען, מיט זייערע ערנסטע שווערע פענסטער, מיט זייערע גארדינען און אלטע גראהע קעפ פון די איטאַל-יענישע סענארעס. און יאש פיהרט מער'ן פארזיכטיג ביי דער האנד, קוקט איהר אין די אויגען אריין — און זאגט אזוי:

— דאס לעבען איז שעהן, מערי, און א שאד עס צו פערלאזען. עס מאכט נייגעריג און מען וויל וויסען, וואָס עס וועט זיין א טאג נאכ'ן טויט.

און ער האָט איהר געקוקט אין די אויגען אריין און געשמייכעלט און אנגענומען זי ביי דער האנד.

— זאג דעם אמת, עס וואלט דיך געארט א טאג נאך מיין טויט צו געהן מיט א צווייטען ביי דעם ברעג פון ים? מיין נישט אז זיך האָב דיך דערפאר פייגמ, פערקעהרט, אפשר ליעב, די מענשען זייגען

אזוי פּעראַינזאַמט, אַז קײַנער קען נישט מעהר געבען דעם צווייטען, וויפּיעל ער לאַזט איבער אויפ'ן טיש נאַכ'ן זאָט ווערען...
 דערויף איז ער טרויעריג געווארען און געזאָגט פאַר זיך:
 — די אַלטע זיידעס האַבען כאַטש אויסגעטראַכט אַ לעבען אויף דער צווייטער וועלט. יענער טויט איז אזוי לייכט אַנגעקומען — איבער גענאַנגען פּון איין וועלט אין דער צווייטער. די סאַציאַליסטען מוזען אזא צווייטע וועלט ערפינדען. נישט פאַר די לעבעדיגע, נור פאַר די וואָס שטאַרבען. וואָרום אַ צווייטע וועלט דאַרף מען נישט פאַר די לעבעדיגע, זיי האַבען גענוג די וועלט — נור פאַר די טויטע. אַז נישט, וועלען די סאַציאַליסטען קיינמאַל ניט אַרײַנדרײַנגען אין לעבען אַרײַן און קיינמאַל ניט בעהערשען, וואָרום זיי זײַנען צו אַרימלעך פאַר די מענשען.

— צו וואָס זאָנסטו מיר דאַס אַלעס?

— אַיך ווייס נישט. האַסטו נישט דאַס געפּיהל, אַז אין ווענעדיג איז דאָ דער טויט? אַפּשד איז עס איבער אַ בוך, וואָס אַיך האַב געלעזען איבער ווענעדיג, נור אַיך האַב געהאַט דאַס געפּיהל נעכטען אין אַבער, ווען מיר זײַנען אין שטאַרט אַרײַנגעפּאַהרען, אַז דער טויט פּאַהרמ אונז נאָך אין אַ נאַנדאַלאַ.

מערי האַט פּערשאַרט געשמייכלעט, געוויזען איהרע צייהן און געזאָגט:

— אַיך האַב געמײַנט, אַז די רעוואַלוציאַנערען און דערצו נאָך די „פּוילישע בויאוועס“ האַבען נישט קיין מוראַ פאַר'ן טויט. ער האַט זי בײַ דער האַנד אַנגענומען.

— ווען אַיך וואַלט געווען געוואוסט, וואָס דאַס איז אַזעלכעס. איבריגענס געוועהנט זיך אַ מענש צו דעם טויט. דער טויט ווערט היימישער מיט'ן מענש, וואָס עלטער דער מענש ווערט. אַם לַמשלׁ, ווען אַיך בין אַ קינד געווען, האַב אַיך גאַר נישט געגלויבט, אַז מענשען שטאַרבען. אַיך האַב געמײַנט, אַז דער טויט איז נור אין אַיינצעלנע צופאַלען. דערנאָך, אַז דער טויט האַט צו ערשטען מאַל פּון מײַנע בער קאַנטע צוגענומען מײַנס אַ חבּר, האַב אַיך אַנגעהויבען צו גלויבען, אַז דער טויט איז יא דאָ, נור אַיך וועל תמיד, תמיד לעבען. מײַן לער בענס אינסטינקט האַט מיך נישט צוגעלאָזט אַז אַיך זאַל צוגעבען, דאַס זיך וועל אַמאָל שטאַרבען. אַז אַיך בין עלטער געוואָרען, בין

איך נאך בעקאנטער געווארען מיט'ן טויט, היימישער געווארען. ער האט וואס אמאל מעהר פון מיינע בעקאנטע צוגענומען. אזוי אז נאך מיין מאמעס טויט בין איך שוין גאר מיט איהם משפחה געווארען און איך בין בערייט אויף איהם, און איך האב שוין קיין מורא פאר איהם. נור דאס וואס איך רעד פון איהם איז דערפאר, ווייל ווענענדיג שטימט אזוי. יא, קוק אויף די שווארצע גאנדאלען, אויף די טויטע שטומע הייזער, וואס שטעהען פערשלאסענע ביי די קאנאלען — איז עס ניט א טויטע שטאדט? דא, דאכט זיך מיר, געהט דער טויט ארום איז א מאסקע אנגעטהאן צווישען די לעבעדיגע.

דער יונג איז געווען זעהר ערנסט ביי זיין רעדען. דאס האט אויף מער'ן געווירקט און זי האט דערפיהלט, אז דער סוד, וואס דער יונג טראגט אין זיין הארץ, האט א שייכות מיט'ן טויט און ער ריכט זיך אויף איהם.

זי איז דערשראקען געווארען פאר איהם און ער איז איהר פרעמד געווארען, ווי ער וואלט שוין אין אן אנדער וועלט געקעהרט. דערביי האט זי דאס פרעמדארטיגקייט גערייצט, די סכנה, וואס שמעקט נעבען איהם און דער טויט וועגען וועלכע ער רעדט. זי האט איהם צוגערעדט, אז זיי זאלען פאהרען מיט א גאנדאלע איבער דער שטאדט.

אין איינע פון די סטאנציעס האבען זיי גענומען א שווארצע גאנץ דאלע און געלאזט זיך איבער די קאנאלען פון שטאדט.

דער יונג איז געווארען פרעהליך און האט אנגעהויבען צו פייען פון מאנישקא'ס אפערע, און גערייצט זיך מיט מער'ן, און פערפיהרט א געשפרעך מיט די פיהרער — נור מערי האט זיך פלוצלונג אָבגערופען : — און גלויבסטו נישט, אז ס'איז דא א צווייטעם לעבען און מיר, לעבעדיגע, האבען א בעציהונג מיט די, וואס זיינען שוין אין צווייטעם לעבען... זיי זיינען נעבען אונז און מיט אונז, נור מיר הערען זיי נישט, ווייל זיי זיינען אזוי שטיל און אזוי אונזיכטיג, אז אונזערע חושים זיינען נאך צו גראב צו דערפיהלען זייער נאהענטקייט. ווען מיר ווען לען זיך אונזערע חושים אויסאיידלען און זיי וועלען מסוגל ווערען צו פערנעהמען די איידעלסטע טענער, דענסמאל וועלען זיי אויך פערנעהמען די נשמות, וואס זיינען ארום אונז. אזוי ווי די חושים פון א גראבען מענשען קענען נישט פערנעהמען די טענער פון אן איידעלע

מוזיק, אזוי קענען מיר נאך נישט פערנעהמען דעם לעבען פון די נשמות, וואָס שוועבען ארום אונז

— אז מען שטאַרבט, באַקט מען בייגעל, מיין געליעבטסטע — זאָגט דער יונג, אָנגעלעהנט אויף דער באַרקע — קושט די קליינע, פּרישע ליפלעך (ווייזט ער אויף מערי'ן) אַז אַנדערער, עסען די קרומע ווייסע צייהן אַז אַנדערער, טראָגט אויף די הענד דעם לייכטען שמעקענדען קערפּערליך, ווי אַ פּלעשעלע פּאַרפּיום, אַז אַנדערער. און ביסט דו נאָר דערביי, קענסטו נישט קיין צוויי צעהלען — לאַכט דער יונג.

— און איד קען אַ פּאַר, וואָס האָבען געלעבט צווישען זיך נאָכ'ן טויט, — זאָגט מערי.

— נאָכ'ן טויט! דאָס איז אינטערעסאַנט, וועסט אפּשר דער צעהלען?

ער זעצט זיך נעבען איהר. די נאכט הויכט זיך אַז אריינצושלייכען אין וואסער אריין.

— איז געווען אין פעטערבורג אַ יונגער מוזיקער. איד האָב איהם געקאָנט — אַ איד. האָט גאָר נישט געוואוסט און גאָר נישט מעהר גע'קענט, נור זיין מוזיק, זיין פידעל און זיין מענדעלסאָן. אַ סענטימענטאַל'לער, אַ דינער און אַן איידעלער ווי אַ מוזיקער. און געהאַט האָט ער אַ געליעבטע אויך אזוי ווי ער — אַ סענטימענטאַלע, אַ דינע, אַן איידעלע—צוויי שיללערישע טיפען אידעאליסטען. און אז זיי זיינען ביידע צוזאַמענגעזעסען, ער האָט געשפּיעלט און זי האָט געהערט, איז עס געווען איין וועזען. מיר האָבען זיי גערופּען די פייגעלעך, ווארים זיי זיינען טאַקע געווען אַ פּאַר ווי פייגעלעך. שטענדיג האָט מען זיי געזעהן געהן אינאיינעם, קיינמאָל נישט בעזונדער, אזוי אז עס האָט זיך גע'דאַכט, אז זיי זיינען שוין אזוי בעשאַפּען געוואָרען. פּלוצלונג איז זי קראַנק געוואָרען און איז געשטאַרבען. און ער האָט ווייטער געלעבט. ער האָט נור אויפּגעהערט צו שפּיעלען אויף זיין פידעלע, זיך נישט גע'וויזען פאַר מענשען, געזעסען איינגעשלאָסען ביי זיך אין שטיבעל גאַנצע טעג און פּערגעסען אַז דער וועלט.

אינמאָל האָט איהם אַ פּריינד מיטגענומען אויף אַ ספּיריטיסטי'שען סעאַנס, וואו מען האָט ארויסגערופּען זיין פּערשטאַרבענע קלח. זי האָט איהם געלאָזט זאָגען, פּאַרוואָס ער רופּט זי קיינמאָל נישט ארויס?

און אז מען האט זי געפרעגט דורך וועלכען וועג קען זי קומען צו איהם, האט זי געענטפערט: דורך זיין פידעלע.

פון דאמאלס אן איז דער ארימער שפיעלער געזונד געווארען. ער האט ווייטער געלעבט מיט מענשען, לעקציעס געגעבען, נור אהיים געקומען אויף דער נאכט, האט ער זיך אין זיין שטיבל איינגעשלאסען, דעם לאדען צוגעמאכט, דעם לאמפ אנגעצונדען און אנדערגעשטעלט א שטוהל פאר איהר, גענומען דאס פידעלע אין דער האנד אריין און האט אנגעהויבען צו שפיעלען. איז זי ערשינען פאר איהם, האט ער זיך געפרעהט מיט איהר און ווייטער געלעבט מיט איהר ווי פריהער... יא, מען קען די טויטע צוריק ארויסרופען. מען דארף נור האבען מיט וואס און מען דארף נור וועלען. זיי ווארטען נור אויף אונזער רופען און ווען מיר קלערען פון זיי, זיינען זיי מיט אונז.

— א געטרייע פארעל געווען, זעהט זיך אויס דייןע בעקאנטע אין פעטערבורג, אזש זיך איז זינען געהאט נאכ'ן טויט.
מערי האט געשוויגען.

— איד וואלט געוואלט וויסען אויב עס וועט מיר אויך ווער אמאל ארויסרופען נאכ'ן טויט. איד וואלט זעהר דאנקבאר געווען צו האבען א געלעגענהייט נאך אמאל זיך געפינען צווישען די לעבעדיגע.

— וואס, דו קלייבסט זיך דאך נאך נישט צו שטארבען?

— אין היינטיגע צייטען, ווער קען זאגען וואס איינער קלייבט זיך צו טהון.

אין דעם אויגענבליק איז פון א זייטע-קאנאל ארויסגעפאהרען א שווארצע גאנדאלע, איז וועלכער עס זיינען געשטאנען פיער מענשען מיט שווארצע מאסקעס אנגעטהאן און האבען געהאלטען פיער שטול-קאצען אין די הענד. אויף דער גאנדאלע האט זיך געפונען א שווארצע טרונע, בעלעגט מיט בלומען און די פיהרער פון דער גאנדאלע, וועלכען זיינען געווען פון דער חברה בעגרעכער, וואס טראגען נאך דעם טראכט פון מיטעלאלמער, האבען אויך געטראגען די געהיימיניספולע אנגע-טהועכס מיט די שווארצע מאסקעס. עס האט אויסגעזעהן ווי די טרער גער וואלטען געווען די שלוחים פון טויט. און דער טויט פאהרט נאך זיי. הינטער זיי איז געפאהרען א לוייה.

יאָש און מערי האַבען זיך אָנגעקוקט. דער יונג איז בלייד גע-
וואָרען.

קאָפיטעל 30.

רויטע רויזען.

צווישען מענשען האַבען זיי זיך געוואַלט בעהאַלטען פון דער
שרעק פאַר'ן טויט, וואָס איז זיי בעפאַלען. זיי האַבען זיך נישט אָב-
גערעדט און דאָך האַבען זיי ביידע געוואוסט, אז אין דער היים זיין
קענען זיי נישט. זיי האַבען זיך אָנגעטהאָן און זיינען אוועק אין אַ
קאַבאַרעט, אין איינעם פון די שמוציגסטע ווינקעלעך פון שטאָדט.
דאָרט האַבען זיי אָנגעטראַפּען אַ חברה ציגיינער, וועלכע האַבען
געזונגען ליעדער און צווייפעלהאפטע „איטאַליענער“. וועלכע האָר-
בען זיי בעגלייט מיט די גיטאַרען. אַ קליין שוואַרץ-חנ'עוודיג „כשוף-
מידעל“, וועלכע איז אַרומגענאַנגען צווישען עולם און אַלעמען געד-
טראַפּען אויף דער האַנד, האָט זיי מעהר צוגעצויגען ווי אַלע אַנדערע
אין קאַבאַרעט. דאָס מידעל האָט געהאַט אַ לייב ווי אַ שלאַנג און
אויגען פער'שכור'מע. און אז זי האָט גערעדט מיט זיי, האָט דאָס
מידעל זיי אַזוי טיעף אין די אויגען אַריינגעקוקט, אז עס האָט זיך זיי
געדאַכט, אז דאָס מידעל ווייסט דעם סוד פון טויט, וואָס יאָגט זיי
נאָך, און גיט זיי אַנצוהערען דערפון מיט איהר בליק.

יאָש האָט געפרובט אַנ'שכור'ן זיך. מערי האָט איהם אַבער אייג
בעהאַלטען, נישט געלאָזט און אַרויסגעצויגען איהם מיט געוואַלד פון
דעם שרעק-גרויב. זיי האַבען זיך נאָך לאַנג אַרומגעדריעהט איבער די
גאַסען. די גאַסען זיינען געווען שטיל און טונקעל בעלויכטען. מערי
האַט איהם אָנגעקוקט און אָנגענומען ביי דער האַנד :

— וואָס, ביסט קראַנק, יאָש?

דער יונג האָט זיך דערשראָקען און פּערשעהמט פאַר דעם וואָרט.
עס האָט זיך אין איהם ערוועקט זיין גאַנצע קראַפֿט און עס האָט איהם
אַרומגענומען אַ שאַנד איבער זיין שוואַכקייט. ער איז אַרויס מיט
אַ געלעכטער.

— פּערשטעהסטו נישט, אז איד לאַך, מערי? ניב דיין מויל, מיין
שעהנע פּויגעל. — און ער האָט זי געכאַפּט אויף זיינע הענד און אַנ-
געהויבען זי אַרומטראָגען איבער די נאַסען.

זי האָט זיך געריסען פון איהם, זי האָט געהאַט דאָס געפיהל, ווי
עס וואָלט זי אַנגעעריהרט נישט-גוטעס. אַבער דער יונג האָט געפרובט
צו פּעריאָגען פון איהר דעם שרעק, וואָס ער האָט איינגעפליסט אין
איהר מיט זיין פיהרען זיך. ער האָט פּערשטאַנען ווי ער מוז יעצט
שעהן אויסזעהן ביי איהר און אז זי וועט זיך עקלען אַנריהרען זיך און
איהם — האָט ער געלאַכט, איבערן וועג זי טראָגנדיג:

— קינד דו, וואָס איז דער טויט? ער איז מית פריינד, מיין
אינטימסטער, אינטימסטער פריינד.

מיט די רייד זיינען זיי אין זייער צימער אריין.

ער האָט זי גענומען אויף זיינע קניען און געהאַלטען זי ווי אַ
פּולען קעלך מיט געטראַנק און געקושט איהרע ליפען, האָט צו איהר
גערעדט אין וואַרימקייט, ווי ער וואָלט געוואָלט אַנטלויפען פון דער
שרעק פון טויט צו איהר לייב.

= איז דיין ליבע דען נישט אינטערעסאַנטער און שטאַרקער
נאָך פון דעם טויט? ווען דו קוקסט אויף מיר, ווען דייןע שוואַרצע
לאַקען ריהרען מיין האַרץ אָן, ווען איד פיהל דעם געשמאַק, וואָס יאָגט
פון דיין לייב — אַ, ווען הונדערט טויטען וואָלטען געווען אויף דעם
וועג צו דיר, וואָלט איד דורך זיי דורכגעטראָטען און געקומען צו דיר!

זי האָט איהם געקוקט אין די אויגען אריין. פון זיי האָט יעצט
דאָס לעבען אַרויסגעשפּראַצט. אַבער דאָך האָט זי זיך געשראַקען פאַר
איהם. עס איז איהר געווען, ווי ער אַנטלויפט פון עפעס און זוכט
שוץ ביי איהר.

אבער פון זיין געזיכט און פון זיינע בעוועגונגען איז שוין פער-
שוואונדען די שרעק פון מויט, און דער יונג האט יעצט געעמעמט
מיט לעבען.

צו מאַרגענס זיינען זיי אוועק פון ווענעדיג קיין פלאָרענץ.
אין דער זונען-שטאָדט, ביי דעם געמיטליכען, פרעהליכען לעבען,
וואָס עס פיהרט דער מיטעלאַלטערישער געסט — איז אינגאנצען פער-
שוואונדען די טרויעריגע שטימונג, אין וועלכע עס האָט זיי אַריינגע-
בראכט דאָס האַלב־פערנעבעלמע ווענעדיג מיט זיינע קאַנאַלען און מיט
זיינע שוואַרצע גאַנדאַלען. זיי האָבען זיך דאָ ביידע געפיהלט זיידער
יונג, פריש און פערנעסען אַן דעם „סוד“, וואָס שוועבט צווישען
זיי. עפעס ווי אַ משא אין אַראַב פון יאש'ס פלייצעם, ווען ער איז
גענאנגען לוסטיג איבער די פלאָרענטינער גאַסען, אויף דעם מיטעלי-
אַלטערישער בריק איבער דער „אַרנא“, וואו עס שטעהען גאָף אויס-
געשטעלט די ביידלעך פון די סקולפּטאָרען, ווי אין מיכאַלאַנדזשעלאָ'ס
צייטען. אַלץ איז דאָ געווען אזוי בעקאַנט, עפעס היימיש און דערביי
אזוי אַלט, ווי דער זיידע און די באַבע וואָס זיצען אין זייער פאַמיליע-
שטוהל. די שטאָדט שטעהט נאָך מיט איהרע מנהגים, ווי דענסמאַל,
ווען עס האָבען נאָך געלעבט אין איהר די אַלטע גרויסע מייסטערס.
און עס דאכט זיך זיי, אַט געהען זיי דורך אַ בורקעלע, אין וועלכע עס
וואַהנט דער מאַסטער דאָנאַטעלאָ. אַט זיצט ער פאַר דער טהיר. און
פאַר זיין טהיר, אַלס שילד פון זיין מלאכה, שטעהט זיין קליינער „רוך“.
זיי קומען אריין צו איהם: „באַן זשאנאַ, מאַסטראַ דאָנאַטעלאָ!“
און בעשטעלען ביי איהם אַ קליינע בראַנז־פיגור אויף אַ קעמפֿער-
זייגער...

זיי האָבען נישט געוואָלט געהן אין די מוזעאומס. די זונג האָט ער
ליכטיג געשיינט, און די גאַסען מיט די געוועלבלעך און די שענהע
פלאָרענטינער מיידלעך, וואָס אַלע האָבען זיי אויסגעזעהן ווי גרום-
געהענדיגע לעבעדיגע קאַפיעס, פון באַטיטשעלי'ס, פון פּיציאָ'ס
פון לעאַנאַרדאָ-דע-ווינטיש'ס בילדער, זיינען געווען די שענהסטע
ריכסטע מוזעאומס.

גאנצע טעג האַבען זיי זיך ארומגערדעהט איבער די רוישענדיג מיטעלאַלטערישע גאסען, וואו דאָס לעבען איז עהנליך געווען, ווי ווען די אלמעכטיגע מעדיצין וואַלטען נאָך אין זייערע שלעסער געזעסען און די דאָזשען דרעהען זיך אין די גאסען ארום. און באַלד ערשיינט אַ קורטיזאנקע מיט איהר גאנצען שטאַב. די קליינע אַפּעלעך לויפען איהר נאָך און זי האַלט אַ פּאַפּונאי אין די האַנד צום צייכען פון איהר פּראַפעסיע און די דאָזשען בעשטעלען ביי איהר נאַכטלאַגערס, צו פּרייַ הער... אויף דעם מיקעל־אַנדזשעלאַ־פּלאַץ האָט געהערשט די קאַפּיע פון אַנדזשעלאַ'ס "דוד". ווי אַ יונגער נאַקעטער בעזיענער איז דער שעהנסטער מענשען־קערפּער געשטאַנען אויף דעם באַרג און בעיַ הערשט מיט זיין אינגלישען לייב דעם גאַנצען טאַג, דעם טייך און די האַלבע שטאַדט, וואָס זיינען געלעגען צו זיינע פּיס. זיי האַבען זיך צוגעקוקט צו זיינע יונגע שטאַרקע בריסטען, אין וועלכע די שטראַהלען פון דער זון האַבען זיך אַכגעשלאַגען, און ער איז גענליכען געווען ווי אַ יונגער גאַט וואָס שטעהט דאָ און בעהערשט די וועלט מיט זיין שעהנקייט.

מיט אַ טאַג פּרייהער האַבען זיי דעם אַריגינאַל געזעהן אין מיקעל־אַנדזשעלאַ'ס זאַמלונג. דאָרט שטעהט ער ווי אַ רעליקוויע, דער שטיין צו וועלכען מיקעל אַנדזשעלאַ האָט זיך אַנגעריהרט און פון זיין האַנד איז אַרויס זיין "דוד". דאָרט איז דער דוד צוגעשלאָסען אין דער האַלע און ער רייסט זיך פון די פּיער ווענד אַרויס, ער קען נישט פּערטראַגען דעם וואָך איבער זיין קאַפּ. און דאָ שטעהט ער אין דער פּרייַ, אין דער זון. איבער זיין קאַפּ איז גאַט און דער הימעל, צו זיינע פּיס — די ערד און די וועלט, און אַרום איהם — די זונען־שטראַהלען. דאָס איז די ריכטיגע וואַהנונג פאַר דעם שעהנסטען מענשען־קערפּער, וואָס דער מייסטער האָט בעשאַפּען.

נאָך בעסער האַבען זיי זיך געפּיהלט, ווען זיי זייגען ביידע אין אַ פאַר טעג אַרום געקומען קיין רוים.

רוים איז געווען איינגעטונקט אין אַ ים פון רויטע רויזען. די רויזען זיינען צייטיג געוואָרען און די גאסען, און די פּאַלאַצען און די זיילען און די קאַרעס זיינען פול געווען מיט רויזען. איבער די גע־מויערטע ווענד האָט זיך געגאַסען דער רויזען־שטראָם, ווי דער וויין וואַלט זיך איבער זיי געגאַסען. און רוים האָט אויסגעזעהן, ווי עס

וואָלט פערטרונקען געווען אין דעם ליכטיגען, רויטען, בליהענדען
רויזען-רעגען.

אין די מוזעאום זיינען זיי נישט געגאנגען. זיי האָבען זיך
ארומגערעהט ארום די אלטע מויערען, ארום די שטיינער און די פא-
לאַצען, אויף וועלכע עס האָט זיך אָבגעשפיגעלט די געשיכטע פון
דער וועלט. און עס האָט זיך זיי געדאכט, אז זיי זיינען מיטגעווען
ביי די אלע טהאַטען, וואָס האָבען זיך אָבגעשפיגעלט דאָ, אין דעם רוים.
אלעס האָט זיך ביי זיי אויסגעמישט: צעזאר, פעטרוס, יוליוס דער
צווייטער, מיקעל-אנדושעלאָ, ראַפּאַעל מיט זיינע שילער, אינאיינעם
מיט אַ היינטיגען רוימער סוביעקט, וועלכער געהט אין קינעמא-
טאָגראַף; די אלטע לעקטיקעס אינאיינעם מיט די עלעקטרישע טראַמ-
וואיען, וואָס יאָגען איבער די גאסען; די זיילען, די רעשמען פון אלטען
רוים, מיט די אפישען פון די מאַגאזינען — אלעס איז געוואָרען אויס-
געמישט און אלעס איז געווען בעשאַטען מיט רויזען, רויזען, רויזען...
און באַלד דערביי איז אַ בעוועגונג, אַ בעלעבונג, אַ געשריי
און אַ האַנדעל = פּערקויפּען די אידען פיש אויף די אלטע מאַרמאָרנע
פּלעצער, וואָס זיינען איבערגעבליבען פון ווענוס און אפּאָלאָס טעמפּל-
לען... און די עלעקטרישע און גאז-ליכט בעלויכטעט זייערע פּאַר-
מעט-נעזיכטער, לאַנגע נען און דערשאַקענע אויגען, אין וועלכע עס
איז פּערשטיינערט געוואָרען די שרעק פּאַר'ן קאַרנאַוואַל, וואו מען
האַט זיי געיאָגט איבער דער קאַרסאַ און זייערע טעכטער, וואָס האָבען
אמאָל געמוזט טעפּיכען אויסהעפּטען צו בעפּוצען טימוס'עס טריי-
אומפּ-בויגען צום קאַרנאַוואַל-פּעסט, דרעהען זיך יעצט איבער די שמאַ-
לע טראַטוואָרען ארום, ווינקען מיט פּערשאַרטע אויגען, הויבען אויף
די שמאַלע קליידלעך, ווייזען זייערע געטאַקטע פּיסלעך און פּערפּיהד
דען דעם פּרעמדען אין די טונקעלע קאַרידאָרען פון די אלטע הייזער אין
זייערע קליינע שטיבלעך אריין.

זיי זיינען ביידע ארומגעגאנגען ווי שכור אין דער אלטער זינדיגער
שטאָרט, שכור פון דעם לעבען, וואָס איז דאָ אמאָל געווען און איז נאָד
יעצט, פון דעם רויטען איטאַליענישען וויין, פון די רויטע רויזען, מיט
וועלכע עס זיינען פול די מערק און די פּלעצער; פון די שעהנע מייד-
לעך, וואָס דרעהען זיך אין די גאסען ארום; פון די אויסגעלאַסענע
הערמאַ-אַפּאַרטיטאָס און די קורטיואַנקעס, און פון די אידישע הערמאַ-

אפראדיטאס אין דער פישער-גאס; פון די שאַמענס אין דער לכבוד נאכט אין קאליזעאום און די שאַמענס פון די אפאסטאלען; פון די קירכען-גלאקען און פון די חורבות פון דער אלטער שטאָרט. און די נעכט, די נעכט מיט די שטערען איבער דעם איטאליענישען הימעל... זייער צימער איז פול געווען מיט רויזען, רויטע רויזען, פולע און זאפטיגע, וואָס האָבען געיאָגט פון זיך אַ גערוד, וואָס האָט געוועקט יעדער טראָפען בלוט... רויטע רויזען — אומעטום און איבעראַל. און הינטער די רויטע רויזען, האָט זיך געדאַכט, זיינען בעהאלטען גיפטיגע שלאַנגען, וועלכע וואַרטען נור אויף דער גינסטיגער מינוט, אז זיי זאָלען זייערע קעפּ און גיפטיגע צונגען אַרויסשטעקען פון צוויי-שען די סאַמעטענע רויטע רויזען בלעטלעך...

קאפיטעל 31.

גיפטיגע שלאַנגען.

אַ גרויסע און שווערע אויפגאבע האָט יאש בלום אויף זיך גענומען. די גרופע פון זיין פארטיי, וועלכע האָט זיך פאר קיין זאך נישט אָב-געשטעלט, אבי אויפצורודערען די וועלט, אום מען זאָל רעדען פון איהרע ראַמאַנטישע טהאַטען — האָט געקריגען אַ ידיעה, אז אַזעלכע און אַזעלכע הויכגעשטעלטע פּערזאָן וועט זיך אויפהאלטען ביי איהרם אַ טאַכטער, וועלכע איז אַ פרוי פון אַ רוסישען קאַנסול, אין איינעם פון די אויסלענדישע אַרויסטאַקראַטישע באַדע-אַרטען.

די הויכגעשטעלטע פּערזאָן, וועלכע האָט פּערנומען אַ הויכע פּאַסטען, איז גראַדע געווען אַ ליבעראַל, דורכדעם האָט זי זיך נישט געהיט און איז נישט געווען אַרומגערינגעלט מיט שפּיאַנען ווי די אַנדערע. נור דער ליבעראַליזם פון דעם מיניסטער, האָט יאש'ס פּאַרטיי אַנערקענט, איז מעהר שעדליך און מעהר געפּהרליך פאר דער רעוואַלוציע, ווי דער רעאַקציאָניזם פון די אַנדערע הויכגעשטעלטע פּערזאָנען. דער מיניסטער, וועלכער האָט געוואָלט בערוהיגען דאָס לאַנד מיט זיין ליבעראַליזם, האָט עס קיינמאָל נישט געמיינט אויפ-

ריכטיג און ער האט נור געזוכט צו פערבלענדען די אויגען, צו צוצייען די מעהר רוהיגע עלעמענטען צו דער רעגניערונג און די רעוואלוצייע אנערען צו איזאלירען. אייניגע פערזאנען פון יאש'ס גרופע האבען בעשטימט אבצוראמען די הויכגעשטעלטע פערזאן פון וועג און אויסצופיהרען דעם פלאן אויף אייגענער האנד מיט די געלדמיטלען, וואס זיי האבען צוגענומען פון דעם פאסט-טראנספארט אויפ'ן קאלדישער וועג. צו דעם טהאט האט זיך געריסען אינאיינעם מיט אנדערע אויך יאש. און זיין כראכע האלטען זיך ביים אנפאלען, זיין פראנץ צויזש רעדען, וואס איז אונבעדינגט נויטהיג געווען אין פערקעהרען אין די הויכע האטעלען, וואו די הויכגעשטעלטע פערזאן וועט איינשטעהן, האט ערוועקט צו איהם צוטרויען און ער האט עס זיך גענומען אויספיהרען אויף אייגענער האנד.

צוויי חברים זיינען ארויסגעפאהרען נאכשפירען די הויכגעשטעלטע פערזאן, צו האבען זי אויפ'ן אויג, און יאש איז דאס דערווייל געפאהרען קיין זאקאפאנע, גענומען זיין שעהנע ליטווישקע אבצופרעהען זיך מיט איהר פאר'ן טויט.

די טהאט האט ערשט געזאלט ווערען אויסגעפיהרט אין א פאר וואכען ארום, ווארים עפעס אן אונגעריכטע מניעה האט די הויכגעשטעלטע פערזאן אויפגעהאלטען נאך איז פעטערבורג, וואו עס איז אונגעגליך געווען צו איהר צוצוקומען. און יאש האט צייט געהאט דערווייל אבצופרעהען זיך מיט מער'ן. נור יאש בלום, וואס איז אלע מאל גליקליך געווען אויף א „טהאט“ און געריסען זיך צו יעדע פארזיטיווע ארבייט, דער יאש בלום, וואס צוזאמען מיט די חברים, ווען זיי זיינען בעפאלען א סאסטרוואגען, א קארטאול, האט ער ארויסגעזויזען אזא מוטה און אזא אפפערונגסזוויליגקייט, אז ער האט פערזאונדערט און פערשעהמט זיינע קריסטליכע פריינד — האט זיך יעצט, ווען עס איז איהם אויסגעקומען צו האנדלען אויף אייגענער פערזאנטווארטונג און מיט קיין בעטהיילונג פון די חברים, געפיהלט זיך מיט דער „טהאט“ זוננהיימיש און שלעכט. ער האט מורא געהאט צו מאכען ביי זיך די שרעקליכע ענטפלעקונג, אז צום ערשטען מאל אין זיין לעבען זאל ער אפשר פורכט האבען פאר'ן טויט. ער האט פעריאגט דעם אנגסט פאר דעם וואס שטעהט איהם פאר פון זיך, נור יעדעס מאל איז זי איהם ווידער געקומען.

אז אנדערס מאָל האָט ער גאָר נישט געקלערט איבער די פּאַלגען, וואָס קענען אַרויסקומען פאַר איהם פון דעם „טהאַט“. ער האָט נור גער זעהן די טהאַט אַליין און איז גליקליך געווען איבער איהר. יעצט אָבער איז די טהאַט אַליין פּערבאַרגען געווען פון איהם. זי האָט זיך ווי בעהאַלטען הינטער די פּאַלגען, וואָס וועלען אַרויסקומען פון איהר, און ער זעהט נור דעם שוואַרצען אונגענדליכען אַבנרונד, צו וועלכען עס פיהרט איהם זיין וועג. און צום ערשטען מאָל שרעקט איהם דער טויט, וואָס שטעהט הינטער דער טהאַט.

צו ערשט האָט ער נאָך ניט צוגעלאָזט דעם געדאַנק צו זיך, פּער יאָגט פון זיך יעדן חשד פון שוואַכקייט, דערנאָך האָט ער גענומען נאָכקלעהרען פאַרוואָס איז דאָס אזוי, וואָס האָט זיך געענדערט אין איהם, און ער האָט געמאַכט די שרעקליכע ענטדעקונג, אז שולדיג איז אין זיין שוואַכקייט די שעהנע ליטוויטשקע, אז זי האָט איהם פּער סם'ט מיט'ן לעבען, מיט איהר ליבע. און ער האָט זי אַנגעהויבען פיינד צו קריגען, געקלערט דערפאַר נקמה צו נעהמען פון איהר, אויסצומרינקען דעם גאַנצען בעכער פון לוסט און תּאוה, וואָס שטעקט אין איהרע ביינער און זי לאָזען שטעהן אַן אויסגעטרונקענע, אַן אויס געזויגענע און אוועקגעהן זיין וועג צו דער „טהאַט“.

מיט יעטווייזער נאַכט, וואָס זיי האָבען געהאַט הינטער זיך, האָט זיך איהם געדאַכט, אז ער קומט געהנטער צו צו זיין וועג — אוועקצור לויפען פון איהר און געהן צו דער „טהאַט“, אָבער וואָס מעהר ער האָט פון דעם בעכער געטרונקען, וואָס מעהר עס זיינען געפּלאַסען פון די שעהנע ליטוויטשקע די קוואַלען-שטראַמען פון איהר ליבע, וואָס מעהר ער האָט גענאָסען פון זיי — דאָס שווערער און פּערוויקעלטער איז איהם געוואָרען דער וועג צו דער „טהאַט“. עס האָט זיך איהם געדאַכט, אז זי שפּרייט אויס אויף דעם וועג צו דער טהאַט גיפטיגע שלאַנגען, וואָס זי שליידערט אַרויס פון איהר ליבע-קוואַל.

דורכדעם האָט ער זי פיינד געהאַט און געוואַלט נקמה נעהמען פון איהר — פאַר זיין לעבען — מיט איהר ליבע... נור איין זאך האָט ער געפיהלט, אז ווי עס זאל נישט זיין = די טהאַט מוז געשעהן. עס איז נור זי אַבשלעפעכץ, אָבער עס וועט זיך ערוועקען אין איהם. ער וועט זיך צוזאַמעננעהמען און איבערלאָזען איהר בעט און בעכער און געהן דארט, וואו די פליכט רופט איהם. זון דאס מוז געשעהן

ווי אים געשווינדסטען, און אויף דער מינוט האָט ער יעדען טאָג געוואַרט. דאָס זיינען געווען די גיפטיגע שלאַנגען הינטער די רויטע רויזען אין רוים.

דערווייל האָט יעדער טאָג געבראַכט די הערליכע זונן איבער'ן איטאַליענער הימעל. יעדער טאָג האָט געבראַכט זיין לעבען און יעדע נאַכט — איהר לעבע. און דאָס לעבען האָט איהם ווי איינגעוויענט, פּערשלאַפען און פּערנעסען געמאַכט פון דער טהאַט, פון דער פליכט וואָס ליגט אויף איהם.

ער האָט זיך אנגע'שכור'ט מיט איהר לעבע און נקמה גענומען פון איהר, געמיינט, אז אט'אָט וועט ער זי איבערלאַזען אין האַמעל אַליין מיט אַ ברעג און אַ פאַר פראַנק און אַנטלויפען. און געזאָגט האָט ער זיך, אז מאַרגען וועט ער דאָס טהון, איבערמאַרגען, — אבער דער מאַרגען און דער איבערמאַרגען זיינען געקומען און דאָס לעבען האָט זיך ווייטער גענאַסען ווי אויס אַ קוואַל. דענסמאַל האָט ער זי נאָך מעהר אָנגעהויבען פיינד צו קריגען און חושד געווען, אז זי איז פאַלש און זי ווייסט פון אַלע געראַנקען וועגען וואָס ער קלעהרט; אז זי האָט דאָס געטהאָן אַבזיכטליך, אבער איהר מינע און איהר פיהרען זיך זיינען געווען אזוי נאַאיוו, אזוי אַנוויסענדיג. זי האָט טאַקע ניט פּערשטאַנען, וואָס ס'איז מיט דעם יונג. זי האָט נור געפיהלט אז ער ליידט עפּים, אז ער טראַגט עפּים אויף זיין נשמה, און זי האָט אויף איהם רחמנות געקריענען.

איינמאַל איז דאָס געווען אין פאַלערמאַ, וואוּהין זיי זיינען אַנד טלאַפען, זוכענדיג זונן. זיי זיינען גענאַנגען ביים ברעג ים, וואו דער ים וואַרפט פון זיך אַזאַ בלאַהליכען, דורכזיכטיגען שיין, אז מען זעהט אַלעס, וואָס עס טהוט זיך אויף זיין אונטערגרונד.

איבער דער גאָס ציהט זיך אַ רייה לאַסטוועגען מיט טעאַטראַלישע דעקאָראַטיוועמעלדער און די מענשען וועלכע זיצען אויף די וועגען זעהן אויס, ווי זיי וואַלטען געווען אויס די פיגורען פון די געמעלדער. געהן זיי אזוי ביים ברעג און שווייגען. און דער יונג קלעהרט וועגען דעם, אז עס מוז דאָך נעהמען אַ סוף. קומען זיי אַן פאַר אַן אַלטער פראַנצויסקאַנער קלויסטער. זיצט אַן אַלטער מאַנאָך און ציהט אויף קרעלען אויף אַ שנירעל און פרעגט זיי, אויב זיי ווילען

ניט זעהן די סקלעפעס מיט די טויטע. זיי לאזען זיך אראב אין א גרוב. איבער א לאנגען, לאנגען קעלער, וואו עס ציהען זיך אוועק גאנצע נאסען, הענגען אין די נישעס פון די ווענד טויטע מענשען אין זייער פאראדנע אנטהון, אזוי ווי זיי זיינען געווען ביים לעבען.

די אלטע בכבוד'ע בעליבתים פון סיציליען האבען זיך נאכ'ן לעבען געלאזט אין זייערע פאראדנע מלבושים פערטריקענען און אויפהענגען זיך אויף די ווענד פון די מיילען-ווייטע „סקלעפעס“ פון דעם הייליגען פראנציסקאנער קלויסטער אין פאלערמא. און דא הענגען, זיי אלע פון דורדורות: מענער, ווייבער, קינדער, יונגע און אלטע, בחורים און בתולות אין די פאראדנע קליידער פון זייער צייט. אין זייערע פנימ'ער האט זיך איינגעשניטען די לעצטע גרימאסע, וואס זיי האבען געמאכט ביי דער יציאת-נשמה.

מען זעהט ווי טייל, ראנגלענדיג זיך מיט'ן טויט, האבען אויפ'געפענט די מיילער, ווי זיי וואלטען א גרויס פראטעסט-געשריי גע'וואלט פון זיך ארויסגעבען איבער דער עולה וואס מען טהוט זיי, וואס די פרעמדע, אונבעקאנטע הענד שניידען זיי אָב פון לעבען. אנדערע ווידער, איבערגעבענדיג זיך אין די ארעמס פון א גרויסער האפנונג און גלויבען, וואס זיי האבען געזעהן אין זייערע וויזיאנען אין דער לעצטער מינוט, זיינען איינגעשלאָפֿען מיט א שטיל שמויכעלע אויף די ליפען. א טייל פון זיי האבען נאך די אויגען אפען און זייערע פנים'ער דריקען אויס שרעק און אנגסט פאר דעם אונבעוואוסטען, וואס זיי זעהן אין דער לעצטער מינוט.

א קינד האבע זיי געזעהן הענגט צווישען די אלטע און עס זעהט אויס, ווי עס וואלט נאך די הענטלעך און די אויגען צו דער מוטער אויסגעשטרעקט בעטענדיג זיך: „ראטעווע מיר פון דעם, וואס שלעפט מיר יעצט אין זיינע קאלטע ארעמס“! ... אויף א סך פון זיי זיינען שוין די געזיכטער און די קערפערס פערטריקענט געווען און ארויסגעפאלען פון די פאראדנע רעק, פון די שטיוועל, פון די היטלען.

די מלבושים, געארבייט אויס א דויערנדען שטאף, האבען לענגער אויסגעהאלטען די ציהן פון דער צייט, ווי דער פלייש און בלוט שטאף, אויס וועלכען עס איז אויסגעארבייט דער מענשליכער ארגאניזם. די מענשען זיינען צופאלען, די קליידער זיינען נאך גאנץ געווען.

מען האט געקענט אנזעהן, ווי אזוי עס שטייט זיך ארויס דער שארבעט פון פערטריקענטען פלייש, ווי דאס פלייש זאל הויב ווערען גערונצעלט, פערוועלט, פערטריקענט און פאשן איין אין דעם ביין פון שטייבען און סקעלעט.

זאל די סקעלעט זעהן זיך איבער באשעצן געבן. עס זענען זיך אויס, ווי עס וואלט געווען א יארה-סאגא פון טויט. אזוי פיעל זיינען זיי זיך צוזאמענגעקומען. און די טויט פאשן, שרייבען, האנדלען. מען הערט זייער ברומען, זייערע נוואלדען, וואס רייסט זיך צווישן פון די גריפע פון זייערע פנימלעך, פון זייערע דערשראקענע אויגען, פון זייערע פערטרימטע, פערביפענע ליפען. דער פויט רעזעס אין דער טויטער שטאדט און מען הערט זיין שרעקליכע גרום פון די ווינקלען ארויס.

יאש האט געשלעפט מערין טיעפער אין דעם סקעלעט אריין, פאר דרעהט זיין מיט איהר זיין די קרומע געפלעך, וועלכע האבען זיך גאר צויגען אין סקעלעט. אופענטום און איבערזאל האט דא דער פויט געלעבט און גערעט. מען האט געהערט זיין שפייט, וואס האט געשרייען פון די שרעקליכע געזיכער, וואס האבען דא געהאנגען אויף די וועג, מערי האט מורא געהאט און געריפען זיך ארויס. יאש האט זי אבער ניט אבגעלאזט. פעסט זי האלפעדיג ביי דער הנדה, האט ער זי טיעפער, טיעפער אין דעם סקעלעט אריינגעצויגען און זענען ווייזען איהר אויף די שוידערליכסטע גרימאסען. זייער די עקסלדיגסטע פנימלעך.

זי האט אנגעהויבען מורא צו קריגען פאר איהם. עס האט זיך איהר געדאכט, אז אויך ער קעהר שוין דא אהער, אז ער איז איינער פון זיי, וועלכער איז אראב פון דער וואגד און ער האלט זי פויט דער קאלטער האנד און שלעפט זי טיעף אין סקעלעט אריין.

און זי האט זיך ארומגעקוקט אויף דעם טויט, וואס קוקט פון די וועג אראב, אויף זיין בלייד, בעז געזיכט און א שרעק איז זי בעפאר זי. זי האט זיך געפיהלט איינזאם און פערלאזט אין דער פוימער שטאדט זי; אז זי איז אריינגענומען פון טויט און וועט שוין נישט מעהר קענען ארויסקומען פון דאנען, אז זי וועט אויך ווערען אזוי ווי זיי. זי האט געהאט דאס געפיהל, אז זי טרינקט זיך דא אין טויט — האט זי אנגעהויבען צו שרייען, צו רופען נאך הילף. יאש האט זיך

ווי אויפגעכאפט, געוואלט זי בערוהינגען, ארויספיהרען — זי האט
מורא געהאט פאר איהם און גערופען נאך הילף ביו מען איז גע-
קומען און מען הייט זי גרויסגענומען.

אבעראטעוועט זיך, האט זי פון דעגריממאל אן געפיהלט אן
עקעל צו איהם. זי העט געוואלט זאגן איהם און איינע אליין
געהן אין די גאסען פון פיזלערמא, נור זי האט זיך געפונען פער-
איינזאמט, איינע אליין אויף דער וועלט און זי איז דאס מיט איהם
מיטגעגאנגען א היים אין זייער האטעל.

און ביינאכט, אז ער האט זי געהאלטען א נאקעטע אויף זיינע הענד
און בעטראכט איהר נאקעטע לייב, האט ער געזעהן ווי דער שארבען
און סקעלעט שניידט זיך אויף שוין ארויס פון איהר לייב. און דער
טויט האט איהם פער'סמ'ט דאס לעבען און ער האט נישט געקאנט
מעהר געניסען פון לעבען.

קאפיטעל 32.

א נייער געזאנג.

זייער לעבען איז געווארען אונערטרעגליך. מערי האט געקלעהרט
וועגען זעלבסטמארד, נור דאס לעבען, וועלכעס זי האט געפיהרט, ווי
אין א שכרות, צווישען טויט-אנגסט און לעבען — האט זי אזוי קער-
פערליך אבעשוואכט, אז זי האט זיך געמוזט לעגען אין בעט אריין.

יאש איז געווארען צו איהר זעהר צערטליך. ער איז געלאפען און
געבראכט א דאקטאר. דער דאקטאר האט זי בעטראכט, דערנאך
האט ער פערטרויט יאש'ן א סוד אויפ'ן אויער, פון וועלכען דער יונג
איז צו ערשט בלייד געווארען, דערנאך רויט-פערשהמט ווי א קינד
און א שרעק און א פרייד איז איהם בעפאלען און ער האט ניט גע-
וואוסט, וואס עס טהוט זיך מיט איהם.

מערי איז געלעגען אין בעט בלייד און דערשראקען. איהרע אויגען
זיינען געווען פער'הלום'ט, און זי וואלט געווען שוין אריינגעגאנגען

איז אן אנדער וועלט, און דאס מויל איז געווען פערקרימט ווי צום וויינען.

און דער יונג איז געלעגען ביים בעט ווי א הונד, געקושט איהרע בלייבע הענד און געשריען מיט פרייה, ווי עס וואַלט אויף איהם א גרויס גליק געקומען:

— מערי, מערי, איז עס וואהר? I איז עס וואהר? I..

עפעס ווי דער הימעל וואַלט זיך איהם געעפענט. עס איז איהם מיט א מאַל א גרויסע זאך קלאַהר געוואָרען — זיין לעבען, זיין צוקונפט. פערשוואונדען איז פאר איהם דער אנגסט. די שווארצע גרוב פון מייט האָט איהם נישט מעהר געדראהט אויף זיין וועג. עס איז איהם אלעס קלאַהר און פערשטענדליך און גוט געוואָרען. ער האָט זיך שוין פאר גארנישט געשראקען, און אויף אלעס איז ער בערייט געווען און געזעהן זיין זיכערקייט, און שטארק איז ער געוואָרען. און ער האַלט איהר האַנד און קוקט אויף איהר מיט גרויסע, גליקליכע אויגען:

— מערי, מערי! איז עס וואהר? I..

זי פערשטעהט נישט וואָס עס איז מיט דעם יונג געוואָרען. זי האָט נישט קיין צייט צו קלעהרען נאָך וועגען איהם. איהר אליין איז עס נאָך נישט קלאַהר, וואָס עס ווערט מיט איהר, צי זאָל זי זיך פרעהען. אָדער טרויעריג ווערען איבער דער בשורה, וואָס דער דאָקטאָר האָט איהר אָנגעזאָגט. עס ווערט איהר נור נייגיעריג. דאָס לעבען ווערט נייגיעריג און אינטערעסאַנט, און דאָס איז גוט.

— מערי, מיר מוזען ווי אַם שנעלסטען אַפיציעל חתונה האָבען. אַפיציעל, פאר מענשען. ווי אַם שנעלסטען!

זי האָט איהם אָנגעקוקט ווי פערוואונדערט. זי פערשטעהט נישט, וואָס ער מיינט. און זי שמייכלט לייבט, ווי זי וואַלט געווען געלאכט פון איהם:

— פאר וואס אזוי באַלד? וואָס איז געשעהן?

— איד האָב זעהר א נויטיגע זאך צו בעוארגען, מערי. איד ווייס נישט ווי עס וועט זיין. מיין קינד מוז האָבען אַ פאַטער, ווי אַם שנעלסטען.

— אבער יאָש?

— מערי, עס איז זעהר וויכטיג. דו האָסט אַ פאַס, איד האָב ביי מיר תמיד מיט א מעטריקע. איד טראג זי מיט מיר, ווייל ווי עס

זאל ניט זיין, זאל מען שמענדיג וויסען מיין ריכטיגען נאָמען, ניט ווי איד הייס אויף די געמאכטע פעסער. מיר פאָהרען נאָך היינט נאָך לאַנדאָן. דאָרט קריגט מען „שלוֹב“ אַם לייכטעסטען, אַהנע יעדע צערעך מאַניעס. דאָס מוז ווי אַם שנעלסטען געמאַכט ווערען. איד וועל נישט פריהער רוהען, ביז איד וועל עס נישט האַבען געטהאָן.

— אָבער וואָס איז געשעהן, יאָש?

— פּרעג מיך נישט. איד ווייס, וואָס איד טהו.

און ער קלינגט אָן און בעט די רעכענונג און פּרעגט זיך נאָך אויפ'ן גאַנצענסטען וועג קיין לאַנדאָן און געהט גלייך די זאַכען צו פּאַקען.

— אָבער וואָס איז געשעהן?

— גאַרנישט, מיין טייערע, — קושט דער יונג אזוי צערטליך איהרע הענד, ווי ער וואָלט עס נאָך קיימאַל נישט געטהאָן. און זיין צערטליכקייט צו איהר ווערט מיט אַמאָל גאַנץ אנדרעש. ער האָט מורא צו קוקען שאַרף אויף איהר. ער לאָזט זי נישט אַראַכבוויגען, בעוועגען זיך.

— איד וועל עס שוין אלעס אליין טהאָן. דו זיין דאָ, מיין קליינער, שעהנער מזרח־פּויעל, דו, וואָס פּערמאַנענט די בעהאַלטענסטע ליעבער אוצרות פון די ירושלים'ער טעכטער...

— אָבער וואָס איז געשעהן מיט איהם?

ער איז שטילער געוואָרען און איז געוואָרען צו איהר מיט אַ מאָל עפעס אזוי, ווי דאָס וואָלט גאָר ניט דער ווילדער יאָש געווען, וואָס האָט זי אין די ווילדע נעכט ווי אַ שטורעם גענומען, וואָס אין זיין ליעבע האָט זיך געפיהלט אַ נקמה, אַ געשריי. ער איז ווי אַ צערט־ליכער פּאַטער געוואָרען, ווי אַן עלטערער ברודער. אין זיין בליק האָבען זיך קאַנצעטרירט די טיעפסטע געפיהלען פון זיין האַרץ. און ער וויל זי קושען, בערוהיגען מיט זיין בליק.

צי האָט דאָס געמאַכט אויף איהם אַזאַ איינדרוק? וואָס זיינען אזעלכעס די מאַנס־פּערשוניגען? ווי קליינע קינדער זיינען זיי. און אַלע זיינען זיי אונשולדיג. אין אַ מינוט פון זייער לעבען ווערען זיי קינדער, — טראַכט זיך מערי.

אין אַ פּאַר טעג אַרום זיינען זיי קיין לאַנדאָן אַכנעפּאָהרען. דער יונג איז גליקליך געווען.

איבער'ן גאנצען וועג האט ער געפויפט, אויסגעפויפט אלע אפערעס און אפערעמעס און אזוי פריי און הויך געלאכט, אז דער סוד, איז וועלכען ער איז איבער דער נאנצער צייט געווען איינגעזונקען, איז צורונגען געוואָרען, ווי מען וואָלט פון איהם א שרעקליכען טויט אורטייל אראַבגענומען, ווי דער יונג וואָלט ערשט יעצט צו לעבען אָנגעהויבען.

ער האט איהר קיין בעוועגונג נישט געלאָזען טהאַן, גענומען א קופע ערשטער קלאַס און גענויט זי, אז זי זאל לינגען. מער'ן האט געפייניגט זיין צערטליכקייט און דאָס וואָס ער געהט אום מיט איהר ווי מיט אַ קליין קראַנק קינד, אָבער דערביי האט זי גערייצט, געלאַסט צעט און געפרעהט זיין אונבעהאַלפענקייט, זיינע צערטליע געפיהלען, און ווי ער לויפט אראַב אויף די סטאַנציעס און ברענגט איהר צו טרינקען, ווי ער האַלט זי פעסט און צערטליך אונטער'ן ארעם, ארייני פיהרענדיג זי אין וואַנאַד־רעסטאָראַן, ווי ער קוקט איהר פאטערליך מיט אַ ליבען שמיכעל אין די אויגען אריין.

וואָס האט זיך דאָס אין איהם געענדערט? צי האט זיין פאטער ווערען אזוי געווירקט אויף איהם? וואָס מאַנספערשויגען זיינען? דאכט זיך — א רעוואָלוציאָנער, ווי קומען צו איהם די געפיהלען? ... און זי? זי איז דאָך נאָך אזוי נישט קלאָהר, און דאָס נייע געפיהל איז פאר איהר נאָך אזוי ניי, אז זי ווייסט נישט, וואָס דאָס איז. אַ שרעקט זיך דערפאר, וואָס זי ווערט אנדערש, זי פערליערט עפעס, פערליערט און געווינט...

אָבער יאש בלום איז יעצט גליקליך געווען. אוועק איז מיט אַ מאַל די שרעק און דער אנגסט פאר'ן טויט. ער האט קלאָהר געזעהן דעם וועג צו דער טהאַט, און די טהאַט איז יעצט ביי איהם אזוי זיכער געווען, ווי ער וואָלט מיט אַ מאַל געווען ווידער געפונען אין זיך דעם גלויבען. ער איז יאש בלום און איהם איז איבערגעגעבען געווארען אויסצופיהרען די טהאַט, און ער וועט דאָס אויספיהרען געוויס און זיכער. זיין האַנד וועט נישט ציטערען, זיין האַרץ וועט נישט קלאַפען און מיט פרייד וועט ער געהן צום טויט, וואָס שטעהט נאָך דער טהאַט. נאָך איהם וועט לעבען זיין זוהן. זיין זוהן וועט שטאַלץ זיין מיט דעם פאטער'ס טהאַט.

אוועק זיינען מיט אמאל די שלאנגען אויפ'ן וועג. די פערבלעני דעמע געליעבטסטע, דער סם פון זיין מוטה, איז יעצט זיין ווייב. נאך זיין טויט איז זיין זוהן, און די טהאט פיהרט צום וועג פון רוהם. אין אט טעג ארום זיינען זיי שוין אפיציעל מאן און ווייב געווען. יאש בלום האָט געבראכט זיין פרוי נאך דער שווייץ, וואו ער האָט זי איינגעארדענט פאר איהר וואהנונג אין אן ערשט-קלאסיגען פענסיאן, הינטער ציוריד. געווען מיט איהר צוזאמען נאך אכט-צעהן טעג. דורך דער צייט האָט ער זיך ארויסגעוויזען אלס דער געטריי סטער, צערטליכסטער מאן. ער איז געווען פּרעהליך און גוט גע-שטימט. און ווען ער איז ארומגעגאנגען מיט מער'ן שפאצירען, האָט ער זי נישט געלאָזט פלינק געהן, נישט מאכען קיין שווערע בעוועגונג איבער וואָס מערי האָט זעהר געלאָכט.

זי האָט חוּק געמאַכט פון איהם, זעהנדיג איהם אין אזא קאַמישע ראַלע, וועלכע האָט גארנישט צוגעפאסט צו איהם. ער האָט זיך גע-לאָזט אויסלאָזען, פערענטפערט מיט א וויץ און ווייטער זיך אזוי געפיהרט.

ער האָט דורך די צייט נישט ארויסגעוויזען קיין אויפּרעגונג, קיין נערוועזיטעט — אלעס איז פערשוואונדען.

איינמאָל האָט ער געקריגען א טעלעגראמע, וועלכע ער האָט מער'ן נישט געוויזען. דער יונג האָט דורכגעלייענט די טעלעגראמע, בע-האַלטען זי און געבליבען אין דער זעלבער שטימונג וואָס פריהער. און מערי האָט קיין אורזאכע נישט געהאַט נייגעריג צו ווערען, אָדער איז איהם עפעס חושד צו זיין.

צו מארגענס אין דער פריה האָט מערי געפונען אין איהר שלאָפ-צימער א קליין בריוועל:

„איד מוז דיר פערלאָזען. איד ווייס נישט אויב איד וועל דיר ווידערזעהן. וועסטו הערען פון מיר = זיי מיד דן לכה זכות. פאה פאָליציי, אז עם וועט אויסקומען, זאָג דעם אמת: דו האָסט נישט געוואוסט פון מינע געשעפטען. זאָל דאָס וואָס עם שטעהט פאר גע-בוירען צו ווערען זיין א זוהן, בעט איד דיר — רופ איהם יאָש. דעם פאָטער און די שוועסטער האָב איד שוין געשריבען וועגען אונזער חתונה האָבען. דאָס טייל פערמעגענס, וואָס מיר קומט פון מיין מוטערס צד, געסט געזעצליך איבער פאר דיר מיט מיין מינר. אין

שוואַך וועסטו געפינען די סומע פון צוויי טויזענד פראנק דערווייל צו לעבען ביז דו וועסט דיך גיינארדנען. איד האָף אז דו וועסט אויס' קומען מיט מיינע שוועסטער. זיי מוחל פאר די אומשטענדען. פאָהן דיין לעבע דאנק איד דיר נישט. איינער גיב גארנישט דעם צווייטען. ווען ער האָט נישט פאר וואָס.

יש"ש.

אז מערי האָט דורכגעלעזען דעם בריעף איז איהר אַלץ מיט אַ מאָל קלאָהר געווארען, און אויך דעם יונג'ס לעצטע טעג זי האָט זיך געפיהלט ווי מען וואָלט זי אויף דער גאס ארויס געווארפען און די טהיר הינטער איהר צוגעשלאָסען. נור זי איז עפעס נישט טרויעריג געווען און זי האָט זיך געוואונדערט פאר וואָס זי איז נישט טרויעריג. זי האָט געפיהלט, אז עפעס וואָס איז אבגעשטארבען און עפעס וואָס ווערט געבוירען ביי איהר. און דאָס נייע, וואָס ווערט געבוירען, איז אזוי ניי, אזוי פרעמד און אזוי גאָהנט...

קאפיטעל 33.

אויפן וועג צו דער מוה'נט.

יאש בלום איז צוגעפארען מיט זיין גרויס געפעק אין אן אויטאָ- מאָביל פון כאַנהאָף צו דער ווילא „פרידענהיים“, וואָס איז געלענען גוויסער דער שטאָדט אין אַ גרויסען קולטיווירטען פארק אין דעם שענה' סטען טאָל פון דער געגענד אין דער שווייצארישער דייטשלאַנד, וואָס עס הערשט דער אויביגער פריהלינג.

די וואַנסעס זיינען יעצט ביי איהם געווען ראזירט. אַנגעטאָהן איז אַ ברייטען ספּאָרט-מאָנטעל און אַן אויטאָמאָביל הוט, איז איהם שווערליך געווען צו דערקענען די שווייצער זיינען איהם אַנקעגען געלאָפען, נאָך זיי דער „מעמער ד'האַמעל“, און יאש בלום האָט געפרעגט אויף דער וואַהנונג, וואָס עס

האָט בעשטעלמ טעלעגראַפיש דער הראַביא מאַקאָלאָווסקי פֿון נאַ-
ליציען.

אז דער „מעטר ד'האַטעל" האָט דערהערט, אז דאָס איז דער
הראַביא אליין, האָט ער זיך טיעף פֿערבויגען און מיט אַ לאַקויאַישע
מינע איהם געפיהרט אין זיין אפּארטמענט, וואָס איז געווען רעזער-
זירט פאר איהם שוין אייניגע טעג און איז בעשטאָנען פֿון אַ סאַלאַן,
שלאַפּצימער און באַדע-צימער אויף דעם צווייטען שטאָק, מיט די פענ-
סטער אין פּאַרק אַרום.

דער הראַביא האָט בעשטעלמ די וואָהנונג אויף אַ גאַנצען מאַנאַט
און נאָך יעצט, אין שפּעטען הערבסט, ווען דאָס הויז איז נור געווען
בעוואהנט פֿון זעהר אַ עלעגאַנטעם פּובליקום, וואָס האַלט זיך אויף
אין דעם באַדע-אַרט אין שפּעטען הערבסט נאָך דעם סעזאָן, ווען עס
איז שוין מעהר נישטאָ אזוי פיעל געסט.

דער „מעטער" האָט איהם איבערגעגעבען די בריעף און די טעלע-
גראַמען, וואָס זיינען אָנגעקומען אויף דעם הראַביא'ס נאָמען ביז איצט.
די בריעף האָבען אלע געמאַגען אויף זיך די הערבען פֿון דער פּוילישע
אַריסטאָקראַטיע וואָס האָט געדיענט צו דעם, כדי צו ערוועקען צוטרויען
אין דעם אַריסטאָקראַטישען האַטעל צו דעם אָנגעקומענעם הראַביא.

יאַש האָט זיך איבערגעטהאָן און אָנגעקלונגען. שטיל האָט זיך
אַריינגעשליכט אַ יונגער שענהער קעלנער אין אַ קורצען פּראַק מיט
ווייסע שטרימף און שוואַרצע שיד.

— אַבער, עס זיינען נאָך די „פּיף אַ קלאַקס" אין הויז מיט
מוזיק?

— יא, צו טהיי קומען זיך די הערשאפטען צוזאמען אין דער
גרויסער האַלע. זיי האָבען הערליכע מוזיק, זעהר אַ גוטען קוואַרטעט.
— גוט, ער קאָן געהן, ער ווינשט גאָר נישט. יא, די ליסטע פֿון
די געסט.

יאַש האָט גענומען די ליסטע, האָט זי געהאַלטען אין האַנד, נישט
געאַיילט זיך אַריינצוקוקען, און נאָכגעפרעגט דעם קעלנער:

— אַבער, עס שפיעלמ נאָך טעאטער אין באַדע-אַרט?

— יא, איינס איז נאָך איבערגעבליבען — די אפּערעטא. אַבער

די געסט פּאָהרען ליבער מיט אויטאָמאָביל אין דער שטאָדט — אַ
האַלבע שטאַנדע — אין דער גרויסער אַפּערע.

- מיסטער ווארמס איז שוין לאנג דא ?
 — זייט צוויי וואכען.
 — און פאן מילהויזען ?
 — פאריגע וואך אָנגעקומען.
 — איז עס נישט קיין יונגער הערר ?
 — ניין, דאָס איז שוין אן עלטערער הערר מיט אן עלטערען דאמע
 און זיי פערנעהמען א גרויסען אפארטמענט אין ערשטען שטאָק.
 — איז עס נישט מיין פריינד ? — זאָגט יאָש ווי פאר זיך, אָז
 דער קעלנער זאָל הערען, — גוט, ער וועט די טהיי צוזאמען מיט אלע
 אין דער האַלע טרינקען.
 דער קעלנער פערלֶאָזט דעם צימער. יאָש שליסט פלינק צו די
 טהיר נאָך איהם, נעהמט ארויס א פאָטאָגראַפיע, קוק זיך גוט איין
 צו איהר און רעדט ווי צו זיך: „אזוי, הערר פאן מילהויזען, ביזוואו
 יעצט אין מיין האַנד. איך האָב דיך ליעב. אוי, ווי זיך האָב דיך
 ליעב“.
- ער קוקט זיך גוט איין אין דער קארטע, שטודירט גוט דאָס געזיכט,
 דערנאָך פערפאקט ער זי און לעגט זי זיך אין זיין בוזים־מאַש.
 ער האָט פאמעליך זיך גענומען אַנטהאן אין אן אַבענדרעס.
 אָז ער איז שוין געווען אין סמאָקינג, דעם מאָנאַקל אין אויג, קוקט
 ער זיך גוט איין אין שפיעגעל. אָזן ווי ער וואַלט געשמייכעלט צו זיך,
 פערגעניגען געהאַט, וואָס ער זעהט אויס אזוי אָז דער מיינוועל אַליין
 וואַלט נישט חושד געווען דעם אַריסטאָקראַטישען יונגען מאַן אין די
 פלענער, וועלכע ער וויל יעצט אויספיהרען.
 ער האָט אַרויסגענומען פון זיין געפּעק א קליינעם מאַשען־ברוי
 נינג, איבערגעקוקט איהם, בעהאַלטען אין א קעשענע, און איז אַראָב
 אין דער האַלע אריין.
 די האַלע האָט מען ערשט וואָס געהאַט געלופטערט. אין דער
 לופט האָט זיך געטראַגען דער פרישער גארטען־אַטעם, מיט וועלכע די
 גאַנצע האַלע איז יעצט פול געווען. אין דרויסען האָט שוין אַנגעהויבען
 צו טונקלען און קיהלער צו ווערען. אונטער זי גרויסבילד, אַ קאַפּיע
 פון וועלאַסקען'ס „אַדמיראַל“ איז געווען דער פּיער קוימען, אין וועלכען
 עס האָבען געפּלאַקערט אייניגע שטיקער האַלע. עס זיינען געווען
 אויסגעשטעלט קליינע, רונדיגע טהיי־טישלעך סערווירט מיט די פּיינ־

פאָס דעקעס אין רוסישען סטיל. די עלעקטרישע לאַמפען האָבען זיך אָנגעהויבען אנצוצינדען. די בלומען אויף די טישלעך האָבען פֿערט שפּרייט אַ יום־טובֿ'דיג שטימונג אין דער גרויסער, אבער איינציטיג אינטימער האַלע.

די מוזיקער האָבען געשטעלט זייערע אינסטרומענטען און די אַכט געריסענע טענער, וואָס האָבען זיך אַרויסגעכאַפט פון די פּידלען, האָבען געבלאָנדזשעט איבער דעם לעדיגען זאַל. עס זיינען געקומען אַרייַן צולויפֿען די יונגע ענגלישע מיסעס אין די העל־בלאָנדע האָר, אין די ווייסע קליידלעך מיט די טעניס־שטעקלעך אין די הענד. און זייערע לויט־לייכען און רערען האָבען זיי אזוי געבלאָנדזשעט אין דער האַלע ווי די אַכגעריסענע טענער פון די פּידלען, ווי דער שטראַהל פון זייערע העלע האָר.

יאָש האָט זיך אוועקגעזעצט אין אַ טיפּפער פאַמערשטהל ביים קווימען. פּערלענט איין פּוס אויפֿ'ן וואַנדערען, האָט ער גענומען בע־טראַכטען דורך זיין מאַנאַקל די איינצעלמע געסט, וואָס האָבען זיך אָנגעהויבען צו קלייבען אַרום די טישלעך.

ער איז יעצט רוהיג געווען, אינגאַנצען רוהיג און בערייט אויף זיין טהאַט. און געטראַכט האָט ער וועגען מער'ן, וועגען דעם נייעם, וואָס דוּרף אַנקומען, וועגען איהר טראַגען.

יעצט דאָ, נאָהענט און אויף דעם וועג צו דער טהאַט, נאָך דעם, ווי זי האָט שוין געלעזען זיין בריעף, איז די טהאַט געווען ביי איהם אזוי ווי שוין וואָס געלעזען דאָס לעבען, וואָס ער האָט אַ מאָל גע־לעבט, האָט זיך שוין אָנגעשניטען. מיט דעם בריעף, וואָס ער האָט אָנגעשריבען צו מער'ן, האָט עס זיך געענדיגט, און ער האָט יעצט געקענט בעטראַכטען אַלעס, וואָס האָט זיך מיט איהם אָנגעטראָפֿן די לעצטע חרשים, אַלס גאַנצעס. עס איז איהם געווען ווי אַ שעהנער חלום און ער האָט אין זיך יעצט געשמייכעלט. עס האָט איהם אַ הנאה געטהאָן, וואָס עס איז איהם נאָך בעשערט געווען פאַר זיין ענד מיט צולעבען דעם חלום. דער חלום איז שעהן געווען = און וואָס, ער איז נישט מעהר.

אַבער איז ער נישט מעהר? פּיהלט ער דען נישט, ווי עפעס האָט זיך אויס דעם חלום אַרויסגעשפינט אין ציהט זיך ווייטער, און האָט אַ שייכות מיט איהם, און לויפט איהם נאָך ביז דאָ אַהער, נאָכדעם

ווי ער האָט זיך שוין ענטשלאָסען צו דער טהאַט, געשריבן דעם בריעף, און ער האָלט זי שוין ביים אויספיהרען? פיהלט ער דען נישט, אז דאָרט, טיעף, טיעף, אין האַרצען לעבט דער חלום ווייטער, און ער הויבט ערשט קאָן צו לעבן און צו פאָדערען פון איהם זיין טהייל אין דעם לעבען? ...

ער דערשרעקט זיך ביי דעם געדאַנק. ניין, דער חלום מוז זיין צו ענדיג. דאָס לעבען, וואָס ער האָט געלעבט, האָט זיך געענדיגט. יעצט געהערט ער שוין צו קיינעם נישט — נישט צו זיך, נישט צו מערין, נישט צו דעם וואָס קומט נאָך מערין — ער געהערט צו דער טהאַט.

די האַלע איז געוואָרען וואָס אַ מאָל מעהר בעלעבט. די געסט האָבען זיך געקליבען אַרום די טישלעך און האָבען גערעדט, געלאַכט און גערוישט, ווי די ביהנען אַרום די בלומען.

עס זיינען מערסטענס געווען יונגע ענלענדערנס. הויכע אויסגעצויגענע, ניכטערע ענגלישע יונגע-לייט, אָדער לאַנג-בייניגע אמעריקאנער. פיעלע דייטשען, אייניגע סלאַווישע פּעראַידעלטע געזיכטער, און יאָש האָט גענומען בעטראַכטען די געסט דורך זיין מאַגאַקל פון איין טישעל צום צווייטען.

דער קעלכער האָט צוגערוקט אַ טישעל צו איהם, סערווירט פאַר איהם טהיי. די מוזיק האָט געשפּיעלט און ער האָט געקענט רויפן בעטראַכטען די געסט, ווי אַ מענש וואָס טראַגט זיך אַרום מיט די רוינסטע געדאַנקען און ער איז דאָ געקומען אַברוהען. ער האָט זאָגט פּערפיהרט אַ שמועס מיט זיין שכן, אַ יונגען ענגלענדער, וואָס איז געוועסען ווי ער ביים קוימען אין אַ צווייטען פאַמער-שטוהל. זיין דעם איז אַ שוידער דורכגעגאַנגען דורך זיין לייב, די הענד האָבען איהם אָנגעהויבען צו צוקען און ער האָט ענערגישער אָנגעהויבען צו רעדן מיט זיין שכן. צווישען די געסט האָט ער בעמערקט פאַן מיל-הויזען. זי הויכער, פאַרנעהמער הערר, אַ טיפּיש סלאַוויש געזיכט מיט אַ ציכטיג געשוירענעם באָרד, וועלכער האָט זיך צוטיילט אין צוויי שפיצען, איז ער פאַראויס געגאַנגען מיט זיין פאַטריאַרכלישען, רי-היגען גאַנג און ווי אַ שמייכל איז אַראַבגעפאַלען פון זיינע גראַבע

פליישיגע ליפען אין זיין געדיכטער גראהער באַרד אריין. נאָך איהם איז נאָכגעגאָנגען זיין פרוי מיט אַ סעמיטיש געזיכט, אין שוואַרצע אַנגעטאהאַן, פיעל אינגער פון איהם און האָט עפעס גערעדט צו איהם הויך אַ פראַנצויזישע פראַזע, פון וועלכער עס איז שמעקען געבליבען אין יאש'ס אויערען דאָס ווארט "פאַפּאַ", און ער האָט דאָס אונטער סענדיג אַ פאָר מאָל איבערגע'חזר'ט אין זיין זכרון. ביי זייער טישעל האָט זיך אויך אוועקגעזעצט אַ יונג פאָר. אַ שעהגע יונגע דאמע, אין וועלכער מען האָט גלייך דערקענט די טאָכטער פון דער פרוי, מיט אַ יונגען מאן אין פראַק, מיט אַ שמאַליג פראַנצויזישע בערדיל און שפּיר ציגע קלוגע אויגען. אין דעם קליינעם ארדער, וואָס האָט זיך ארויס געוויזען פון אַ ווינקעל אין פראַק, האָט יאָש באלד דערקענט אין איהם זיין איידעם, דעם קאָנסול.

יאָש האָט ווייטער גערעדט מיט זיין שכן, דעם יונגען ענגלענדער אין פראַנצויזיש וועגען גרינגע זאכען, וועגען אַ רייזע מיט'ן אויטאָ מאָביל איבער דייטשלאַנד, און דערווייל זיך גענומען גענוי בעטראַכטען זיין אַפּפער. ער האָט שטודירט אלע בעוועגונגען און מינעס פון דעם „פאן מילהויזען“. ער האָט געזעהן זיין פאמעליך לעכעלן, וואָס פער לירט זיך אין זיין געדיכטער באַרד, די קליינע אויגען, וועלכע באַפען זיך מיט מיה ארויס פון הינטער די געדיכטע ברעמען, און זיין ציטערן מיט דער האַנד, ווען ער רעדט. אלעס האָט איהם יעצט אין דעם „פאן מילהויזען“ אינטערעסירט. עס האָט זיך איהם געראַכט, אז ער קען זיך שוין מיט איהם זעהן, זעהן לענג און ער איז זיינער אַ משפחה און ער קעהר דארט אהין צוגעהן צו יענעם טישעל, אַ קלאַפּ טהאָן דעם „פאן מילהויזען“ אויף די פלייצעס און זאָגען „באָן זשור, פאַפּאַ!“ — אזוי היימיש, אזוי נאהענט איז איהם געווארען און אזא שייכות האָט ער שוין געפיהלט מיט דעם „פאן מילהויזען“

נאָך דעם זעלבען אבעגד האָט זיך איהם געטראַפען אַ געלעגענהייט צו בעגעגענען זיך מיט דעם „פאן מילהויזען“ אויג אויף אויג און דוקא אין אזא ארט, וואָס יאָש בלום האָט געהאַלטען פאר דעם אויסערוועהל־טען, וואו עס איז צום בעסטען געווען זיך צו בעקענען מיט דעם מיר־ניסטער...

אז יאָש בלום איז ארויפגעגאָנגען פאמעליך אויף די ברייטע טרעפּ אין דעם ליכטיגען ברייטען, אויסגעפוצטען קאירדאר, האָט ער זיך גע־

טראכט: ווען מיר טרעפן זיך דא מיט דעם „פאן“, א וואי... און טאקע האָבען זיך באלד פון אויבען דערהערט שווערע טריט, א כראפען. יאָש האָט געגעבען אַ קוק ארויף און דערקענט דעם „פאן“ וואָס קומט איהם אָקעגען. ער האָט זיך אומגעקוקט. קיינער איז נישט געווען אויף די טרעפּ. פון אונטען הערט זיך נאָך לאַכען און מוזיק. ער טאַפּט אָן דעם רעוואַלווער, איז קאָפּ ווערט עפעס אָנגעצונדען, אין האַרץ ווערט עפעס ליכטיג און פינסטער, וואָס ער האָט עס קיין מאָל נישט געפיהלט. ער האַלט דעם רעוואַלווער מיט דער האַנד אין דער טאַש און פאַן מילהויזען איז שוין געבען איהם. ער געהט עפעס פּערטראַכט און אַטהעמט שווער. יאָש קוקט אויף איהם. דער מיניסטער דער-פיהלט דעם בליק, כאַפּט אויף דעם קאָפּ, גיט אַ שטרעפּען בליק אויף יאָש'ן און, ווי עס וואָלט זיך איהם געדאַכט, אז ער האָט יאָש'ן אָנגע-טראַטען, גיט ער אַ ברום „פאַרדאָן“ זיין דער באַרד אַרײַן און געהט ווייטער פּערטראַכט און סאַפענדיג.

יאָש'ן איז די פּערזאָן, וועלכע איז איהם ערשט פאַר אַ מינוט אזוי היימיש און נאָהענט געווען, פּרעמד און אונבעקאַנט געוואָרען. ווי דער „פאַרדאָן“, וואָס דער מיניסטער האָט אַרויסגעשטאַמעלט, וואָלט אַ וואַנד געשטעלט צווישען איהם און דער אונבעקאַנטער פּערזאָן, וועל-כער ער מעל יעצט טויטען. ער האָט דערפיהלט עפעס אַ מענשליכע שטים אין דעם וואַרט „פאַרדאָן“ און ער האָט זיך ניט געפיהלט בכח יעצט אויסצופיהרען די „טהאַט“.

ער האָט זיך פון דעם קיין געוויסענסביסע ניט געמאַכט. ער האָט זיך געזאַגט, אז ער האָט דעם פאַן מילהויזען אורלויב געגעבען אויף דער היינטיגע נאַכט, און אז ער האַלט דעם מיניסטער אָנגעבונדען ווי הונד אויפ'ן שנירעל. ער איז זיינער און ער וועט שוין פון זיינע הענד ניט אַרויסקומען. און אַנקוקענדיג זיך איז שפּיעגעל האָט ער צו זיך אַליין געלאַכט. עס איז איבער'ן סמאַקינג. עס איז אונאַנגענעהם אַכצושפּיעלען אזא תּוּנה אין סמאַקינג.

ער האָט אַרויסגענומען די פאַטאַנדאַפּיע פון פאַן מילהויזען, גוט זיך איינגעקוקט און גע'טענה'ט צו דער פּאַטאַגראַפּיע, שנעלענדיג איהר אין נאַז, כדי ער זאָל היימישער און נאָהטער ווערען מיט דעם געזיכט: „וועסט פון מיינע הענד נישט מעהר אַרויסקומען... איך האָב דיך ליעב, פאַן מילהויזען, דיך ליעב, ליעב...“

די נאכט איז יאש גוט געשלאפען. עס האט זיך איהם אנגענעהם גע'חלוס'ט מערי און דאס נייגעבוירענע, און ער איז נישטא און ער איז יא דא.

ער איז אויפגעשטאנען א פרישער, אריינגעווארפען זיך אין זיין ספארט־קאסטיום און איז ארויס אין פארק.

עס איז געווען א הערליכער יעסער־טאג, די רויטע בלעמער, וואס זיינען געפאלען פון די בוימער, האבען זיך געגלאנצט אין דער זונן. אין דער לופט האט זיך געטראגען דער ריח פון צייטיג אויבס. אן אנגענעהמער ווינד, געמישט מיט באבע־יאכנע שנורען, האט זיך גע־צויגען פון בוים צו בוים. אין פארק זיינען ארומגעלאפען די גאלד־בלאנדע ענגלישע מיסעס און עס האט געלאכט זייער ברייטע שפראך: „מיי דעער“, וועלכע זיי האבען דאס ארויסגעווארפען פון מויל ווי לאקשען.

ער האט בעגענענט יענעם ענגלענדער, מיט וועלכען ער האט זיך נעכטען בעקאנט, מיסטער ווארמס, און יענער האט איהם אנגעבאטען א שפאציער צו מאכען אויף פערד איבער'ן וועג, וואס יאש האט מיט פערגיגען אנגענומען.

איבערגעריטען זיך, אהיים געקומען, האט איהם יענער ווידעה אנגעבאטען א טעניס־פארטיע, פון וועלכער יאש האט זיך אבגעזאגט. ער האט אנגעהויבען צו פיהלען א ביסעל געוויסען־ביסע. ער איז געקומען אהער אויספיהרען א „טהאט“. פאר זיינע נאהנטע לעבט ער שוין נישט. ער האט נישט קיין רעכט אויף איין מינוט עקזיסטענץ, ווען נישט פאר דער „טהאט“.

ער האט זיך פערענטפערט, אז דאס וואס ער טהוט יעצט איז נויטהיג פאר דער טהאט. מיט דעם האט ער זיך אויבערפלעכליך בע־רוהיגט. אין הארץ האט שוין אנגעהויבען צו גריבלען דאס ווארים, וועלכען יאש האט פערשטיקט מיט אלע מעגליכקייטען, דער ווארים: „דורכגעלאזט די ערשטע געלעגענהייט“...

דעם גאנצען טאג האט זיך פאן מילהויזען נישט געוויזען. יאש איז אונרוהיג געווארען, אפשר איז ער אוועק. און מיט שרעק האט ער בעמערקט, אז עפעס אינערליך וואלט ער געוואלט, אז עס זאל אזעל־כעס געשעהן. ער האט זיך פארגעווארפען די מיאוס'טע בעשולדי־

גונג און אָבגעמאַכט ביי זיך אויסצופיהרען די „טהאַט“ ביי דער ערשטער געלעגענהייט.

ארויפגעהענדיג אויף די טרעפּ, האָט ער בעמערקט ביי דער טהיר פון מילהויזען גרויסע קאַסטענס. דער קעלנער איז פון דאָרט ארויס מיט אַ טאַץ אין דער האַנד. אינווייניג איז ליכטיג געווען. ער האָט פערשטאַנען, אז פאַן מילהויזען איז נישט אוועק. פאַר זיך האָט ער געמאַכט אַ שמויכעלדיג געזיכט, אָבער אין האַרץ איז איהם בעפאַלען די אַנגסט פאַר'ן טויט.

דערווייל האָט זיך אזוי פלינק קיין געלעגענהייט ניט געמאַכט. מעהרסטענס האָט זיך „פאַן מילהויזען“ נישט געוויזען. און האָט ער זיך נאָ געוויזען צום „פּייה-אַקלאַק“, איז ער געווען אין געזעלשאַפּט פון זיין פרוי און טאכטער. און בעשטימט האָט יאָש ביי זיך, אז די „טהאַט“ מוז נור אויסגעפיהרט ווערען אויף דעם „פאַן“ אליין און קיין זייטיגע פערזאָן טאָר נישט ליידען דערביי.

און דאָס לעבען האָט דערווייל געטהאָן דאָס זייניגע. דאָס לעבען דאָ איז פענסיאָן איז געווען אזוי פערשיעדענאַרטיג און האָט יעדען אויגענבליק געבאַטען עפעס אנדערש, דאָ אַ נייע בעקאַנטשאַפּט, אַ הערליכע אויסזיכט, אַ שפּאַציער אויפ'ן וואַסער, אַן אויטאָמאָביל-טור — אז עס האָט געמאַכט פערנעסען אלע פפליכטען. און יאָש האָט זיך אויך פערנעסען.

דאָס עסען האָט איהם גרויסאַרטיג געשמעקט, דער מיסטער וואַרמס האָט איהם געוויילט. ער האָט ליעב געהאַט צו רייטען מיט איהם יעדען טאָג נאָכ'ן עסען אויף די פערד. די „טהאַט“ האָט זיך ווי עפעס ארויסגעגלייטשט פון דער האַנד און עס איז געוואָרען ווי אַ אונאַנגעד-נעהמער חוב, וואָס מען דאַרף בעצאָהלען. ער האָט פערלאָרען דעם טעם פון דער „טהאַט“, עס איז איהם נאָר איבערגעבליבען די הוילע, נאַקעמטע טהאַט אליין, וועלכע ער האָט יעצט נישט פערשטאַנען און אָבגעשעלעפט זי פון איין טאָג אויפ'ן צווייטען.

ביינאַכט האָט ער געבענקט נאָר מער'ן און ער האָט זיך אָנגעהויבן בען צו וואונדערען, פארוואָס ער האָט זי נישט מיטגענומען. ער האָט זי זיך יעצט דערמאָהנט און געזעהן אינגאַנצען. און ווען ער האָט בעד-מערקט, ווי אלע ערהאַלטען יעדען מאָרגען בריעה און פּרעהען זיך אויף

זיי, האָט ער אָנגעהויבען צו פיהלען דעם געברויך צו קריגען א בריעה פון מער'ן און צו שרייבען צו איהר.

נור איינמאָל ביי-מאכט האָט ער נישט געקענט שלאָפען און ער האָט געקלעהרט פון זיך און דערמאָהנט זיך די ראַליע, וואָס ער שפיעלט יעצט, אז ער איז אייגענטליך א פעררעטהער, א פעררעטהער אין פשוט'ן זין פון ווארט. מען האָט איהם פערטרעט א הייליגע זאך, וועלכע וואָלט זיין נאָמען איינגעשריבען אויף שטענדיג אין דער געשיכטע פון דער רעוואָלוציע, און זיין קינד וואָלט שטאַלץ געווען אויף דער טהאָט פון זיין פאָטער — און ער זיצט דאָ און גיט אויס דאָס געלד, טיבט א גוטען טאָג און אָן דער טהאָט האָט ער פערנגעסען.

ער האָט ביי זיך אָבגעמאַכט — מאָרגען מוז די טהאָט ווערען אויס-געפיהרט. זאָל ער זי נישט אויספיהרען, מוז ער מאָרגען שטאַרבען. יעדענפאלס איז דאָס די לעצטע נאָכט, וואָס ער ליגט דאָ אין בעט, די לעצטע פון זיין יעצטיגען לעבען. נור קוים האָט ער ביי זיך דעם געשלוס געפאַסט, איז איהם ווידער בעפאלען די אנגסט פון טויט. ער האָט געזעהן די ענד: בלוט אויפ'ן ווייסען העמד אין סמאָקינג, געפאַנגענשאַפט, מיט שטעקענס שלאָגען איבער'ן קאַפּ, תליון, א גרוב — אלעס האָט ער געזעהן פאר די אויגען. אנגסטען זיינען איהם בעפאלען און ער האָט דערפיהלט, אז ער איז נישט אימשטאַנד די „טהאָט“ אויס-צופיהרען.

און ער האָט זי ווירקליך נישט אויסגעפיהרט. כאָטש ער האָט געהאט די געלעגענהייט דערצו. ווי דאָס מוזל וואָלט זיך מיט איהם נע-שפיעלט, האָט ער דוקא בעגעגענט דעם מאָרגענדיגען טאָג פאַן מיל-הויזען אייניגע מאָל אין פארק שפאצירען. ער האָט איהם אויפ'ן אויטאָמאָביל געטראָפּען, ביים „פּייה-אַקלאַק“ — און יעדען צופאל אָב-געלעגט אויף אַן אַנדערס מאָל. נור ווען עס איז געקומען דערצו, האָט די האַנד נישט געדיענט און דאָס האַרץ האָט הנאה געהאט דערפון.

און האָט ער געפרובט זיך אַליין די קויל אין מויל אַריינגעבען, האָט די האַנד אויך נישט געפאַלגט. וואָס ער האָט זיך נישט אויסגע-זידעלט און וואָס ער האָט נישט געפרובט אויף די געדאַנקען אַרויפ-צוברענגען די שרעקליכסטע בילדער פון זיין צוקונפט, ווי ער דרעהט

זיך ארום אלס פעררעטהער — האָט ער דאָך נישט געקענט קיין ענד מאַכען צו זיין לעבען. ער האָט יעדעס מאל דערזעהן מער'ס לייב, דעם פרישען ציטער, וואָס יאָגט פון איהר לייב, און דאָס האָט איהם ווי פער'ס'ט און ער האָט געבענקט דערנאָך.

דאָס זיין ווייטער אין פענסיאָן איז פאר איהם געוואָרען אונטערערענגליך. ער האָט „פרידענהיים“ פערלאָזט אָהנע אויסצופיהרען די „טהאָט“.

די חברים האָט ער מיטגעטיילט, אז ס'איז אונמעגליך געווען, נישט געמאָכט זיך קיין געלעגנהייט. ביי זיך האָט ער געוואוסט, אז ער איז אַ פעררעטהער, נאָך ערגער — אַ פחדן.

און פאר אזעלכען האָט ער זיך געהאַלטען.

ער איז געפאָהרען נוקם זיין זיך אין מער'ן, זיך נוקם זיין אין זיך זעלבסט, און אין איהר. זאָל זי איהם זעהן, דעם פאָטער פון איהר קינד, נאָך דעם בריעה וואָס ער האָט איהר געשריבען — אַ פחדן, אַ פעררעטער. און מיט איהם זאָל זי לעבען, קוקען אויף איהם און לעבען.

נור איין זאך האָט ער בעשטימט, אז דאָס, וואָס עס האָט גע'דארפט ארויסקומען פון זייער צוזאמענוויין, דאָס טאָר מעהר ניט זעהן די ליכטיגע שייין. ווייל דער פאָטער זיינער איז אַ פעררעטער.

ער איז אהין געקומען אין פענסיאָן, וואו זי האָט נאָך דאָרט גע'וואָהנט, אונטער צוריד. ער האָט געמיינט, אז מיט זיין ווייזען זיך יעצט פאר איהר, נאָך דעם בריעה וואָס ער האָט איהר אָנגעשריבען, וועט ער אין איהר נקמה געהמען. דאָס וועט זיין פאר איהר די גרעסטע שטראַף צו האָבען אַ געליעבטען אַ פחדן. אָבער זי האָט קיין פערוואַנדערונג ניט ארויסגעוויזען אויף זיין פלוצליכען קומען. זי האָט איהם עמפפאנגען מיט דעם זעלבען קיהלען שמייכלעך, ווי עס וואָלט איהר גאָר קיין חידוש נישט געווען נישט זיין אוועקגעהן, נישט זיין צוריקקומען. און גלייכגילטיג איז זי געווען, מיט דער גלייכגילטיגקייט פון אַ מענשען, וואָס לעבט שוין גאָר מיט עפעס אַנדערש. עס אינטערעסירט איהר שוין גאָר נישט, נור דאָס נייע, די וועלט, וואָס שטעהט איהר פאָר.

ער האָט פֿלוצלונג דערזעהן די וואַנד, וואָס שמעהט צווישען זיי, און דער יונג האָט געהאַט דאָס געפיהל, אז ביידע האָבען זיי זיך גע- טרונקען, נור זי האָט זיך אַרויפגעכאַפט אויף אַ שיף און שווימט ווידער טער, ווייטער צום ברעג, און איהם האָט זי איבערגעלאָזט אין ים טרינג קעגריג זיך...

אין דערזעלבער גאַכט האָט יאָש בלום געהאַט אַ שרעקליכען חלום. ער האָט געזעהן אַ גרויס, גרויס בית-עולם. די גאַנצע וועלט איז אַ בית-עולם, וואָס ציהט זיך באַרג אַרויף. און אלע מענשען געהען איבער דעם באַרג, וואו אויף יעדען טרינג און שריט שמעהט אַ מצבה. ערגעצוואו אויף דעם באַרג ציהט זיך אַ ריכטיגער וועג, אַן אויסגעטרעד טענער וועג, נור די מענשען, וואָס קריבען אויף דעם באַרג, האָבען פערלאָרען דעם ריכטיגען וועג און זיי היפען איבער די שטיינער, איבער די מצבות. יעדעס מאָל פאלט אַן אנדערער פון זיי און בלייבט ליגען. און די מענשען געהען ווייטער. אויף דעם בית-הקברות-באַרג קריכט ער אויך מיט מערין. זיי האַלמען זיך ביי די הענד און געהען צו זאמען אויף דעם באַרג, אַרויף, אַרויף. פֿלוצים איז ער אויך, ווי פיעלע אנדערע, געבליבען ליגען. און מערי האָט זיך אַרויסגעריסען פון איהם און געהט ווייטער. ער רופט איהר נאָך = זי הערט איהם נישט און געהט ווייטער, ווייטער מיט די מענשען אויף דעם באַרג אַרויף. ער בלייבט אליין איבער. עס רוקט זיך צו אַ שטילער, שרעק קענדער פארנאכט. די הימעל און די לופט ווערען ענג איבער זיין קאַפּ און זיי ווערען איינגעשלונגען אין אַ שוואַרצער כמאַרע, וואָס איז אזוי שטיל ווי פאר אַ דונער. און די כמאַרע געהט וואָס אַמאָל געהנטער און געהמט ארום זיין קאַפּ. אַט איז זי שוין איבער איהם. און ער קוקט זיך אום — אין אַ זייט שלענגעלט זיך דער ריכטיגער וועג אויפֿן באַרג, און ער איז די גאַנצע צייט געגאַנגען געבען וועג: און ער האָט נישט געוואוסט, אז דער ריכטיגער וועג איז דאָך אזוי גאַהבא געווען. און איהם טהוט באַנג, באַנג...

אז ער איז אויפגעשטאנען אין דער פרייה איז איהם א זאך קלאהר געוואָרען — אז מערי טאָר נישט ווייטער געהן. די רעמונג פאר איהר טאָר נישט זיין. זי מוז מיט איהם טיילען דעם שוואַרצען וואַלקען. וואָס דעקט צו זיין צוקונפט...

קאפיטעל 34

פאַרזיך.

יאַש און מערי האָבען זיך געקליבען קיין פאַרזיך. אין אַ פּאָר טעג אַרום זיינען זיי געגעפּאָהרען. יאַש האָט געזאָגט, אז ער האָפט צו בער קומען א שטעל אלץ קאַרעספּאַנדענט פּון אַ פּוילישע צייטונג, און זי מאַכט זיך געמאַכט אז זי גלויבט איהם, און אָהן עקשנות האָט זי זיך איינגעפאַקט די זאַכען און איז מיט איהם געפּאָהרען. דאָס ערשטע וואָס מען דאַרף טהאַן, האָט זיך יאַש בלום געטראַכט, איז זי אַרויס צונעהמען פּון דעם רוהיגען פאַמיליענדיגען פענסיאָן, און זי אַרײַן ברענגען קיין פאַרזיך — „און איז פאַרזיך וועלען מיר שוין זעהן.“ די גאַנצע צײַט, זײַנט ער איז אהיים געקומען, האָבען זיי ביידע נאָך נישט זיי גערעדט צו זיך. יאַש בלום האָט בעמערקט, אז נישט זיין פּלוצליך פּערשווינדען ווערען, נישט זיין ערשיינען נאָך דעם ברײַעף, האָט אַרויס גערופּען בײַ איהר פּערוואַונדערונג. זי איז גלײַכנײַטיג צו אַלעס, און אײַגענטליך אײַנטערעסירט איהר גאַנץ וועניג ער און וואָס ער טהוּט, זי איז אײַנגאַנצען פּערנומען מיט זיך. אויפ'ן וועג, איז וואַגאַן האָט ער געמאַכט אַ פּרוואַו צו רעדען מיט איהר וועגען דעם פּאַרנעפּאלענעם.

— וואָס, דו האָסט טאַקע גענומען מיין ברײַעף, וואָס אײַך האָב דיר פּעלזאַזט, ערנסט? — פּרעגט ער פּלוצלונג פּון דער הױלער הויט, און מען רעדערענט באלד זיין געמאַכט לעבען.

— אַ, געוויס נישט. אײַך האָב באלד פּערשטאַנען, אז מ'דאַרפט דו בערזאַרפּט ערגעץ וואו צו פּאַהרען. און דו האָסט מײַך גע' וואַלט אײַבערשרעקען, — זאָגט זי מיט דעם זעלבען בעקאַנטען שמיר בעלע.

דער יונג האָט באַלד אַרויסגענומען פון דעם אַנטוואַרט, און זי ווייס פון זיינע כּונות, און זי איז בעדייט מיט איהם מלחמה צו האַלטען. ער האָט פּערשטאַנען, אַז אזוי לייכט וועט דאָס איהם נישט אַנקומען זי מיטאַריינצושלעפּען אין זיין גרוב. דאָס האָט איהם נאָך מעהר געע־נערט, און ער האָט בעשטימט זיין פּלאַן דורכצופיהרען אפילו מיט געוואלד, ווען מען וועט דארפּען.

דערווייל איז ער געווען צו איהר גאַנץ עלעגאַנט, צערמליך אפילו, נור עס איז אלעס צוגעגאַנגען אין שווייגען.

— קיין גוטער שפּאַס איז עס אפילו נישט געווען — האָט זי נאָך אַ לאַנגע פּאַוזע פּלוצים געזאָגט.

יאָש בלום האָט זי אַנגעקוקט, ער האָט אַ מינוט אַנגעהויבען צו צווייפלען אויב זי זאָגט דעם אמת מיט אַ כּיוון, אפשר גלויבט זי טאַקע אין דעם וואָס זי זאָגט. ער האָט אָבער באַלד בעמערקט דעם גנב'ישען בליק וואָס זי שיקט אַרויס טיעף, טיעף פון אונטער איהרע אויגען, ווי זי וואַלט זיך געווען בעהאַלמען אין אַן איינגעשלאָסען שטיבעל, און פון דאָרט שמייכעלט זי אַרויס צו איהם.

— איד זעה נישט, און דו זאָלסט דיך האַבען אזוי דערשראָקען — זאָגט ער ערנסט.

דאָרויף האַבען זיי שטיל געשוויגען אַ וויילע.

נור באַלד איז דער געשפּרעך אַנדערש געוואָרען.

— אָבער, מערי, מיר וועלען זיך דאָך נישט קריגען, ווען מיר פּאַהרען קיין פּאַריז. פּאַריז, מערי, זאָגט דיר דאָס גאַרנישט? — פיהלסט דו נישט, און אַ גרויסער וואונש דיינער ווערט יעצט ערפיהלט? דו האַסט דאָך אזוי געוואַלט פּאַהרען נאָך פּאַריז.

— אַ, געוויס, געוויס.

— ווייסט דו וואָס, מערי, איד וועל זיך נאָך נעהמען צו לערנען.

דאָס גימנאַזיום האָב איד געענדיגט, אין וועל אַרין אין דער סאַרבאָנע. אַ ביסעל געלד האַבען מיר נאָך. דער פּאַטער וועט אויף שיקען אַ ביי סעל געלד, — און דאָס איבריגע וועל איד פּערדיענען מיט מיינע קאַרעספּאַנדענציעס. מערי, מיר וועלען אינאיינעם לעבען אין פּאַריז. איד וועל זיך לערנען. — מיר זיינען דאָך נאָך אזוי יונג, אונזער לעבען הויבט זיך דאָך ערשט אָן, נישט וואָהר, מערי?

זי האָט איהם אָנגעקוקט און דערקענט ווי דער יונג מיינט עס ערנסט, ער אַנטלויפט פון זיין תּליוֹן. אזוי ווי אַ הונד געבעד רייסט ער זיך פון דער קייט, האָט זיך מערי געטראַכט.

— געוויס, יאָש, וואָס קען זיין גליקליכער און שעהנער, ווי צו לעבען אין פּאָריז.

≡ נישט וואָהר—מערי, בעגייסטערט זיך דער יונג—אין האַרץ פון דער וועלט, פּאָריז איז דאָך דאָס האַרץ פון דער וועלט. וואָס עס טהוט זיך נור אין עק וועלט, ציטערט צום ערשט דער ערשטער גערוו—פּאָריז. טהעאַטער, אויסשטעלונגען, אלעס בעסטע און שעהנסטע וואָס די וועלט גיט אַרויס — ברענגט זי נאָך פּאָריז. אלע קינסטלער ברענגען דאָרט צום ערשט אַהין זייערע מייסטער־ווערק. דו הערסט די וועלט, אז דו וואָהנסט אין פּאָריז, נישט קיין טהייל, נישט קיין שטיקעל — נור די וועלט. מערי, מערי, ווי גליקליך בין איך, איד וועל לעבען מיט דיר אין פּאָריז, מיר וועלען זיך דינגען אַ קליין שטיבעל. דו ווייסט, אין פּאָריז זיינען נור דאָ קליינע, נידריגע שטיבעלעך, ווייסט פּאָרוואָס? כדי דער מענטש זאָל זיך קענען קאַנצענטרירען און זיך אינגאנצען אַבן געבען פּאָריז. אין פּאָריז וואָהנט מען נישט אין די שטובען, נור אין פּאָריז, יעדער איינער האָט נור אַ שלאָף־צימער'ל, און אַ גאַנצען טאָג איז מען אויף די בולוואַרען, אין די גערטנער — מען לעבט אין דעם סאַלאַן וואָס הייסט פּאָריז, — מערי, מערי, ביזט דו נישט גליקליך?

זי האָט געזעהן, אז דער יונג האָט זיך ווירקליך פּערגעסען, זי האָט געוואָלט ווייטער שפּיגען:

— יאָש, וועגן געלד מאַך דיר נישט קיין זאַרן, איבריגענס וועל איך פּרוּבירען זיך איבערבעמען מיט מיינע עלטערען, כאַטש, איד ווייס נישט וואָס עס טהוט זיך מיט זיי, דאָך איד רעכען, אז מיין געלד וועל איך אויך האָבען.

דער יונג האָט איהר געקושט די הענד:

— און מיר וועלען זיך לעבען אינאיינעם. דו מיינסט אין פּאָריז? דאָרף מען געהן אין דער סאַרבאַנע זיך לערנען? די בולוואַרס לערנען. די גאַסען, אויף יעדען שריט און טריט האַסט דו די שעהנסטע מאַט־נומענטען.

— אַ, געוויס, יאָש, געוויס.

נור פון איהרע אויגען איז נאך נישט אויסגעלאָשען געוואָרען יענער
שמייעל, וועלכער עס האָט יאָש בלום דערמאָהנט אָן זיין לאַגע, און
אַ מינוט האָט זיך איהם געדאַכט, אז זי לאַכט אויס איהם...

אין די ערשטע פּאַר טעג האַבען זיי זיך טאַקע ביידע פּערנעסען.
פּאַרזי האָט זיי אָנגע'שכּוּר'ט, און זיי האַבען זיך ביידע, ווי צוויי קינד
דער, אַרומגעדּרעהט איבער די בלוואָרען, איבער די גערטנער, איבער
די פּלעצער, און אזוי ווי עס וואָלט הינטער זיי גאַרנישט געשטאַנען
און פאַר זיי גאַרנישט געווען — האַבען זיי זיך געפּרעהט מיט דעם לעד
בען, מיט דעם גליק און מיט די זונן פון פּאַרזי. יעדער טאַג און יעדער
שעה האָט זיי עפּעס נייעס געבראַכט. דאָ אַ הערליכער מאָנמענט,
דאָ אַן אַלטהיסטאָריש הויז, נור דער עיקר, דאָס לעבען אויף די בול-
וואָרען, די מאַסע מענשען וואָס שטראָמען ווי קוואַלען וואַסער. גאַנץ
צע טעג פּלעגען זיי זיצען אין די קאַפּען, אויף די גאַסען, און פאַר
זיי פּלעגט דורכגעהן גאַנץ פּאַרזי, ניין, די גאַנצע וועלט.

געוואָהנט האַבען זיי אין אַ קליינעם, נור זעהר אַן עלעגאַנטען
האַמעל אין דער נאָהנט פון "נאָמער דאָם". כאָטש מען האָט זיך ביידע
געהאַט אַבגערעדט אויפ'ן וועג צו מאַכען עקאָנאָמיע, וואָרים מען וועט
דאָך דאַרפּען אויף, "ווייטער", דאָך אז זיי זיינען אַריינגעקומען אין
פּאַרזי איז קיינעם פון זיי ניט אַיינגעפאַלען אַיינצושפּאַרען. זיי האָ-
בען ביידע געהאַט דאָס געפּיהל, אז פּאַרזי איז פאַר זיי דער לעצטער
וואָונש וואָס מען גיט נאָך דעם געהאַנגענעם פאַר דער תּלּיה...
כאָטש זיי האַבען ביידע געזעהן צו פּערשטיקען דאָס געפּיהל מיט
אַמת'ער תּפּעלות און געמאַכטער פּרייד...

דאָס האַמעל אין וועלכען זיי האַבען געוואָהנט איז געווען אַן אַלט
פּאַריזער הויז, אין אַמפּיר סטיל, און די מעבעל, וועלכע עס האָט זיך
געפונען אין זייער קליינעם צימערעל איז אויך געווען אַלטער אַמפּיר.
אין פענסטער האַבען זיי געהאַט דעם טונקעלן שאַטען פון „נאָמער
דאָם" און זיי האַבען די טייוואָלים און די אילוויאַנען אויף די דעכער
פון „נאָמער דאָם" געקענט בעטראַכטען פון זייער פענסטער. אז זיי
האַבען זיך אויפגעוויבען אין דער פּרייה, זיינען זיי מיט'ן ברעג אַראַביר-
געגאַנגען לינקס דער סענע, און אַבגעשטעלט זיך ביי די שמענדערס
מיט די אַלטע ביכער, אַלטע בילדער, וואָס שמעהען ביים קעע פון דער
סענע. פּיעלע בעקאַנטע, (ער זיינע, זי איהרע) = האַבען זיי אָנגע-

טראָפּען יעדען מאָרגען אויף דעם שפּאַציער איבער דער לענג פון דער סענע. זיי זיינען געשטאַנען איינגעבויגען זוכענדיג צווישען די פּוּעלע ביכער, נור זיי האָבען זיך בעהאַלטען פאַר בעקאַנטע, מוראַ געהאַט זיך צו טרעפּען מיט זיי, און אויסגעמירען. עס האָט זיך זיי אויסגערוכט אז ניט נור בעקאַנטע, נור אפילו ווילד פּרעמדע ווייסען אויך ווער זיי זיינען. און מיט וואָס פאַר אַ געדאַנקען זיי געהען ארום... אזוי זיינען זיי גענאַנגען אין דער לענג פון קעע — פאַריז האָט זיך געשפּיגעלט צו ביידע זייטען פון דער סענע. — און דער הימעל, דער הימעל וועל-כער איז אוועק אויף מיילען ווייט — האָט זיך געדאַכט, אז ער ווערט אַם ענד — דאָרט ווייט אויף איינגעשלונגען און פּערפאַלען צווישען הויכע דעכער, גערטנער, פּלעצער און די קאַלאַמבען פון פאַריז... אויף סט. זשערמאַן האָבען זיי זיך גענומען אַ געסעל רעכטס, צו ריע באַנאַפּאַרט — צום לאַוור צו. דאָ, אויף דער ריע באַנאַפּאַרט, האָבען זיי זיך אַכגעשטעלט פאַר יעדען געוועלכ מיט אַלטוואַרג און בעטראַכט די אַלטע מעבעל, די בראַנזען, די אַלטע גאַבאלינען, פאַרצעלייען און שטיכען וואָס זיינען געווען אַרויסגעשטעלט אין די פענסטער. יעדעס פענסטער און יעדעס געשעפט איז געווען אַ פּראַכע וואָס פאַריז פּער-מאַנט. די אַלטע זאַכען אין די פענסטער האָבען דערצעהלט פון דעם לעבען וואָס עס האָט זיך געפּיהרט דענסמאָל, ווען זיי זיינען געהאַנגען אין די וואַהנגען פון די אַלטע בעלי-בתיים פון פאַריז אין זייערע דורות.

נור אינוועניג האָט עפּעס גענאַנט, און דער קאַפּ איז געווען אַרומגענומען אין אַ פייערדיגען ראַנד... ער האָט גאַנץ גוט גע-פּיהלט דעם „חוב“ און דאָס קינדישע פּערשפּיעלען זיך, און עס האָט זיך איהם געדאַכט, אז ווער זיצט דאָרט אין איהם און זאַגט איהם: „בחנום, בחנום, וועסט דיר פון מיינ האַנד נישט אַרויסקריגען.“

אַבער ער האָט זיך געוואַלט פּערגעסען. ער האָט זיך געזאַגט: עס וועט קומען די צייט, וועל איך זיין גרייט — יעצט בין איך פּריי, לאַז מיר אַב, איך האָב מיינ יוגענד און איך וויל זיך פּרעהען. ער האָט געקוקט אויף מערין. זי איז גענאַנגען נעבען איהם, און אויסגעהערט זיינע תּהפּעלות און זיינע אויסגעשרייען און איז געווען גלייכגילטיג. איז איהר דען נישט אַלץ איינס, ווער עס געהט נעבען איהר — צי דאָרט אין פּעטערבורג — קאָוואַלסקי, אין בערלין — אַדלער, אַדער

דאָ — ער, יאָש בלום? זי האָט איין מינוט נאָכגעקלערט. ניין, עס איז נישט אלץ איינס, דאָרט אין פעטערבורג — איז עס אזוי אנדערש געווען — און דאָ איז עס אויף אנדערש. וואָס נעהט איהר אָן דער פּרעמדער מענש נעבען איהר? — נור זי האָט נישט קיין מורא פאר קיינעם, און פאר וואָס עס זאל נישט קומען. — דאָס לעבען הויבט זיך ערשט אָן. זי האָט זיך געפיהלט רייד און שטאַרק.

מיטאָג האָבען זיי געגעסען אין אַ רעסטאָראַן. פאר דער „קאַמעַר־דעִע“, אין אַ שעה ארום, האָבען זיי זיך שוין געפונען אין לוקסענבורג גער גאָרטען, וואו די שטודירענדע יוגענד און די מיידלעך האָבען גע־שפּאַצירט. דער גאָרטען איז פול געווען מיט יוגענד — פון קינדער, ביז תּוּנוּם־בּחורים און זיי האָבען איינגענומען דעם גאָרטען מיט זייער לאַכען, פרייד און יוגענד, וואָס האָט זיך אויסגעגאָסען צווישען די בוימער, צווישען די בלומען, צווישען די מאַנומענטען. עס איז שוין געווען שפעט אין הערבסט, און דער גאַנצער גאָרטען איז געווען ווי אַ הורג אין גאָלד. די בוימער האָבען געשאַטען פון זיך די גאָלדענע בלעטער, עס האָט זיך גערוכט, אז די גאַנצע זונן, וואָס האָט געלויב־טען איבער דעם גאַנצען זומער, איז איינגעזאָפט און אויפגעוואָהרט געוואָרען אין די גאָלדענע בלעטער, און איצט שימען פון זיך די צווייגען די בלעטער און זיי בעניסען מיט גאָלד די מאַנומענטען אין גאָרטען. די בוימער און יוגע בחרים מיט די מיידלעך. יאָש און מערי האָבען זיך דאָ, אין דעם גאָרטען, צווישען די יוגענד געפיהלט אים בעסטען. דאָ האָט יאָש פון אלעם פּערגעסען, און איז געווען געטריי און גוט צו מערי'ן — ווי פריהער, אמאָל. די יוגענד האָט אָבגעוואָשען די זאָרג פון זיין פנים, אָבער ער האָט נישט געקענט איינזיצען, עס האָט איהם געצויגען פון איין אָרט צום צווייטען, ווי ער וואָלט געוואָלט פאָרזי מיט אַמאָל אויפּעסען, ווארים דערנאָך וועט שוין קיין צייט ניט זיין. זיי האָבען גענומען אַן אויטאָמאָביל און אין אַ שעה ארום האָבן בען זיי זיך שוין געלאָזט מיט טויענדער אנדער אויטאָמאָבילען איבער די יעליסיסקע פעלדער. פאָרזי איז געווען נור וואָס צוריקגעקומען פון די בעדער, פון די ברעגען פון די ימים, אָנגעזאַמעלט אין זיך די זונען־שטראַהלען, און איצט זיינען זיי דאָ פול מיט ליכט, מיט אָנגעזאַמעל־טע כוחות, און בעדייט זיך אוועקצוגעבען דעם אָנהויבענדען ווינטער־סיזאָן. זיי לאָזען זיך אין די אויטאָמאָבילען, ווי רוישענדע וועלען.

ווייט אוועק איבער די פעלדער און ווערען אלע פערשוואונדען אין דער טריאומף-ארקע, וואס שטעהט אויפ'ן פלאץ פון דער „גראנד ארמעע“. און דורך דער ארקע שיט זיך דורך די זונג, וואס קומט פון וואלד און בעגיסט די פאהרענדיגע אויטאמאבילען און די פוסגעהר מיט א רעגען-ליכט, וואס צושיט זיך ווי א געמיץ איבער זייערע קעפ... און אלע לויפען און יאגען און ווערען פערפאלען אין די נעמיץ, וואס ווערען פערשפרייט דארט אין עק — הינטער נאפאלעאנ'ס ארקע און זיי, יאש און מערי זיינען אויך מיט זיי...

דער קאפע-שאנטאן, די „בלויע מויז“ אויף מאנמארט איז געווען בעגאסען מיט צעבערס עלעקטרישע ליכט און מען האט ארויסגעזעהן יעדעס ווינקעלע. ארום די מישלעך זיינען געזעסען מענער, אלטע און יונגע און האבען געהאלטען אין איין שפיעלען לוסטיגע, אויסגע-לאסענע נגונים, און האלב-נאקעטע מיידלאך האבען געטאנצט צווישען די מישלעך. דער עולם איז געזעסען טיעף בעהאלטען אין די ווייני-קעלאך, שכור פון שאמפאניער און אויפגענערע מוזיק, און זיך צור געקוקט ווי די מיידלעך מאכען די אויפגענערסטע בעוועגונגען. בילדען די אויסגעלאסענסטע פיגור-בילדער אין זייערע טעניץ... עס האָבען געטאנצט נאך גאנץ אונענטוויקעלטע קינדער מיט שמאלע ביינערדיגע לייבער עהנליך צו אינגלאך, זיי האבען זיך געהאלטען ארומגענומען און געקושט זיך און געטרונקען פון איין גלאז... אין זאל איז געווען ווארים פון די צוהיצטע, שוויצענדע לייבער, פון די אויפגענערטע טעניץ, פון דעם גיסענדיגען שאמפאניער און מוזיק... וואס אמאל האבען די טאנצענדע פארלעך מעהר אריינגעצויגען דעם עולם אין זייערע טעניץ, און ארום פיער פארטאג, ווען עס האט שוין אנגעהויבען צו גרויען פון פענסטער, און די עלעקטרישע ליכטער האבען שוין אנגעהויבען האלב צו צאנקען — האט זיך שוין אלעס אויסגעמישט אינאיינעם. די מיידלאך פון שאנטאן מיט די מיידלאך פון עולם. אלע זיינען שוין געווען שכור, אין די ביינער האָט זיך געגאָסען א צוהיצטער מאַרד, וואס האט אויפגעלייזט די גליעדער. מען איז לייכט געווארען, די וועלט האט געקריגען אן אנדער ליכט, און מען האט ניט מעהר געוואוסט, צו מען לעבט אין חלום, אדער אויף דער וואהר, און אלעס איז דאן מותר געווען... איינער האט זיך פאר'ן צווייטען ניט געשעהמט. מען איז געווען אויפריכטיג — און איינער האט דעם צווייטען ליעב

געקריגען. מענער האבען געזעהן ווי פרעמדע קושען און האלזען זייערע פרויען, זייערע געליעבטע און האבען גוטיג צוגעשמייכלעט... טהייל האבען אליין זייערע פרויען געווארפען אין פרעמדע ארעמס אין דער פערפיהרערישער שטימונג, אין דער פערשיכור'טער ליכט ווען עס מישט זיך אויס דער גרויער מארגענ-שיון וואס קוקט אריין דורך די פענסטער מיט דער עלעקטרישער בעלייכטונג — אין די קאפע-שאנ-טאנען...

יאז האט זיין ווייב ארומגעשלעפט א גאנצע נאכט פון איין שאנטאן אין דער צווייטער. און ארום פיער פארטאג, אין דער ביך השמשות'ער שטימונג האט ער זי אריינגעבראכט אין דערי „בלאער מוין“. זיי זיינען אויך געווען ווי דער אנדער עולם שיכור און מיעד פון די פיעלע אויפגעגערע איינדריקען וואס זיי האבען געהאט דורך דער גאנצער נאכט אויף מאנמאטר. זיי האבען זיך בעהאלטען אין א ווינקעלע און געהייסען בריינגען שאמפאניער. לאנגזאם געטרונקען, געשוויגען און צוגעקוקט זיך צו די טאנצענדע מיידלאך.

זיי האבען ביידע געקוקט אויף א מיידעל וואס האט זיך אליין ארומגעדרעהט צווישען עולם און געזוכט מיט די אויגען א ריכטיגע פארטנעריין. דאס מיידעל איז געווען נאך גאר א יונגע, מיט א פריש קינדיש געזיכט, נור אויגען טיעף איינגעגראבענע אונטער די ברעמען, וועלכע האבען פון דארט ארויסגעקוקט פערשארט און שיכור. אויף איהר נאקעט לייב האט זי געהאט ארויפגעגאסען א שמאל ענג קלייד אויס קליינע שווארצע קרעלען, וועלכעס איז איהר ניט צוגעגאנגען און דורך דעם שפאלט האט זיך ארויסגעוויזען איהר ברויזבראנזענדיגער קערפער, וועלכער איז געווען אזוי פריש, און אזוי קאכעדיג, ווי זי וואלט ערשט ארויס פון די שויםענדע וועלען פון ים. זי האט שוין לענגס געקוקט אויף מערי'ן, פערשעמט, בעהאלטענערתייד, ווי א אונ-שולדיגער בחור קוקט אויף זיין כלה. מערי האט דאס בעמערקט, און איז רויט און בלאס געווארען.

דער יונג האָט דאָס אויך גוט בעמערקט, און ער איז בלייב געווען און געשוויגען. פלוצים רופט ער זיך אָב צו מערי'ן:

ווייסט וועמען איך האב היינט געטראפען?

איך ווייס נישט, האט מערי געזאגט גלייכנילטיג און געווארפען
גנב'שערהייד א בליק אויפ'ן מיידעל, — וועלכע איז אלץ געשטאנען איין
ווינקעל.

— קאוואלסקי'ן! — האט דער יונג אויסגעשריען. ווי ער וואלט
געוואלט עפעס נקמה נעהמען.

מערי האט אויפגעצייטערט, זי האט זיך אבער באלד בערוהיגט.
זי האט ניט געוואוסט, צו זי זאל דעם יונג גלויבען אדער ניט. צו
זאגט ער דאס כדי זי אויפצורעגען. אדער דערצעהלט ער איהר יעצט
דעם אמת, ווייל ער איז אין אזא שטימונג.

— האסט מיט איהם גערעדט? — פרעגט זי גלייכנילטיג.

— ניין, ער איז געגאנגען מיט א דאמע, האב איך זיי ניט געוואלט
שטערן.

זי האט צו איהם ארויפגעקוקט פון די גנב'ישע אויגען, ווי זי
וואלט וועלען זאגען: דיך פערדריסט וואס איך קוק אויפ'ן מיידעל, און
האָט ערשט רעכט אָנגעהויבען צו קוקען אויף דער מיידעל, און זיי
האבען זיך דורכגעשמייעלט זיך מיט די בליקען.

— זאל איך זי צורופען? — פרעגט יאש מערי'ן.

— יא.

באלד איז זי צוגעקומען. ווי א יונגער העלד איז זי פערשעהמט,
שמייעלענדיג מיט שטארקע נור שמילע טריט צוגעקומען צום טישעל.
מערי האט זיך פערשעהמט, דאס הארץ האט ביי איהר געקלאפט. דאס
זעלבע אויף ביים מיידעל, דאס מיידעל האט זיך אוועקגעזעצט נעבען
מערי'ן, יאש האט איהר אָנגעגאסען שאמפאניער. זיי האבען געשוויגען.

— וואס שווייגסטו, מערי, קוש זי, זעה וואס פאר א שעהנע ליפען

זי האט, — זאגט דער יונג צו מערי'ן.

מערי האָט איהם, רויט ווערענדיג, ביזן אָנגעקוקט. זי האָט איהם
ווי געדראהט מיט איהר בליק. פלוצים האט זי זיך אומגעווענדעט
צום מיידעל און האט זי אָנגענומען ביי דער האנד און פריינדליך איהר
געשמייעלט אין פנים אריין.

דאס מיידעל האט זי שטארק ארומגענומען מיט איהרע פרישע

יונגע הענד, און לאנג און טיעף געקושט איהר אין מויל אריין.

מערי האט דרייטט און ארויספאדערענדיג געקוקט אויף יאש'ן.
און האט יעצט אליין שוין ארומגענומען דאס מיידעל, צוגעדריקט זיך
צו איהר און זי לאנג געקושט.

— קום טאנצען, מיין פריינדין, — האט מערי אנגענומען דאס
אונבעקאנטע מיידעל ביי דער האַנד, און איז אַ פאַר אויגענבליקען זיינען
זיי שוין פערשוואונדען צווישען דעם טאנצענדיגען עולם, און שטארק
זיך געשמיערט איינס צום צווייטען, און טיעף זיך אין די אויגען
געקוקט.

יאש איז געזעסען ביי זיין טישעל, פערלענט איין פוס אויפן צוויי-
טען און איז זיי נאָכגעלאָפּען מיט זיינע בליקען. אַ פייערדיגע
ראַנד וואָס געברענגט זיין קאָפּ, עס האט איהם געשווינדעלט פאר זיינע
אויגען, אלעס האָט זיך ביי איהם אויסגעמישט: דער זאל, דאָס ליכט
און די פּאַרלאָד. ער האָט געמיינט, אז עס איז אַ גיהנום, אלעס פאַלש
אראָפּ אין אַ פייערדיגע גרוב, און מיט אלע פאלען זיי אויך מיט,
ער און מערי.

נור פּלוצים האט ער זיך אויפגעהויבען, איז צוגעגאנגען צו דעם
פּאַרעל, און אנגענומען מערי'ן ביי אַ האַנד:
— קום אהיים.

— איך וויל נישט אהיים געהן, דאָ וויל איך זיין מיט דער מיידעל.
— מערי, קום אהיים, געדענק אַן גאט, וואָס טהוסטו.
זי האָט איהם געלאכט אין פנים אריין, און ווי טריאומפירענד
געזאגט:

— יאש, וואָס טהוט זיך מיט דיר?

ער האט זי פעסט ביי דער האַנד אנגענומען און מיט גוואלד פון
דער מיידעל אוועקגענומען.

מערי האט נאך דעם קאפּ אַרונטערגעווארפען אוי בעהאפטען זיך
מיט דער מיידעל מיט די בליקען.

ער האט זי ארויסגעטראגען פון זאל.

קאפיטעל 35.

יאש און מערי זיינען ארויס פון קאפע־שאנמאן.
אין דרויסען האט געבלאזען א פרישער מארגענ־זונד, וועלכער
האט זיי ארומגענומען און אויסגעווייעט און אויסגעבאדען אלע זייערע
גליעדער אין חלום פון שכרות. פאריז איז געווען איינגעהילט אין א
פערשלייערמען רויט־פיאלעטיגען הויך, וואס האט ווי א פערשלייערמען
שאַל געווייעט איבער'ן הימעל. אלעס איז געווען צונאסען אין דעם
שלייער. עס האָט זיך געדאכט, אז די הייזער, די לאַנגע טונקעלע
גאס וואס ציהט זיך, די גאס־לאַמטערנעס, וואס הויבען אן זיך אויס־
צובלייכען אין דעם מאָרגענ־גרוי, זיינען אלע ניט אויף דער וואהר,
נור ווי אילוזיאנען און אלעס איז געמאכט אויס וואַלקען = און צו
לאַזען זיך און געהען אויף און מישען זיך אויס מיט דעם רויט־פיאַ־
לעטענדיגען. די ביימער האבען זיך ווי געוויגט, און אלעס, די הייזער,
די גאס, די לאַמטערנעס און די דראַזשקעס מיט די פערד וואָס זיינען
געשטאַנען אויף דער גאס, האָט זיך געדאכט הויבען אָן צוריקצוקומען
פון אן אנדער וועלט, פון דער נאכט, אין אונזער וועלט אריין. זיי
האבען ביידע געשוויגען, און מורא געהאט יעצט צו זיין אליין —
און דאך געוואלט זיין אליין. זיי האבען זיך אויפגעזעצט אויף א איין־
שפּאַנער, און אנשטאט אהיים צו פאהרען האט יאש געהייסען דעם
קוטשער פּאהרען אין די „האלען“ וואו מען ברענגט אריינצופיהרען פון
די אומגעבונג פון פאריז גרינווארג און בלומען פאר פאריז. אויפ'ן
וועג האבען זיי אנגעטראפּען גאנצע בוידען מיט גרינווארג. א וואגען
מיט פרישע רויטע מערען, א גאנצער וואגען מיט רעטעכער, מיט
גרינעם סאַלאַט, אדער רויטע רויזען. דאס גרינווארג איז אזוי פריש
געווען זוי די נאכט פון וועלכע די וועגען פאהרען אויס, — און עס
האט זיי א גרוס אבגעגעבען פון אן אנדער וועלט. זיי זיינען פער־
טרונקען געווארען צווישען גרינווארג. זיי זיינען געגאנגען צווישען
אלעען רויטע מערען, ציבעלעס, רעטעכער, סאַלאַטען, גרינע ארבעס
שויטען. איין וואנד איז געשטאַנען מיט טאמאטען וואס האט אויס־
געזעהן ווי א רויטע זונען־וואנד; פון דער צווייטער זייט איז גע־
שטאַנען א וואַנד מיט גרינע יונגע ראשי־חודש רעטעכלאך.

פון דעם אלעם האָט געטריפט דער טויה, און עס איז געזונד געווען און פריש ווי די מוטער־ערד האָט דאָס אַרויסגעגעבען. עס האָט געיאָגט פון דעם גרינוואַרג א פרישער הויך פון דער ערד, און האָט זיי אָבגע'טובל'ט פון די צוהיצטע לייבער, פון שאַמפּאָניער גערויש און שטיקענדע תּאוּה־לופּט אין וועלכע זיי האָבען זיך געמונקט אַ גאַנצע נאַכט אין די קאַפּע שאַנטאַנען. באַלד זיינען זיי אַריין אין די אַלעען פון בלומען. אויף דער ערד זיינען געלעגען ווי מאַסען קליינע קינדער אין ווייסע און רויטע העמד־לאַד אַנגעטאַגן — רויטע רויזען און ווייסע רויזען. געפרעסט האָט זיך אין רויז צו דער צווייטער און געקושט זיך מיט זייערע זיידענע קאַלמטע לייבלעך וועלכע זיינען נאָס געווען פון טויה... גאַנצע אַלעען האָט זיך געצויגען די רויטע, ווייסע רויזען־וועלט. קערענדיג זיינען געווען די לייבלעך פון די רויזען־קינדער; איינס האָרט געוויקעלט צום צווייטען האָט דאָס געגעבען פון זיך דעם געזונדען קינדישען רויזען־געשמאַק. זיי זיינען אַריין אין די אַלעע פון די ווייסע מאַרגאַריטקעס וואָס האָט אויסגעזעהן אין דער קופּע ווי אַן אַלעע פון קינדישע אויגען. אַן אַלעע פּייל־כען וואָס האָבען געציטערט פאַר פּרישקייט, און מוראַ געהאַט מ'זאָל זיך נישט צו זיי צוריהען. אַ גאַס פון געלע פּעלד־בלומעלאַך וועלכע האָבען אויסגעזעהן ווי קינדישע הענטלעך האָבען זיי געפּליקט — און אַ גאַס פון ווייס בלאַע וואַסער־ליילען, וואָס האָבען אין זיך נאָך געד האָט דאָס געהיימניס פון וואַסער, פון וועלכע מען האָט זיי אַרויסגעדיסען. געלע גאַלד־איינעלעך האָבען זיך אויסגעמישט אינאיינעם מיט „משה רבינו'ס שיכעלאַד“. און פון די פּעלדער מיט גרינס און קוויי־טען האָט געיאָגט דער אַטהעם פון זון און ערד, און אין דעם אַטהעם האָבען זיך יאָש און מערי גע'טובל'ט, גערייניגט, אויסגעבאַדען זייערע לייבער און זייערע נשמות פון קאַבאַרעטע־לופּט און פון שווייס פון צוהיצטע קערפּער...

מערי איז באַלד מיעד געוואָרען פון דעם רוישענרען לעבען און האָט

זיך געמוזט לייגען אויף א פאר טעג אין בעט אריין. יאש בלום איז געוואָרען אונגעדולדיג—ער האָט זיך אליין אַרומגעדריעהט אויף די בול-וואַרען און האָט באַלד בעמערקט, אז דאָס פאַרזיער שברות פון וועלכער ער האָט זיך די ערשטע צייט אָנגע-שיכור'ט איז אויף שוין דורך. ער ווערט ניכטער, די לאַגע שטעהט איהם פאַר די אויגען, און וואס ווייטער... וועט ער טאקע ווארטען ביז צום סוף, ביז דאס גאנצע געלד וועט זיך האַבען געענדיגט, — און ער וועט געהן ווי אַ גנב צו דער תּלּיה? מען וועט איהם שלעפען. אָדער, אפשר איז גלייכער ניט צו-ווארטען אויפ'ן תּלּיון, נור ווי אַ מאן, אליין אַן ענדע צו מאכען פון דעם לעבען. וועט ער אויך דא זיך אבשלעפען ווי דארט אין "פּרידענהיים", און ווייטער און ווייטער לעבען אין שאַנד, אַלס פּעררעטהער און פּחדן, ניט קענען זיך ווייזען פאַר די חברים און דער משפּחה, די שוועסטער זאלען זיך שעהמען מיט איהם? ער, יאש, פון די בלומ'ס, לעבען אַלס פּחדן. אַלס פּעררעטהער? ווי נידעריג איז ער געפאלען, ניין. עס וועט נישט זיין. דאָס, ווייס ער, וועט נישט זיין. אָבער נישט ווארטען אויפ'ן תּלּיון, נישט ווארטען אויף די לעצטע מינוט, ניין, מען דארף אוועק געהן — ווען דער טיש איז נאָך ניט געגרייט און דאָס וויין אין גלאָז. מען דארף אוועקגעהן מיט פּרייד, ווי אַ מאן, ווי יאש בלום דארף אוועק געהן.

אבער טיעף אין האַרץ האט ער געפּיהלט, אז דאס זיינען אַלץ ווערטער. אזוי ווי דאָרט אין "פּרידענהיים", אזוי אויך דאָ נארט ער זיך אַב. דאָס לעבען נארט איהם אין לעבען אריין. ער פּיהלט אין האַרץ גאַנץ גוט, אז אין אמת'ן האט ער פּערדרוס געהאַט וואס מערי פּאהרט מיט איהם און לעבט מיט איהם מיט דאס רוישענדיע לעבען, אז אין האַרץ האט ער מורא, אז עס זאל "איהם" נישט שאַדען; אז ער טהוט נאָר דאָס, כדי זיך פאַר "איהם" צו פּערענטפּערען, אָבער אין אמת'ן נארט ער "יענעם" אב. ער לאַזט ניט מער'ן מאכען קיין שווערע בעוועגונגען. ער האט זי נישט געלאזט טאַנצען מיט'ן מיידעל אין דער "בלאָזער מוזיק", ווייל ער האָט מורא געהאַט, אז עס זאל "איהם" ניט שאַדען... און דאָס האָט ער זי אליין אָנגערעדט, אז זי זאל זיך לער גען אויף א פאַר טעג אין בעט אריין, דאס אַללעס האט ער געטהאן, כדי עס זאל נישט שאַדען דאָס וואָס שטעהט פאַר... ער ליכט דאָס וואס עס שטעהט פאַר, ווייל עס איז זיינס... זיין אייגענס... גאר.

נישט איז ביז יעצט געוועזען זיין אייגענס. אלעס איז געווען פרעמדעס אנדערעס, בשותפות'דיגעס, — נור דאס איז זיין אייגענס.

נור אזוי לאנג ווי דאס איז — וועט ער נאר נישט קענען טהאן. עס וועט איהם נישט לאזען, מען דארף מאכען אן ענד פון דעם, דורכ' אויס, ער האט זיך אליין דערשראקען פאר די ווערטער. ליעבער פון דער וועלט אן ענד, איידער פון דעם.

ער האט זיך דעם טאג א גאנצען טאג ארומגעדערעט אויף די בולווארען, ער האט נישט געוואלט זעהן מער'ן. פארנאכט איז ער אוועק אויף סט. מייז אין דעם קווארטאל פון די סטודענטען. ביי א טישעל פאר א קאפע האט ער דערזעהן קאלעגען פון דערהיים, ער האט דערזעהן צווישען זיי דעם ראבין, און פלוצים האט ער דערזעהן דעם שעוועסטער'ס חתן, סטאך. דאָס פלוצליכע ערשיינען פון סטאך אין פארזי האט איהם אן אלץ געמאכט פערגעסען. ער איז צוגעגאנגען צו די חברים און געזאגט אַ הויכען „גוט אבער“ און ארויפגעלעגט די הענד אויף סטאך'ס אקסלען. די חברים האבען זיך אומגעקוקט און דערזעהן יאש'ן, זיינען זיי פלוצים שטיל געווארען, אוועקגעבויגען די קעפ און זיך געמאכט ווי זיי וואלטען איהם נישט בעמערקט. עס איז געווען א פיינליכע מינוט. סטאך האט זיך אויפגעהויבען און מיט גערופען יאש'ן, און זיינען ביידע אוועקגעגאנגען אויפ'ן בולוואר.

— ווי קומסט דו פלוצים דא אהער? איז מאטילדע אויך דא?
סטאך האט איהם נישט אבגעטפערט, מען האט געהערט ווי זיין הארץ קלאַפּט. ענדליך האָט ער געזאָגט:

— יאש, דו ווייסט וואס מען רעדט אויף דיר?

— איך ווייס, איך ווייס, וואס זיי האבען געשריבען אין „משער“ וואני שטאנדארד“, אז איך האב פערשווענדעט פארטוינגעלד, אז איך בין א פחדן, אז איך בין א פעררעטהער, א פראוואקאטאר, וואס דו ווילסט! — האט יאש געזאגט אין א געמאכטען שמייכעל.

— יאש, דא איז נישטא פון וואס צו לאכען. וואס האסטו בער שטימט צו טהאן?

— גארנישט.

— און קלערסטו אזוי ווייטער צו לעבען מיט דער שאַנד?

— אז זיי ווילען זאלען זיי בעשטימען א משפט, איך וועל זיי אויפ'ן

ווייזען, אז איך האב נישט געקענט אנדערש.

— און דאס געלד?

— דאס געלד, דאס געלד — איך האבט געזאגט דאס דאס איך
 האב געפונען פאר נויטיג.
 יא, וואס רעדסטו!

דער יונג האט שטיל געשוויגען.

— ביז די זאך וועט ווערען קלאר, קען איך מיט דיר נישט פאר
 קעהרען. דו פערשטעהסט... זיי מוחל. און ער איז אוועק פון איהם.
 דער יונג איז געבליבען אליין. לאנג האט ער זיך ארומגעזעהט
 אויף די בולווארען. ער איז אוועק מיט'ן שטראם מענשען זון איז
 אנגעקומען אויף מאנמארט. ער איז דארט אריין אין דער קלויגער
 קאפע-שאמאן. עס איז געווען זעהר ליכטיג, דער עולם איז ארום גע
 זעסען, געטרונקען שאמפאניער, און צוגעזעהן זיך צו די אויסגעלאסענע
 טענען. ער האט זיך אויך אוועקגעזעצט ביי א טישעל און געהייסען
 זיך דערלאנגען שאמפאניער. באלד איז געבען איהם אויסגעוויסענע
 א מיידעל, האט זיך געבען איהם אוועקגעזעצט. ער האט זי צוגעשט
 ציט בעמערקט, זי האט זיך אונטערגע'גנב'עט הינטער איהם, גע
 איהם אין פנים אריין און געפרענגט אויף מערין... ער האט זי
 געשטויסען פון זיך, בעצאהלט, גענומען א וואגען און איז אהיים צו
 פאהרען.

מערי איז געשלאפען. ער האט זי אויפגעוועקט פון דאס שלצע
 מיט זיין רעש'דיגען אריינקומען. מערי האט זיך ארומגעקוקט פער
 וואונדערט און דערשראקען. דער יונג זאגט צו איהר:

— מערי, טהו דיר אן, קום, מיר וועלען פאהרען אויף מאנמארט.
 מערי פערשטעהט נאך ניט גוט זיינע ווערמער.

— מערי, קום מיט מיר, איך וויל מיט דיר געהן צו דער „הלוויץ
 מיין“, דארט וואו מיר זיינען געווען, דו ווייסט שוין וואו. איך וויל,
 אז דו זאלסט טאנצען היינט מיט דער מיידעל, א סך טאנצען. מערי,
 קום! וואס שלאפסטו, אין פאריז שלאפסטו?

זי האט פערשטאנען זיין נאנצען מיין און איז בערייט געווען
 מלחמה צו האלטען מיט אלע מיטלען. זי האט זיך נאך געהאלטען אין
 איבערלעגען, וואס פאר א טאקטיק זי זאל אנפיהרען מיט דעם יונג.
 זי האט זיך געריכט דערויף, אז ער וועט איהר דאס פארלענען. זי
 האט גאנץ גוט געוואוסט, אז דער יונג קעמפט מיט זיך, אז דאס

איינציגע וועגס זיך פלא כלינט אינט, איז דאס קינד, וואס שמעט איהר פאר. דאס האט ער ליב געהער פון זיין לייכטן, מעהר פון זיין שאנד, און מיט דעם האט זי איהם אין דער האר און קען מאכען מיט איהם, וואס זי וויל. און אהנע זיך רעדען א ווארט, איז זי ארויס פון בעט: — איך דאנק דיר, וואס דו ביזט געקומען נאך מיר, מיר איז שוין אויך געווארען לאנגווייליג צו בליבען אין דער היים, אט בין איך באלד אינגעטהאן. נור דו מוזט מיר היינט לאזען טאנצען — האט זי ארויסגעווארפען איהר קאפ צו איהם — דו הערסט, נישט ווי דעמאלסט.

זי האט זיך פלינק אנגעטהאן. דער יונג האט געשוויגען, געווען פערקלערט. זי איז פלינק אראפ פון די טרעפ. דער יונג איז אבער באלד איהר נאכגעלאפען, האט זי איינגעהאלטען, געקוקט איהר אין די אויגען און געפרעגט:

— מערי, וואס טהוסט דו?

זי האט איהם גלייך אנטקעגען געקוקט און געענטפערט:

— איך ווייס, וואס דו מיינסט, נור דענק נישט, אז איך וויל האבען דאס קינד, איך וויל עס אויך נישט, אויך נישט האבען.

— וואס ווילסטו טהאן?

— איך וויל אזוי לאנג טאנצען, טאנצען ביז איך וועל קראנק ווערען.

ער האט זי פעסט ביי דער האנד אנגענומען:

— דו וועסט עס נישט טהאן.

— געוויס וועל איך עס טהאן, דו ווילסט דאך אויך, אז איך זאל

עס טהאן.

— ניין, איך וויל עס נישט — האט דער יונג אויסגעשריען

דער פערשלאפענער פארטיער האט געקוקט אויף איהם פערוואונדערט.

— איך וויל עס נישט, מערי!

— וויל איך עס טהאן, וועסט מיר נישט איינהאלטען.

— איך וועל דיר נישט לאזען טאנצען. קום מיט מיר ארויף. די

מינוט ארויף. און ער האט זי ווי א פויגעל געכאפט און געשלעפט זי אויף די טרעפ.

— וועל איך אן אנדער מיטעל געפינען, וועל איך איבער די טרעפ
שפרינגען. עס זיינען דא פיעל מיטלען. איברינגענס בין איך שוין
ביי א דאקטאר געווען.

== מערי וואס רעדסטו, וועסט עס נישט טהאן!

— געוויס וועל איך עס טהאן. מיין נישט, אז עס איז מיר לייכט
מיט דעם. איך וויל פון דעם פטור ווערען.
זיי זיינען צוריק אין צימער אריינגעקומען.

עס איז געווען פינסטער, נור פון דרויסען האָט זיך געזעהן אַ שוין
פון א גאס־לאַמטערנע, וואס האט בעלויכטען זייער צימער. זיי האָר
בען קיין לייכט נישט אנגעצונדען. דער יונג האָט פלינק צוגעשלאסען
די טהיר הינטער זיך, אוועקגעזעצט זיך אין דער פינסטער און גע־
שוויגען.

פלוצלינג איז דער יונג געפאלען צו איהרע פיס, ער האט זי ביי
די פיס ארומגענומען און געבעטען זיך:

— מערי דו וועסט עס נישט טהאן, שווער מיר אז דו וועסט עס
נישט טהאן. איך ווייס אז דו האסט מיך נישט ליעב געהאט, האסט
אין דיין לעבען עפעס אנדערש, איך האב גארנישט אין מיין לעבען
מעהר, איך מוז שטארבען. איך וויל שטארבען, איך קען נישט לעבען
אין שאַנד. איך ווייס נישט אויב איך וועל קענען שטארבען. איך האָב
קיין כח נישט מעהר, דו האסט מיר דעם כת אַבגענומען. איך וועל
אפשר אין דער ווייטער וועלט געהן און לעבען אונטער א פרעמדען
נאמען, וועסט קיינמאל נישט הערען פון מיר, נור זאג מיר צו, אז דאס,
דאס, די שפור פון מיר וועט איבערבלייבען, אז דו וועסט עס נישט
פערניכטען, זאג מיר צו — איך בין אזוי יונג, נאך אזוי יונג און מוז
אוועק און איך וויל אז עס זאל עפעס פון מיר אויף דער וועלט איבער־
בלייבען, איך וועל מעהר כוח האָבען דענסמאָל צו שטארבען אז איך
וועל וויסען אז עפעס וועט נאך מיר בלייבען, אז מיין לעבען איז נישט
אָהן א שפור אַדרוך == זאג מיר צו, שווער מיר צו, אז דו וועסט עס
דערהאלטען.

זי איז געזעסען ווי פערנליווערט, און געשוויגען. אין דער מינוט
האט זי ווירקליך פיינד געהאט דאס וואס שטעהט איהר פאר. און
איז ביי זיך זיכער געווען אז זי וועט אַבווישען יעדען שפור וואס קומט
ארויס פון דעם פאטער דא...

און דער יונג ליגט נאך צו איהרע פיס און בעט זיך
 — מערי, מערי, זאג מיר צו, דו וועסט נישט מעהר וויסען פון מיר.
 אזוי ווי איך געה ארויס פון דער טהיר קום איך נישט מעהר צוריק.
 מיר וועט זיין לייכטער ארויסצוגעהן פון דאנען און וויסען, אז עס
 בלייבט עפעס איבער נאך מיר, מערי! איך טון אוועק, נאך היינטיגע
 נאכט אוועק, איך קען נישט מעהר, זאג צו — / — — — —
 נאך אין דער נאכט איז דער יונג פערשוואונדען און זי האט
 אפילו נישט געוואוסט ווען ער איז אוועק.. זי איז געפאלען א מיערע
 און איז איינגעשלאפען. אויפגעהויבען זיך, האט זי איהם מעהר שוין
 גיט געטראפען.

קאפיטעל 36.

נאך א פאך טעג איז זי אין האטעל געבליבען. זי האט געווארט
 אפשר וועט זי הערען פון איהם. זי האט נאך נישט מעהר געהערט.
 פון האטעל האט זי געמוזט ארויס. עס האט געקאסט טייער, און
 נאך די לעצטע רעכנונג איז איהר איבערגעבליבען וועניג געלט. זי
 האט אָנגעהויבען צו קלערען וואָס ווייטער צו טהאָן. זי האט נישט
 געזעהן קיין אויסגאנג פון דער לאגע. אין פאריז צו זיטצען האט נישט
 קיין טעם. צו וואָס? און זי ווערט אויפפאלענד. א פרוי אליין,
 שוואַנגערנדיג (מען האט שוין אָנגעהויבען צו בעמערקען, כאַטש וויי-
 פיעל זי האט נישט געפרוואוּט צו בעהאלטען...) אָבער וואו אַהין?
 זי האט זיך איבערגעצויגען אין אַ קלענערען און אַ ביליגער'ן
 האַטעל אויף דער זעלבער גאָס. גאנצע טעג איז זי געלעגען אויפ'ן
 בעט, פערשלאָסען די טהיר און אויפגעציטערט ביי יעדען טריט וואָס
 האַט זיך געהערט הינטער די טהיר. עס האט זיך איהר אלץ געדאכט,
 אז מען קומט נאך איהר, און מען וועט זי מיטגעהומען דאָרט וואו יאָש
 בלום איז יעצט.

— און וואו איז ער יעצט? איז ער טויט? איהר האט זיך גע-
 דאכט, אז ער איז נישט געשטאָרבען. וואָלט ער געווען טויט — וואָלט
 דאָד עפעס געמוזט געשעהן, אפשר וואָלט מען געקומען אַנזאָגען, אז ער

איז טויט. אָדער זי וואָלט אונרוהיג געווען, אָדער קיינס פון די זאכען איז נישט געשעהן. די זונן האָט געשיינט ווייטער יעדען טאָג, און ביי־נאַכט איז פינסטער געווען, ער איז געוויס נישט טויט, איבער איהם: האָט זי נישט וואָס צו קלערען. צו קלערען האָט זי איבער זיד. בער־שטימט האָט זי געהאַט, אויסצורייסען פון זיד אַלע סענטימענטען און אַן ענדע צו מאַכען פון דעם וואָס האָט זי געבראַכט אין דער לאַגע. זי איז נישט צו דעם דאָ, כּדי אַבצוהיטען עפעס יענעס'ס אַן אַנדענקען... — און אַלס אזעלכע, נור אַבצוהיטען זיין אַנדענקען האָט ער זי בער־טראַכט. דאָס האָט זי בפּירוּש אַרויסגעזעהן פון זיין פּיהרען זיד מיט איהר און פון זיינע לעצטע ווערטער, און טאַקע דערפאַר, וואָס ער האָט זי געוואָלט צו דעם בעשטימען — האָט זי זיד געוואָלט פון דעם בער־פּרייען. די ערשטע זאך מוז זי פון דעם לויז ווערען. נישט אויס. נקמה, נור פאַר זיד. פאַר זיד. וואו וועט זי זיד דערמיט אַהין טהאָן? זי האָט אָנגעהויבען צו קלערען וועגען אַ דאָקטאָר. קיינע בער־קאַנטע האָט זי נישט געהאַט מיט וועמען זיד מיט צו זיין, און די וועלכע זיינען יאָ געווען וואָלט זי נישט געוואָלט מיט זיי איבער דעם רעדען — האָט זי געווארט אויף אַ נס. דערווייל, איז וואָס אַ טאָג שפעטער געוואָרען, און דאָס געלד האָט זיד אויף אויסגעלאָזט.

עס האָט שוין געהאַלטען דערביי, אז זי האָט אַלעס וואָס עס איז נור געווען צו פּערזעטצען, פּערזעטצט. געבליבען זיינען נור קליידער־און וועש, מיט וועלכע זי האָט זיד נישט געקענט שיידען, און אפילו אויב יאָ — וואָלט זי אויך אין פאַרזי נישט געפונען קיין קונה. אהיים פאַהרען צום טאַטען אין אַזאַ הולד? זי האָט נישט מורא געהאַט פאַר'ן געוואלד וואָס וועט ווערען, פאַר דער שאַנד פון דער שטאַרט און פאַר'ן צער פון טאַטע־מאַמע, נור זי האָט זיד דערמאַהנט אַן דעם רחמנות וואָס זי וועט ערוועקען צו זיד.

קיינמאָל, קיינמאָל נישט, שטאַרבען אין די גאַסען, און נישט דאָס. זי האָט נור געדענקט וואָס יאַש האָט דאַמאָלט געזאָגט אין קאַר באַרעט אז ער האָט געזעהן קאַוואַלסקי'ן. זי איז געווען זיכער אז יאַש האָט זי אַבגענאַרט, גערייצט זיד, דאָך האָט זי דאָס געהאַלטען פאַר אַ שטיקעל אַפּונג, אפּשר יאָ.

יאַש האָט זי אַמאָל געפּיהרט אויף מאַנפאַרנאַס, און האָט איהר אָנגעוויזען אַ קאַפע, וואו די פּוילישע קינסטלער פּערקעהרען. זי האָט

דאמאָלט עפעס ווי „אויף יעדען פאל“ גוט אויפבעוואהרט דעם נאָמען פון קאפע. יאָש אַליין איז נישט אהין אַרײן, ער האָט מורא געהאַט צו טרעפען זיך מיט בעקאַנטע. זי האָט זיך יעצט דערמאָהנט אָן דעם אָרט, און איז יעדען פאַרנאכט דאָרט אַהין, פערביישפאצירט די גאַס. זי האָט פון גאָר נישט געקלערט. גאָר נישט געהאַפט צו געפינען, נוה זי האָט דאָרט יעדע פאַרנאכט אַהין שפאצירט, ווייל דאָס אָרט איז איהר מעהר נאָהנט געווען ווי יעדעס אנדערע. אַמאָל, אין אַ פאַרנאכט, ווען זי איז דורך די קאפע, איז איהר אין די אויגען געפאלען אַ בעד קאַנט געזוכט. זי האָט זיך צום ערשט נישט פערוואונדערט, אזוי ווי עס וואָלט געווען אַ נאַטירליכע זאַך. זי האָט זיך דאָך באַלד אַב געשטעלט פאַר האַרץ-קלאפונג. אין אַן עק פון קאפע האָט זי בעד מערקט קאָוואַלסקי'ן. ער זיצט אַרומגערינגעלט מיט אַ גאַנצע חבֿרה בעקאַנטע און פיהרט אָן זעהר אַ לעבעדיג געשפרעך. זי האָט געקוקט אויף זיין געזוכט, די מינע זיינע איז דאָך איהר אזוי בעקאַנט געווען. דאכט זיך ווי זי וואָלט איהם ערשט פערלאָזט און דאַרף נור אַהין געהן צו איהם. ער האָט זיך דאָך גאָר ניט געענדערט — האָט זי מיט אַ קלאַפּענדען האַרץ צו זיך געזאָגט, ווי ער וואָלט ערשט פון פעטערבורג. דאָ אהער געקומען. ראזירט, אויסגעפראַנטעוועט, און פערקרימט די אויבערשטע ליפ, לאכענדיג. נעבען איהם האָט זי אָכער גטונג גוט בעמרקט באַלד דאָס מיידעל. זי האָט געפיהלט אז דאָס איז יעצט קאָו וואַלסקי'ס געליעבטע. פון ערשטען אויגענבליק האָט זי מעהר גע-קוקט אויפ'ן מיידעל ווי אויף איהם. זי האָט זי גוט דורכגעשטודירט. דאָס מיידעל איז געווען יונג און שעהן, מיט שוואַרצע טרויעריגע אוי-גען און אַ איידעלע קיהן. זי האָט זיך געזעהן אין דער מיידעל, ווען זי איז אַמאָל מיט איהם אזוי געזעסען אין פעטערבורג. זי האָט דערקענט אין זיין מינע און זיין לאכען, אז ער איז פערליעבט און גליקליך. און ווען ער האָט געקוקט אויפ'ן מיידעל און ווען ער האָט גערעדט צו איהר — האָט זי דערלענט יענעם פערלעגענעם שמייעלע אין זיינע ליבען פון דאמאָלט ווען ער האָט גערעדט צו איהר. זי האָט זיך ווי גע-וואָלט פייניגען, האָט זי זיך אויסגעקליבען אַ בעהאַלטען אָרט הינטער אַ פּהֿר פון אַ געוועלכ און האָט פון דאָרט בעטראכט די גאַנצע צייט. לאנג איז זי געשטאַנען, זי האָט נישט געוואָלט פריהער אוועקגעהן ביז זי וועט נישט געוואהר ווערען זיין אדרעס. צום סוף האָבען זיי זיך

אויפגעהויבען און אוועק. עס איז נאכט געוואָרען, און עס האָט זיך געקליבען אויף רעגען, פאריז האָט זיך געאייילט אין די רעסטאָראַנען מיטאַג עסען. און צווישען די מענגע, קאָוואַלסקי מיט'ן מיידעל. מערי אַ שטיק הינטער זיי. זיי זיינען פערשוואַנדען אין איינע פון די קליינע קינסטלערישע רעסטאָראַנען, וואָס געפינען זיך אויף מאַנז פאַרנאַס. זי האָט זיך געדערעהט פאַר דער טהיר, אויף דער גאַס זיי אָבגעוואַרט. עס האָט געגאַסען אַ רעגען, זי האָט נישט געוואַלט אוועק — טאַמער פערליערט זי זיי אויס דעם אויג. זי האָט לאַנג געוואַרט און איז דורכגענעצט געוואָרען אין רעגען. צום סוף זיינען זיי אַרייס, זי האָט מורא געהאַט אז זיי זאָלען נישט נעהמען קיין וואַ גען. צום גליק האָט ער נישט גענומען קיין וואַגען, ער איז נור געלאָף פֿען מיט דער מיידעל אין רעגען, און זייער לאַכען האָט אָבגעקלונגען איבער דער גאַס. זיי זיינען ווידער אַריין אין אַ קאַפּערהויז איבער וואַרטען דעם רעגען. מערי וואַרט אונטער דער טהיר. צום סוף האָט דאָך דער רעגען אויפגעהערט און זיי האָבען זיך געלאָזט איבער דער גאַס. מערי האָט זיי געהאַט אויפ'ן אויג. זיי זיינען פערשוואַנדען אין אַ געסעל, און אַריין אין אַ הויז, און מערי איז געוואַהר געוואָרען זיין דאַרעם.

קאַפיטעל 37.

אַ נאַנצע נאַכט האָט מערי זיך געפייניגט: וואָס זאָל זי אַנז הויבען צו טהאָן?

זי מוז פֿטור ווערען פון דעם אַונגליק אין וועלכען יאָש בלום האָט זי אַריינגעבראַכט. זי מוז זיך בעפרייען, דערנאָך וועט זי שוין זעהן. אין דעם וועג איהר בעהילפיג זיין קאָוואַלסקי. געוויס וועט ער דאָס טהאָן. און גאָר נישט מעהר פערלאַנגט זי פון איהם, זי איז נישט אייבערזיכטיג. קיינע סצענעס. זי האָט איהם פריהער אויפגע־ הערט צו לייעבען ווי ער זי — וואָס פאַר אַ רעכט האָט זי אויף איהם? און וועגען דעם קען זי זיך מיט איהם דורכרידען. פאַר איהם איז זי נישט וואָס צו שעהמען. ער וועט עס פערשטיהן. און געוויס וועט ער אַלעס אָנווענדען אין בעסטען אָרדנונג. ער זיז אַ דזשענטעלמאַן.

זי וועט איהם אָנשרייבען אַ בריעה, און זי וויל זיך זעהן מיט איהם, בעשטימען איהם אַ נאכט. שרייבען איהם בפירוש, קיינע לעבעסדיגע בעגענס, נור ארויסצוהעלפען אין אַ נויטה. זי וועט איהם דאָס זען בעז אַנצוהערען אין אַ בריעה, עס איז זיך נישטאָ וואָס צו שעהמען. ער וועט עס פערשטעהן. און פאר זיך, גאט, וואָס געהט איהר יעצט אָן קאָוואַלסקי? — זי מוז זיך העלפען פריי ווטרען.

פיעל מאָל האָט זי אָנגעהויבען שרייבען דעם בריעה און נישט געקענט געפינען די ריכטיגע פאָרם. זי האָט איהם דאָך אָנגעשרייבען בלינדערהייט, און ווי אַ פערטורטהיילטע האָט זי איהם אוועקגעלעגט אויף דער פּאָסט. נאָך דעם בריעה איז זי רוהיגער געוואָרען, נאָך איז גאָר נישט פערפאלען, עס וועט זיך אליס איינגארנען, יעדן קוים וועט זי פריי ווערען פון „דעם“, הויבט זיך אָן דאָס לעבען אַויפ'ס ניין. זי איז דאָך נאָך אזוי יונג, דאָס לעבען איז אזוי לאַנג. וואָס ביגדט זי מיט יאָש בלום? זי האָט איהם קיינמאָל נישט געלייבט, און וויעל קיינמאָל נישט ליעב האָבען דאָס וואָס קומט אַרויס פון איהם... עס איז גלייכער. מיט דעם בערהינגטען געדאַנק איז זי איינגעשלאָפּען. אייפגעהויבען זיך שוין נאָך האַלבען טאַג. זי האָט זיך בעדאַרפט טרעפען מיט איהם און אַ גרויסע קאָפּע, פאַר דער אַטעראַ. מירש דריי אַ זייגער. זי איז איבערגעבליבען אין דער היים ביז נאָך מיטאָג פּענע זי זאָל נישט מיעד זיין. אָנגעטהאָן זיך, געמיהט זיך מיט אלע מענער ליבקיטען נאָך צו בעהאַלטען דאָס וואָס האָט זיך שוין נישט געלאָזט בעהאַלטען; עס איז נאָך צייט געווען איבערצוגעהן זיך צו עס.

פּלוצים, ווי זי געהט אזוי זיכער אַ בולוואַר, וואַרפט זיך אַינזאָל איהר בילד אין די אויגען. זי האָט זיך דערשראָקען און אָבגעשטענעלט זיך. עס איז געווען אַ גרויסער שמיגעל אין אַ מהיר־שויב באַר אַ מירש סען מאַגאזין וואָס האָט איהר געוויזען אַינזאָל בילד. זי האָט זיך דערשראָקען דערפאַר. כאַטש זי האָט אזוי גוט געקענט איהר אַלעיס און בעמערקט די ענדערונג פון טאַג צו טאַג, נור דאָ האָט זי זיך געזעהן אין גאַנצען מיט אַמאָל. דאָס טראַגען איז שוין נישט געווען צו בעהאַלטען, עס האָט זיך אַרויסגעוויזען פון איהר לויזען זיגקעט. און דאָס געזיכט איז דורך דעם רעש'ענדען לעבען אין די לעצטע פאַר וואָבען געוואָרען אזוי געגנערט! צוויי געלבע פּלעקען האָבען זיך

ארונטערגע'גנב'עט אונטער די אויגען און זיטצען דאָרט ווי צוויי שלעכטע סמנים.

די אויגען האָבען איהר אַרויסגעשטאַרט, וואָס האָט אָנגעזאַגט אז דאָס האַרץ האָט זעהר פיעל געלימען אין די לעצטע צייט — זי האָט זיך אָנגעהויבען צו פּערגלייכען מיט דער מיידעל וואָס זי האָט געזעהן נעכטען נעבען איהם און זי האָט בעמערקט, אז דאָס געזיכט ווערט בלייד.

נור וואס האט זי אים מייסטען געשטערט איז געווען איהר קליידונג. זיא איז געווען צו ראפינירט אז זיא זאל נישט בעמער קען. אז אין דעם אלעם, אין די געלבע פלעקען אונטער די אויגען, אין די שווערע בעוועגונג און אין דאס וואס מען זעהט אז איהר טראגען, ליגט א געוויסער רייז... וויבליכעס וואס מאכט די מענער צערטליך. נור די קליידער, די קליידער זיינען ווירקליך געווען צו אלט. דער זירענער זשאקעט איז געווען אָבגעפֿלעקט, דאָס זייר דען האָט געשווישטשעט און ער האָט זיך געקאָרטשעט אויף איהר, און פון איהם האט זיך אהן גראציע אַרויסגעשניטען דער הויכער בויך. און דאָס איז געווען אַרימליך און האָט אַרוועקט אַ רחמנות־געפיהל...

ניין, אזוי זאל ער מיך ניט זעהן!

זי האט אנגעהויבען פלינק צוריקצוגעהן, זי איז אבער דאד ניי געריג געווען צו זעהן אויב ער ווארט אויף איהר. זי איז אריבער אויף דער צווייטער זייט פון דעם טראטואר, אריין אין א הויז, און פון דארט איהם געזוכט, צווישען די פיעלע זיצענדע, זי האט איהם בעי אַערקט.

זי איז פלינק אוועק. זי איז פערביי אַ געשעפט מיט כלומען. איז איהר עפעס איינגעפאלען, זי איז אריין, האט געקויפט פאר'ן נאני צען געלד וואס איז איהר נאך איבערגעבליבען רויטע רויזען און האט זיי איהם אהיים געשיקט.

פאר ביידע, פאר איהם מיט איהר.

זי האָט אַהיים טעלעגראפירט צום פאָטער נאָך געלד, אַהיים צו פאהרען, איינגעשלאסען זיך אין איהר צימעריל ביז דאס געלד איז נישט אנגעקומען און איינגעגראבען זיך אין די קישענס. אין די פאר טעג אין איהר גאנץ לעבען דורכגעגאנגען פאר איהר.

קאפיטעל 38. האַמעל ווארשוי.

איז צווישן דעם האַבען זיך מיט דאָהעל'ן אַיבמירגעשיפּט צו אַ איראָפּעאישען גרויסען האַפען, פון וואַנען ער געהען שיפען קיין אמעריקא.

צו דעם האַפען זיינען זיי שוין אַנגעקומען ווי עכטע עמיגראַנטען און מען האט זיי בעהאַנדעלט ווי אַלע זייעריגע, וועלכע דאס גורל טראַגט אויף דער צווייטער זייט אַטלאַנטיק. מען האט זיי מיט די איבריגע עמיגראַנטען איינגעשלאסען אין די עמיגראַנטען-האַמעלען. אַכצוואַרטען אין די האַפען אויף דער שיף.

דער עמיגראַנטען-האַמעל איז געווען איבערפילט מיט אויסוואַנדל'ער. עס איז געווען די צייט פון די אַגענטען. פון אַלע עקען רוס-לאַנד זיינען די אידען געלאָפּען פון פּאָגראַמען. די שרעק פון טויט איז געלעגען אין זייערע אויגען. און איבער זייערע געזיכטער האט שוין דער מלאך המות איבערגעווישט מיט זיינע פליעגלען. דענערווירט בין משוגעת האבען זיי זיך געשראַקען פאַר יעדער אומגעריכטער בעווע-גונג, פאַר יעדען בלאַז פון ווינד, פאַר יעדען הויך גישריי. די מוטערס זיינען געזעסען מיט זייערע קינדער איינגעקאַדמשיט אין די ווינקלאך. תמיד געהאַלטען די קינדער ביי זיך אויף די קניען, מורא האָבענדיג, אז מען זאָל נישט קומען פון זיי זייערע שוואַלבען אַוועקרויבען. ביי נאַכט פלעגען זיי זיך אויפכאַפען מיט האַרצ-רייסענדע געשרייען, איבערגעשראַקען פון די ווילדע חלומות און אויסשטרעקען זייערע הענד, זוכענדיג זייערע קינדער וואס זיי גען געלעגען נעבען זיי.

די מענער האבען זיך שוין בעסער געהאַלטען. אין זיי האט גער-לעבט אן אונבעוואוסטער לעבענס-אינסטינקט, וואס זיי האבען גער-ערבט פון די העלדען פון דער ביבעל. ביזעעלט מיט דער האַפנונג פון דער ניער היים, וועלכע זיי געהן זיך זוכען, האבען זיי איבערגע-טראַגען אַלע ענויים, דער לייכטער שמייכעל איז ניט אראַב פון זייערע געזיכטער און זיי האָבן בערוהיגט זייערע ווייביך מיט זייערע קינדער מיט זייער רוהיג האַלטען.

דין שטראם פון דער עמיגראציע האָט געפלאָסען ווי אונאויפֿ הערליכע טייכען. מען האָט נישט געוואוסט פון וואנען עס נעהמען זיך אזוי פיעל אידען. און די וועלכע זיינען אומגעגאנגען מיט זיי, געהאט ין טהאָן מיט זיי טאָג־טעגליך — האָבען זיי אויפגעהערט צו בע־טראַכטען פאר מענשען, פאר לעבעדיגע וועזענס, וועלכע האָבען אַ ווילען און נערווען, און זיי בעהאַנדעלט ווי טויטע סחורה וואָה מען פעקעלט איבער פון איין לאַנד אין צווייטען. און די עמיגראַנטען, אָנגעשראַקען, פערועהטיגט, האָבען זיך איינגעקאָרטשעט, מיט אונד טערטעניגקייט, מיט שקלאַפישע דערשראַקענהייט ערפילט אלעס וואָס מען האָט זיי געהייסען און פערציטערט אויסגעהערט די געשרייען זיי זיינען שוין געוועהנט געווען דערצו און זיי האָבען שוין גע־וואוסט, אז זיי האָבען נישט מעהר זייער אייגענעם לעבען, גור זיי זיי־גען פערקויפטע שקלאַפּען, וואָס מען בעהאַנדעלט זיי, ווי טויטע סחורה.

מען האָט זיי דאָס באלד צו וויסען געגעבען, ווי זיי זיינען נור אַריבער דעם דייטשען גרעניץ, וואו מען האָט זיי מיט געוואלד אין די דעויןמעקציאָנס־הייזער אריינגענומען, געפארעט זיי און אין אַ קאָרטאָר פּערהאַלטען אייניגע טעג. דאָרט האָבען זיי געמוזט שפּאַר־קאָרטען קויפען, געלד וועקסלען לויט'ן פרייז, וואָס מען האָט זיי אויפֿ־געוואָרפען, און עסען פאר זייער געלד דאָס, וואָס מען האָט זיי גע־געבען. די ליכטיגע שוין האָבען זיי נישט געזעהן דורך דער גאַנצע צייט, וואָס זיי זיינען אין וועג. ווי מען האָט זיי אין תּפּיסה גענומען ביי דאָס גרעניץ, אזוי האָט מען זיי געהאַלטען פּערשלאָסען ביז צום שיף.

עקספּערירט האָט מען זיי ווי פּיה, מיט די ווייבער און קינדער אין פּערשלאָסענע וואַגאָנעס, וועלכע האָבען זיך טעג און נאַכט גע־שלאָסן איבער די גרויסע שמערט פון דייטשלאַנד. אַזוי יעדע סטאַנציע האָבען זיי דערזעהן פאר זיך דאָס שטרענגע געזיכט פון די ייִדישען זשאַנדאַרם, וועלכער איז געשטאַנען און געהיט די טוירען פון זייערע וואַגאָנעס, אז זיי זאלען נישט ארויסגעהן אַזוי די גרויסע סטאַנציעס.

ווי אַרעסטאַנטען האָבען זיי דורך די פענסטער ארויסגעקוקט מיט קנאה אויף די פרייע מענשען, וואָס בעוועגען זיך אויף די סטאַנציעס.

און אפילו די וואָס זיינען געקומען צו דער סטאַנציע זיך מיט זיי בע-
שעפטיגען, די אַנגעשטעלטע פון די אידישע חברות, האָבען זיי אויך
ניט בעסער בעהאַנדעלט ווי אַרעסטאַנטען, וועלכע מען פיהרט איבער
פון איין טורמע אין דער צווייטער. ווייל גלייכגילטיג אין דאָס מענ-
שען־האַרץ געוואָרען צו זיי. אזוי פיעל זיינען זיי געווען און אזוי גע-
וועהליך און אַפט זיינען זייערע צרות געווען.

דאָ, אין דער האַפען־שטאָרט, האָט מען זיי אַריינגעפיהרט אין
דעם האָטעל „וואַרשוי“. „האַטעל וואַרשוי“ האָט עס געהייסען, אָבער
אין זאַמל'ען אין דאָס געווען אַ רויטער הויכער מויער ווי אַ טורמע, מיט
אַ הויכער דיקער וואַנד אַרומגערינגעלט, וועלכע אין געווען פערשלאָג-
סען מיט אַן אייזערנע טהיר. און זיי האָבען זיך נור געמעגט אויפ'ן
האַלטען אין די ווענד פון דער טורמע „האַטעל וואַרשוי“ אָדער אין זיין
הויף. די שטאָרט־פּערזאָנלעכע האָט נישט ערלויבט, אז די עמיר-
גראַנטען זאָלען זיך ווייזען אין דער שטאָרט — האָט מען זיי געהאַלטען
אין דער „האַטעל“ פּערשלאָסען און זיי האָבען געמוזט קויפּען פאַר
זייער געלד דאָס וואָס מען האָט זיי אַנגעבאָטען. און בעצאָהלט דאָס
צווייפּאַכונג, גענייט זיי אויסצוטוישען ווידער זייער רוסישעם געלד,
כאַטש זיי האָבען עס שוין געהאַט געמוזט אויסטוישען ביי דעם
גרעניץ. עס האָט אָבער נישט געהאַלפּען, דערפאַר וואָס די הויזבע-
זיצער האָבען גע'טענה'ט, אז די רוסען האָבען אַ סך געלד און זיי
בעהאַלטען זייער געלד אין דעם בעטגעוואַנד איינגענעהט. די מענ-
שען, וועלכע האָבען געקויפט די קאַנצעסיע אויף אַ עמיגראַנטער
האַטעל פון דער שוויצער־שאַפּט, האָבען געהאַלטען די עמיגראַנטען
פאַר זייער אייגענטום, מיט וועלכען זיי מעגען טהאָן דורך דער צייט
וואָס זיי וואַהנען אין האַטעל אַלעס, וואָס זיי ווילען. דורך דעם טאַקע
האָבען זיי זיך בערעכטיגט אזוי צו בעהאַנדלען די עמיגראַנטען און
פּערוואַנדערט זיך, וואָס זיי בייזערען זיך דעריבער. און כאַטש די
מענשען פון האַטעל זיינען אליין געווען גאַלציאַנער אידען, דאָך
האָבען זיי די צרות פון די אויסוואַנדערנדע ברידער, וועלכע טהיילען
דעם גורל פון זייער פאַלק, גאַרנישט געריהרט. זיי זיינען שוין געווען
צוגעוועהנט צו די צרות, מיט וועלכע זיי זיינען אומגעגאַנגען טאַג-
טעגליך. און, איבריגנעס, זיינען די עמיגראַנטען געווען זייער פּרנסה.

פאר דעם האַבען זיי בעצאהלט און געקריגען די קאנצעסיאָן און געזעהן פון דער פרנסה ארויסצוקריגען וואָס מעהר פּראָפּיט. אין דעם גיהנום איז עס מישאַ מיט ראַחעל'ס אַרײַן. האָ דער זעהענדיג זיך צווישען הונדערטער און טויזענדער זייערע ברידער און שוועסטער, וועלכע זיינען צונויפגעקוועטשט געוואָרען אין די גרויסן קאָזאַרמעס פון דעם האַטעל „וואַרשוי“, די מענער בעזונדער זענען די ווייבער בעזונדער, — אלע זיינען זיי געווען אַנטלאַפּענע פון די פּאַנאַמען, און אלע האַבען זיי געטראָגען דעמזעלבען גורל וואָס זיי, און געלאַפּען זוכען אַ הויס — האַבען זיי זיך באַלד געפונען מיט זיי פּערברידערט און האַבען זיך געהאַלטען צווישען זיי ווי אייגענע.

אין אַ גרויסער שטוב אויף דער ערד, צווישען די פּעק, זיינען געלעגען די מוטערס מיט די קינדער — ביי טאַג האָט מען די מענער צוגעלאָזט צו זיי — איז יעדע משפּחה געלעגען בעזונדער אַרום איהר געפּעק. און זיי האַבען אויסגעזעהן ווי די אַרויסגעטריבענע, וואָס האַלטען זיך אויף מיעדע, ביי די ברעגען פון בבל.

צווישען זיי האָט זיך אַרומגעדריעהט אַ נאַליציאַנער אידעל, מיט צושראַקענע פּאות, אָהן אַ ראַק און אָהן אַ קאַפּעל, און געשריען מיט אַ קוויטשענדיג קול: „שאַ, שטייל זאָל זיין! שאַ שטייל זאָל זיין!“ כאַטש ער מיט זיין קוויטשענדיג קול'כעל האָט געזומזעט אין שטוב ווי הונדערט ביהנען. ער איז צו צו אַ משפּחה און גע'טענה'ט, אז זיי האַבען נאָך נישט זייער געלד: הויסגעטוישט און זיי זאלען ביי איהם דאָס געלד וועקסלען.

דער איד האָט זיך ביי איהם געבעטען, אז ער דאַרף נישט קיין געלד וועקסלען, און דאָס וואָס ער האָט בעדאַרפט, האָט ער שוין געוועקסעלט ביי דעם גרעניץ.

— אז איהר וועט נישט אייער געלד וועקסלען, וועט מען אייד צוריקשיקען מיט אייערע בעבעכעס, — האָט זיך צוביזערט דאָס גאַלד ציאַנער אידעל און געשראַקען מיט דער האַנד. און אויסגעזעהן האָט ער ווי אַ מלמד אַ גולד, וואָס וועט באַלד נעהמען דעם קאַנטשיק אין האַנד אַרײַן און אַנשלאַגען יונגע בחורים זיינע.

דער אַרימער עמינראַנט האָט זיך דערשראַקען און געבעטען זיך ביי איהם, אז ער האָט נישט קיין געלד.

— ס'א ליגען | ליטוואקעס, איהר האַט יא געלד, דאָס וואָס
איהר דארפט ווייזען אין אמעריקא. גי נישט, וועט מען אייך נישט לאַזען
פאַהרען.

— פאר אמעריקא האָב איך רוסיש געלד, — בעט זיך דער איד.
— אַהא, זעהט איהר, אז איהר זאָגט אַ ליגען, נוט אזוי אויף אייך,
ליטוואַקעס, וואָס מען יאָגט אייך, — צושרייט זיך דער גאליציאָר
אַנער, — דער דייטשער מלך־חסד ירום תודו לאַזט אייך אַדורד דורך
זיין גרעניץ, און איהר ווילט נישט טוישען זיין געלד. קען מען אייך
נוטס טהאָן? איז נישט רעכט אלעס וואָס מען טהוט אייך? —
קרעכצט דער גאליציאָנער.

— וואָס ווילט איהר פון דעם איד? — פרעגט מישאַ — ער
בעצאָהלט אייך דען נישט פאר דעם, וואָס ער עסט און וואָהנט דאָ?
וואָס ווילט איהר האָבען? ער דארף נישט קיין געלד וועקסלען.

— אַהא, די בונטאַוויקעס. די בונטאַוויקעס וועלען מיר צוריק
שיקען, — סטראַשעט דער גאליציאָנער אויף מישאַ'ן מיט'ן פינגער —
בונטאַוויקעס דארפן מיר נישט אין אמעריקא, — זאָגט ער, גלייך
ווי אמעריקא וואָלט זיינע געווען — בונטאַוויקעס גיבען מיר צוריק
ארויס דעם רוסישען קיסר ירום תודו. האָט איהר פערשטאַנען?...
זיטצען שאַ שטיק, אז נישט איז אַ זשאַנדאַרם, פערשטאַנען?

דאָס וואַרט זשאַנדאַרם האַט ווי אַ קול פון מלאַך־המות אַבנעד
קלונגען אין האָטעל „וואַרשוי“. אלע האָבען זיך דערשראָקען אין
אַנגעהויבען צו שרייען אויף דעם אַרימען עמיגראַנט. זיז ער זאָל
טוישען זיין געלד.

דער איד האָט אַרויסגעטרענט פון דער קאַפּאַטע זיינע פּומציג
רובעל, וואָס ער האָט געהאַט איינגענעהט צו ווייזען אין אמעריקא
נער האַפּען, פאר וועלכע ער האָט פון דעם גאליציאָנער אידעל געד
קריגען הונדערט מאַרק.

— נעהט אייך צוריק איין אין ראַק, — זאָגט דער גאליציאָנער —
ווען איהר וועט קומען אין אמעריקא, זאָלט איהר דאָס ווייזען, וועט
מען אייך אַריינלאַזען, וואַרים מיט דייטשע געלד לאַזט מען יא אַריין,
און מיט רוסיש געלד — נישט. עס איז נישט גילטיג, פערשטעהט
איהר, יונגערמאַן, — ווענדעט ער זיך צו מישאַ'ן — מיר מיינען

דעם אידענטיט טובה. מרי טהוען די אידען א געפעליגקייט, און איהר קומט זיך דאָ פונטעווען.

דערנאָך, און דער גאליציאנער איד האָט ביי זיי שוין געהאַט אַרויסגעטוישט דאָס געלד, האָט ער זיי גענומען איינהאנדלען סחורה: טיכער אויפ'ן וועג, עסענווארג, צעמלען, „אַהו וועלכע מען לאָזט נישט אריין“, שיפסקארטען, כאָטש זיי האָבען שוין געהאַט פון דער היים אויס.

אין דער שטיק, אָנגעשראַקענע, האָבען די עמיגראַנטען איבער-געטראָגען די צרות פון האָטעל „ווארשוי“, וואו די לופט איז געווען שטיקענדיג, דאָס בעטגעוואנד ברודיג און וואו מען האָט זיי צוזאַמענגעשטיקט צו צוואנציג פאמיליען אין אַ שטוב. זיי האָבען מורא גע-האַט פאר דעם, וואָס דער גאַלדענער שליסעל פון דער נייער היים, אמעריקא, איז אין זיין האַנד — פאר דעם גאליציאנער אידעל מיט די געקרייטיטע פאות.

און ראַחעל האָבען זיך געפונען צווישען זייעריגע. ראַחעל האָט גרויס רחמנות געהאַט אויף די קינדער, די קינדער, וועלכע זיי גען געוואָרען פּערגוואלדיגט אין פּאַגראַם ווי זי. דאָס זיינען געווען איהרע אינגערע שוועסטער. צושראַקענע און מורא האָבענדיג פאר יעדען פּרעמדען מענש, האָבען זיי זיך אויף געשראַקען פאר איהר, אָבער באַלד האָבען זיי דערפיהלט דאָס ווארימקייט און די ליעבע-וואָס פליסט פון איהר צו זיי. די קינדער האָבען זיך בעהאַפטען אין איהר, ווי צו אַ עלטערע שוועסטער, און זי האָט זיי אין דער-פריה זאַלע, וואָס האָבען זיך געפונען אין דעם געפענגעניס פון האָטעל „ווארשוי“, צוזאַמענגענומען, ארויסגעפיהרט זיי אויפ'ן הויף, געוואשען זיי ביים ברונען און געשפיעלט זיך מיט זיי אין דעם זונען-שין, וואָס איז אויף דאָ צו די אונגליקליכסטע פון די אונגליקליכע אַהער געדרונגען דורך די הויכע רויטע מויערען און האָט בעגאַסען מיט ליכט און ווארימקייט די אַרימסטע פון די אַרימע — די קליינע אידישע עמיגראַנטען-קינדער, וואָס זיינען אנטלאָפען פון פּאַגראַם און געהען אין דער וועלט זוכען זיך אַ היים.

מיט פרייד האָט מישאַ צוגעזאָגט, ווי ראַחעל האָט זיך געפונען איהר גליק צווישען די קליינע קינדער, אז זייער גורל איז אויך איהר גורל און זי פיהלט זיך אַ שוועסטער פון זיי. ער האָט געזעהן, ווי

ראחעל, ארומגערינגעלט מיט א מענגע קליינע קינדער, נעהמט זיי אן ביי די הענד און לויפט מיט זיי אין הויף ארום, און פון דאָרט, פון די קליינע, ערשראַקענע קינדער דערהערט זיך אַ פרייד, אַ לאַכען, וואָס האָט אזוי פרעמד אַבגעקלונגען אין דעם שרעקליכען האַטעל „וואַרשוי“. ווי טענער פון מוזיק אין אַ טורמע-הויז. און מישאַן האָט זיך געדאַכט, אז דאָס קליינע קינדער-לאַכען היילט ראַחעל'ס נשמה און זי ווערט געזינטער, וואָס אַ טאָג זי איז מעהר מיט די קינדער.

קאפיטעל 39.

דאָס קראַנקע קינד.

פון די קינדער איז געווען איינס, וועלכעס האָט ראַחעל'ן מעהר צוגעצויגען, ווי אַנדערע. עס איז געווען אַ זיעבען-יעהריג מיידעל, אַ קראַנקס, וואָס איז מיט דער מוטער אַראָבגעפאַהרען צו זייער פאָטער קיין אמעריקא. די מוטער האָט עס אָבער פערלאָרען אויפ'ן וועג. פעהאלטען ביי דעם גרענעץ עפעס איבער אַ קראַנקהייט, וואָס מען וואָלט צוליעב דעם איהר נישט אַריינגעלאָזען אין אמעריקא. איז די מוטער איבערגעבליבען אין איינעם פון די האָספיטאַלס פון אַ אידישער חברה. דאָס קינד אָבער האָט אַ אידישע משפחה, וואָס איז געווען פון דער זעלבער שטאָרט, מיטגענומען. געזאָגט, אז עס איז זייער קינד, אום זיי זאָלען עס איהר פאָטער אָבגעבען אין ניו יאָרק. זעהר שווער איז געווען אוועקנעהמען דאָס קינד פון דער מוטער. און די מוטער האָט עס אַליין געלערענט ווי אזוי עס זאָל פערלייקענען זיינע עלטערען, אז מען וועט עס פרעגען ווי עס הייסט, און אַנרופען עלטערען די, וועלכע האָבען עס מיטגענומען. דאָס קינד איז געווען נאָך אזוי קליין, אז עס האָט ניט פערשטאַנען, וואָס דאָ האָט פאסירט, און צו וואָס מען טהוט דאָס אַלעס. האָט עס זיך געוועהרט און נישט געוואָלט מיטפאַהרען מיט די פרעמדע עלטערען. מען האָט דאָס קינד מיט געוואָלט פון דער מוטער אוועקגענומען און געהאלטען עס אין מורא ביז עס האָט זיך צוגעוואָהנט צו די פרעמדע עלטערען. דאָס

קינד איז געזעסען נידערגעשלאגען, איינס אליין זיין דעם גרויסען ציך מער אין האַטעל „ווארשוי“, אויף די פעקלעך און האַט ניט געוואַלט אַרויסגעהן צו די אנדערע קינדער. ראחעל האַט בעמערקט דאָס קינד זיטצענדיג אין אַ ווינקעל ווי אַן ערוואַקסענע, איינגעבויען דאָס קעפּעל אויף איהרע דינע שוואַכע הענטלאַך, און די קינדערשע אויגלאַך האַבען דורך די פּאַר טעג, וואָס זי איז דאָ געזעסען מיט די „פרעמדע עלטערן“ געקריגען אזא אַויסדרוק, אַזאַ גלאַנץ, ווי אַ שטומער הונד וואָס קען נישט רעדען, נור פּערגלייבט די אויגען און זאָגט אלעס אַרויס מיט'ן בליק.

— וואָס איז, דאָס קינד איז קראַנק? — פּרענט ראחעל די אידענע, וועלכע איז געזעסען דערביי.

— וואָס, קראַנק? — דערשרעקט זיך די אידענע פאַר דעם וואָרט, וואָס שמעקט מיט צוריקשיקען — דאָס קינד איז געוונד. געה דיך, רחל'ע, געה דיך שפּיעלען מיט די אנדערע קינדער.

ראחעל האַט עס געפרוואוּט אַננעהמען ביי דער האַנד, דאָס קינד האַט געוואָרפען דערויף אַ קראַנקען דערשראַקענעם בליק און צוריק בעהאַלטען זיך אונטער די קעסטלאַך.

— וואָס איז דעם קינד? — פּרענט ראחעל.

— וועה איז נאָך מיר — ברעכט זיך די הענד — אַפּשער איז טאַקע דאָס קינד קראַנק, האָב איך מיר אליין זיך אָנגע-מאַכט אַ צרה. זעה, שמעון — רופּט זי צום מאַן — וואָס האַסטו געטהאַן? נאָ, זעה, דאָס קינד איז קראַנק, מען וועט דאָך אונז איבער איהר אין אַמעריקא נישט אַריינלאָזען. איך האָב דיר באַלד גע-זאָגט, לאָז מיר צורוה מיט פּרעמדע קינדער, איך האָב גענוג מיינע, נאָ, זעה, וואָס וועסטו איצט טהאַן?

דערהערט אין האַטעל „ווארשוי“ דאָס וואָרט קראַנק, איז אַ שרעק אַריבער איבער'ן גאַנצען האַטעל, ווי דער מלאַך-המות וואַלט אָנגע-אַלפּט מיט די פליגלען. — „ווער איז קראַנק?“ „וואָס איז קראַנק?“ — האַט איינער דעם צווייטען מיט דערשראַקענע אויגען און מיט בלייכע געזיכטער געפרענט. יעדער האַט אָנגעהויבען צוואַמענצורופּען, צונויפּצואַמלען זיינע אייגענע קינדער און בעהאַלטען זיי, ווי די הוינער בעהאַלטען די הוינדעלעך אונטער זיך. „אוי, וועה! ווער מען האַט דאָס אונגליק געטראַפּען? אַ, וואָס איז געשעהן?“ — האַט

אוינער דעם צווייטען גע'סוד'עט אין אויער אריון, און בעהאלטען זיך אין די ווינקלאך, אבי נור ווייטער זיין פון דעם, וואס אין קראנק. — וואס קראנק, ווער איז קראנק? — האָט שמעון, דער אידענעס

מאן, אויסגערופען, וועלכער איז דערווייל געקומען צוליפֿען און געד כאַפט דאָס קינד אויף די הענד. — ווער האָט אויפ'ן קינד דאָס אויסגעטראַכט? וואָס ווילען די „דייטשען“ פון מיר? — רופט ער אויס מיט אַ געבייזער אויף ראַחעל און מישאַ'ן — וואָס פאַר אַ נייע קאַנטראַלצשיקעס זיינען אויף מיין קאַפּ אויפגעשטאַנען? דאָס קינד איז געזונד, דאָס קינד לאַכט, שמייכעלט. רחל'ע, רחל'ע, ווילסט פאַהרען קיין אמעריקא? — רופט ער צום קינד — און שטעקט איהר די באַרד אין פנים'על אריון, און קיצעלט איהר אונטער די אַרומלעך, אז עס זאָל לאַכען. „נא, דאָס קינד שמייכעלט — רופט אויס דער איד מיט צופרידענהייט. — וואָס ווילען זיי פון דאָס קינד האַבען?“ אז ראַחעל און מישאַ האַבען דערזעהן די שרעק, וואָס זיי האַבען אַנגעוואַרפען מיט זייער וואָרט „קראַנק“ אויף די איינוואַהנער פון „האַמעל וואַרשו“, האַבען זיי מורא געקריגען, אז זיי זאָלען ניט אַרויסרופען ביי די איינוואַהנער אַ פערקעהרטע מיינונג, און אַן אַנדערע איינדרוק וועלכען זיי האַבען זיך געוואונשען. ראַחעל האָט זיך צוריקגעכאַפט און אויסגערויפֿען: „ווער זאָגט, אז דאָס קינד איז קראַנק? דאָס קינד איז געזונד, גאָר געזונד, קום רחל'ע, קום שפּיעלען מיט די קינדער“ — און האָט פון דעם אידענ'ס האַנד אַרויסגענומען דאָס קינד און געפיהרט עס אין הויף אריון צו די אנדערע קינדער, און דער עולם האָט זיך בערוהיגט.

ראַחעל האָט אַבער באַלד בעמערקט, אז דאָס קינד איז ווירקליך קראַנק. די בעקלאַך האַבען געגליהט ווי פייער, און די אויגען האָט עס געהאַט קראַנקע. געלייגט דאָס קעפעלע אויף אַ זייט און געבעטען זיך מיט די קראַנקע אויגען רוח. ראַחעל האָט רחמנות געקריגען אויפ'ן קינד. זי האָט נישט געוואוסט, וואָס צו טהאָן. האָט גערופֿען מישאַ'ן און אַ זייט און געזאָגט צו איהם מיט טרעהרען אין די אויגען:

— דאָס קינד איז קראַנק, עס איז מיר אַ רחמנות צו צוקוקען, איד ווייס נישט וואָס צו טהאָן?

זיי האַבען אין געהיים געמאַסטען די היטץ און דערזעהן, אז דאָס

קינד האָט הויכע וואַרימקייט, זיי האַבען בעשטימט דאָס צו זאָגען דעם אידען.

— איהר קענט נישט פאַהרען, דאָס קינד איז קראַנק — זאָגט מישאָ צו דעם אידען.

— וואָס רעדט ער, וואָס וויל ער פון מיר האַבען? — בעט זיך דער איד ווי ביי אַ גזלן — עס איז נישט מיין קינד. איד האָב רחמנות געהאַט אויף אַ פּרעמדע אידענע און איבערגענומען איהר קינד. איצט וועל איד דאָ מוזען בלייבען צוליעב דער מיידעלע. איד וועל עס צו־ריקשיקען צו דער מוטער, וואָס ווילען זיי פון מיר?

דערהערט ווידער אין „האַטעל וואַרשוי“ דאָס וואָרט: „דאָס קינד איז קראַנק“, איז אַ גרויסער רעש געוואָרען. אייניגע האַבען גע־שריען, און מען זאָל זאָגען דעם פּערוואַלטער דערפון. אנדערע האַבען זיך געבעטען: „אידען, האָט רחמנות אויף זיך, זאָגט נישט דעם פּער־וואַלטער, מען וועט אונז דאָ אַלעמען אַבהאַלטען צוויי־דריי וואַכען צייט, דערווייל געהט די שיף אוועק, מען וועט אונזרע קינדער אין האַספיטאַל נעהמען, פון אמעריקא צוריקשיקען.“ יעדער איינער האָט זיך ווידער צוזאַמענגענומען זיינע קינדער, געקוקט זיי מיט שרעק אין די אויגעלאָד אַרײַן און מיט שרעק זיך בעהאַלטען. און דער איד האָט געשריען און די אידענע האָט געוויינט: „איד וועל דאָס קינד איבער־לאָזען, לאָז זיין וואָס עס וויל. פאַר אַ פּרעמד קינד וויל איד נישט ליידען, מעהר פּעהלט אונז נישט מען זאָל אונז אין אמעריקא נישט גריינלאָזען.“

אין מיטען דעם רעש איז געזעסען דאָס זעבען־יעהריג מיידעל, דעם קאַפּ אָנגעלעהנט אויף אַ זייט און געקוקט שוואַד מיט די אויגען, אַזוי ווי זי וואַלט געוואוסט, וועגען וואָס דאָ געהט אָן און עס איז איהר שוין אַלץ איינס געווען.

דערווייל איז אַרײַנגעקומען דער גאַלציעאַנער אידעל, מיט די צייטערנדע פּאות. דער עלטס איז איין מינוט שטיל געוואָרען און איז פּערנומען געווען אין שמועס און געלעכטער און פּאַקען זיך, אַזוי ווי עס וואַלט גאַרניט געווען. נור אין דער שטיל האָט איינער גוט אַווייטען געוואונקען און געמאַכט מיט די הענד, צייכען זיך געגעבען, און מען זאָל פּערשווייגען. דער גאַלציעאַנער אידעל האָט אָנגעהויבען זאָגען צו דער שטעקען, אַז דאָ האָט עפּעס פּאַסירט. ער האָט זיך אָנגע־

געהויבען ארומצוקוקען, נאכצושפירען און געווארפען אויגען מיט חשך אויף איטליכען בעזונדער. אבער ער האט גארנישט געקענט דערנעהן. דער גאליציאנער איז ארויס שאקלענדיג מיט'ן קאפ. און דער איה, וואס האט געפיהרט דאס קינד, האט בעשטימט, אז ער זאל זיך מארגען, ווען מען וועט געהן צום שיה, ארויס'גנב'ענען זיך פון קינד. דאס קינד איבערלאזען אין „האטעל ווארשוי" און אליין, מיט זייניגע, ארויף אויף דער שיה.

ער האט זיך וועגען דעם גע'סוד'עט מיט זיין ווייב. און אז די גאנדערע אידען האט ער אזוי געזאגט מיט א רחמנות'פנים:

— וואס זאל איך טהאן? איך האב געוואלט א אידען א טובה טהאן. די מוטער ליגט קראנק אין האספיטאל. דאס קינד האבען זיי נישט געוואלט אננעהמען. עס איז געזונד, זאגען זיי. עס האט נישט ביי וועמען צו זיין. פון איין שטאדט זיינען מיר, האב איך עס געוואלט דעם פאטער מיטברענגען. און אז עס האט זיך אזוי גע' מאכט, בין איך נישט שולדיג. אונגליקליך ווערען איבער א פרעמד קינד וויל איך נישט, איך האב אליין קליינע קינדער, זיי קענען נאך אויך, גאט בעהיט, קראנק ווערען.

די אידען און די ווייבער האבען געקוקט אויפ'ן קראנקען קינד און געשאקעלט מיט די קעפ. זיי האבען רחמנות געהאט דערויף — אוראי האבען זיי עס געוואלט העלפען, נור זיי זיינען אזוי אנגע' שראקען און נירדעגעשאלגען געווען, אז זיי האבען פערשטיקט דאס רחמנות אין זיך.

אויף דער נאכט, אז עס איז געקומען צום לעגען שלאפען, די לעצטע נאכט איידער די שיה געהט אָב, האט די פרעמדע אידענע געבעט דאס קראנקע קינד בעזונדער, האט דערביי איהר קעסטעל מיט די זאכען און איהר קישעלע, וואס זי האט מיטגענומען פון איהר מיטער, אונטערגעלעגט. איהרע זייגענע קינדער האט זי ארום זיך צוזאמענגענומען און בעהיט זיי, אז זיי זאלען זיך נישט חלי'ה צו ריהרען צום קראנקען קינד און זיך נישט אנשמעקען. אויך אלע איבריגע עמיגרונטען האבען זיך אָבגערוקט פון דעם קראנקען קינד. יעדע משפחה איז געליעגען ארום איהרע קעסטלאך און פעקלאך און פערבראכט די לעצטע נאכט אין „האטעל ווארשוי". אין א ווינטעלע אלליין, איז געלעגען דאס קראנקע קינד, ווי א פאנדע און עס האט

אריינגערעכצט אין איהר קישעלע אריין. ראחעל האָט עס נישט געקענט פערטראָגען. זי האָט איין מינוט נישט איבערגעקלערט; אז זי האָט דערזעהן דאָס קראַנקע קינד, ווי עס ליגט אליין, אָבערואַרפּען פון אלע, האָט זי זיך אָן עפעס דערמאָהנט. עס האָט זיך איהר געראַכט, אז זי האָט ערגעצווואו דאָס קינד געזעהן און דאָס קינד איז איהר'ס זעהר אַ נאָהנטע. עס איז איהר קינד, און זי איז מחויב זיך דערמיט אָבצוגעבען. זי איז צוגעגאנגען צום קינד און האָט זיך דערנעבען געלעגט, זי האָט עס ארומגענומען. רחל'ע האָט זי צום ערשט אָנגעקוקט מיט איהרע שוואכע אויגען, ווי עס וואָלט זי עפעס געווען געפרעגט. באלד האָט דאָס עפעס דערפיהלט און האָט שוואר איבערגעגעבן מיט צוטרויען איהר קעפעל אויף ראחעל'ס ברוסטען. ראחעל האָט עס צוגענומען און זי האָט אין איהרע הענד דערפיהלט, ווי זי האָלט עפעס וואָס איהר'ס און עס געהערט צו איהר. און אז די ווייבער האָבען עס דערזעהן, האָבען זיי אויסגערוּפּען

מיט שרעק:

— גערענקט אין נאָט, וואָס טהוט איהר? דאָס קינד איז קראַנק, איהר וועט זיך דאָך נאָך אָנשמעקען און מוזען איבערבלייבען.
— עס איז מיינ קינד — האָט ראחעל אָבעגענטפערט.
און צומאָרגענס זיינען זיי טאָקע נישט אָבערפּאַהרען מיט די אַנדערע פּאָסאָזשירען. זיי האָבען גענומען פון דעם אידען דעם אדרעס פון דעם קינד'ס פאָטער אין ניו יאָרק און זיינען איבערגעבליבן בען דערמיט אין „האַטעל וואַרשוי“.
דער דאָקטאָר האָט עס אונטערזוכט. עס האָט זיך אַרויסגעשטעלט, אז דאָס קינד איז קראַנק אויף טיפּוס, און ראחעל האָט עס אָבעגעגעבן ווי עס איז איהר אייגענס, און איז איבערגעבליבען דערמיט אין האָספּיטאַל, וואַרטענדיג ביז עס וועט געזונד ווערען, אז זיי זאָלען עס מיטגעהמען קיין ניו יאָרק צום פאָטער

קאפיטעל 40.

מישצ האָט נישט געוואוסט די גאנצע צייט פון ראחעל'ן, מען האָט איהם נישט צוגעלאָזט צו איהר. און ער האָט זיך ארומגעדריעהט ארום דעם האָספיטאַל, כאפען דאָרט אַ וואָרט וועגען קינד, וועגען ראחעל'ן. ווארים אויך ער האָט געהאַט דאָס זעלבע געפיהל ווי ראחעל: דאָס, וואָס דאָס קינד איז איבערגעגעבען געוואָרען צו זיי אין די הענד, איז נישט קיין איינפאכער צופאל, נור עפעס על פי כיון האָט מען זיי אָנפערטרויט אַ קינד פון פאַלק. און דאָס קינד איז אַ סימבאָל פון אלע אידישע קינדער. ער האָט זיך דאָך סוף-כל-סוף בערוהיגט. געזעהן, אז ער קען דאָ גאַרנישט מאַכען און איז אוועק צוריק צו די אנדערע עמיגראַנטען אין האָטעל „וואַרשוי“. איבריגענס האָט ער שוין דאָרט געהאַט געפונען אַ חבר, דאָס איז געווען דער אלטער איד ר' שלמה חיים, פון סלוצק, וואָס האָלט זיך אייף אין האָטעל „וואַרשוי“ שוין צייט וואָכען און פיהלט זיך שוין דאָרט אַ גאַנץ היימישער. ער וואָרט אויף די פאפירען פון דער היים, געשטאַרבען איז ביי דעם אירען דאָס ווייב, די קינדער זיינען אלע אויסגעוואַנדעלט נאָך אַמעריקא, „איבערגעלאָזען ווי אַ שטיין אליין. די גאַנצע שטאָדט אויס-געוואַנדעלט, ווי נור אַ יונג בויעלע אַנטלויפט עס. — וואָס וועל איד אליין איבערלייבען אין אַ גוי'אישע שטאָדט, ליגען אויף אַ בית-עולם, קינדער וועט קיין קדיש ניט זאָגען, קינדער וועט אויף קבר-אבות נישט קומען. אז די אלטע אירען, די בעקאַנטע, חברים, פריינד שטאַרבען אויס, דאָס יונגוואַרג אַנטלויפט — וויל איד אריבערפאַהרען קיין אַמעריקא, זעהן וואָס איז דאָס דער נייער גלות בבל, וואָס אירען האָבען זיך אויסגעקליבען. וואָס ווערט דאָס אויס זיי, אויס דעם נייעם דור וואָס מיר פערטרויען אַז דאָס אַמעריקא, ווי האָלט דאָס דאָרט מיט'ן אידישקייט און וואָס מאַכען מיינע בנים דאָרט.“ אָנגעקומען איז האָטעל „וואַרשוי“ האָט מען דעם אירען פּערהאַלטען. אַז אדרעם האָט ער אפילו צו זיינע קינדער יאָ געהאַט, נור קיינער קען זי נישט איבערלעזען.

„ביי אונז אין שטעדטעל קען זי נור איבערלעזען איינער, דוד'ל שרייבער, אז ער שרייבט אַן אַ בריעף אויף אַט דעם אדרעם דאָ, וועט

ער ניט אין די ימים פערפאלען ווערען, ער קומט אָן — און דאָ קענען זיי ניט איבערלעזען. קיינער נישט, אפילו די בעסטע שרייבערס, דארף מען דאָך האָבען דוד'ל שרייבער, — האָט מען צו איהם אַ בריעה געשריבען, אז ער זאָל אַנשרייבען דעם אדרעס אזוי, אז מען זאָל איהם קענען איבערלעזען. און צו די קינדער אין אמעריקא אויף אַ פראוואו אויב דער בריעה וועט אַנקומען — און דערווייל האַלט מען מיך דאָ אַב."

דער איד איז געפאהרען מיט אַ בעקאנטע משפחה פון סלוצק. די משפחה האָט מען דורכגעלאָזט, דעם איד האָט מען איינגעהאלטען, געוואָלט איהם צוריקשיקען אין דער שטעדטעל, וואָס זיינען אויסגעדי רונען פון איהם די איינוואהנער. אָבער דער איד האָט זיך גאַרנישט געמאַכט דערויס. „וואָס, זיי סטראשען מיך צוריקשיקען? און איז דען דאָרט ביי אונז אין שטעדטעל גאָט נישטאָ? דאָך גאָט איז אר מעטום = אפילו אין „האַטעל ווארשוי“, אפילו אין די שטאָרט דאָ, ביי די דייטשען איז אויך גאָט דאָ. און אז קוים געפינט זיך נור גאָט, האָב איד שוין קיין מורא נישט.“ זאָגט דער אַלטער איד. „אט דאס איז מיין רפואה“ ווייזט ער אויפ'ן קליינעם תהילים'ל, „דאס איז מיין רעצעפט, איד האָב נור מורא פאר אַן אַרט וואו דאָרט געפינט זיך גאָט נישט. נור קוים איז נור אַ שטיקעל הימעל דאָ איבער'ן קאפּ, געפינט זיך גאָט = האָב איד שוין פאר קיינעם קיין מורא נישט, קען מיר שוין קיינער קיין שלעכטס נישט טהאָן, אָהן זיין רצון.“

אַט דער איד, וואָס האָט זיך מיט גאַרנישט אויסגעצייכענט פון הונדערטער, טויזענדער אנדערע אידען, איז איהם געווען אַ לעבעדיג וואונדער פון אירשען פאַלק. וואָס איז דער כח אין וועלכען זיי גלויבען און וואָס זיינען זיי דאָס אזוי זיכער? ווער האָט זיי געגעבען די זיכערהייט? און וואָס איז דער בעווייז? זיי בעדארפען נישט קיין נס. דאָס לעבען איז פאר זיי דאָס דער גרעסטער נס און מיט דעם גלויבען געהען זיי איבער דער וועלט.

דאָס האָטעל „ווארשוי“ האָט זיך יעדע וואָך אויסגעליידיגט און יעדע וואָך איז עס פול געוואָרען. יעדע באַהן האָט נייע עמיגראנטען געבראַכט, פון אלע עקען רוסלאַנד, גאליציען, רומעניען און אנדערע געגנטען און זיינען זיך אין איין פונקט צוזאַמענגעקומען, אין „האַטעל ווארשוי“. דאָ האָט זיך אין איד מיט'ן צווייטען ערקענט, כרודער

שאפט און פריינדשאפט געשלאסען. די צרות האָבען זיי צוזאמענגע-
שמידט מיט איין פעסטע קייט און עס איז נישט מעהר געווען בעזונדערע
מענשען, בעזונדערע משפחות וואס האָבען זיך ביז יעצט נישט גע-
קענט. ניין, — עס האָט זיך געדאכט, אז איין איד מיט'ן צווייטען
איז משפחה, אז זיי האָבען זיך שוין ערגעץ וואו אמאל געזעהן, גע-
לעבט צוזאמען און דא האָבען זיי זיך נאָכאמאל צוזאמענגעטראָפּען
און מען בעגעגענט זיך ווי אלטע גוטע בעקאנטע. אזוי האָבען זיי זיך
אינאיינעם געהאלטען. עצות זיך געגעבען, גע'סוד'עט זיך, אָבגענארט
צוזאמען דעם בעל-הבית און אינאיינעם פלענער געמאַכט אויף דעם
צוקונפט.

זיי האָבען זיך נישט געשראָקען פאר דעם ווייטען לאַנד אין
וועלכען זיי געהען, אמעריקא — עס איז דאָך שוין אזוי נאָהנט, ווי עס
וואָלט זייער ריכטיגע היימלאַטה געווען. האָט דאָך יעדער דאָרט זיין
ברודער, זיין משפחה, זיין פריינד, מיר פאָהרען דאָך קיין „אמעריקא“!
און אין דעם האַפּען זיינען געלעגען די גרויסע שיפען און אין די
בייכער פון די שיפען זיינען יעדע וואָך איינגעשלאָנגען געוואָרען
די איינוואָהנער פון „האַטעל וואַרשוי“. עס איז עפעס געווען ווי אַ
שיפען-שפּייוו, וואָס מען זאמעלט אָן אין „האַטעל וואַרשוי“ פאר די
גרויסע שיפען-חיות, געלאָפּען פון מענשען-הענד, וואָס שרעקען מיט
זייער ווילד פייפען.

ביי די האַפּענס וואו זיין נאציאָן שיפט זיך איבער פון איין
מדינה אין דער צווייטער, דאָ אין דעם „האַטעל וואַרשוי“ — אינ'ם
שפייכלער פאר'ן אידישען פּאָלק — האָט ער דערזעהן דאָס וואונדער.
עס וואַנדעלט זיין פּאָלק און צופיהרט די גרענעצען פון איין מדינה
אין דער צווייטער, עס גיט זיך די הענד איבער די קעפּ פון די
פעלקער, וועלכע האָבען זיך אָבגעגרענצט אין זייערע פיער איילען
ערד, און עס בעשאפט איין נאציאָן איבער דער גאַנצער וועלט, עס
בינדט זיך צוזאמען, עס בעשאפט איין וועלט, ווי איין הימעל איז
איבער זיי, איין ערד פאר דער חיה וואָס הייסט מענש.

איהם האָט זיך געדאכט, אַז ער הערט הינטער זיך דעם סלוצקער

איד:

„ווייז מיר אַ שטיקעל ערד וואָס האָט נישט קיין הימעל איבער
זיך. איז קוים האָט עס אַ הימעל איז דאָ גאָט, און אז גאָט איז דאָ,

וואָס איז מורא צו האָבען? זיי וועלען אריבערקומען קיין אמעריקא. זיי וועלען איהם שוין געפינען דאָרט. זיי וועלען פאַהרען איבער'ן ים, ער איז איבער זיי. אפילו דאָ, איז די דייטשע שטערט, וואָס עס דאכט זיך, אַז עס איז שוין גאַרנישט דאָ. נור דער דייטש מיט זיין חכמה, אפילו דאָ, איז „האַטעל ווארשוי“ — געפינט זיך גאָט אויך. און, גלויב מיר, אַז אפילו דאָרט, דריבען פון וואנען מיר לויפען, גע- פינט זיך אויך גאָט און, אַז גאָט איז ווידער דאָרט — וואָס לויפען מיר? און וואָס האָב איר מורא, אַז זיי וועלען מיר צוריקשיקען, אַז קוים געפינט זיך נור דאָרט גאָט, האָב איר שוין קיין מורא:“

קאפיטעל 41.

איז אַ פאַר טעג ארום איז ראחעל צוריקגעקומען צו מישא'ן, מען האָט זי נישט דערקענט. זי איז געווען געענדערט. אַ צופלאכט גע- זיכט, די אויגען האָבען זיך בעהאַלטען טיעף אריין אין די אויגען- ועקלאך, וואָס זי האָט געהאַט אונטער די ברעמען און דער ווייס- עפעל האָט פון דאָרט ארויסגעקוקט מיט בענקשאפט. זי האָט זיך גע- וואקעלט אויף די פיס און שמייכלענדיג האָט זי זיך אוועקגעזעצט אויף דעם ערשטען בעסטען אָרט וואָס איז געווען צו זיצען. נור זי האָט נישט געמאַכט קיין איינדרוק פון אַ קראַנקע. זי איז עפעס זעהר לייכט און גרינג געוואָרען און עס האָט זיך געדאַכט, אַז איהרע טריג ריהרען נישט אָן דעם דיל, נור זי שוועבט און איהר פנים האָט אַ גאַנץ אנדערן איינדרוק געקריגען, עפעס אַ אונפערשטענדליך איידעלקייט איז געווען דערויף אויסגעגאַסען און אַ אונפערשטענדליך גוטסקייט.

מען האָט זי בעדארפט כאלד לייגען אין בעט אריין. מען האָט גע- זעהן, אַז זי איז קראַנק. עס איז געווען די העכסטע צייט אין האַכס- טאַל אריין זי צו נעהמען. האָט מישאַ נישט געוואָלט. ער האָט מורא געהאַט מען וועט איהם מעהר נישט צולאָזען צו איהר. אין „האַטעל ווארשוי“ האָבען זיי נישט געקענט בלייבען, עס איז געווען געפעהר- לייך פאַר די איבריגע עמיגראַנטען. מישאַ האָט זיך דאָך ארויסגע-

זיינען פון „האָטעל וואַרשוי“, געדונגן אַ שטוב הינטער דער שטאָדט, ביי אַ דייטשקע, און אַהין האָט ער געבראכט דאָס. ראַחעל האָט אָבער נישט געוואָלט געהן אין בעט אַרײַן. זי האָט געשמייכעלט צו מישע'ן, אין אירע אױגען איז געלעגען אַ פערפיהרליכער רײע, ווי דאָמאַלס, ווען ער האָט זי געזעהן באַלד נאָך דעם אומגליק וואָס האָט זיך מיט איהר געמאַכט. זי האָט אַרומגענומען מישע'ס קאָפּ מיט ביידע האַנד און געקוקט איהם גלייך אין די אױגען אַרײַן און געזאָגט מיט אַ שמייכעל:

— מישע, מישע, איר בין דאָך נאָר ניט קראַנק, פערקעהרט, מישע, איר בין געזונד; איר הױב דאָך ערשט אַן געזונד צו ווערען, מיה האָבען דאָך געפונען אונזער צײַל, אונזער וועג. דו געדענקסט, מישע, וואָס דו האַסט מיר צוגעזאָגט, וואָס מיר ביידע האָבען זיך צוגעזאָגט דאָמאַלס, אין דער נאַכט אין דעם דייטשען שטערטעל... דו געדענקסט, מישע? היינט ווייסען מיר שוין וואָס מיר האָבען צו טהאָן, וואו עס ליגט דער וועג — ער איז דאָך אזוי נאַהענט געווען. אזוי נאַהענט... מישע, מישע, זיי גליקליך.

אַ פּלאַם פּײַער האָט אָנגעצונדען מישע'ן, ער האָט זיך אַלײַן נישט געגלױבט, צײַט דאָמאַלס האָבען זיי מיט אײַן וואַרט, מיט אײַן מינע נישט דערמאָהנט די סצענע וואָס איז געווען צווישען זיי. ער האָט איהר געקוקט אין די אױגען אַרײַן, ער האָט געזעהן, אז זי רעדט פון וואַרימקײט. איהרע אױגען זײַנען בעגאַסען מיט בלוט און איהר געזיכט פּלאַמט. אָבער דאָס געזיכט און די מינע זײַנען געווען אזוי נאַרמאַל, איהר האַלטען זיך איז געווען אזוי נאַטירליך, אז עס האָט זיך געדאַכט, אז יעצט, יעצט איז זי געזונד — און בין איצט איז זי קראַנק געווען. זי איז דאָך געווען די זעלבע ראַחעל, דר. לײזעראַוויטש'ס טאַכטער, נאָך פון דאָמאַלס אַן ווען ער איז אַרײַנגעקומען צו איהר ברודער דוד, אזוי האָט זי אויסגעזעהן ערשט ווי דאָמאַלס, ווען דער פּאַטער האָט איהר די צעפּ געוואַשען און זי איז געזעסען אין אַ ווינקעל. נאָך איצט איז זי נאָך אײַנגער, נאָך קינדישער געווען און אזוי לײכט — אז אַט דאַכט זיך כאַפט זי זיך אױף און פּליהט אַרויס דורכ'ן פּענ-סטר.

— מײַן מאַן, בײַזט דאָך מײַן מאַן — האָט זי געלאַכט צו מישאַ'ן.
— וואָס איז אַ מאַן? — מישע קום דאָך אַהער. קום ועץ דיר נעבען

מיר אוועק אויפ'ן בעט, — האָט זי געצויגען מישע'ן צו זיך — צום בעט
 — אזוי, מישע, פארוואס ביזטו טרויעריג? פאר וואס? ווייל דער
 אלטער איד האָט דאָס קינד צוגענומען. — ער האָט עס אייגעוויקעלט
 אין אַ טלית און איד האָב עס אזוי לאַנג געהאלטען, אזוי לאַנג, ביז
 דער אלטער איד איז געקומען.

— אָבער דו ביזט דאָך קראַנק, ראַחעל? בערוהיג דיך, געדענק
 אַן גאָט — נעהם דעם רעצעפט, וואָס דער דאקטאר האָט פערשריבען.
 — ווער איז קראַנק, מישע? איד בין געזונד, דער דאקטאר איז
 קראַנק, זיי אלע זיינען קראַנק. איד בין געזונד, איד בין גליקליך.
 גליקליך, מישע. וואָס וויינסטו, מישע? פארוואס ביזטו טרויעריג?
 איצט, ווען מיר וועלען שוין ביידע צוזאַמען זיין, תמיד צוזאַמען זיין, —
 אין איינעם ארבייטען, יעצט, ווען מיר האָבען שוין ביידע געפונען דעם
 וועג וואָס וועט אונז אויף אייביג צוזאַמענבינדען, וויינסטו, מישע? —
 אַהא, איד ווייס וואָס דו וויינסט, דו בענקסט, מישע. יא? — קוקט
 זי איהם גלייך אין די אויגען אריין מיט אַ קינדישע מינע. — זאָג, דו
 בענקסט נאָך מער'ן? מערי וועט מיט אונז אויך זיין, מישע.

— אָבער געדענק אַן וואָס רעדסטו? וואָס רעדסטו, ראַחעל?
 — ניין, מישע, שעם דיך ניט, זאָג מיר. איד האָב אויך ליעב מער'ן
 און דו האָסט זי ליעב, איד האָב שוין לענגס געקלעהרט דערפון. עס
 איז אַ רחמנות אויף איהר. וואו וואַלנערט זי זיך געבעך אליין ארום
 אויף דער וועלט מיט ווילד פרעמדע מענשען, און מיר האָבען דאָך
 דאָ אַזאַ אוצר געפונען, אַזאַ גליק, מיר דארפען איהר אויך געבען פון
 אונזער גליק. זי איז אזוי פערלאַזט... זאָגט זי מיט אַזאַ רוהיגע,
 בערויערענדע מינע, אַן מישע איז געקומען צו דער איבערצייגונג, אַן
 זי רערט נישט פון ווארימקייט, נור נאָך אַ טיעפער איבערלענונג.
 דאָס זיינען לאַנג נאָכגעקלעהרטע געדאַנקען, וואָס זי האָט אַ לאַנגע
 צייט געווארימט אין זיך.

— אָבער פון וואָס פאר אַ גליק רעדסטו, פון וואָס פאר אַן אוצר?
 — פּרעגט מישע.

— דו ווייסט נישט וואָס פאר אַ גליק? האָב איד דיר נאָך ביז
 איצט נישט דערצעהלט? — לאַכט ראַחעל גליקליך. — פון קליינע
 אידישע קינדער, שרייט אויס ראַחעל מיט פרייד, — פון קליינע אידישע
 קינדער, וואס מיר וועלען צונויפקלייבען, ווי פייגעלאַך אין פעלד.

קליינע אידישע קינדער, וואס די מאמעס האבען זיי סערלאזט און מיר העלפן זיי ערציהען. מיר וועלען צוריקפאהרען אין אונזער שפאטערעל, מיטע, דארט, אין ראוו, וואו דער טאטע וואהנט. און מיר וועלען צוזאמעננעהמען די קליינע אידישע קינדער פון ראוו און מיר וועלען זיי פיהרען יעדע טאג אין וואלד אריין און טאנצען מיט זיי צווישען די גרינע בוימעלאד. מיר וועלען זיי לערער זינגען און איר בער די פעלדער געהן. די גוים וועלען זעהן אזוי פיעל קליינע אידישע קינדערלאד געהען אין ציצהכנפות/לאד גאנעטהאן און מיט גרינינקע צווייגעלאד אין די הענד איבער די גרינע פעלדער אין וואלד אריין — וועלען זיי לאבען אויס אונז — און מיר וועלען זיך פרעהען... מיר וועלען זיך א הייזעל בויען הינטער'ן וואלד ביים עק פון ראוו. דארט פאר וועלען די קליינע אידישע קינדערלאד ארונטערקומען אונטער אונזער פענסטער זון אריינקלאפען אין די שויבען אריין. וועלען מיר זיי אין שטיבעל צו אונז אריינגעהמען, דו וועסט מיט זיי לערנען און איר וועל זיי העמדעלאד געהען, העמדעלאד וואשען, פיאנות-לאד לאסען און מעשה'לאד דערצעהלען.

א מינוט האט זי געשוויגען, דאן האט זי געזאגט ווי אויס א חלום:
 — נישט אנדערש צו זיין, נישט בעסער, נישט ערגער, נור אזוי ווי זיי זיינען. אזוי זאלען זיי בלייבען, מיט צושראקענע אויגעלאד, מיט די קינדישע פנימ'לעך און מיט די גרויסע טלית-קטן'לעך. — דערנאך וועט מען זיך אין צווייען געהמען. צוויי אין צווייען און מיר וועלען, א גאנצע לאנגע רייע אידישע קינדערלעך, געהן אין גרינעם פעלד אריין, קווייטעלאד קלייבען, גאלד אויגעלאד און בלאהע ליכטלעך קלייבען. איר וועל זיי ווייזען ווי די פייגעל בויען זיך נעסטען אין די צווייגען, ווי די מוראווקעס שלעפען זיך די בעלקענס מיט די קלעצער צונויף זייערע אונטער-ערדישע הייזלאד צו בויען. און מיר וועלען זיך פרעהען מיט זיי, און מיר וועלען אינאיינעם צום וואסערעל געהן — באדען זיך מיט זיי, אין וואסער פאטשען, און ליעב האבען די קליינע אידישע קינדער. מיטע האט זי אגנעקוט. ער איז געקומען צו דער איבערצייגונג אז זי רעדט פון קלאהרען זינגען, אז זי האט דאס אלעס טיעף דורכגעקלעהרט, און ער איז נייגערדיג וואס האט זיי געבראכט צו די זעלבע געדאנקען וואס איהם:

— אבער, ראחעל, ווען האסטו דאס אלעס אזוי דורכגעקלעהרט?

— זעהסטו, מישע, — ציהט זי איהם שטאַרקער צו זיד, — דארט איז שפיטאַל, ווען איד בין געלעגען מיט דער קליינער מיידעלע, וואָס מיר ווייסען דאָך ס'מאָל נישט ווי זי הייסט, מיט דער מיידעלע וואָס מיר האָבען דאָ געפונען און איד האָב עס דעם אלטען אידען איבער־געגעבען, — איז מיר געקומען דאָס אויפ'ן זינען. איד האָב געקלעהרט פארוואָס מיר לויפען ארום איבער דער וועלט, פארוואָס מיר זיינען אין פאלעסטינא געפאָהרען — און דארטען אין דערהיים ווארטען דאָך אַזוי אונז די קליינע קינדערלאָך. מיר אלע זיינען זיך צולאָפען איבער דער וועלט עפעס זוכען און די קליינע קינדערלאָך האָבען מיר אויף קיינעם נישט איבערגעלאָזט. ווייסטו, וואָס מיר דאכט זיד, מישע? מיר דאכט זיד, אז מיר אנטלויפען דאָס פון אונז אליין. מיר האָבען זיך פיינד, פיינד אידען, פיינד אידישע קינדער, פיינד אונזער לעבען— דורך דעם לויפען מיר אוועק פון אונז. מיר מיינען אז מיר וועלען ערגעץ אנדערש וואו געפינען אנדערע אידען, אנדערע אידישע קינדערלאָך, האָבען מיר אין דער היים די איבערגעלאָזט, אליין פערלאָזט. מיר טהוען נישט גוט, מישע, עס זיינען נישטא קיין אנדערע אידישע קינדערלאָך, נאר די מיידעלע, וואָס מיר האָבען געפונען דאָ, און די אידישע קינדערלאָך דארפען מיר ליעב האָבען. זאָסטו זיי נישט ליעב, מישע? זאָג, האָסטו זיי פיינד? דורך דעם אנטלויפסטו פון זיי?

— אָבער, ראַחעל, איד אַנטלויף דאָך נישט פון זיי, נור פון דעם לאַנד וואו מען שלאָגט זיי, מיר זיינען דאָך געגאַנגען זוכען אַ לאַנד, וואו מען שלאָגט זיי נישט — דארט וועלען מיר אלע אראַבקומען — און דארט וועלען מיר אלע אינאיינעם זיין. און דארט וועלען מיר די קליינע אידישע קינדערלאָך ליעב האָבען. ווי אזוי קען מען ליעב האָבען — ווי האָבען מיר צייט דערויף אז דער שונא שטעהט שמענדיג מיט'ן חליף איבער'ן האַלץ?

— יא, מען שלאָגט זיי, מען שלאָגט זיי — זאָגט ראַחעל אין טיעפען נאכדענקען. און פלוצלים ווערט איהר פנים רויט פערשעהמט, זי פערשטעלט זיך מיט די הענד די אויגען און קיכערט אין די הענד אַרײַן, און זאָגט פערשעהמט: — ווייסטו מישע, וואָס איד לאָך? מיר דאכט זיד, מישע, זעהסטו, מיר דאכט זיך — שטאַמעלט זי, און זוכט ווערטער פערשעהמטערהייד — אז זיי, די קליינע אידישע קינדערלאָך... גיין, אלע אידען זיינען געגליכען, ווי איד דאמאלט, דו ווייסט שוין...

זוען די גוים האבען מיר געשלאגען... געשלאגען האבען זיי מיר, די האַר מיר אויסגעריסען, צוביילט מיר... נאָר דאָס... שלעכט'ס האבען זיי מיר נישט געקענט טהאָן, איד האָב זיך נישט געלאָזט — שרייט אויס ראַחעל, און האַקט אָב אין מיטען.

מישע איז בלייד געווארען. ער האָט פערביסען די ליפען, איז געזעסען און האָט ערגעץ וואו איינגעגעבערט זיין בליק אין א ווינקעלע פון שטוב.

— און זעהסטו, מישע, זאָגט ראַחעל מיט'ן זעלבען פריהערדיגען שמייכלע: וואָס טויג אונז דאָס לעבען, אז די מענשען וועלען שמענדיג אזוי שלעכט זיין? וואָס טויג די וועלט? וועסטו קענען זיצען אין דיין ווינקעלע, און גערעכט זיין, און גוט זיין, און לייע האבען, און די וועלט וועט ארום און ארום שלעכט זיין און מענשען וועלען איינער דעם צווייטען שלעכטס טהאָן? ניין, מישע, ווייסטו, וואָס מיר וואַלטען טהאָן? מיר וואַלטען ארויסגעהן פון אונזער ווינקעלע און אַנצינדען די וועלט; א גרויס, גרויס פייער, אלעס זאָל פערברענט ווערען, מיר אויך, אונזער גערעכט ווינקעלע אויך. מען דארף נישט לעבען גוט און גערעכט אליין פאר זיך, אז די איבעריגע וועלט איז שלעכט, דארף אלעס, אלעס אונטערגעהן. איז עס נישט אזוי?

מישע האָט אַנגעכאַפּט איהרע הענד און טיעף אין זיי זיין פנים אריינגעגראבען און לאַנג געשוויגען

— פארוואָס ווייססטו, מישע? פּרעהען דאַרפסטו זיך, מיר זיינען דאָך גליקליך. זעה, מישע, די גאַנצע וועלט וועט זיך מיטפּרעהען מיט אונזער גליק. זיי זיינען דאָך נישט אזוי שלעכט פאר פערביטערט קייט, עס איז דאָך זיי אויך נישט גוט — אָבער מיר וועלען שוין היינט אָנהויבען לייע צו. האַבען אלע אונזערע קליינע אידישע קינדער, און אויך זייערע קליינע קינדער אין די פעלדער, און די וועלדער, אלע, אלע וועלען מיר לייע האַבען און פּרעהען זיך מיט זיי. שוין היינט, שוין יעצט, ווען אלעס איז נאָך אזוי טרויעריג, אזוי שלעכט וועלען מיר אין דעם שלעכטקייט אָנהויבען לייע צו האַבען, אָנהויבען צו זינגען, זיי וועלען זעהן, אז מיר זינגען, אז מיר פּרעהען זיך — וועלען זיי צוערשט אויס אונז לאַכען, פּערשעהמען אפּשר, נור דערנאָך וועלען זיי אויך אָנהויבען לייע צו האַבען, און צו פּרעהען זיך מיט אונזערע פרייד — און מיטזינגען מיט אונז. עס זיינען דאָך מענשען.

מישע — אין דער וועלט וואהנען מענשען, אומעטום, אומעטום וואהן
נען מענשען און אז מען האט מענשען ליעב, האבען זיי אויך ליעב.
און אז מענשען קושען זיך, פרעהען זיך, זינגען — פרעהען זיי זיך אויך
און זינגען אויך...

עס איז אבער וואָס אַמאָל ערנסטער געווארען. מען האָט נישט
אַנגעזעהן אַן די קראַנקע, נאָר די קראַנקע איז מיט יעדען טאָג לייכטער
געווארען און איז עפעס געווען אזוי, אז ווען זי וויל קען זי פון בעט
זיך אויפהויבען און ארויספליהען — דאָס איידעלקייט איז געלעגען
אויסגעגאָסען אויף די אויגען — און דאָס יונגע מויל האָט געלאַכט, און
טיילמאָל האָט זי אלעמען פערלאָזט און איז ערגעץ וואו איז זיך ארייני
געגאנגען אויף נאנצע טעג, דאמאָלס האָט זי קיינעם נישט געזעהן.
זי האָט זיך גארנישט דאָ געפונען, — און ווען זי איז פון דאָרט צוריק
געקומען האָט זי זיך פערוואונדערט און נייגעריג צוגעקוקט צו דעם
טרויעריגען מישע'ן און צו די טרויעריגע אלטע דייטשקע, וואָס זיצען
נעבען איהר בעט. זי האָט לייכט בעריהרט מיט איהר בלייכער האַנד,
וואָס האָט יעצט אויסגעזעהן ווי אַ קראַנקע בלוט, מישע'ס קאָפּ, און
אַ שמויכעל איז געפאלען אויף איהרע ליפען, ווי זי וואַלט איהם בער
דויערט, וואָס ער קען נישט מיטגעהן וואו זי איז געווען...

דער דאקטאר האָט געראטהען מישע'ן, אז מען זאָל זי נעהמען אין
האָספיטאל אריין (אויב דאס האָספיטאל וועט זי נור וועלען צונעהמען)
ווייל דער קריזיס איז נאָך נישט אַריבער, און מען קען נישט וויסען
מיט וואָס עס וועט זיך ענדיגען. מישע האָט זיך פערלוירען, ער האָט
נישט געוואוסט וואָס צו טהאָן. ער האָט אהיים טעלעגראפירט צו דר.
לייזעראוויטש, נור פון דער היים האָט ער קיין ענטפער נישט געקריגען.
ער האָט מורא געהאַט פאר'ן האָספיטאל, ער האָט געוואוסט ווי ראהעל
האָט דאָס פיינד, און צווייטענס, אפשר וועט מען איהם נישט צולאָזען.
נור צום מעהרסטען האָט איהם בערהיגט ראהעל אליין. איהר בער
נעהמען און איהר אויסזעהן זיינען געווען אזעלכע, אז עס איז זיך
נישט געווען וואָס צו שרעקען. גערעדט האָט זי ווי אַ געוונטע און
האָט דאָס געלעכטער געמאַכט פון דעם דאקטאר'ס ערנסטע מינע, און
אויס מישע'ן געלאַכט וואָס ער איז אזוי טרויעריג. און עפעס זעהר
אַ גרויסע פרייד שטעהט זיי ביידע פאַר, און געהאַלטען המיד אין רעדען
פון די פּלענער פון די צוקונפט. ווי אזוי דאָס וועט אויסזעהן זייער

חרד, און זייער שפאציערען געהן מיט די קינדער איבער דעם פעלד וואָס איז הינטער דעם ראוו, און האָט פאר מישע'ן אויסגעוונגען אלע קינדער-ליעדער וואָס זי האָט געקאָנט. אָט די ליעדער וועט זי מיט די קינדער לערנען געהענדיג איבער'ן פעלד. און מישע'ן האָט זיך געראַכט, אז דאָס אלעס איז דאָך אזוי וואהר, און וועט דאָך געוויס זיין, אז עס איז זיך גאר נישטאָ וואָס צו שרעקען פאר די קראַנקע. ווארום ראַחעל איז דאָך טאקע גארניט קראַנק; זי ווערט נור וואָס אַ טאָג לייכטער, און וואַרימער, און איהר פנים ווערט וואָס אַ מאָל איידעלער, איידעלער, אזוי איידעל — אז עס דאַכט זיך אז איהר געזיכט ווערט ווי אַ קינד, און די אויגען ווערען ביי איהר גרעסער און הערשען איבער איהר פנים, איבער'ן בעט, איבער דער שטוב.

מישע האָט געקויפט פיעל בלומען, עס איז דאָמאָלס די צייט געווען פון רויטען לאַק און פון רויטע הערבס-בלעטער, וועלכע ראַחעל האָט אזוי געליעבט. ער האָט אָנגעקויפט זעהר פיעל רויטען לאַק און אוועק געשטעלט אויפ'ן פענסטער און איהר בעט האָט ער בעלענט מיט רויטע בלומ-בלעטער און גאָלדענע הערבס-בלעטער.

די בלענער האָבען זיך אויסגעמישט מיט איהר גאָלדען-האַהר און פון דעם קראַנץ האָט ארויסגעשיינט ראַחעל'ס איידעלע געזיכט מיט די גרויסע אויגען, ווי אַ יונגער מלאך. און עס האָט זיך געראַכט, אז ראַחעל איז גאָר ניט קראַנק, ליגט גאר ניט אין בעט, זי האָט זיך פער-שטעלט פאר אַ מלאך, נור די רעצעפטען-פלעשלעך, וואָס שטעהען נעבען איהר בעט שטערען דאָס בילד. און אַ מאָל אין אַ פערנאַכט, ווען די הערבס-רוזן האָט בעלויכטען די הויכע צווייגען פון די בוימער, וואָס האָבען זיך אין פענסטער געוויזען, האָט טאקע ראַחעל מישע'ן געבעטען, אז ער זאָל אוועקנעהמען פון איהר בעט דאָס מישעל מיט די רעצעפטען, אז דאָס מאַכט זי קראַנק. מישא האָט איהר דאָס צוליעב געטהאָן. גון די שטוב איז געווען פול מיט בלומען-צווייגען און ראַחעל האָט געבעטען ביי מישע'ן דעם גאָלדען לאַק פון פענסטער, וואָס ער האָט היינט אין דער פריה געקויפט. מישע האָט איהר דערלאַנגט, זי האָט צוואוואַרפען די גאָלדענע בלימלעך וואָס האָבען געלויכטען מיט זייערע ווייכע סאַמעט-בלעטלעך, ווי קליינע לעבעדיגע קינדער-לייבעלעך — צוואוואַרפען איבער איהרע האָהר, איבער איהר נאַקעמע

ברוסט און האלץ און אזוי האָט זי צוגערופען מישע'ן צו זיד און האָט
איהם פלוצלינג געפרעגט:

— מישע, זעה איד נישט אויס ווי אַ כלה אין דעם טאג פון איהר
חתונה?

— ראַחעל! — האָט מישע גנגענומען איהר צוהיצטע האַנד

— איד בין דאָך נאָך אַ כלה, מישע — האָט ראַחעל געשמייכלעכט
— און יעדער טאָג איז ביי מיר דער חתונה-טאָג. זעהסטו, דענסמאָל,
ווען דו האָסט מיר פיינד געהאַט און האָסט מיט מיר חתונה געהאַט
נור צוליעב רחמנות, ווייל דו האָסט עס געוואָלט צוליעב טהאָז מער'ן.
וואָס האָט דיר וועגען דעם געבעטען — בין איד נישט דיין ווייב געווען,
כײַן. נישט דו מיין מאַן און נישט איד דיין ווייב. נור צוויי פרעמדע
זיינען מיר געווען די גאנצע צייט ביז די נאַכט, דו געדענססט שוין,
דארט, אינ'ם קליינעם דייטשען שטערטעל, וואו מיר זיינען ביידע
אַליין געווען, דענסמאָל, דארט אין דער נאַכט, אין דרויסען ביי דער
ברונען, וואו איד האָב זיך געוואָלט אין וואַסער וואַרפען, דארט בין
אָיך ערשט דיין כלה געוואָרען. דארט האָב איד געזעהן אז דו האָסט
מײַך ליב. און טהוסט עס ניט צוליעב מער'ן. בין איד דעמאָלט
דיין כלה געוואָרען, און פון דענסמאָלט אַן בין איד אַ כלה, און כ'האָב
יעדען טאָג געוואַרט זויף דער חתונה.

— ראַחעל, וואָס רערסטו? געדענק אין גאָט, ראַחעל. הער אויף
דער אויף, וואַרים איד וועל משוגע ווערען.

— ניין, מישא, פארוואס זאל איד אויפהערען? פארוואס ווילסטו
מײַך נישט אויסהערען? קוק ארויף צו מיר, בעהאַלט נישט דיין פנים
אין מינע הענד, ניין. קוק מיך אַן, מישא, קוק מיך אַן מיט דייןע
אָיגען גלייך אין מינע, איד וויל דיר עפעס זאָגען, זאָגען זעהר אַ
בענייטיגטע זאך.

און זי האָט געגלעט זיין קאפ מיט איהר האַנד.

— פון דענסמאָל אַן, מישא, בין איד דאָך דיין כלה, און יעדער
טאָג איז געווען דער טאָג פון מיין חתונה. איד האָב געוואַרט אויף
דיר דאָרט, אין ירושלים, אז דו זאָלסט קומען און מיר זאָגען: „ראַחעל,
אָיך האָב געפונען אונזער וועג, קום וועלען מיר חתונה האָבען.“ אַזוי
זאָגב איד געוואַרט יעדען טאָג.

און יעדען טאג האב איך זיך פארטיג געמאכט חתונה צו האבען. איך האב זיך געוואשען, מיין שעחנסמע קלייד אָנגעטהאן, און א פלעך שעל חתונה-וויין ביי מיר אין שטיבעל אָנגעגרייט, און צוויי ליכט אויפ'ן טישעל אָנגעצונדען, און פארנאכט בין איך ארויסגעגאנגען פון דער שטאָרט, דיר אנקעגען צו געהן, אפשר קומסטו? געדענקסט, דענסמאָל, פרייטאג אויף דער נאכט, ווען דו ביזט אָנגעקומען קיין ירושלים, האָסטו געפונען צוויי ליכטלעך אָנגעצונדען? ביזט א צייט נישט געקומען. בין איך אהיים געקומען, אויסגעלאָשען די ליכט און שלאָפען זיך געלייגט און געווארט מיט אונגעדרולד אויפ'ן צווייטען טאָג, טאָמער וועסטו קומען, און דו ביזט אלץ נישט געקומען. נור דענסמאָל, ווען דו ביזט געקומען ביזטו אזוי טרויעריג און אזוי גליקליך געווען, און איך האָב געווארט, אז דו וועסט מיר עפעס זאָגען, נור דו האָסט מיר גענומען און דו ביזט מיט מיר ערגעץ-וואו ווייטער גע-פאָהרען. איך האָב דיר גארנישט געפרעגט, ביז דאָ אין „האַטעל וואַרשוי“, ביז מיר האָבען געפונען דאָס קינד. ווייסטו פאָרוואָס איך האָב זיך אזוי דערשראקען, ווען איך האָב געזעהן דאָס קינד? — דאָס קינד האָט מיר געזאָגט, אז ס'איז געקומען דער טאָג פון מיין חתונה. אז איך האָב עס נור דערזעהן, האָב איך באַלד דערפיהלט, אז אַט דאָס קינד וועט אונז אויף אייביג צוזאמענבינדען.

זי האָט אָבגעהאַקט אין מיטען פאר שוואַכקייט. מישע האָט זי יעצט שוין נישט איבערגעריסען — ער האָט איהר פערשטאַרט, געקוקט גלייך אין די אויגען אריין און ער האָט געהערט איהר שטים. איהר שטים איז מיט א מאָל שטילער געווארען, ווי זי וואַלט מורא געהאַט, אז די לופט זאָל איין וואָרט נישט אויסכאַפען וואָס ווערט גערעדט צווישען זייערע ביידע נשמות. איהר שטים האָט געזונגען, ווי זי וואַלט נישט מיט'ן מויל און דורך ווערטער גערעדט, נאָר זי איז אזוי שטיל געווען — ווי איהר נשמה וואַלט גערעדט צו מישע'ן.

— זעהסטו, מישע, דאָס האָט אונז דאָס קראַנקע קינד חתונה גע-מאַכט. ווייסטו פון וואַנען איך ווייס? זעהסטו, איך האָב מיר א סימן געמאַכט, איך האָב מיר געזאָגט, אז ווען עס וועט קומען די צייט פון אונזער חתונה — וועל איך הערען הינטער אונזער פענסטער אַ געזאָגט ביינאכט, און פון דענסמאָל אָן, ווען מיר האָבען דאָס קראַנקע קינד געפונען אין „האַטעל וואַרשוי“, פון דענסמאָל אָן הער איך ביי-

נאכט היינטער'ן לאָרען ווי מען זינגט. מיר דאכט זיך, אז מיר זיינען שוין לאנג אין דערהיים און מיר וואהנען אין א קליין הייזעל, הינטער דעם ראָוו, ביים ראַנד פון וואַלד. דו ווייסט שוין וואָו, דאַרף, ביים שנעע-מעלד, עס איז קיינער נישטאָ אין דעם הייזעל, נור אַיך מיט דיר — עס איז נאָכט, מיר זיצען ביידע אויף זונזער בעט און מיר ווארטען אויף עפעס — און פלוצליך דערהערען מיר עס, פון הינטערן פענסטער, פון וואַלד ארום זינגט, זינגען קינדישע שטימען אַ קינדער-ליעד, דאָס זעלבע ליעד וואָס אַיך האָב זיי בייטאָג אין וואַלד געלערענגט, אַט דאָס ליעד זינגען זיי!...

און זי הערט זיך אין ווי זי וואַלט עפעס געשפּירט.

— הערסט, מישע, הערסט דאָס ליעד? אַט זינגט עס הינטערן זונזער פענסטער — הערסט דאָס ליעד, דאָס ליעד זינגט שוין און מיר האָבען נאָך ניט חתונה געהאַט, יעצט דאכט זיך מיר, וועלען מיר קיינמאָל שוין ניט חתונה האָבען. מישע — פאַלט זי ארויף אויף מישע'ס האַלד און הויבט אָן האַסטיג צו וויינען.

אין אַ פּאַר טעג ארום איז זי פון מישע'ס הענד ווי אַ פּויגעל אַרויסגעפּלויגען. מישע האָט אפילו נישט גערענקט ווען. ער האָט אפילו ניט געוואוסט אויב זי איז טויט. — זי האָט פונקט אזוי גוים געזעהן ווי פריהער. זי איז געלעגען אויף איהר געלעגער, ארום איהר די רויטע בליטען-בלעטער מיט דעם גאַלדענעם מאָך פערשפּרייט, און אויף איהר פנים איז געלעגען אויסגעגאַסען אַ איידעלקייט וואָס האָט נויך געמאַכט יעדעס האַרץ, די איידעלקייט פון טויט, וואָס וויל שוין נאָרנישט און גיט אלעס. איהרע אויגען זיינען געווען אַפען און האָבען אַריינגעקוקט אין דער וועלט און געזעהן עפעס וואָס קיינער פון די לעבעדיגע האָט דאָס נישט געזעהן, און דאָס פערנגעניגע פון זעהן האָט זיך אויסגעגאַסען אין איהר צערטליכקייט און ארום די ליפען האָט גערוהט אַ שמייכעל פון רחמנות, ווי זי וואַלט זיך ערבאַרימט אויף די אלע אומגליקליכע לעבעדיגע, וואָס זעהען נישט די לויטערקייט וואָס זי און קענען נישט געניסען פון דער צערטליכער איידעלקייט וואָס זי געניסט. אזוי האָט זי אַרויסגעשיינט פון איהר געלעגער ווי אַ זונגע קעניגין וואָס קען מיט איהר שמייכעל און גוטסקייט לויטזעליג מאַכען די וועלט — און זי האָט דאָס געטהאָן. נאָרנישט האָט זי בע-דאַרפט, נאָרנישט האָט איהר געפּעהלט. זי איז געווען די רייכסטע

פון אלע, ווארום זי האָט בעשאַנקען אלע וואָס האָבען געקוקט אויף איהר, פון איהר רייכטהום — ווי די בלום בעשענקט אלע מיט איהר געשמאק וואָס זי שיקט פון זיך. שטיל איז געווען ארום איהר ווי אין א הייליגקייט. די פלעשלאַך מעדיצין און מענשליכע געברויכען וואָס האָבען געשטערט דאָס בילד פון איהר לעבען, האָבען יעצט געפעהלט. ארום איהר זיינען געווען בלומען, רויטער גאַלדען-לאַק מיט רויטע גלויטיגע הערבסטיבלעטער. דאָס טרויעריגע געזיכט פון מישע'ן ביי איהר לעבען האָט זיך פערענדערט אין אַ רוהיגעס, שטאַלצעס און ערהאָבענעס. ער האָט אויסגעזעהן ווי א יונגער כהן וואָס שמעהט ביי זיין הייליגטהום און האָט נישט פערשטאַנען די טרויעריגע בליקען וואָס מען האָט געשיט ארום איהם.

און א דער אלטער סלוצקער איד פון „האַטעל וואַרשוי“ האָט געהערט מישע'ס אומגליק, האָט ער זיך ארויסגעקריגען פון האַטעל און איז אוועק צו מישע'ן. דער אלטער איז אויף געלאָפען צום ראַבינאַט און איינגעארדענט די קבורה. ער האָט מישע'ן אַרויפגעלעגט זיין אלטע האַנד אויף דער פלייצע און געזאָגט:

— עס איז נישט קיין חילוק וואו דער מענש קומט צום קבר-ישראל, די נאַנצע ערד געהערט צו גאָט און וואו עס געפינט זיך דער הימעל איבער'ן קאַפּ — דארט געפינט זיך גאָט.

מישע האָט געשמייכעלט דעם איד אין פנים אריין. דערנאָך זיינען געקומען שוואַרצע אידען מיט שוואַרצע קאַפּטעס און שוואַרצע בערד און האָבען ראַחעל אוועקגעפיהרט אין א שוואַרצען וואַגען. מישע האָט נישט פערשטאַנען פאָרוואָס און ווען. און אז ער האָט געזעהן, ווי מ'ליינט זי אין דער ערד אריין איז ער זיכער געווען, אז דאָס פאָרען זיך די אידען נישט ביי דער ריכטיגער ראַחעל — די ריכטיגע ראַחעל איז אוועקגעפלייגען פון זיי און געפינט זיך יעצט אין דעם קליינעם הייזעל, דארט, ביים „ראוו“ אין זייער שמעדטעל, וואוהיין ער פאָהרט יעצט צו איהר. וועט דען נישט זיין אזוי ווי זי האָט געזאָגט:

א, קליין הייזעל אין עק פון „ראוו“, הינטער דעם וואַלד, און קליינע אירישע קינדערלאַך וועלען קומען אונטער'ן פענסטער און אַריינקלאַפען אין די שויבען.“

קאפיטעל 42

מישא איז פערפֿאהרען צו דר. לייזעראוויטש. דר. לייזעראוויטש האָט ער געפונען ביי זיין געוועהנליכע בעשעפטיגונג ארומגערינגעלט מיט קראַנקע ווייבער, מיט קינדער און אלטע אידען פון „ראוו“. דער דאקטאר האָט אפילו ניט קיין צייט געהאט איהם צו בעגריסען. די ערשטע פֿאַר טעג האָט ער מיט מישא'ן וועניג וואָס גערעדט, און צו די גרויסע איבערראשונג פון מישא'ן האָט ער איהם גאָר נישט גערפרעגט וועגען ראחעל, נישט וועגען איהר טויט, נישט וועגען דער סבת דערפון, און וואו זי ליגט בעגראָבען (כאָטש מישאַ האָט מיטגעטהיילט דעם דאקטאר פון דעם אומגליק טעלעגראפיש). מישאַ האָט געהאט דאָס געפיהל אזוי ווי דר. לייזעראוויטש איז עפעס ביז אויף איהם און מיידט מיט אַ כיון אויס יעדעס געשפרעך מיט איהם, און ער האָט זיך געפיהלט איבעריג ביי איהם אין הויז, און עס איז געווען ווי דר. לייזעראוויטש גיט איהם דאָס צו פערשטעהן מיט זיין שווייגען און אויסמיידען איהם.

די היים האָט ער אויך אויסגעמיידען. אין דער היים איז געווען אונטערטעגליך. די מוטער האָט איהם געהאַלטען אין איין בעוויינען. אין איין בערויערען, און דעם טרויער האָט מען אָנגעזעהן איז ניט אזוי אויף דעם טויטען — נור אויף דעם וואָס עס וועט דער סוף זיין פון איהם, פון מישא'ן. דער פֿאַטער איז געווען פֿעריאָנט אין זיינע געשעפטען. די עסקים זיינען זעהר שלעכט געוואָרען נאָך די קריזיס־יאָהרען. אין זיינע אויערן האָט אַבגעקלונגען דאָס ווארט „באַנקראַט“. מען האָט עס אויך אָנגעזעהן אין דער שטוב ביי זיי, און ביים פעטער: (דער פעטער איז גאר עפעס דורך דער צייט עובר בטל געוואָרען. זיצט אַ גאַנצען טאָג אין שטוב און קריגט זיך מיט דער מוהמע וועגען קלייניגקייטען); דעם פֿאַטער זיינעם האַלט נאָך אויף דאָס ארומלויפֿען ארום די עסקים אָבער פון זיין מינע האָט ער אויך באַלד בעמערקט די נייע זאָרג וואָס איז איהם צוגעקומען: מישאַ, וואָס וועט פון איהם דער סוף זיין? און איז ער גענאָנגען איבער דער גאס האָט זיך איהם געהערט הינטער זיך רעדען: „אַט געהט לייזער זילבערבערג'ס בן, אַ יונג פון עטליכע און צוואַנציג יאָהר — האָט גענומען אַ ווייבעל און

איז מיט איהר אויסגעווען וואו די וועלט האט אן עק. אין פאלעסטינא
 געווען = נאך אמעריקא געוואלט פאָהרען, קאַליע געמאַכט נור דעם
 פאַטער'ס געלד, און דאָס ווייבעל בעגראָבען ערנעץ אויפ'ן וועג. יעצט
 איז ער צוריק געקומען און זיצט אויף דעם אַרימען שווער'ס קארק".
 און פאַר אזעלכען האָט ער זיך געהאַלטען. ער האָט זיך גערעכענט
 שולדיג אין ראַחעל'ס טויט. ער האָט זי אַרויסגענומען פון דער היים
 און איז געלאָפּען מיט איהר איבער דער וועלט זוכען. וואָס האָט ער
 געזוכט? און פאַר וועמעס געלד האָט ער געזוכט? פאַר'ן פאַטער'ס,
 ביז ער האָט דאָס ביסעל געלד, דעם נרו אויסגעגעבען — און דאָס
 ווייבעל בעגראָבען — און יעצט איז ער צוריקגעקומען מיט גאר נישט.
 און דרעהט זיך ארום איבער דער שטאָרט פּוסט און פאַס.
 נור מיט אַ מאָל איז דאָס גאַנץ אנדערש געוואָרען
 דאָס האָט זיך געמאַכט אויף דעם ווייסען פעלד, אויף וועלכען ער
 איז געגאַנגען אַליין שפּאַצירען הינטער'ן שטאָרט. אז מישאַ איז אַהיים
 געקומען איז זיין שטערטעל האָט שוין דער שנעע געהאַט צוגערעקט
 אַלעס. און דער „ראָוו" איז געלעגען אַ בעשגעטער אין זיין גראָבען
 און דער געפרויענער ווייסער הימעל-פעלץ האָט צוגערעקט די נאַנצע
 שאַנד פון „ראָוו", אַלע הייזלעך האָבען מיט אַ מאָל אויסגעזעהן אַנז
 דערש, ריינער און בכבוד'ער, אין ווייסע פעלצען — און די דעכער
 איז ווייסע היטלען. הינטער דעם ראָוו, פאַר'ן וואַלד האָט זיך געצויגען
 אַ גרויסע ברייטע לאַנקע, אויף וועלכע אין זומער האָבען די קינדער
 פון ראָוו אַרומגעוואַלגערט זיך צווישען די בהמות און ציגען פון דער
 שטאָרט. פון איין זייט האָט זי געהיט דער טונקעלער וואַלד — און
 פון דער צווייטער זייט האָט זי זיך געצויגען אין הימעל אַריין — מיט
 גאר נישט געווען פערשטעלט און בערגעגעצט — און הינטער איהר
 האָבען זיך נור אין נעכעל אויסגעמישט די בערגער פון יענער זייט
 טייד. יעצט אין שנעע — איז די לאַנקע געווען איין שטיק און האָט
 זיך געבלינקט מיט זיין ווייסקייט אין דער זון ווי אַ שפיגעל ים. וואָס
 ווייטער אַריין איז דער לאַנקע איז דער שנעע געווען ווייטער און
 העלער. דאָ און דאָרט האָבען געבלאָנדרשעט טונקעלע פּלעך-
 קען אויפ'ן שנעע-פעלד, וואָס די וואַלקען פון הימעל האָבען פערטונג-
 סעלט מיט זייערע שאַטענס. נאָר אַ סך זונען-פלעקען האָבען דאָ און
 דאָרט אויפגעלויכטען, און זיי האָבען אויף דער ערד אויסגעזעהן ווי

די וואַלקען אין דער הויך. דער וואַלד האָט מיט זיינע שוואַרצע בוימען געוואַרפען אַ פּיאַלעט שאַטען אויף דער שנעע — און געהיט איהם ווי אַ געטרייער שומר, און קיינער זאָל נישט אומריין מאַכען די הערליכ־קייטען וועלכע זיינען פון הימעל אַראַבגעפאַלען.

אויף דער לאַנקע איז מישאַ אַפט מאָל פּערפאַלען געוואַרען. נאָנצע טעג האָט ער דאָ געבלאַנדזשעט אין די ערשטע צייט ווען ער איז צוריק געקומען, און איז אַנטלאָפּען פון די בייזע, טרויעריגע און רחמנות'דיגע בליקען וואָס זיינען געוואַרען געוואַרפען צו איהם פון אלע זייטען, פון זיינע נאָהנסטע. דאָ איז ער אַנטלאָפּען פון זיין געוויסען. און דאָ אויף דער לאַנקע איז זי צוריק געקומען צו איהם — ראַחעל. זי איז אַרויס פון די ווייסקייט און איז אַזוי לייכט צוריקגעקומען ווי זי איז אַרויס פון די ער האָט זי אַזוי קלאַהר געזעהן נעבען זיך, אַזוי נאָהנט געפּיהלט, און עס איז איהם אַ וואונדער געוואַרען, פאַר וואָס איז ער ניעדערגעשלאָגען געווען, פאַר וואָס ער האָט זיך פּערלוירען. פּערקעהרט, דאָס לעבען הויבט זיך ערשט אָן — און ער האָט מיט אַמאָל דערזעהען דעם ווייטען ברייטען ברעג — וואָס ער האָט געזעהן נעבען איהר אין די לעצטע מינוט — און וואָס איז אויף אַ וויילע אַוועק. איצט איז ער וויעדער דאָ — דער ווייטער ברייטער וועג — וואָס פּיהרט ווי דאָס שנעע־פּעלד אין די ליכט אַרײַן.

און פון דאָמאָלט אָן איז עס אַנדערש געוואַרען. עפעס אַ וואונדערליכע זאַך האָט ער געטראַכט, געהענדיג אויף דעם שנעע־פּעלד. ביים לעבען האָט ער זי קיינמאָל נישט געפּיהלט, וואָס ער האָט ניט געפרוּאוּט גענעהען זיך צו איהר אין זי פּערשוואַונ־דען פון איהם — אוועקגעגאַנגען אין זיך אַרײַן. זי איז געגאַנגען נעבען איהם ווי אַ שאַטען, וואָס איז פּערשטומט, ווייל ער לעבט אין אַן אַנדער וועלט — און מיר זעהן נור זיין שפּיגעל שײַן... ערשט האַרט פאַר'ן טויט האָבען זיי זיך אָנגעהויבען צו גענעהען איינער צום צווייטען. ער האָט געפּיהלט ווי עס בינדט זיך עפעס צווישען זיי. זייערע נשמות ווערען געהיילט און פון די היילונג שטראַהלט עפעס אַרויס אַ ליכט וואָס וועבט זיי צוזאַמען. קומט דער טויט און רייסט עס איבער. אין די ערשטע פאַר טעג נאָך איהר טויט האָט ער זיך געפּיהלט פּערלאַזט פון איהר, ווי ער וואַלט זי פּערלאַרען. פּעראַיינד זאַמט איז ער געווען אין דער וועלט, און האָט געקלערט דעריבער, וואָס

איז דאָס ליכט, וואָס וועכט זיך צווישען צוויי נשמות און בינדט זיי צוזאמען? פיהלט מען דען נישט אין דעם ליכט דעם בעווייז פון דער עקזיסטענץ פון אונזערע נשמות? הערט מען דען נישט דאָס קלאַפּען פון דעם „האַרץ“ פון דער נשמה אין אזא ליכט? און זעהט מען דען נישט די שעפּפּערישע קראַפּט וואָס שטעקט אין אונזערע נשמות ביי זייער בעהעפטען זיך? און פאר וואָס קען אן אויסערליכער ווילען קומען און פון דעם אלעס אַ תּל מאַכען, און דו שטעהסט דערביי, דו זעהסט צו ווי עס שטאַרבט אַב אַ טהייל פון דיין נשמה און קענסט גאַרנישט טהאָן — ניט היילען, ניט לעבעדיג מאַכען? ווער איז דער העכערער, שלעכטער „ווילען“, וואָס טהוט דאָס? און פאר וואָס טהוט ער עס? און מיט אַ מאַל ווי זי וואַלט צוריקגעקומען. — און עס איז איהם פּערשטענדליך געוואָרען דער טויט פון ראַחעל'ען. אין דעם טויט האָט זי זיך דאָך איהם אין גאַנצען אוועקגעגעבען = זי האָט התונה געהאַט מיט איהם אין איהר טויט. אַמאָל, ווען זי האָט גער לעבט, איז ער געווען ווייט פון איהר, און האָט ער זי זיך געוואַלט פאַרשטעלען, האָט ער זי קיינמאָל נישט געזעהן פּערבונדען מיט זיך. זי איז געווען אליין, בעזונדער — איינגעפאַסט צווישען די מענשען אין דעם אָרט, אין וועלכען זי געפינט זיך. און איצט איז עס עפעס אנדערש געוואָרען. זי איז אין גאַנצען נעבען איהם. וויל ער זי נעהמען — קומט זי עפעס אריבער צו פליהען. אויף קיין אָרט, צווישען קיינע מענשען, אין קיין געהיימניס שטעקט זי נישט. זי ווייס פון אלעס וואָס ער טהוט און פיהלט. ער דאַרף עס איהר גאַרנישט זאָגען. זי קלערט עס מיט איהם צוזאמען און פיהלט דאָס מיט איהם צוזאמען. זיי פּערשטעהען דאָס ביידע אַהן אַ וואָרט צו רעדען. און ווען ער געהט אדורך דאָס געסעל, און די קרעמער זיצען איינגעוויקעלט אין זייערע גראַבע פּוטערס, אריינגעשטעקט די הענד אין די אַרבעל און קוקען אויף איהם דורך זייערע טריבע מערב'דיגע שוויבען און לאַכען איהם אויס, וואָס ער איז צוריקגעקומען מיט גאַרנישט, דאַכט זיך איהם, אז דאָס לאַכען זיי אויס זיי ביידע — איהם און ראַחעל, וואָס געהט נעבען איהם. און זיי ביידע שמיכלען אין זיך און מאַכען זיך לוסטיג איבער די אַהז'קוניס'דיגע קרעמער.

איז אַן אַבענד, ווען ער איז אַהיים געקומען צו זיינע עלטערן, און דער פּאַטער האָט בעמערקט אַן אנדער פנים אויף איהם, האָט

ער זיך איבערגעוואונקען מיט'ן ווייב און האט געוואלט גאנץ דעם ליקאט א פרעג צו טהאן:

— מיט א קלערטו זיך צו עפעס געהען? דאס וואלט דיר גוט ווען צערשמרויערט פון דיינע טרויעריגע געדאנקען האט מיט געענטפערט גאנץ גלייכגילטיג:

— יא, איד האב שוין בעשטימט. איד האב שוין אוועקגעשיקט צום „פאפעטישטעל“ א ביט־שריפט. איד עפען מיר אויף א חדר אין ראָן

— וואָס? — האט דער פאטער געפרעגט דע־שראָקען, ווי ער וואלט זיינע אויערען ניט געגלויבט — רעכענענדיג פאר צו ווערען אַ סלמער, אַ מלמד אין ראָן?

— פאַר וואָס נישט קיין מלמד, איז עס נישט אזא סתם ווי יעדע אנדערע?

— דו הערסט, מלכה, דיין זוהן ווערט אַ מלמד — זאָגט דער פאטער אין דער באַרד אריין.

און די ווייב ווינקט איהם איבער, אז ער זאל נישט רעדען, ווי איינער זאָגט: „ער איז קראַנק. מען טאָר זיך נישט מיט איהם שפּאַרען...“

דער פאטער האט זי פערשטאנען, געשוויגען, און מיט די אקסעל געשאַקעלט. אז דר. לייזער־וויטש האט געהערט וואס מיט אַן אַמאָל בע־שטימט, איז ער גאָר מיט אַמאָל אַן אנדער מענש געוואָרען. ער האט זיך אזוי גאָר אָנגעהויבען צו קעמען זיינע פערלאזענע, האַלב אויס־געקראַכענע לאַקען, וואָס ער האט עס שוין נישט געטהאן פון יאָהרען לאַנג. ער האט מיט אַן געשאפט געלד, אויסגעזוכט א דירה אביסל הינטער דער שטאדט, געהאלפּען די דירה איינריכטען, דעם טיש, און אלטע טאבליצע אראפגעשלעפט פון בוידעם וואס ער האט אַמאָל אויף איהר זיינע קינדער געלערענט. און אויסגעזוכט די פאסערנע קינדער צווישען די איינוואוינער פון „ראָן“. ער האט זיי אלעמען געקענט מיט'ן נאמען, טאטע מאמא געקענט — ער האט זיי אלעמען געהאלפּען ערציהען, ביי אלע קראַנקהייטען געווען, און דערצעהלט מיט אַן די געוואהנהייטען פון יעדע קינד בעזונדער. אַמאָל אויף דער נאכט זיינען זיי שפעט אויפגעזעסען, וואס דער דאקטאר האט עס ביי יעצט קיינמאָל ניט געטהאן. מיט אַן איהם קלאהר געלייגט זיין

פראגראם, וואס ער וויל איינפיהרען אין זיין חדר און דערביי פיעל גע-
רעדט וועגען פעדאנאגיק מיט וועלכע ער האט זיך לעצטענס זעהר
אינטערעסירט און פיעל דעריבער געלעזען. דער דאקטאר הארכט אויס,
צום סוף רופט ער זיך אן:

== צו אירישע קינדער טויג דאס אלעס גוד נישט. פאר זיי איז
דאך גאר נישט קיין פעדאנאגיק געשריעבען. מיט זיי דארף מען מיט
הארץ צוגעהן, נישט לויט'ן בוך, נור מיט ליבע, מיט ליבע וועסטו
מיט זיי אויסמאכען. מען דארף זיי ליבע האבען, דאס איז די ערשטע
זאך. זיי דערפיהלען עס באלד ווער עס האט זיי ליבע, און דער וואס
האט זיי ליבע קען מיט זיי אלעס טהאן. ווארום זיי אלע, דאס גאנצע
אידישע פאלק, איז איין קראנקער געפייניגטער יתום, און די קינדער
דערפיהלען דאס מיט דער מוטער'ס מילך, זיי זיינען אין דעם יתום-
קיים אריינגעוואקסען — דורך דעם דארפען זיי מעהר ליבע און
מעהר צערטליכקייט ווי אלע אנדערע קינדער, ווארים נור מיט דעם
קען מען זיי היילען. — און נאך א מינוט שווייגען רופט ער זיך ווידער
אן, ערגעץ וואו אוועקסוקענדיג אן א זייט:

— איך האב דיר נישט געפרעגט וועגען איהר, ווי אזוי און
ווען, עס איז דיין זאך. נור זעהסטו, אז מיינע איז מיר געשטארבען,
האב איך מיר דעם „ראוו" פאר מיין ווייב געמאכט, און ווען מיינע
קינדער זיינען מיר געשטארבען, האב איך מיר זיי... נו, וואס
שמעהסטו און גלאַצסט, געה שלאפען! א גוטע נאכט! — שרייט אויס
פלוצלונג דער דאקטאר און געהט אריין אין צימער און האקט די
טהיר הינטער זיך.

א פאר טעג נאכדעם האט דער דאקטאר אויסגעמערען מישא'ס
בלוי, און געבייזערט זיך אויף דער גאנצער וועלט...

אבער די שטארט האט געהאט א געשיכטע. עס האט געקלונגען:
אז מען האָט געטראַפען מישא'ן מיט די קינדער אין ווייסען שנעע-
פעלד ארויסגעהן שפאצירען — האט מען איהם נאָכגעשריען, און א
גאָמען האָט מען זיי ביידען, לייזער־אָוויטש'ן מיט מישא'ן, געגעבען,
„דער שווער מיט'ן איידעם“.

קאפיטעל 43.

- געהערט נייעס? זילבערבערג'ס טאכטער איז דאך צוריק-
געקומען פון דער וועלט.
- און וואס איז דער מעהר?
- זי האט עפעס מיטגעבראכט א פעקעל.
- א טרפה צו א כשר'ס?
- וואס איז דער חילוק, אבי דער אלטער וועט א זיידע ווערען:
ווער איז דער פאטער?
- זי ווייסט אליין נישט. — איינעם האט זי געליעבט און צום
צווייטען האט זי זיך גע'שרכנט' — פון וועמען דאס קינד איז ווייסט
זי נישט.
- נו, עס וועט נישט פערפאלען ווערען. עס בלייבט אין דער
משפחה.
- אזעלכע געשפרעכען האט מען געקענט הערען פאר יעדען צוויי-
טען געוועלכעל אין שטערטעל נאך מער'ס צוריקקומען. די שטאדט
האט געקלונגען, קיינער האט זי נאך נישט געזעהן. זי האט זיך אויף
דער גאס נישט געוויזען, און וועגען איהר פאטער און מוטער זיינען
לעגענדרען ארומגעגאנגען.
- דער אלטער איז דאך אנטלאפען פאר חרפה.
— וואוהין?
- אין די בעדער אריין האט ער שוין קיין געלד נישט. איז ער
צו א שרייבער אין א וואלד ארויסגעפאהרען.
- זי האט עס געהאלפען דעם טאטען אן עק מאכען פון די פאר
גילדען.
- נו, זי האט עפעס פאר דעם געלד מיטגעבראכט, כאטש נישט
בזחנם עס אויסגעגעבען...
- אין דער היים אין דערווייל געזעסען מערי ווי א שומה. אהיים
געקומען איז זי א קראנקע און א צובראכענע, און האט באלד זיך
בעמוזט אין בעט לעגען. די מוטער האט עס באלד בעמערקט, דער-
ציטערט געווארען, מורא געהאט דעם מאן צו זאגען, און איז געלאפען
צו די שוועגערין, מישא'ס מוטער, און האט איהר דעם „גרויסען

בראך" דערצעהלט. די שוועגערין האָט עס ניט געוואָלט גלויבען, איז געקומען, איבערצייגט זיך, און איז אהיים אוועק אַ פּלאַס רויטע פּאַר בושה, און דעם מאָן אין דער צווייטער שטוב אריינגערופען און דעם „סוד" פּערטרויט. באַלד איז עס אויך דער פּאָטער געוואהר געוואָרען. מען האָט נישט געוואוסט צו זי האָט חופּה וקדושין גענומען. דער פּעטער לייזער האָט גע'טענה'ט מיט'ן ברודער, אז ער זאָל אריינגעהן צו איהר און מאַכען אַ שמועס וועגען דעם, עס איז זיך נישטאָ וואָס צו שעמען — די מוטער האָט זיך אָבער פאַר דער שוועל אוועקגעלעגט מיט אַ געוויין, אז דאָס קינד איז קראַנק, אז זי קען זיך אַ מעשה אַנטהאַן, מען דאַרף אַבווארטען. דערווייל איז מען אין שטאַרט געוואהר געוואָרען, מען האָט אָנגעהויבען צו רעדען דערפון אין די געוועלבלעך. די זילבערבערגס האַבען זיך געשעמט די נאַז אין די נאַס אַרויסצואווייזען. ר' לייזער איז אוועק צו זיינע געשעפטען, און מעד רי'ס פּאָטער האָט זיך מיטגענומען אַ פאַר ספּרים'לעך אין רייזע זעקעל און איז געפּאַהרען אין וואַלד אַריין אויף אַ פאַר טעג.

דערווייל האַבען מערי אלע געמידען. די שוועגערין, מישאַ'ס מור טער, האָט אויפּגעהערט אַרויפצונעהן. און פון דער משפּחה האָט מען זיך דערווייטערט און מערי איז נור איבערגעבליבען מיט דער מוטער אין די גרויסע הוילע שטובען, פון וועלכע זי איז איברייגענס זעהר צופריעדען געווען.

מישאַ איז אויך געוואהר געוואָרען צו גלייך מיט אנדערע פון מערי'ס אַהיים קומען, עס איז שוין געווען אַ שטיק שפעטערדיגע צייט ווי ער האָט געהאַט דעם חדר אָפען — און ער איז שוין גאַנץ צוריק געזונד און רוהיג געוואָרען פון די אַרבייט.

די ערשטע פאַר טעג אז ער האָט געהערט פון די „נייעס", האָט ער מורא געהאַט זי נישט צו שטערען אין איהר איצטיגען צושטאַנד. און אפשר וויל זי איהם גאָר נישט זעהן. נור געהערט פון דעם רעש וואָס איז געוואָרען אין דער שטאַרט, און פון דעם גערודער אין דער משפּחה — האָט ער זיך געפּיהלט פּערפּליכטעט באַלד זיך צו ווייזען אין פעטער'ס הויז. די מומע האָט איהם צוגענומען ווי אַ משיח'ן, און גע'סוד'עלט זיך מיט איהם אין די ווינקעלאַך, אז ער זאָל געוואהר זעהען, וואָס עס איז? " ווארים איהם וועט זי זאָגען. מישאַ האָט געשטייכעלט אין די ברילען און געענטפּערט: „ער ווייסט נישט

אויב זי וויל איהם זעהן". די מוטער איז אריין — און מערי האָט איהם אריינגעבעטען.

ער האָט זי געפונען גאר נישט געענדרט, אררבת. עס האָט זיך איהם געדאכט, אז דאָס טראָגען פאסט איהר זעהר, — זי איז שעהנער געוואָרען, און אזא רוחיגער גליקליכער שמייכל בעלויכטעט זי — און ער האָט גאר נישט פערשטאנען דעם רעש וואָס איז געוואָרען. עס האָט זיך איהם געדאכט, אז פערקעהרט, אז אלע דארפן זיך פרעהען וואָס אויף מער'ן איז געקומען אזא גליק.

זי האָט איהם צוגענומען קאלטליך, האָט זיך מישא'ן געדאכט. ער האָט עס זיך ערקלעהרט מיט איהר יעצטיגען צושטאנד. זי איז געזעסען אויף אַ וואקעל-שטוהל און גאר נישט געמיהט זיך צו בעד האַלטען איהר „שאַנד". און גערעדט האָבען זיי וועגען ארץ-ישראל. איבערהויפט האָט מערי איהם געפרעגט — און ער האָט געענטפערט, און איינער האָט דעם צווייטענס לעבען מיט קיין וואָרט נישט אָנגעד-ריהרט.

ביים אוועקגעהן האָט איהם מערי פלוצלונג געפרעגט:

— דו האָסט געעפענט אַ חדר פאר קינדער?

— יאָ.

— און אַ סך קינדער?

— דערווייל אייניגע, נישטאָ קיין בעהעלפערס.

— ווילסט מיר ווייזען דיין חדר?

— געוויס.

— געהסט דאָרט יעצט אַהין?

— יאָ.

— און וואָלסט מיר געוואָלט באַלד יעצט מיטנעהמען?

— מיט פערגעניגען.

— טו געה ארויס, איד וועל זיך פלינג אַנטהאָן.

ער איז ארויס, די מומע איז איהם בעפאלען מיט פראגען. ער

האָט איהר גאר נישט געהאט צו ענטפערען.

פלוצים עפענט זיך מער'ס טהיר, און מערי רופט אריין מישא'ן.

זי איז שוין געווען אָנגעטהאָן אין קלייד — און מען האָט איהר יעצט

בעהר אָנגעזעהן ווי פריהער.

— וועסט דיר נישט שעמען מיט מיר צוגעהן איבער דער גאס, מישא? — פרעגט זי מיט יענעם שמייכלע וואס איז מישא'ן געווען אזוי בעקאנט.

מישא האט גאָר נישט אָבגעענטפערט, ער האָט פערלענען געשמייכלעט, צום סוף האָט ער געזאָגט:

— אדרבא, מיט אַ מוטער איז מעהר כבוד.

— נישט וואהר? ... — האָט זי נאָך געוואָלט עפעס זאָגען און איז פערשוויגען.

מערי'ס מוטער האָט צו איהרע גרויסע צרות דערזעהן ווי מערי טהוט זיך אָן ארויסצוגעהן. זי האָט זי נישט געוואגט איינצוהאַלטען, און צום ערשטען מאל האָט זיך מערי געוויזען אין גאס מיט מישא'ן. עס איז געווען אַ געלויב און אַ קוקעריי פון די פענסטער און פון די געוועלבלאך ארויס, און זי איז גענאָנגען פאמעליך, טריט ביי טריט, און מיט אַ געוויסע מאַיעסמעטישע מוטערליכע רעהיגקייט האָט זי געוויזען די וועלט דאָס גליק וואָס די נאַטור האָט איהר געשאַנקען. ווי זי וואָלט געווען אַ כהנ'טע און טראַגט דעם פאַלק די ברכה. מיט אַזא אינערליכען שטאַלץ האָט זי איהר מוטערליכעס געוויזען...

דאָס חדר איז איהר זעהר געפעלען. אויפ'ן וועג האָט זי געקויפט שאַקאַלאד און זי האָט די קינדער צוטהיילט. געפרעהט זיך מיט די קינדער און מיט בעזונדערע ליעבע האָט זי זיי אלע ארום זיך געקלייבן בען און זיי עפעס דערצעהלט. מערי ארום די קינדער האָט איצט גאָר אנדערש אויסגעזעהן. עס איז געוואָרען פערשטענדליך איהר טראַגן גען — און אין דעם קראַנץ פון די קינדער האָט עס איהר זעהר געפאסט. מישא האָט געקוקט אויף איהר מיט אַ צופרידענער מינע. אין דער מוטערליכער פאַזע האָט ער זי קיינמאל נישט געזעהן, און ער האָט זיך קיינמאל ניט געקענט פאַרשטעלען, און דאָך איז עס אזוי נאַטירליך און אזוי זעלבסטפערשטענדליך.

— וועסט מיר ערלויבען אָפטער צו בעזוכען דיין חדר, מישא? — האָט זי איהם געפרעגט ביים אוועקגעהן.

— געוויס.

— איך וועל דיר אביסעל מיטהעלפען. די וועלט גאָר נישט געגען דעם האָבען?

— אדרבה, נור דא, יעצט אין דיין צושטאנד... וועט עס נישט זיין צו שווער פאר דיר? — האט מישא געפרעגט פערלעגען.
 — פערקעהרט, מישא, איך וויל זיך ביי זיי לערנען ווי א מומער צו זיין. — האט זי אויך פערלעגען אבגעענטפערט, און א נאטירליכע רויטקייט האט זי בעגאסען.
 זיי האבען זיך ביידע פערשעמט ווי קינדער, ווי אמאל, אמאל, אין אנהויב.

קאפיטעל 44

עס איז געווען א הערליכער טאג. די זונן האט זיך ווי א ליכטיגער באלעם געקולערט איבער דעם ווייטען ברייטען שנייד-פעלד און אויפגעפלאקערט אין א העלעם בלענדערעם ליכט א האלבען שנייד-פעלד. עס האט זיך געדאכט, אז דאָרט, אין יענע, נעלקייט, אין דער שניי צוגאסען געוואָרען אין א הימעל-וואסער. מישא מיט זיינע תלמידים האָבען זיך ארומגעקולערט אין שניי, אליין שוין געווען פון קאפּ ביז צו די פיס אין שניי — וואס די תלמידים האָבען איהם בערשאַטען. האָט ער זיך געיאָגט נאָך זיי אין אַ רונדיגע ראָד. דאָס שטיק פעלד אויף וועלכען מישא מיט זיינע תלמידים האָבען זיך גע-שפּיעלט, האָט אויסגעזעהן ווי אַ מלחמה-פעלד. האַלבע פעטער-שניי-ער'ס האָבען זיך ארומגעוואַלגערט, טהייל האָט געפּעהלט די הענד, אנדערע דער קאָפּ אַבגעהאַקט. און נאָר אַנדערע פעטער-שנייערס האָ-בען געהאַלטען ערשט אין בעשאַפּען ווערען. טהייל זיינען שוין גע-ווען פּערטיג, און טהייל האָבען שוין געדיענט צום ציעל, אין וועלכע די קינדער האָבען זייער שניי באלעמס געשאַסען. אביסעל ווייטער אויף אַ שניי-שליטעלע, איז געזעסען מערי און צוגעקוקט זיך צו דער סצענע. עפעס וואָס האָט זי געקלערט, עפעס נישט — נור דאָס ווייס-קייט האָט זי מיער געמאַכט. זי האָט איהרע אויגען צוגעמאַכט — און אַ וווינקייט האָט זי בעפּאלען וואָס האָט איהר גוט געטהאָן.
 מישא האָט געקוקט אין דער זונן אריין — אין דעם טהייל פעלד, וואָס האָט געפּלאַקערט אין דער זונען-שיין. ער האָט געהאַט דאָס

געפיהל, אז ראהעל איז נאָר וואָס דאָ געווען און זי איז אוועק אין יענעם טהייל שניי־פעלד, פון וואנען עס לייכט זיך אזוי, פון דאָרט קוקט זי זיך צו צו זיינע שפיעלען, און באלד וועט זי ערשיינען און וועט איהם הינטען, ארום די אויגען פערשטעלען מיט איהרע ביידע הענד און פרעגען: „טרעה, ווער עס איז דאָ?“ דאָס געפיהל איז ביי איהם גע־ווען אזוי וואהר און אזוי נאטירליך, אז ווען דאָס וואָלט ווירקליך גע־שעהן, וואָלט ער זיך נאָר נישט געוואונדערט. און טיילמאָל האט ער זיך עפעס אינסטינקטיוו אומגעדריעהט, געקוקט אויב זי שטעהט נישט הינטער זיין רוקען. ער האָט זי געפיהלט נעבען זיך, צווישען די קינדער. אַמאָל דאָ, אַמאָל דאָרט — אזוי האָט זי זיך יעדען אויגענ־בליק דורכגעשלייכט דורך איהם מיט איהר ווייס קלייד, מיט איהר לויכטענדעם לייב...

אז זיי האָבען געהאלטען ביים אַהיים געהן, איז ער צו צו מערי'ן. ער האָט זי געטראָפּען נאָך זיצענדיג אויפ'ן שניי־שליטען מיט פּער־מאכטע אויגען.

— וואָס, דו שלאָפסט? — האָט ער לייכט געפרעגט.

— ניין, — האָט מערי די אויגען אויפגעפענט, דער שניי בלענדט־מיד.

באלד קוקט זי איהם אָן, און זאָגט:

— ווייסט ווענען וואָס איד האָב געקלערט, מישא? דאָס אלעס איז דאָך אזוי נאָהנט געווען. אזוי נעבען אונז — און מיר האָבען ניט געוואוסט דערפון.

— וואָס איז נאָהנט געווען? — פרעגט מישא.

— דאָס דאָ — ווייזט זי אויפ'ן שניי, אויף די קינדער ארום זיך.

מישא האט געקוקט אין דעם בעל־לויכטענדען טהייל פעלד אריין, פון וואנען עס האָט זיך דאָס לייכט געגאָסען און געזאָגט ווי פאר זיך:

— עס האָט געפעהלט דאָס לייכט...

זי האָט איהם נישט פערשטאנען און נישט איבערגעפרעגט.

